

Pallas Kiadó

Az 1884. május 2-án bejegyzett Pallas Rt. még abban az évben megvásárolta az 1867-ben alakult Wilckens Nyomdát és az *Egyetértés* című napilapot, amely a Függetlenségi Párt egyik vezető sajtóorgánuma volt.

A könyvkiadói profil mellett az *Ország-Világ* című képes hetilap is – már a kezdetektől – a Pallas Rt.-hez került, amelynek főszerkesztője Benedek Elek lett. Írt ide Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és Bródy Sándor is, rajzolt Zichy Mihály.

A II. világháború utáni jogutód Kossuth Nyomda 1992-ig a Pallas Rt. által épített Honvéd utca 10. szám alatt működött. Erről tanúskodik a ház falán elhelyezett emléktábla. Elköltözése után tizenöt évvel a Kossuth Nyomdát felszámolták. Jogait, hagyományait és a közéleti szerepét az általa létrehozott Pallas Páholy Kulturális és Kiadói Kft. folytatja.

A szépirodalom a maga eszközeivel, versekkel, elbeszélésekkel, dráma- és regényrészletekkel, levelekkel hatásosabban eleveníti meg a szabadkőműves mozgalom lényegét, mint számtalan filozófiai vagy történelmi értekezés. Ez a könyv nélkülözhetetlen tájékozódási pont mindazoknak, akik a felvilágosodás, a reformkor vagy a Nyugat-nemzedék szellemisége iránt érdeklődnek. Az elmúlt három évszázad irodalmával és a szabadkőművesség történetével középiskolai-egyetemi szinten foglalkozók pedig kézikönyvként használhatják.

Az antológia időrendben mutatja be harminc szerző ötvenkét írását, az első, középkori költeménytől napjainkig. A szemelvényeket a szerzők pályafutását, műveit ismertető jegyzetek és arcképek kísérik.

A kötet szerkesztője, Márton László író Franciaországban ismerkedett meg a szabadkőművességgel, hazatérése után jelentős szerepet vállalt a mozgalom újraindításában.

ISKOLÁJA AZ EMBERI SZÍVNEK

ISKOLÁJA AZ EMBERI SZÍVNEK
A szabadkőműves irodalom antológiája

A kötet szerzői

- Regius költemény
Voltaire
Robert Burns
Bárótzai Sándor
Kazinczy Ferenc
Batsányi János
Pálóczi Horváth Ádám
Kármán József
Johann Wolfgang Goethe
Emanuel Schikaneder
Wolfgang Amadeus Mozart
Claude Joseph Rouget de Lisle
Verseghy Ferenc
Gotthold Ephraim Lessing
Giacomo Giovanni Casanova
Lev Nyikolajevics Tolsztoj
Gérard de Nerval
Nikosz Kazantzakis
Rudyard Kipling
Ady Endre
Karinthy Frigyes
Dutka Ákos
Kosztolányi Dezső
Móra Ferenc
Szenteleky Kornél
Sir Arthur Conan Doyle
Benedek Elek
Benedek Marcell
Kassák Lajos
Jean Verdun
Zalán Tibor
Petőcz András

ISKOLÁJA AZ EMBERI SZÍVNEK

A szabadkőműves irodalom antológiája

SZERKESZTETTE MÁRTON LÁSZLÓ

Magyar Könyv Alapítvány

ISKOLÁJA AZ EMBERI SZÍVNEK

A szabadkőműves irodalom
antológiája

SZERKESZTETTE MÁRTON LÁSZLÓ

2009

A könyv megjelenését támogatta

Magyar Könyv Alapítvány
Szerencsejáték Zrt.
Magyarországi Nagyorien
www.nagyorien.hu

Szerkesztette

Márton László

A kötetet gondozta

Volosin Hédi

A könyvet tervezte

Gyergyák Bence

A könyvet illusztrálta

Zsák Árpád

Borítóterv

Roskó Gábor

ISBN 978 963 88239 2 2

Kiadja a Pallas Kiadó Kft.,
1054 Budapest, Alkotmány u. 15.

A kiadásért felel

Dr. Gáspár István, a Pallas Páholy Kiadói Kft.
ügyvezető igazgatója

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben
a nyomda alapításának 127. esztendejében

Felelős vezető Papp Lajos vezérigazgató

Tel 66 / 887 400

Web www.gyomaikner.hu

E-mail knernyomda@gyomaikner.hu

Tartalom

ELŐSZÓ	9
A REGIUS KÖLTEMÉNY	13
VOLTAIRE	23
Fohász türelemért	24
ROBERT BURNS	26
Régmúlt idők	27
Búcsú a tarboltoni Saint James páholy testvéreitől	28
Vén Killy fiai	29
A Kőműves Kötény	30
A nagyhasú flaskó	31
Az ember az ember akkor is	32
A szabadság fája	33
BÁRÓTZI SÁNDOR	37
A mostani adeptus, vagyis a szabadkőművesek valóságos titka	38
KAZINCZY FERENC	46
A választottak faja	47
Az én életem	47
Levél Aranka Györgynek	54
BATSÁNYI JÁNOS	60
A viaskodás	61
PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM	64
Felfedezett titok	65
A Bölcsesség Nagy Mestereinek ...Biographiája	77
KÁRMÁN JÓZSEF	81
Sejtelmek	81

JOHANN WOLFGANG GOETHE	87
Köztes dal	88
Gyászpáholy	88
Szimbólum	89
Wilhelm Meister tanulóévei	90
EMANUEL SCHIKANEDER – WOLFGANG AMADEUS MOZART	96
A varázsfuvola	98
CLAUDE JOSEPH ROUGET DE LISLE – VERSEGHY FERENC	110
A marsziliai ének	111
GOTTHOLD EPHRAIM LESSING	114
Szabadkőműves párbeszédek	116
A három gyűrű példázata	129
GIACOMO GIOVANNI CASANOVA	135
Életem története	135
LEV NYIKOLAJEVICS TOLSZTOJ	138
Háború és béke	139
GÉRARD DE NERVAL	151
Macbénach	151
NIKOSZ KAZANTZAKISZ	165
Az építőmester	166
RUDYARD KIPLING	174
Anyapáholyom	175
Ha	177
A palota	178
Metszett új kövem	179
Kafirisztán királya	180
A testvérek nevében	184
ADY ENDRE	199
A magyar tanítókhöz	200
A tűz márciusa	201
Piros gyász ünnepén	202
A szétszóródás előtt	204

KARINTHY FRIGYES	205
Vérmező, 1795. május	206
DUTKA ÁKOS	213
Várady Zsigmond sírverse	214
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ	216
Gyász-vers	216
MÓRA FERENC	218
Láncban	218
Lánc	219
SZENTELEKY KORNÉL	220
Akácok az őszben	220
Testvéri köszöntő	221
SIR ARTHUR CONAN DOYLE	223
A félelem völgye	223
BENEDEK ELEK	238
Testamentum	238
BENEDEK MARCELL	244
Naplómat olvasom	244
KASSÁK LAJOS	249
Építő lélek	249
Az igaz költőkhöz	251
Elszakíthatatlan lánc	253
JEAN VERDUN	254
Az építész	255
ZALÁN TIBOR	271
A szabadkőműves páholyban	271
PETŐCZ ANDRÁS	275
A csiszolt kőkocka	275

Előszó

Ez a könyv a szabadkőművesség irodalmába kívánja bevezetni a magyar olvasót. Szándékunk azon feltételezésen alapszik, hogy aki kezében tartja a könyvet, ismeri a szabadkőművesség lényegét, elfogadja, hogy érdeklődésre méltó, önálló irodalma van.

A szabadkőművesség mai formáját mintegy háromszáz éve nyerte el, gyökerei azonban jóval régebbi időkre, a középkori kézműves céhekre nyúlnak vissza. Szertartások és példabeszédek, jelképek útján közvetített hagyományai még ennél is régebbiek: a zsidó–görög–keresztény múltban gyökereznek, de az emberiség őskorának rejtett tudásából is hordoznak valamit. Jellegét könyvebb negatív módon, mint hasonlatokkal meghatározni: bár rítusokat gyakorol, nincsenek hittételei, azaz nem vallás, bár a társadalom felé fordul, és annak jobbítását tűzi ki céljául, nem tör hatalomra, azaz nem párt, bár tagjait erős kötelék fűzi és tartja össze, de nem érdekalapú véd- és dacsövetség.

A szervezetről szólva – legtöbbször rágalmakra, támadásokra válaszolva – gyakran említik a hozzá tartozó kiválóságok, államférfiak, tudósok, írók és művészek nevét. Ezek valóban dicsőségére válhatnak, de nézetünk szerint elfedik a lényegét. A szabadkőművesség ugyanis, amint a francia szólásmondás állítja, sehol sincs, bár tagjai mindenütt ott vannak. Lafayette, Garibaldi vagy Kosuth ugyan szabadkőműves volt, de a haza, és nem a mozgalom védelmében rántott kardot, Fleming nem a szabadkőművesség megbízásából fedezte fel a penicillint... Voltaire-t, Kiplinget, Ady Endrét és a többieket, akiknek műveit a következő lapokon találni, nem a szabadkőműves egyesület vezetése utasította, hogy „feldolgozzák” a témát.

Beszélhetünk-e ilyen értelemben szabadkőműves irodalomról? Igen, ha két elvhez ragaszkodunk. Olyan szerzők műveit válogat-

juk, akik ismerik a mozgalom céljait, szellemiségét, hétköznapiját, és erről írnak. Kimaradnak a névsorból tehát azok, akik ugyan bizonyíthatóan szabadkőművesek voltak, mint Puskin, Stendhal, Mark Twain és még sokan mások, de vagy egyáltalán nem, vagy érdemben nem foglalkoztak a témával. Kimaradtak azok is, akiknél a téma vagy a szellemiség nyoma megjelenik ugyan, de szabadkőműves múltjuk nem bizonyítható: ilyen Kölcsey Ferenc vagy Márai Sándor. Kivételt képez Tolsztoj, aki az Oroszországban majdnem száz évig tartó tiltás miatt nem lehetett páholytag, de akinél hívebben és plasztikusabban senki sem írta le a beavatási szertartást.

Ha a szerzők személyétől eltávolodva a témához közelítünk, helyesebbnek tűnhet szabadkőműves irodalom helyett a szabadkőművesség irodalmáról beszélni. Annál is inkább, mert ez az irodalom sokrétű. Meglelni benne a magasztos elveket összefoglaló prózát, mint Voltaire és Benedek Elek szövegeit, a minden páholytag lelkében maradandó nyomot hagyó beavatási szertartásokat, és az ezekhez vezető út élményeit, mint a már említett *Háború és béke* mellett Kazinczy, Pálóczi Horváth Ádám és Kármán József önéletrajzi jellegű novelláiban, a jelképrendszerre utaló költeményeket, a páholyok hétköznapi tevékenységének leírását és az alkalmi verseket: köszöntőket, bor- és sördalokat, gyászbeszédeket.

Külön fejezetet képezhetne a mesterfok beavatási szertartásához kötődő történet három változata. Nem vállalkozhattunk arra, hogy a rítusok eseménysorát feltárjuk, már csak azért sem, mert lényegük a közölhetetlenség. Pusztán közreadásuk nagyjából annyit árulhatna el átélte titkaikból, mint egy opera szöveggönyve zene és énekhang nélkül, vagy egy meg nem tekintett film forgatókönyve. Az építőáldozat, az építőmester ókori legendáját azonban a szabadkőműves szerzők továbbszótták: az antológiában szereplő három változat nézetünk szerint a kívülállónak is megkönnnyítheti, hogy a szabadkőműves szimbólumrendszer lényegébe hatoljon.

„Antológiát szerkeszteni egyrészt nagyon kellemes feladat, mert annyit jelent, hogy hónapokon át nyugodt lelkiismerettel játszadózhatunk azzal, amit talán legjobban szeretünk a világon – írta az elérhetetlen példakép, Szerb Antal –, de másrészt nagyon há-

látlan feladat is, mert minden bíráló külön kívánságlistával veszi kezébe a kötetet...”

Egy antológia eleve lemond a teljesség igényéről, szemelvényeket mutat be. A szubjektív ízlésnek ez esetben kevés tér jutott. Arra törekedtünk, hogy válogatásunk a szabadkőművesség irodalmának keresztmetszetét adja, minden jelentős szerző minden fontosnak tartott művének – az időrendet többé-kevésbé követve – helyt adjon.

A magyar irodalomtörténetben ez elsősorban a szellemi fellendülés korszakait, a felvilágosodást és a nyelvújítást, valamint a XX. század első évtizedeit jelenti. A nálunk szerencsésebb tájakon, Nyugat-Európában, ahol a betiltások, üldöztetések ritkábban sújtották a mozgalom tagjait, a termés is egyenletesebb. Nem sikerült megszerezni és méltó tolmácsolásban közölni az olasz és a spanyol – elsősorban latin-amerikai – szerzők műveit. Az újabban elszaporodott szabadkőműves témájú képregényeket és „krimik”-et is mellőztük. E hiányt remélhetőleg egy következő kiadásban pótolhatjuk. Antológiánk szépirodalmi jellegű. A téma igen gazdag és változatos értekező prózájának szemelvényeit tizenöt évvel ezelőtt, a *Szabadkőműves gondolatok* című kötetben adtuk közre.

A szerzőket bemutató jegyzetek – ha másként nem jelezzük – a szerkesztőtől származnak.

Márton László

Hic incipiunt constitutione s-
artis geometrie scdm Euclyde.

W hose wol bope wel. rede and loke
he may fynde. wythe yn olde boke
Of grete lordys. and eke ladyys
yar hade mony chyldeyn. y fere y wyse
And hade no rentys. to fynde hem wyth
wouyn yn coltre. ny felde ny fyeth
A counsel to ged. þey colpe hem take
To ouercome. for yese chyldeyn sake
how þey myght best. lede here lyfe
wout grete desese. care and stry.
And most for þe multytude. þ was conyng
Of here chyldeyn. aft here zyndy e
sende penne. aft grete clerkyz
To techyn hem penne. gode Werl. s

A Regius költemény

(1390 körül)

A *Regius kézirat* intelmei a középkori kőműves céhek első ismert szövege, melyet a londoni királyi levéltárban találták: innen ered neve. 1390 és 1445 között keletkezett Kelet-Angliában, feltehetően régebbi szövegek alapján. Sorsa kalandos; először 1670-ben jelent meg egy levéltári listán, azután Robert Scott londoni antikvárius birtokába került, majd II. Károly király vásárolta meg. 1859-ig a királyi könyvtárban maradt, végül az uralkodó a British Museumnak ajándékozta.

Az „alkotmány”-ból, azaz a céh szabályaiból ünnepi összejöveteleken – például a befogadási szertartások alkalmával – olvastak fel az új inasok okulására. A verses formát a szöveg rendeltetése, a memorizálás követelménye magyarázza. Az időmértékes, rímes forma könnyítette megtanulását és terjesztését a sokszor írástudatlan céhtagok körében.

A *Regius költemény* tizenöt cikkelyben, melyek az építkezés, illetve a páholy vezetőjéhez, a mesterhez szólnak, rendkívül hasonlóan más, prózában írt, de azonos rendeltetésű szövegekhez, mint az 1459-ben kelt ratisbonne-i szabály, vagy a bolognai, strasbourg, yorki céhek szabályai. Háromszáz évvel később az ún. andersoni alkotmányban, azaz az immár jelképes szabadkőművéség alapító okmányában közzétett „Ősi kötelmek”, a kézműves elődökre hivatkozó szabályok is a *Regius költemény* előírásaira emlékeztetnek. A kettő között eltelt időszakból, a XIV. és XVII. századból számos, prózában fogalmazott „alkotmány” maradt fenn angol, francia és német nyelven. Ezek egyrészt a kőművéség legendás, Ádámig vagy az egyiptomi és görög építőikig visszavezetett eredetét, másrészt a céhtagok viselkedésének előírásait rögzítették.

Az Andersonról elnevezett alkotmány szerzőit, James Anderson skót és Jean-François Désaguliers francia származású hugenotta lel-

készít ezek, a kézműves kőművesség hagyományát őrző szövegek ihlették a XVIII. század elején az újkori, a kőműves mesterséget immár csak jelképesen művelő szabadkőművesség kötelmeinek megfogalmazásakor.

A jelképes kőművesség alapítói, miután szabályzatukat a céhek-ből eredő szokásokkal legitimálták, el is tüntették a múlt nyomait, Desagulier megsemmisítette a kezébe eső régi kéziratokat. Máig vitatják, hogy mi célból: a már elhalt céhek helyébe kívánta-e az új, jelképes kőművességet helyezni, vagy hitbuzgó kálvinistaként az alkotmány katolikus jellegét kívánta-e eltüntetni? Amikor 1840-ben nyomtatásban is közzétették a *Regiust*, az intézményesült szabadkőművességtől már nem fenyegette veszély – ellenkezőleg a hagyomány tisztelete övezte.

A teljes kézirat az *Ősi kötelmek* tizenöt cikkelyéből és a hozzá fűzött magyarázatokból áll, a többi fejezet a kőművesség eredetmítoszát tárja fel, „a négy megkoronázott vértanú” és a babiloni torony legendáját, Euklidész a *Hét szabad művészetet* ismertető töredékét adja közzé, és a céhek éves gyűlésének összehívásáról rendelkezik. A kézirat utolsó része a kőműves inasokat és legényeket oktatja jó modorra az egyházi szertartásokon, a szalonokban, hölgyek és nemes emberek társaságában.

A 795 alexandrinból álló kéziratból a mai olvasó számára legfontosabb fejezetet, az *Ősi kötelmeket* közöljük.

Ősi kötelmek

Az euklideszi geometria tudomány kezdete
Olvasván öreg pergament,
Találsz benne Asszonyt és Urat,
tágkeblűt és koldusokat,
és gyermeket, reményteltent.
Szülők tanácsot ülnek,
Dolgozva boldogabb jövőn,
Amely majd fiakra köszön,
S lesznek, kik könnyörülnek

Rajtuk, akiknek dolga már,
A gyermeket nyomortól óvni,
Örökségéről gondoskodni,
Hogyha kopogtat a Halál.
Tudós papokban bíztak,
Alkossanak olyan tudományt,
Amely teremt új hagyományt,
Amit Szellemnek hívnak,
S amely jó munkást farag
Bátor ügyes gyermekükből:
„Adja Isten, hogy hitükből
éljék és tegyék dolgukat!”
S deákok nagy tudósan
A mértanból megteremték
A Kőműves tudományát:
Abban van a legfőbb érték.
A Nagy Tudós, ki tanított
Tisztelni a Szellemet,
A mértanból művészetet
Oly nemesen megalkotott,
Ő volt itt a legnagyobb.
Úgy hívták, hogy Euklidesz.
Követelte, hogy aki lesz
– merthogy mindent megkapott –
tudásában is tehetős
újabb s újabb feladatot
kapjon, mindig többet s nagyot,
segítvén azt, ki nem erős.
Így mindenik sokat tanult,
Megsegítve a testvérét,
Támogatva egymás népét,
Tettükre mindig hála hullt.
Így él a nővér és a báty,
Egymást segítve, szeretve,
Betartják ezt az összábályt,
Mester-nevet szerevez.

Ím, itt a név. De a lecke
Hibákkal lenne terhelve,
Ha szolgának néznék egymást,
Miként néhány helyen szokás.
– Ó testvérek – a Kőműves
nemessé tesz minden társat,
s ki a névre joggal várhat,
megkapja, ha lelke mives.
Titokban tehát s tudósan
Kőművesség született,
S elérte azt hathatósan,
Hogy Kőnek formája lett.
Otthona, egy nemes hely,
Az Ősi Alexandria,
S az Euklidesz, mint őshehely
által megszült geometria.
Alapított a magiszter
Egy tudós, ősi iskolát,
Amit messze föld is tisztelt,
Hol megtalálja otthonát.
Így volt később Athelstannél
Angolföld Nagymesterénél,
A bemutatott tudománynál
többet bizton semmi nem ér.
Templomok és nagy paloták
egyre nőttek ki a földből,
Szeretve architektúrát
S a Herceg is tanult ebből
Kutatta a mestereket,
Támaszokat keresgélvén
Ezen ősi szerkezetnek
Újabb társakat remélvén.
Alkottak egy törvényszéket
Polgárból, grófból, hercegből,
Képviselve minden népet,
Hogy ne legyen mindebből

Vetélkedés, de béke legyen:
Tisztelet a műhelymunkán,
Ezután elrendeltetett,
Hogy valódi törvények útján
Haladjanak. Következzenek
Tizenöt pontban itt ezek.

Kezdődjék az Első Cikkely

Az Első Cikkely: Geometria.
Hűségét kőműves társaihoz
a Mesternek meg kell mutatnia,
és a legénytől ne kérjen soha
többet, mint ami teljesíthető.
Az igaz fizetség a bizalom foka:
a Mester kötelessége biztosítania.
Ennyi, kőműves Mester, a jogod:
tenni, miként okos gazdának adatott,
soha senki ne várjon hiába,
ez legyen életed legfőbb szabálya.
Az Uradtól, legényedtől, akár pohárka bort
elfogadni, maga a szégyenfolt,
legyen az a legrosszabb, vagy a legjobb fajta:
méltóságodon esik csorba, ha rávesznek arra.
Emígy, ki soha semmit el nem tagad:
legyen meg benned a kellő öntudat.

Második Cikkely

Második Cikkely: az Építkezés.
Minden Mesternél fontos szolgálattevés
megmutatni, de szertelenség nélkül,
feladatköre mire épül,
hiányozván a megfigyelőkészség,
mindez a számára kemény kötelesség.
Képviselni kell önmagában,
mire felkérte a Gyülekezet,
feladatát, a pontos helyet.

A Mester, ha hiányzik, nincs arra szó,
sajnos, aligha megbocsátható,
díja sunyi, ravaszdi kaotik.
Csak akkor lehet távol, ha rajta
valami súlyos betegségfajta tapodik.

Harmadik Cikkely

Harmadik Cikkely: Mester az Inast
hét évig utasítsd el.
Hogy megismerje az utat,
a hét év alatt tanítanod kell.
A rövidebb oktatás haszontalan
az Úrnak, a Mesternek s az Inasnak is.
Elsajátítani a kőműves művészetet:
ez idő kell, hogy egy legyen veled.

Negyedik Cikkely

A Negyedik Cikkely így fogalmazható:
Bárki által sugalmazható lehet,
Mester, mégse rakd szolgasorba inasodat,
ne légy fősvény vele.
Hiszen elviheti az Úr szolgálatára bármikor,
magához veheti, ő tudja hogyan.
Ha egyszer közös páholyban lesztek,
nagyobb bajt, Mester, nem kell keresned.
Ha vele rosszul bálnál,
mindenféle szabálynál
a páholyban szembefordul veled.
Az igaz kőműves, bizony,
a titkot, amit társa kimond,
őrzi, mint karddal a hont.
Minderről, lásd, emígy beszél,
egy ősi kőműves oklevél:
„Hogy tanításod megértse az,
emeld magasra az inast”.

Ötödik Cikkely

Az Ötödik Cikkely mondja igazan, bölcsen:
az Inas ereiben a vér tiszta legyen.
Így a Mester, aki őt elkötelezte,
vigyázzon rá, ez a legfőbb lecke,
mert nem érzi az inas a bajt,
a súlyos sérülést, mely feléje hajt,
a testet nem csonkítja az,
mankót csak a lélekre tapaszt,
a testnek vége, ha a szellemed
elgyengül, és nem erősödik veled.
Kőműves, a jellem itt legyen,
nagy erőt kér ez a mesterség,
a kiváltság ezen a helyen
ha eltűnik, több mint veszteség.

Hatodik Cikkely

A Hatodik Cikkely nem lesz kellemetlen
annak, ki Urának szenteli magát.
A bért csak a legjobb tartja zsebben,
aki ellátja az Úr szolgálatát.
A legény a művészetben épül,
önmagát nem szívesen mutatja ő,
s nem ugyanazt kapja fizetésül,
mint az inas, aki kezdő,
s apró lépésekben halad a titok felé,
amely titok, bizony, csak a Mesteré.
Tudása növekszik, napra nap,
de messze még a kőműves-tudat.
És íme: fejlődik ő, míg tanfolyamra jár,
okosítja az idő.
Egy nap övé lesz, amire vár.

Hetedik Cikkely

A Hetedik Cikkely igényli a tudást:
Mester, ne adj semmi juttatást,
félelemből akár, avagy aggódásból
annak, ki zshivány s megél tolvajlásból,
avagy a híre rossz.
Lakatni, öltöztetni, táplálni alja népet,
árt a hírnek és a névnek,
a becsületesnek nem használ a gonosz.

Nyolcadik Cikkely

A Nyolcadik Cikkely hasznos nagyon:
mikor nem léphet túl a tudatlanon
a kőműves, egész a rátermett ügyesig,
a Mester, ha kell, akkor helyettesít
arra alkalmas munkával, s ezzel nemesít.
A gyöngé baklövése
torz tükröt vetít az egészre,
s hibát hibára halmozni ezzel itt.

Kilencedik Cikkely

A Kilencedik Cikkely akarja azt,
hogy a Mesternél legyen a Tudás,
a hatalom, mely előtt fejet hajt,
s melyért megdolgozik, miként senki más,
az Uránál, ki adja e méltó hivatalt.
Szilárdan elgondolja majd
az építmény szerkezetét,
s gondosan alapoz ezért.

Tizedik Cikkely

A Tizedik Cikkely erről beszél:
legény vagy Mester nem tehet olyat,
hogy a közösségben, amelyikben él,
kiszorítja egyik vagy másik társukat,
egyesülni kell: ki nővér vagy fivér,

nyújtsd annak testvéri jobbot,
segítsd a társad, ne mellőzz senkit,
testvéredért tegyél meg ennyit.
Minden dolgozónak joga van élni.
Ki bűnös közöttünk, nincs mit remélni,
tíz könyv, mely örökre rejtí bűnét,
és szégyenbélyeg, mely mutatja tettét.
Aki tudatlan, vagy annyira gonosz,
hogy testvéreire ártást hoz,
kőművest vezényel ahhoz az Úr,
minden teremtményhez újra visszanyúl,
hogy a bűnét kiegyenlíthesse,
szakértelmét visszafizesse,
újra közöttünk legyen,
ne irányítsa életét félelem.
Mert végül is van más lehetőség,
szerződés kötöttet mindenkiel,
erős alapokra épít az Úr,
az életműre a végső cél felel.

Tizenegyedik Cikkely

E jó Cikkely, ha lehet mondani,
nem többre céloz: megtiltani a kőművesnek
minden munkát este és éjjel, kivéve persze,
ha szerez új meg új tudást.
Egyébként nem kap juttatást.

Tizenkettedik Cikkely

Munkáját annak soha ne kritizáld,
ki testvéred, avagy nem az, a páholyodban.
A munkádnál viszont soha ne várd,
hogy megdicsérnek mindennél jobban.
Becsületed és tehetségedet,
tisztán és joggal csak így őrizheted.
A boldogság és a jó együttműködés
titka a feltétlen elismerés.

Tizenharmadik Cikkely

A Tizenharmadik Cikkely arra tanít,
milyen legyen az inas-terhelés,
kinek nem kisebb a feladata itt,
mint a művészet-megismerés,
és felfedezni az apró dolgokat.
Ennyi a tanítvány-csomag.

Tizennegyedik Cikkely

És íme a legbölcsebb Cikkely ez:
amely minden Mestert arra kötelez,
hogy az inasnak, csak ha kitölti idejét,
akkor adja át inaslevelét,
ha követni tudja a munka változását,
és ismeri a mesterség minden fogását.

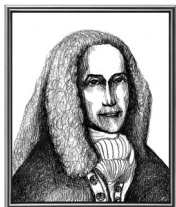
Tizenötödik Cikkely

A Tizenötödik Cikkely, amennyit ér,
hangsúlyt helyez az őszinteségre,
Mester és Csapata feddhetetlenséget remél,
és így lesz igénye cementerős kötelékre.
Tilos tehát a hamis fogadalom,
ez legyen számukra első alap.
Megóvni lelküket jó alkalom,
a bűntől, s ami rossz még maradt.
A világ kivetnivalót így nem talál,
a mesterségnek a dicséret kijár.

(Petőcz András fordítása)

Voltaire

(1694–1778)

Eredeti neve François-Marie Arouet, de Voltaire-ként forrt össze a felvilágosodással. „Egy egész század és egész Európa számára nemcsak az író par excellence, hanem annál is sokkal több, az ész, a haladás, a tudomány és a jövő megtestesítője”, (Babits). Hosszú pályája során két uralkodóval is sikerült összekülönböznie; XV. Lajos a Bastille-ba csukatta, csodálója, Nagy Frigyes pedig, aki mint Babits Mihály írja „maga is francia költő volt, udvarába hívta, s hosszú, kissé hisztérikus barátságot kötött vele”, de végül elűzte.

Egész életében az igazság és az egyenlőség bajnoka volt. Oly mértékben, hogy csodálói és ellenfelei egyaránt szabadkőművesnek vélték. Ő sohasem cáfolta vélekedésüket, sőt néhány levelében úgy beszélt a mozgalomról, mintha tagja lenne. Élete utolsó évében, 1778-ban úgy érezte, ezt a mulasztást is pótolnia kell. A Genfi-tó melletti birtokáról, Fernay-ből elindult „Párizsba és a halhatatlanságba”. A fővárosba érkezvén meggyónt, majd alávetette magát a befogadási szertartásnak, amelyre 1778 áprilisában került sor, a Hét Nővér páholyban. A hagyományos avatási rítustól eltérve nem tettek szemére kendőt, karját Benjamin Franklin, az Egyesült Államok nagykövete fogta, a ceremónia végén pedig halott enciklopédista társának, Helvétiusnak kötényével övezték fel.

A kivételes bánásmódot nem csupán a jelölt életkora indokolta. Az avatási szertartás jelképes értelme a „sötétben botorkáló” avatatlan átváltozása a fényt megpillantó avatottá. Voltaire életútjának minden állomása ezt példázta – ezért senki sem kételkedett abban, hogy szimbolikusan már megpillantotta a fényt, hiszen ő műveivel, harcaival, emberi gyengeségeivel és botlásaival maga volt a fény!

A *Fohász türelemért* prózaverse az *Értekezés a türelmességről* című hosszabb tanulmányának részlete. Ezt az ártatlanul halálra ítélt protestáns Callas védelmére írta. Voltaire 1761-ben szegődött mellé és 1765-ben érte el rehabilitálását. Ettől kezdve nevezték „a keréketörtek és megkínzottak Don Quijotéjának”. A következő negyedszázadban azonban kiderült, hogy nem szélmalmok ellen harcolt.

A rendi társadalomban az emberek egyenlőségét, a katolikus dominanciájú Franciaországban a vallások egyenjogúságát, sőt a vallástalanság jogát hirdető üzenet ugyan – a hazug legendákkal ellentétben – közvetlenül nem járult a forradalom kirobbanásához, hiszen „nem volt forradalmár. A világot inkább az ész irodalmának lassú hatásával s a felvilágosodott fejedelmek segítségével akarta megjavítani” (Babits), de valamit kétségtelenül meghallott a jövő zenéjéből. Erre utal következő megjegyzése: „A világosság úgy elterjedt, hogy az első alkalommal levegőbe repül minden. Az lesz csak jó mulatság.” A mulatság kezdetét ugyan nem érte meg, de hamva it már 1791-ben a Pantheonba helyezték.

Fohász türelemért

Immár hozzád szólok, minden lény, minden világ és minden idő Ura, nem az emberekhez. Ha a világegyetem végtelenségében elveszett és a többi számára észrevehetetlen, nyomorult teremtménynek szabad valamit is kérni Tőled, akitől minden ered, és ki nek parancsai változatlanok és örökkévalók, vesd kegyelemteljes tekintetedet jellemünk hibáira, tedd, hogy ne okozzák vesztünket!

Nem gyűlölködni adtál szívet nekünk, és kezet nem felebarátunk nyakát elmetszeni.

Add, hogy egymást segítve hordjuk keserves és mulékony életünk terhét!

Add, hogy satnya testünket borító gúnyáink, szegényes nyelveink, torz szokásaink, tökéletlen törvényeink, örült véleményeink között elenyésző, de szemünkben oly fontos s Néked oly egyforma különbségeink, e jelentéktelen árnyalatok, melyek az embe-

reknek hívott atomokat elválasztják egymástól, ne váljanak gyűlölet és üldözés ürügyévé!

Add, hogy akik délben gyertyát gyújtanak dicsőségre, elviseljék azokat, akik meglegszenek napod fényével!

Add, hogy akik fehér köpenyeget öltve mutatják ki rajongásukat, ne vessék meg azokat, akik ugyanazt fekete gyapjú köntösbe burkolódzva teszik!

Add, hogy egyaránt imádhassunk ősi nyelveken vagy újabb beszéddel!

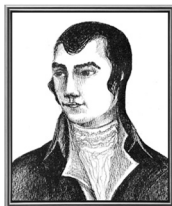
Add, hogy azok, akik veres vagy ibolyaszínűre festett ruhát hordanak, akiknek e sárgolyóból talpalatnyi föld jutott, és akik egy bizonyos fém kerek darabjait birtokolják, gőg nélkül élvezhessék, amit nagyságnak és gazdagságnak képzelnek, és hogy a többi irigység nélkül tekintsen rájuk, hiszen Te tudod, hogy e hívságokban se irigyelni, se dicsekedni való nincs!

Add, hogy minden ember emlékezzen: testvérek vagyunk! Úgy borzadjanak a lelkeket rabul ejtő zsarnokságtól, amint megvetik a szorgos munkával szerzett javakat elorzó rablókat! Ha a háború elkerülhetetlen, legalább ne gyűlölködjünk, ne civakodjunk békeidőben, éljünk létünk e pillanatával, hogy ezer különböző nyelven áldhassuk Sziámtól Kaliforniáig jószágodat, amely e pillanatot adta nekünk.

(Márton László fordítása)

Robert Burns

(1759–1796)

Burns szegény paraszt gyermekeként vályogkunyhóban született. Bár csak elemi iskolát végzett, és balladáinak nagy részét skót népryelven írta, kitűnően ismerte az angol irodalom nagyságait: Shakespeare-t, Miltont, Drydent. Franciául is megtanult. Katolikus és a Stuart-ház lelkes híve volt, ugyanakkor a francia forradalom, sőt a jakobinus diktatúra, majd az amerikai függetlenség pártját fogta. Nehéz sorsa elől Jamaica szigetére készült kivándorolni; erre készülve írta híres búcsúversét, de végül Skóciában maradt, vámtisztviselőként helyezkedett el. „Legjobb költeményei olyan művészeti értékeket tartalmaznak, mint a népdalok: egyszerűek, egységesek, felbonthatatlan lírai atomok” – jellemzi ezeket Szerb Antal.

1781. július 4-én fogadták be a tarboltoni Szent Dávid páholyba, amelynek tizenöt évig, rövid életének végéig szorgalmas tagja maradt. Versei egyrészt a korai szabadkőművesség szellemiségében fogantak, a türelmet és a testvériséget dicsőítik, másrészt a páholy életének mozzanatait, elsősorban az összejöveteleket és az ezeket követő lakomákat elevenítik meg. A témáról írott költeményei népszerűséget és némi pénzt is hoztak, a páholy „Poeta Laureatus”-sá avatta.

Az angolul írt, de skót fordulatokkal tarkított szöveg leginkább a nyelvújítás előtti magyar nyelvre hasonlít. Műfordítóink a hagyományhoz illően inkább a mintegy száz évvel későbbi, a XIX. század nagy klasszikusainak költői nyelvét használják.

Régmúlt idők

Sok egykori hű cimbora
Emléke múlhat-e hát?
Feledni vágyunk annyi barátunk
S régmúlt idők korát?

KÓRUS

Régmúlt időkre, pajtás,
Régmúlt időkre
Emlékezzünk s hajtsuk fel sörünk
A régmúlt szép időkre.

Beléd fér, gondolom, egy pint,
S belém duplának ára,
S megrészegülünk s kiisszuk sörünk,
Régmúlt idők korára.

KÓRUS

Ketten másztunk meg dombokat,
Virág nyitott s szólt nóta,
Megfáradt láb lépdél tovább
A régi idők óta.

KÓRUS

Kettőnkkel siklott csónakunk
Patakvizek sodrára,
Ma tenger választ el s ad választ
Régmúlt idők korára.

KÓRUS

Szorítsuk hát egymás kezét,
S mint mondtam előre:
Emlékezzünk s igyuk ki sörünk
A régi szép időkre.

KÓRUS

Régmúlt időkre, pajtás,
Régmúlt időkre
Emlékezzünk s hajtsuk fel sörünk
A régmúlt szép időkre.

(Latzkó Tóth Péter fordítása)

**Búcsú a tarboltoni Saint James
páholy testvéreitől¹**

Dallam „Jó éjt s öröm legyen Véletek, mindötökkel!”

Agyő! forró szívű agyő!
Misztikus testvér-kötélék!
Ti néhány kivételezett
Társ, kikben örömet lelék!
Bár Sorsom távol földre hív,
Könnyes szemmel és olvadón,
Emlétek megőrzi e szív,
Amott, a messzi távolon.

Gyakran valék közöttetek,
Sok vidám, örömteli lény,
Főtisztetekké emeltetek
S csak avatottaknak világít a fény:
Ez a hieroglif csillogás,
Mit látni ott, az oszlopokon,
S mit szívem őriz, mint csodás
Emléket, a messzi távolon.

Szabadság, összhang s szeretet
Adjon Néktek közös irányt,
Felé, kinek Mindentudó Szeme fent:

¹ A költő Nyugat-Indiába tervezett utazása előtt írta.

Isteni Építész Mesterünk iránt!
Hogy tenni tudjatok nagyot,
Tévedés nélkül, szabadon,
Míg az Igaz Rend felragyog,
Ezt kérem, a messzi távolon.

Isten véletek, mind, akiket
Legmagasabb érdem díszit,
Ég áldja nemes neveteket,
Rendünkben, s drága Skóciánkban itt!
És el ne csodálkozzatok
Utolsó kívánságomon:
Évente egyszer, igyatok
Érte, a Bárdért, a messzi távolon.

(Latzkó Tóth Péter fordítása)

Vén Killy fiai

Dallam – „Shawnboy”

Ti mind, a vén Killy fiai, kiket begyűjtött Willy,
Nemes küldetéstek követni,
Fukar öreganyátok nem orrolhat reátok
Hogy lát e tisztos helyen ülni.
Kevés, amit kérek, csak annyit remélek,
És ezt itt illendő becsülni:
Múzsám megsegített, ő adott ihletet
Munkátokhoz sikert kívánni.

Erőtök szab gátot, fékez szél s hullámot,
S minden elem rács mögé kerül;
Dolgozzon acéllal, jó szándékú céllal,
S munkája renddé merevül!

E biztos erődbe önfejű nem tör be,
Ott minden irigység elül;
Titok legyen zára, misztikus határa,
És testvéri szeretet belül!

(Latzkó Tóth Péter fordítása)

A Kőmíves Kötény

Sok nyakék létezik és mennyi, mennyi csat,
Láncok, nyakkendők fénye;
Király és Herceg viselje csak,
Enyém a Mester Köténye!
Áhított Kőmíves Kötény,
Megbecsült Kézmíves Kötény,
Otthon légy, vagy éppen távol,
Bármit barkácsolsz, fémből, fából:
Szerencse-kapuja tárva mától,
Ha rád simul a Kötény!
Mert vagyon, becsvágy, gőg s erő,
Porladó kő, bár látszatra kemény;

Testvériség irányíthatna órát
Hasonló minden becses Kőmíves!
Minden Szabad Elfogadott Kőmíves!
Minden Régi Felavatott Kőmíves,
Nos, Testvérek, hangozzék fel a dal,
Baráti soraitokon, mint diadal!
Asszonyitok fújják, gyermekitek után,
Ódon jelvény, a Köténynek zsinórján,
Mit Kőmíves Mester hord önönmagán.

(Latzkó Tóth Péter fordítása)

A nagyhasú flaskó

Dallam – No Churchman am I

Pap nem vagyok: ez sem dörgedelem;
vitéz se: sosincs harcom, se cselem;
kufár se, ravaszfejú tőkebolond:
a nagyhasú flaskó nékem a gond.

Grófot nem irigylek, meghajolok,
s lenézni parasztot: rusnya dolog;
de egy vidám baráti csoport
s középen a flaskó isteni gond.

Bátyján, a lován, az úr lovagol;
pénzes polgár csak úgy gyalogol;
megrendül a trón, ha háború ront –
de a flaskótól megenyhül a gond.

Szívem-asszonyom nem sok napot élt,
templomba futottam kis vigaszért
és jól értettem a bölcs Salamont:
tele flaskó kell és félre a gond.

Kötöttem is egyszer üzletet,
de jött egy írás: az egész odalett;
egy vén csapos ott csetelt-botolt,
flaskót nyitott, s belefúlt a gond.

„A baj megenyhül mind” – perorált
az a hogyhíjják, az a fekete bárd;
szavamra mondom, jó esze volt:
a nagyhasú flaskó mennyei gond.

***Egy szabadkőműves páholyban
írt pót-versszak***

Hát töltsetek poharat tele,
s jelvény se kell, már sutba vele!
háromszög, félre! köreid se vond!
Gyere, nagyhasú flaskó: vesszen a gond!

(Weöres Sándor fordítása)

Az ember az ember akkor is

Őszintén, van oly szegényünk
Ki fejet hajt, meg ilyenek;
A gyáva szolgán átnézünk,
Szegények vagyunk akkor is!
Akkor is, meg ilyenek.
Munka zavar, meg ilyenek,
A rang csak a pénzed jele,
Az ember a kincs akkor is.

Mi van, ha otthon étkezünk,
Régi köntös, meg ilyenek?
Selymet bolondnak, nem nekünk,
Az ember ember akkor is.
Akkor is, meg ilyenek.
Üres fényük, meg ilyenek,
Az őszinte mindig szegény,
De ő a király akkor is.
Gálában áll az uraság,
Tartás, nézés, meg ilyenek;
Kétszázan rajongják szavát,
Nagy bohóc az csak, akkor is.
Akkor is, meg ilyenek.
Kitüntetés, meg ilyenek,

A független gondolkodó
Csak neveti őt akkor is.

A hercegből lehet lovag,
Grófból, úrból, meg ilyenek.
Az őszinte hűvös marad,
Igaz hitében akkor is!
Akkor is, meg ilyenek.
Méltóságuk, meg ilyenek,
Józan ész, és az önérték,
Sokkal többet ér akkor is.

Imádkozzunk, hogy eljöjjön,
(Mert jönni fog, meg ilyenek),
Hogy Ész és Érték a földön,
Aratni fog majd, akkor is,
Akkor is, meg ilyenek.
El fog jönni, meg ilyenek,
Ember a világon embernek
Testvére lesz majd, akkor is.

(Ormay Tom fordítása)

A szabadság fája

Frankhon fájáról, tudsz-e már?
Nem t'om nevét. A kertje
hol honfi táncot táncra jár,
ismert Európa-szerte.
Ott áll, ahol a Bastille állt,
király kóterja, pajtás,
míg nyögte még a babonát
a frankok honja, pajtás.

E fán olyan gyümölcs terem,
tudjuk, nincs mása, pajtás;
embert állat fölé emel,
hogy magát lássa, pajtás.
Paraszt, hacsak megízleli,
lordnál nagyobb lesz, pajtás,
a koldust megvendégeli
s mindenre képes, pajtás.

Dúsabb, mint kincses Afrika,
mert merszünk hozta, pajtás,
a piros egészség maga,
jókedvünk osztja, pajtás.
Szemet derít, szívet vidít,
barátság tölti, pajtás;
s ki ajkat árulásra nyit,
pokolra küldi, pajtás.

Áldom az embert, aki ott
rabokat szánva, pajtás,
nyugatról egy ágat lopott,
poklot sem bánva, pajtás.
A szép Erény öntözte azt,
s most büszkén látja, pajtás,
hogy szarat és szirmot fakaszt,
és terjed ága, pajtás.

De a romlottak, kik derék
Erényt gyűlöltek, pajtás,
az úri férgek és herék
e fára törtek, pajtás.
Lajos király még csöpp korán
kivágta volna, pajtás:
az őr, fején s a koronán,
ezt megtorolta, pajtás.

Eskütt sok ádáz cimbora,
buzgón fogadta, pajtás,
hogy nem virul föl már e fa,
szavát is adta, pajtás.
Mint finnyás vizsla, lépkedett,
s dühvel vadászott, pajtás,
de buzgalmának vége lett,
kuckóba vágyott, pajtás.

Mert a Szabadság, ki e fát
vigyázta-óvta, pajtás,
tetsző dalával sok fiát
kiáltva hívta, pajtás.
S az új faj ott kardot fogott,
hévvel kergette, pajtás,
a zsoldost – és a zsarnokot
jól eldöngette, pajtás.

Büszkélkedjék Britannia
tölgy-, nyár- s fenyővel, pajtás,
egyszer tudott kitűnni a
népek közt fővel, pajtás.
De járd az erdőt át meg át,
keresd bár mind közt, pajtás,
mégsem leled föl ezt a fát
London s a Tweed közt, pajtás.

Pedig e nélkül életünk
siralom völgye, pajtás,
igaz jókedvünk nincs nekünk,
viszály s bú dönt le, pajtás.
Törődünk reggel s éjfelen:
a lovag úrnak, pajtás.
És hol vár ránk a kényelem?
A síron túl csak, pajtás.

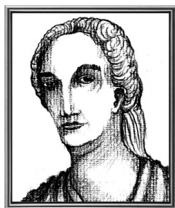
De ha ilyen fa vón elég,
hát vége lenne, pajtás,
a kard ekévé válna még,
és béke lenne, pajtás.
Fivér fivérre mosolyog
közös munkába', pajtás,
ha jó törvény, egyforma jog,
mindenhol áldja, pajtás.

Aki nem ennék e vidám
gyümölcsből, vesszen, pajtás,
biz' én sarum megoldanám,
csak ízlelhessem, pajtás.
Ültesse el vén Angliánk
e szent fát, kérjük, pajtás,
süssön Szabadság napja ránk,
s dallal dicsérjük, pajtás.

(Devecseri Gábor fordítása)

Bárótzai Sándor

(1735–1809)

A Bécsben szolgáló testőrköltők, mint a császárvárosban lakó vagy ott időző magyar főnemesek a kezdet kezdetén csatlakoztak a szabadkőművés-séghez. A szellemiségnek, jelképeknek ugyan több versben nyomát lelni, de Bárótzai Sándortól maradt fenn az egyetlen erről a témáról szóló regény.

Huszonöt éves korában, 1760-ban eskették fel testőrnek, 1802-ben ezredesi rangig vitte. Élete főművének azonban nem saját, gyér szerzeményeit, mint *A védelmezett magyar nyelv* című vitairatot tekintette, hanem a ma úgyszólván teljesen elfelejtett Marmontel *Erkölcsei* meséinek magyarra fordítását. Barátaival, Barcsay Ábrahám-mal, Bessenyei Györggyel és Kazinczy Ferencsel a szellemi élet modernizálásának és nyugatosításának híve volt, így a nyelvújításnak is, bár a mérsékeltek közé tartozott. „Ő érezteté leginkább, hogy ha akaradjunk menni fogunk” – írja róla hagyatékának gondozója, Kazinczy. Bár a délceg Barcsayval és Bessenyeivel ellentétben ő „nem vala nagy testű, nem vala magas; hajai feketék és tömöttek (voltak) öregségében is”.

A hatalom megragadásában, a független magyar köztársaság megteremtésében érdekelt magyar jakobinusokkal, Martinovics Ignáccal és társaival ellentétben Bárótzit a szabadkőművességnek elsősorban ezoterikus jellege vonzotta. A *Mostani adeptusból* és Kazinczy emlékirataiból kiderül, hogy ebben a korban már a szabadkőműves mozgalmakon belül is tevékenykedő rózsakeresztesekkel kapcsolatot tartott, legalábbis ezek tanai befolyásolták. „Nemcsak baráti, de kémiai szövetségben állt” – jegyzi meg Kazinczy – a királyi udvarban igen befolyásos, erdélyi szász eredetű Ignaz von Bornnal, akiről Mozart a *Várázsfuvola* Sarastroját mintázta.

„Orvosa vágyást gerjeszte lelkében azon homályt szerető tudomány megtanulására, mely érceket nemesít” – emlékezett rá Kazinczy. „Nagyon meg kellene csatlakoznom, ha Rózsika neve a Rózsa névre nem arányozna, melyet némely olvasónk érteni fog” – teszi hozzá.

A XVIII. században a rózsakeresztesek jelképes tanításait az adeptusok (beavatottak) gyakran szó szerint értelmezték, azaz az aranycsinálás titkait vélték felfedezni bennük, annál is inkább, mert ez a titok felfedését ajánló kalandoroknak szép jövedelmet biztosított. A bécsi magyar testőrség parancsnoka is hiszékenységeinek áldozatául esett, jókora hiányt hagyván az ezred kincstárában.

Báróti *Mostani adeptusa* tulajdonképpen nem eredeti mű, hanem egy francia kalandregény magyarítása. 1810-ben, Bécsben megjelent előszavában azonban a fordító saját nézeteit is közli. Pálóczi Horváth Ádám és Kármán József regényei, Kazinczy önéletrajza mellett ez a történet a szabadkőművesség első magyar nyelvű irodalmi ábrázolása.

A szöveget eredeti formájában adjuk közre.

A mostani adeptus

vagyis a szabadkőművesek valóságos titka

A Tágus folyóvizének partyán, valami fertályóránnyira a várostól, volt egy házatskám, a hová némellykor kimentem, a kereskedéstől üres óráimat mulatni. Erről szóllok De Rancé Úrral és ajánlak egy-szersmind eggyet inasaim közzül is szolgálattyára, ha mire szükség-e lenne. Nem, tsak egyedül akarok lenni, azt mondgya nékem, egygyütt fogunk még vatsorálni, minekelőtt kimegyek oda, és egy-néhány nap múlva más rendeléseket fogunk tenni. Megnyugodtam tettzésén, és minekutána vatsoránkat végeztük volna, magam kikísértem oda.

Sétálgattunk egy darabig egygyütt, és elközelgetvén a lenyugvásnak ideje, újra ajánlom az inast nékie. Szükségtelen volna nékem, azt feleli reája, tsak magánosan akarok lenni. Ezzel megnézvén keménnyen: Bizonyossá tettél arról, azt mondgya nékem, hogy bát-

ran barátaim közzé számlálhatlak, és annak mind eddig tsalhatatlan jeleit is mutattad; folyamodhatomé hozzád ezután is tartalék nélkül? Saléban semmi szükségem sem lévén költségre, nem fogadtam el olly nemesül tett ajánlásodat, de most pénzsűkében érezvén magamat, nem költsőnezhetnélé nékem harmintz piászttert? Fogadtam, hogy nem halasztom tovább haza érkezésemnél, kiküldeni nékie. Nem, azt mondgya reája, ne küldgy senkit is, hanem légy azzal a barátsággal hozzám, hólnap reggel kihozni magaddal. Ezzel bútsúmat vészem, ígervén eleget tenni kívánságának: de alig váltam meg tőlle, hogy a legkedvetlenebb gondolatok ötlődnek szívembe. De mitsoda ember lehet ez, mondottam magamban, és mi lehet szándéka? Tsaknem mezítelen létére idegen földön megveti segélytségemet, vissza érkezzém pedig Európába, a hol, ha tsak meg nem tsalt, tulajdon szájavallása szerint, mihelyt megesmérteti magát, mindgyárt kaphat pénzt, most töllem kér, és még mitsoda környűllálásokkal! Honnan jön hogy anynyira keresi a magánosságot; honnan az a megátalkodása, azt akarni, hogy magam adgyam kezébe pénzemet! Megtsalatkozta mé benne, és vallyon nem azok közzűl a vándorlók közzűl valóé, kik számba sem veszik a legnagyobb szörnyűségeket is, midőn tzéllyoknak elérésére szükségesnek láttyák. Ezek a gondolatok egész éjtszaka nyughatatlankodtatának, és sokáig függőben tartottam elmémet, míg meghatározhattam magamban egyedül menni ki a kertbe, tartván attól, nehogy valamiként megbántsam, ellene való gyanúmmal. Zsebembe tévén azért egy pár mordályt, kimégyek hozzája.

De Rancé Úr láttatott várni érkezésemet, és mihelyt szemeibe ötlődtem, azt kérdezi meszszünnen, ha hozomé a pénzt, mellyet kért vólt töllem? Kételkedhetélé benne, felelek reája, hatsak nem akarod megbántani szívességemet, és azonnal kezébe akarom adni a harmintz piászttert. Tartsd meg tsak magadnál, azt mondgya reája, mennyünk fel szobámba, és majd meglátod mire szántam légyen.

Semmit sem szólván, azért követtem felmenetelében. Sok meggyújtott szenet tanáltam a pitvarban, maga pedig kivevén tarisznyájából egy ötves tserepet, belé vetteti velem a piászttereket, mel-

lyek nem sokára megolvadtanak. Szintúgy kerestem elmémben, hogy vallyon mi fog kisúlni mind ezekből, midőn kivevén zsebéből egy kis erős piksisetskét, /ollyan formát t.i. mint a millyenekben a szagos spongyiákat szokták tartani/ melyben valami kláris színű veres por vólt, azt parantsollya, hogy vegyek ki késemmel belőlle, és minthogy az egész kés hegyét megterheltem vólt velle, reá kop-pantott az újjával, úgy hogy több felénél lehúllott belőlle, a többit pedig belé vetteti velem a tserép edénybe. Alig érhetne vólt meg ez a por az ezüstöt, azonban nagy tsattanással egy kis felhő forma füst, ezer színekkel, emelkedik fel belőlle, melly az egész pitvart igen kedves szaggal tölti el. Így hagyta még valami egy fertály órá-ig a tűzben, akkor pedig egy kis gödröcskét tsinálván a hammuba, azt mondgya, hogy öntsem ki beléje az ezüstöt, minthogy maga, szántsándékkal, még tsak kezével sem akar semmit is illetni. Oda érkezésemtől fogva egész addig mind figyelmetes és gondolkodó vólt: ekkor pedig, felderűlvén ábrázattya, azt kérdi, ha nem lenneé mód valamit felestökömözni.

Minthogy, mint fellyebb is említettém, olykor olykor kiszoktam vólt menni ebbe a múlató házamba, mindenkor vólt valami eltéve benne; nevezetesen pedig éppen annakelőttevaló napon küldöt-tem vólt ki oda egy pastétomat és egynehány palatzk bort. Jóízűn felestökömözünk azért egygyütt; de nem bátorkodtam nékie je-lenteni, hogy kívánnám megtudni kimenetelét annak a mit tsinált. Elmosolyodott, olykor olykor, båtortalanságomon, és végezvén felestökömünket, vissza térünk a kéményhez, hol egy feketés, igen nehéz rudatskát tanáltam. Vedd magadhoz ezt, azt mondgya nékem, titkold el szorgalmatosan a módot, mellyen hozzája jutot-tál, és lásd meg mit mondanak rólla a ötvesek. Felelet nélkül enge-delmeskedtem nékie. Hallottam vólt a Philosophusok kövéről beszélleni: de mindazokat a miket rólla hírdettenek, tsupán tsak képzelődéseknek tartottam, mellyeket azok költtettenek ki fejek-ben, kik szeretik rólla beszélleni. Bár ha ennek a rudatskának szí-ne éppen nem hasonlított is az aranyhoz, azt gondoltam, mind-azonáltal, hogy azért még az is lehet: kihezképpest repültem in-kább hogy sem mentem egy ötves barátomhoz.

Rendszerintvaló viszont köszöntéseink után, melyeket, a meny-nyiben csak lehetett, rövidítettem, mutatom nékie a rudatskát, és kérem hogy próbálná meg. Jobban tudod nálamnál, azt mondgya reája, mi legyen; és ha mind ilyen portékával terhelted meg hajó-
idat, nints miért sajnállani útazásodat. Nints több ennél a darab-
nál, felelek az ötvesnek, de egyedül csak töllem függett többnek is hozása. Egy zsidó, kivel némellykor alkudozásban vagyok, mint illyenel akart kifizetni, ezt elvettem próbára, mert azt ígéri, hogy jövőendőben mind ilyennel fogja árumat kifizetni. Tréfán kívül beszélszé, azt kérdi töllem az ötves; úgy mindenemet eladnám, valamivel csak bírok a világon, hogy egy olyan kalmárral kereskedhetném. De magad, Uram, kérdem az ötvest, bizonyos vagyé, hogy tiszta arany legyen, és valylyon nem tsalatkozolé meg benne? Akarodé bizonyos próbáját látni, azt felelé reája, most mindgyárt kifizetem néked, mint a legfinomabb aranyot, mellynek igen ritkán láttam párját. Erre a próbára megkellett volna ugyan magamot adnom, de én még sem elégedtem meg velle. Egy leghívebb barátaim között a Pátriárcha ötvesse volt, és bár igen meszsze lakott is, elementem, mindazonáltal hozzája; ez egészszen eltsudáلكozott az aranynak szépségén, és meg nem menekedhettem tőlle, míg el nem adtam nékie. Kimondhatatlan sietséggel tértem vissza kertembe, és ne kérdezd mik vóltanak gondolataim! Elannyira külömbetzenek magok között, és olly hírtelenséggel követték egyik a másikat, hogy magamnak is lehetetlen volt megfogni. Bár szem-mellátó bizonyysága voltam is ennek a tsudára méltó változásnak, okot kerestem, mindazonáltal, kételkedni benne. [De Rancé] a Spanyolok között neveltetett, és ennek a Nemzetnek nevettséges babonaságaival mintegy tápláltatott, elég balgatag voltam, egy darabig ördögi mesterségnek tulajdonítani; és nem tudtam még mi-ben határozzam meg magamat, midőn kertembe érkeztem. No hát, azt kérdi *De Rancé* Úr, nevetve, mit mondanak portékádról? Nem egyébbel feleltem kérdésére, hanem hogy kiönttettem előtte az aranyokat, melylyekkel csak nem félig volt teli kalapom.

Imhol, azt mondom azután, a harmintz piászteremnek jövedelme: Ez az arany magadé, azt feleli reája, hadd fizesse meg által ho-

zásomat: de azt a szívességedet, mellyel fogadtál, egyedül tsak tiszteletem, tsak bennedvaló bizodalمام fizetheti meg. Pártos vagyé még a Philosophia ellen? Nem, valósággal, felelek reája: de engedd meg kétségemet; igen rendes emberek azok a Philosophusok, ha meggondolom azt a mit láttam: noha ugyan azért nem tsekélyebbek szemeim előtt. S miben áll hihetetlenséged? azt kérdi *De Rancé* Úr. Benned, környűállásaidban, felelek nékie. Ugyan miként képzelhetné valaki, hogy egy olly kintssel bíró ember bujdoshasson, mint magad, szerteszélyvel a világon; és, külsőképpen tekintvén, még az életre leginkább megkívántató dolgoknak is szükében légyen! Mond inkább, a hívalkodásnak és nagyra vágyódásnak, azt feleli *De Rancé* Úr. Mértékletes eledel, közönséges ruházat, e nélkül szűkölködik egy okos ember, és ezen túl nem is terjeszkedik kívánsága. Megelégedett azzal, hogy másoknak ezt a szűkségeket kipótolhattya, tsak annyiban betsűlli a gazdagságot, a mennyiben azt az emberek között kioszthattya, és ez a jótételnek szomjúsága hozza arra a kéntelenségre, hogy számkivetésbe mégyen tulajdon hazájából; el kell magát lopni az emberek gonoszása és kívánsága elől, és az a nap, mellyet jótételére választott, továbbvaló bujdosásának is szokott rendszerint meghatározott napja lenni. Éppen ezért is nevezik az igaz Philosophust, Cosmopolitának, az az világ lakossának. A Philosophia nem vólt mindenkor ollyan esméretlen, mint ebben az időben mellyben mi élünk. Az emberek ma érdemet tesznek abból, hogy mindenben kételkedgyenek, és minden megvizsgálás nélkül kárhoztattyák mind azokat, a mik értelmeket fellyűl haladgyák. Koránt sem azt akarom mondani, mintha talám ennek a nagy titoknak kitanálása az ő fáradtságoknak gyűmöltse lenne; nem, édes fijam: mert ennekutánna ezt a nevet akarom tenéked adni; szűkség hogy az Égből alá szállott világosság igazgassa munkájokat. Az Isten igen kevés embernek adgya azt, és megtagadgya mindazoktól, kik ezt a drága adományt egyedűl tsak kényelmeknek megelégtítésére fordítanak.

Én mindenkör ollybá néztem azokat, azzal szakasztám félbe *De Rancé* Úrnak beszédgyét, kik az aranytsinálás mesterségének

kitanulásában foglalták magokat, mint hitegetőket, vagy legalább mint esz teleneket. Nem is egészen tsalatkóztál meg ítéletedben, azt feleli reája. Mindennap tanálkoznak olyan nagyra vágyók, vagy gyengék, kik nagy gazdagságok mellett is telhetetlen vágyakodással bírván, még többet szerezni, hitelt adnak az afféle tsábítóknak, kik, mindenféle tsalárd ígéretekkel, hasznokra fordítván az ilyen nagy kintsre ásítózóknak gyengeségeket, elámítyák őket, és magokat gazdagítyák ezeknek romlásokkal: de a tudománynak valóságos fia, mindgyárt tsak egy pillantással is tudja az igaz Philosophust megkülömböztetni.

Tsudálkozom, azt mondom újra *De Rancé* Úrnak, az emberek hitetlenségén, mellyel a Philosophusok kövének lehetetlenségéhez viseltetnek; majd minnyájan megeggyeznek ollybá nézni, mint egy üres agyvelőnek költeménnyét, és úgy tettzik, mintha méltó okok is lenne így ítélni rólla, meggondolván, melly kevésbé mehetnek elő benne mindazok, kik erre a tudományra adták magokat: sőt hogy még egész romlások is következett belőlle.

A mi illeti az aranytsinálásnak lehetségét, azt feleli reá *De Rancé* Úr, nevettséges lenne azt hinni, hogy lehessen elváltoztatni valamelly metallumot az arannak segélytsége nélkül: valamint szintén hogy ostobaság lenne azt gondolni, hogy egy árpamag, buzát teremhessen, bár mitsoda földbe vessék is, vagy hogy ember születhessék, más embernek hozzájárulása nélkül. Hallgasd meg tsak figyelmeteséggel a mit akarok mondani.

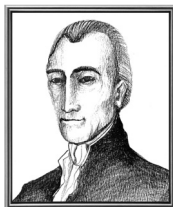
Az egész természet három országra vagyon feloszva, első lelkes állatoké, második a plántáké, harmadik az értz neméé. Ezeknek mind a hármának eredete világ kezdetével teremtetett, és megáldván őket az Isten, azt parantsolta hogy nőjjenek és szaporodgyanak. Ez az áldás önként tetemes lett volna, ha az ember megmaradott volna maga ártatlanságában: de pártot ütven Teremtője ellen, elvesztette megbetsúlhetetlen méltóságát, mellyel teremtetett volt. Reávaló nézve a föld is megátkoztatott, tövisnél és bogánts korónál egyebet nem termett; maga pedig az ember elítéltetett, ortzájának véres verejtékével mívelni a földet, melly attól az időtől fogva rendszerint meghozza nékie, reá fordított fá-

radtságának gyümölsét. A földbe vettetett buzaszem száz annyit terem; a gyömölsmagvatskájából egy egész élőfa nő fel, és többre száz annyinál szaporítja magát. Ez a szaporodás éppen olly állandó az élő állatoknál, miért ne lenne hát az értz nemében is? Miért lenne ez, a Teremtőnek azon áldásából: Nőjjetek és szaporodgyatok, egyedül kirekesztve? Azért szintúgy tenyészhetik, mint amazok, és minden kétség kívül szaporodnak is, egy szorgalmatos bőlts embernek segélytsége által, a ki tudgya magvakat megtanálni, és osztán illendő anya méhbe vetni. Én azt gondolnám, azzal szakasztom félbe *De Rancé* Úr beszédgyét, hogy a bőlts embernek szorgalmatosságához hozzá kellett volna ragasztanod azt is, hogy tehetős légyen, minthogy véghetetlen költőség kívántatik, ezt a híres titkot megtanálni. Ebbe is tsalatkozn ak az emberek, azt mondgya a vendégem: a természet együgyű maga munkáiban, és egyedül tsak az együgyűség által lehet nyomát követni. Négy Lajos arany elég ennek az egész nagy kinstsnek elkészítésére, és az, a kinek többre kerül, bátran elhitheti magával, hogy mintsen az igaz úton. Hogy az aranyot mind újra termeszteni, mind pedig szaporítani lehessen, arról, azt tartom, nem tsak beszédemből, hanem abból is a mit ma láttál tsinálni, elegendőképpen meg vagy már győződve; azért vizsgálđ meg jól, fiam, ha birszé elég bátorsággal, olly tudományra adni magadat, mellynek kezdete igen nehéz ugyan, de magam könnyebbíteni igyekezem, útasítván munkáidban. Kívánnám, hogy szabadságomban állana, ezt a tsudára méltó rósát úgy szakasztatni le veled, hogy meg ne szúrna tövisse: de önnön magad fáradsága által kell birtokába jutnod. Fontold meg azért jól, újra is intelek, ha érzedé szívedben azt a valóságos magad felajánlását, mellynek egy igaz Adeptusban szükségesképpen fel kell tanáztatni. Ne képzeld azt magadnak, hogy ennek a nagy kinstsnek birtoka, majd ollyan karba fog helyheztetni, hogy tsendes és hívságos életet élhess: nem, koránt sem, édes fiam; barátságom, háládatosságom kívánnya töllem, semmit el nem titkolni előtted. Mint Tantalus a vízben, úgy fogsz az aranyban elmérülve lenni, azonkívül hogy bátorkodgyál velle éli. Már mondotam néked, hogy az emberek-

nek gonoszsága elvesztene, ha gyanítanak, hogy ezzel a kintsel bírsz: sőt még akkor is minden okosságodra szükséged leszen, mindőn valósággal akarsz nékiek szolgálni. Semmi egyéb gyümölt-sét nem fogod tapasztalni fáradtságodnak, hanem csak nagy megve-tését annak a kimeríthetetlen gazdagságnak, mellynek forrásával bírsz; állandó jó egészséget, és azt a gyönörűséget, hogy számtalan szerentsétleneknek attyokká lehattél.

Kazinczy Ferenc

(1759–1831)

A sárospataki kollégiumban végzett, majd Kassán, Eperjesen és Pesten jogászkodott. 1786-ban állami szolgálatba lépett, a kassai tankerület elemi iskoláinak felügyelője, II. József reformjainak lelkes híve lett, ezt követően az Abaúj megyei ellenzék vezéréként Ferenc császár reakciója ellen harcolt. Kassán Batsányival együtt indította a *Magyar Museumot*, de összekülböztek és 1790-től *Orpheus* címen új folyóiratot adott ki, amelyben a felvilágosodás gondolkodóinak, Helvetius, Voltaire, Rousseau műveinek fordításait közölte. Ugyanakkor a magyar színjátszó társulatok számára Goethe és Lessing drámáit ültette át.

Orpheus Kazinczy szabadkőműves neve volt, amelyet 1781-ben választott, amikor felvették a miskolci Erényes világpolgárhoz nevű páholyba. A páholy alapítójának, gróf Török Lajosnak lányát, Sophie-t 1804-ben vette feleségül. Miskolci anyapáholya a működést korlátozó császári rendelet következtében rövidesen felfüggesztette tevékenységét, majd 1788-ban feloszlott. Levelezéséből azonban kitűnik, hogy a páholyok a császári tiltás ellenére vidéken sem szűntek meg mindenütt, Pesten pedig a tagok 1795-ig engedélyezett keretek között találkozhattak.

1794 végén a jakobinus összeesküvés felszámolásakor Kazinczyt is elfogták, halálra ítélték, de kegyelmet és egyúttal bizonytalan idejű várfogságot kapott, hat és fél évet töltött le. Szabadulása után Bányácska nevű birtokára húzódott vissza, melyet Széphalomnak nevezett el. Innen folytatott igen kiterjedt levelezést úgyszólván minden kortársával, közöttük a Martinovics-pert túlélő szabadkőműves testvéreivel, főleg Aranka Györggyel és Pálóczi Horváth Ádámmal. Önéletrajzi írásai, a *Fogságom naplója* és *Az én életem* csak halála után jelenhettek meg. Az utóbbiban részletesen beszámol befogadásának körülményeiről.

A választottak faja

Örök faj a választottak faja,
S ámbátor abban senki származást
Nem vett anyától, nem fogy soha,
És mit a vak és kevés hitű
Sejt és nem ért, s lát és nem tud, gyakor
Nincs közfal itten; a ki jó, rokon.
Szín, nyelv, szokás nem szül különbséget;
Egy tisztjök, egy törvényök, egy hazájok.
Csak egy! És mégis más. Lehullott állal
Bámulja a titkot a vak. Az neki
Titok marad, de a szenteltnek nem az.
S mint a midőn két láng egymáshoz ér,
S az egyike átalszívja a másikat.
S most egybekelve teljesen lobognak,
S hatalmasabban úzik a homályt,
Mely kedvez a latrok tanyáinak
S a jámborok lakjára vesztett hoz:
Úgy a midőn két jó kőműves...

Az én életem

(részlet)

Egy estve egy barátomnál gyűlénk össze, tiszta és tisztátalan lelkek, mint a Szent Péter leplée, s a beszéd a kőművességre fordult. Mely bolondság, mondá az egyik, oly társaságba, oly titkos társaságba lépni, melynek célját, törvényit, tagjait egyen-kettőn kívül nem ismerjük, s csak azért, hogy ezáltal pillonghassunk; csak azért, hogy azt mondhassuk magunknak, hogy mi jobbak vagyunk, mint mások. Én pedig, mondám azzal a nagy tűzzel, mely engem, hatvannegyedik esztendőmben, most is ifjúvá teszen; én pedig nem ismerem nagyobb szerencsét, mint azt, ha valaki kőművéssé lehetett. És hogy valaki közületek azt ne gondolja, hogy én magamat kőművesnek akarom nézetni, kimondom, hogy az nem vagyok, de hogy meg

nem szűnök mindent elkövetni, ami szükség, mindaddig, míg azzá lehetek. Nem elég-e az a biztatás, hogy ott minden vallás tiszteletben van, s mindenki azt követheti e részben, amit lelkiismerete javall? Nem elég-e, hogy az uralkodás ellen munkájokban semmi nincs? és hogy ők új tisztelet s kötelességet senkire nem tesznek, de azt, amire minden köteles, még szentebbül kívánják? Rossz és érdemetlen tagot semmi társaság nem óhajt, semmi nem tűr. A kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz fel. És osztán az a szép egység, mely nem születést, mely nem fényt, hanem érdemet tekint. Ferenc császár, a Mária Terézia férje egy lózsiban egy konziliáriussal, egy koncipistával, egy hadnaggyal, egy franciskánussal, egy kálvinista vagy egy rác pappal, s ott feltett süveggel mindenike, s ott mint barát és barát, mint testvér és testvér. Képzelhettek-e istenibb pillantást, mint az volna, ha őket így látnátok a virtus nevében egyesítve? – Ketten-hárman ellenem kiáltának. – Én meghagyom, mondtam, kinek-kinek a maga vélekedését, s elégnék nézem, ha a magamét elmondhatom. De még egyszer: meg nem szűnök mindaddig zörgetni, mihelyt megtudhatom, hol kell, míg azzá nem leszek. Gyönyörűség annak a társaságnak lenni tagjává, melyen Kelemen pápa, a XIII. és XIV. s Friedrich, Ferenc és Swieten voltak.

Késő éjjel eloszlánk, ki-ki szállására. Fráter István megszólít maga maradván velem, ha igazán szándékom-e kőműves lenni. – De hogy kételkedhetel szavaim felől? – mondtam, s ismét előbbi tüzemmel. – Tehát, barátom, én vagyok az, aki neked kimutatom az utat. – S te az vagy-e? – kiáltok, s nyakába borultam; imhol már kőművesi csókkal csókollak meg. – Most, mondá Fráter (az asszonyvásári, Biharban), nem mondhatok többet; de imhol a kőművesi tilalom: soha többé szándékodról senkinek nem szólsz; én elindítom dolgotat, s mikor ideje lesz, neked hírt adok.

A dolog húzódott. Az augusztusi terminusra, 1783-ban, én megjelenék Pesten, s a Fejér Farkas fogadóban ebédlek. Ott ebédle gróf Török József is, a Lajos testvére, akkor asszesszor a debreceni disztriktuális tábla mellett. Nyílik az ajtó, s belép Berzeviczy Gergely, s mellettem fog helyt; ő akkor szálla le szekereből. – Tudod te, hogy ez a gróf Török kőműves? – kérdé tőlem fülembé súgva. – Nem tudom: s te bizonyosan tudod? – Bizonyosan. – Az vagy? – kérdém. –

Nem vagyok, de az leszek, török, szakad. – De miként? – Az éppen a baj; sokszor próbáltam, s mindég elnémultam, mikor szólanom kelle. – Én nem fogok, mondtam, csak tudjam, hol és kinél s miként kell kezdenem. – Oh, barátom, felele Berzeviczy, tedd meg te a lépést, s vezess osztán; íme egész bizonyossággal mondhatom neked, hogy Orczy Józsefnek, a generális fijának előlülése alatt szeptember elsőjén itt lózsai tartatik. Jelentsd be még ma magadat, hogy akkor felvétethessünk.

Ebéd után én Törökhöz felmenék. Mutatám, hogy vele titkosan akarok szólni; de oly sokan voltak körül, hogy lehetetlen volt szólanom. Hazamentem; megírák leveletem, oly szándékkal, hogy ha Törökkel szólhatok, szólok; ha nem szólhatok, kérni fogom, hogy leveletem olvassa meg.

Másnap kilesém, lehetek-e vele. Mindég tele volt szobája. Így tizenkettedfélkor hozzá belépék.

– Méltóságos gróf, mondtam, én már tegnap óhajtottam a méltóságos úrral szólhatni. Nem lehetett Most is mindég jőnek-mennek a vendégek; vagy zárkózzék el egy-két pillantatra velem, vagy vegye által e leveletem, olvassa meg, s adja vissza.

A legöldöklőbb lomhasággal általveszi s olvassa. Nyílik az ajtó, s belép egy valaki. Török megszólal: – Uram, Kazinczy úr engem arra kér, hogy tégyem kőművéssé. Én nem tudom, micsoda pajkoság volt az valakiben, hogy rajtam magát mulassa, s Kazinczy urat megcsalja, azt mondván, hogy én kőműves vagyok, s boldogíthatom szándékában. A levél szép, de nem nekem szól. –

Az az impertinens ember általveszi leveletem, olvassa, s én csaknem öszveroskadtam haragomban.

Ez elmegyen. Török folytatja az olvasást. Jó egy második, s Török ennek is kezébe adja a levelet.

– Méltóságos gróf, mondtam; ezt nem vártam. Levelem mutatja, hogy ha a méltóságos gróf személyében megcsalatkoztam is, szándékom tiszteletes, s lépésem nem gondolatlan. Ezt a méltóságos gróf profánus létére is kénytelen tisztelni. Mi ad just a méltóságos grófnak az én titkom közössé tételére? Mi köze ezeknek az uraknak az én dolgomhoz!

– Követem az urat, mondá Török, a váratlan megszólítás s ez az

egész előttem nem ismert dolog engem egészen megzavart. Nem kellett volna nekik mutatnom, de a tett meg van téve. Imhol visszaadom az úr levelét, azon szent ígérettel, hogy az úr megszólításával visszaélni nem fogok. Higgyen nekem az úr, az urat megcsalták, midőn engem mondtak annak, aki az urat szándékában boldogíthatom. Azonban beléfonattatva a dologba, engedjen az úr nekem egy kérdést. Azt beszéli az egész világ, hogy Girálton és a Szirmayak közt vagyon egy lózsi. Az úr azon a tájon lakik. Miért nem keresi az úr a felvételt ott, és miért itt?

– Én ott kőműves soha nem leszek, mondám; soha! Azok a magok vad libertinizmusokkal, mely nem ismer semmi szentet, semmi tiszteletesi, nem az én embereim. Szánom és szeretem némelyikét: de társaságokat s a velek lételt kerülöm.

– Úgy nem szolgálhatok az úrnak csak tanácsommal is. Uram, itt mindég jönnek-mennek; nem szólhatunk szabadon, s én nem akarom azt gondoltatni, hogy titkunk van. Minek az? Nem tetszik enni jóni? Menjünk.

A grádicson megfordul. – Uram, amit az úr nekem a giráltiak felől monda, jutalmat érdemel. Gyönyörködve hallám azt. Hallja tehát az úr: Én kőműves vagyok, s életem egyik boldogságának azt tartom, hogy az vagyok. Az úron azonban nem segíthetek, mert az nem rajtam áll. Annyit mondhatok, hogy szeptember elsőjén itt lózsi nem lesz; az úr tehát nyugton lehet. Be fogom jelenteni az urat ott, ahol kell, s egy hét alatt venni fogja válaszat, s talán egy másvalaki által. Azonban e pillantat olta az úr kandidátus, s az első tilalom az, hogy ezentúl sem kőművesnek, sem profánusnak szólni a dolog felől nem szabad. Az úr szem alatt van, s minden lépéseit lesni fogják. Az asztalnál tegyen úgy az úr, mintha velem semmi dolga nem volna.

Török kevés napok múlva elméne. Én mindennap a Fejér Farkasnál evém, s Töröknek még jó utat akarék mondani, mert ebéd alatt fogatni parancsolt. Mindnyájan elmenének, csak egy kék talárisú, veres szakállú rác pap marada a szobában. – Domine Perillustris, monda, exspectat forsitan aliquam? – Nem, nem, felelék, de ennek a grófnak innen az ajtóból kívánok jó utat. Ő is bihari, én is az anyám után, mondám. – Énnékem, mondá a pap, egy kis dolgom

van itt, s örvendek, hogy azalatt társaságom van. Hol nevelkedett az úr? – Felelék, s megszereténk egymást. Mint nem csodálkozám, mikor megtevé a lépést, megtudám, hogy ez a kék ruhás, veres szakkállú pap is a felkentek egyike volt!

Egy nap Budáról jövék estvefelé a hídon, s egy egészen ismeretlen mellém vonakodék, s sokáig mulatván velem, azon jelentéssel vála el, hogy ő vagy on kiküldve tudósítani, hogy jelentésem örömmel fogadtatott. A terminus végével haza fogok menni: de ott szüret tájban veszem a levelet, mely megtanítt, mit tégyek.

Berzeviczy tudni akará, mit végzettem Törökkel, s majd lero-gyott, midőn hallá, mi történt velem és levelemmel. – Nem, barátom, mondá, én azt ki nem állám vala, és bizonyosan nem vágtam volna ki magamat a bajból oly szerencsésen. – Most, minekutána Berzeviczy megholt, s nem lehet más, mint aminek én is ismerem, megbántása nélkül mondhatom, hogy igazat monda. Aki a kőművességet és mindent nem belső érdeméért becsüli, hanem csak hogy vele pilloghasson, az ki volt volna forgatva sarkából az első szóra.

Én ezen terminusra nem úgy menék már, mint jurátus, hanem mint aki magamat generális báró Orczy Lőrinc abauji főispán által vicensótáriussá akarám kineveztetni. Megjelenék nála Tarna-Örsön, korán reggel, s egy-két óráig fíjának piarista prefektusával kelle mulatnom. Végre béeresztetém. Mente nélkül ült szobájában, s paróka nélkül, kopasz fővel; a Szent István kommendátori pántlikája nyaka körül függge. Elővevé francia poetájit, s maga olvasá őket előttem, egész délig. „Az én kis barátom” – ez vala titulusom. Azután a maga verseiből és a Barcsayéból olyasa holmit. Ebédre, vacsorára hívatatván, mentét ölte, kiment, de asztal felett komoly felesége miatt egy hangot sem ejte. Vicensótáriussá nem neveze ki, azt mondván, hogy restaurálni fog: de bizonyossá teve, hogy akkor teljesíti kérésemet.

Szulyovszky László, Rákócson, megszólítá az anyámat és András bátyámat, hogy velem az ő egyetlen leányát, most Boronkay Gáspárnét, vétessék el. Az anyámnak sok gyermeke van, s így nekem az ő egy leánya bizonyosan szerencse: neki pedig kedves lesz, hogy ily előmenetelre való vőt kap, s András bátyámmal kö-

tött régi szoros barátsága még szorosabbra fonattatik. Mind az anyám, mind kivált András bátyám kaptak az ajánlason, de én róla hallani sem akartam. – Nézzék meg, mondtam, a Pazdics és Rákóc táji házasságokat, s mondják, akarják-e, hogy én is oly életet éljek? – András és Szulyovszky úgy hitték, hogy később rábeszéltetem magam.

Borsod vármegye a maga főispánja, gróf Andrassy István excellenciás ellen panaszt teve József császár előtt, s ez generális Orczyt küldé vizsgálóbiztosnak. András bátyám és az anyám elvégezek, hogy én sürgetném ismét a viconótáriusságot Orczynál, s Szulyovszky Lászlót kérék meg, hogy vinne Miskolcra. Orczy kegyesen fogada; ismét olvasgatá verseit és a Barcsayéit, de régibb szándékától s biztatásától el nem engedé magát mozdítani. Azért nem nekem használt, hanem Szulyovszkynak, mert Orczy őtet a komisszió egyik tagjának nevezte ki.

1784. január 15-dikén ebéden kapitány Márjásy úrnál valánk, s ebéd után kapitány Puky András odaküldetett, hogy Szulyovszky engem valamely ürüggyel küldjön máshova, maga pedig menjen lózsiba, hol az én felvételésem felől leszen szó. Szulyovszky akkor éjjel a fogadóban nekem kínálásokat teve, hogy ha akarom, engemet a girálty lózsiban felvétet. Én engedtem a vett parancsolatnak, s az ajánlást megköszöntem ugyan, de magamról egészen elhárítottam. Szulyovszky, hogy kedvet csináljon rá, nekem sok holmit beszélt a törvények s ceremóniák felől, nagy szerencsémre, mert enélkül én, aki mindezek felől semmit nem tudtam, irtóztatóan meg voltam volna, eleven képzelődésem miatt, rázva. Mostan tehát, félrevivén a szomszéd szobába, megszólíta: – Micsoda ember uramöcsém? Én tegnap ezt ajánlom, s azt feleli, hogy nem kell: most pedig lózsiba hívatatom, hol az uramöcsém felvétele felől lesz szó. – Vállat voníték, s egy hangot sem feleltem, de megszorítám kezét, mégpedig igen melegen.

Januárius 16-dikán 1784. estve, setétben, a verbung tisztje kvártélyházához vive Szulyovszky, s a sötét kamarában hagyta. Hozzáfogának felvevésemhez. A Nagy Mester a későbbi ipam, gróf Török Lajos volt; az első asszisztens Vay József, a későbbi septemvir; a második egy még életben lévő úr, kit éppen ezért meg nem neve-

zek; az orátor Óváry László; jelen volt konziliárius borsodi (későbbi) alispán, Ragályi József és még nehányan. Elmondám a hitet, s az első kőművesi csókot nekem az ipam adta, a másodikat Vay. Ellenben, s ezt dicsekedve mondom, én valék az, aki a szegény ipam jobbját, midőn koporsóba tevék, utolszor csókolám meg. Fija csók nélkül hagyá; lyánya (a feleségem) magán kívül volt keserűségében.

Mindaz, amit itt autobiográfiámban írok, az első lapon kezdve ezen sorig, nem papirosról van átalírva, hanem egyenesen itt, mintha azt szóval beszélletem. Kimaradván feljebb, itt kell elmondanom, hogy én az ipamat először 1783. november 2-dikán Tállyán látám, az egyik szüretelő uraság házánál. Mely nemesség magatartásában, mozdulásaiban, szavában! S mely igaz kinyomásai mindezek az ő tiszta lelkének, jóságának. Természet vala rajta minden, de megneemesedett természet. Aki őtet ezen még jó napjaiban látta, felkiálthatott: Ez az igazi kőműves!

Midőn 1792-ben udvari konziliárius Pászthory, a későbbi fiumei gubernátor Budára küldetett az udvartól, hogy az udvar részéről a diétát intézné, s Pászthory azon estve, amelyen megérkezék, gróf Zichy Károly országbírájának estveli társaságában megjelen, megjelent ott az ipam is. Pászthory minden vendégek jelenlétében és láttokra ment gróf Török Lajosnak, s nem gondolván a hely etiketti törvényeivel, ezt megcsókolta, mely nagyon szemet szúrt, sokakat megbántott, irigyeket támasztott. S Pászthory, a *nagy* Pászthory, itt nevezé ki azt a hármat, akivel mindenkinek előtte konferálni akar: gróf Török Lajost, a lutheránus Balogh Pétert és a református Vay Józsefet. – Gyermekeim kevélykedjenek ezt Pászthory felől hallván nagyatyjokkal. Ez a csók, ez a konferenciára rendeltetés inkább mutatja az érdemet, mint az a sok cifra.

És most, minekutána a kőművesség felől ennyit mondék maradékimnak és a későbbi időknek, álljon ez is itt: –

Magyarországon, legalább Pesten (mert Pozsonyban Albert herceg is tartá lózsikat, s Báróczy, ha emlékezetem meg nem csal, itt vétetett fel) oberster gróf Draskovics János, a Feldmarschall Nádasdy Ferenc mostohafija állíta első lózsit. Az ő szándéka az volt, hogy minden vármegyének minden jobb fejei oda kapcsol-

tassanak a felvétel által, és hogy ezek a föld savai készítsék el az elméket a vallásbeli tolerancia tanításainak elfogadására s gyakorlására. Draskovics tudta a hazai históriából, hogy nekünk magyaroknak minden szerencsétlenségünk onnan ered, hogy egyikünk a másikat a vallás miatt pusztította, s magunk ellen forgattuk fegyvereinket; mint ember pedig azt tudta, hogy vallásáról az ember senkinek másnak felelőssel nem tartozik, hanem Istennek és a maga lelkének; és hogy a meggyőződéshez az erőszaknak semmi köze. A Lózse derekasan boldogult feltételiben, s talán nem volt vármegye az országban, mely a maga jobb fejei által azzal öszvecsatlódásban nem állott, ahova annak jóltevő világa nem sugárlott. Midőn József a maga Tolerantiale Edictumát kiadta, a Draskovics Józsija már elkészítette volt az elméket, s amit József rendele, az a kőművesek gondolkozásához képest kevés is volt.

A kőművesség most tiltva van, mint minden titkos társaságok, s a fejedelmek és a népek tarthatnak, hogy a háborgók ennek leplébe rejteznek el, hogy a felvigyázó szemeket megcsalhassák. Most tehát kőművességet űzni nemcsak tilalmas, hanem okatlan cselekedet is volna. Ki akarhatná áldozatul tenni magát? Ezeket tehát itt nem más célból írák, mint abból, hogy a később idők az én időmet e részen is ismerjék.

Levél Aranka Györgynek¹

Megbecsülhetetlen Barátom!

Ki mondjam é mi érte Juliádat? – Sajnálom, de ki kell fakasztanom még is, hogy meg nyugtassalak. – Által-adtam azt az ide való Librorum Revisornak, hogy tégye reá az *Admittitur*-t: de ő azzal az izennettel küldé-vissza, hogy ez a' munka erköltsöket vesztegető munka, s kívánságomat nem tellyesítheti; sőt kér, hogy semmisítsem-el. – Képzelheted é mint lobbantam fel a' legindúlatosabb haragra, mel-

¹ Aranka Györgyöt 1781-ben a bécsi „A megkoronázott reménységhez” páholyban avatták szabadkőművéssé. A pesti, miskolci és zalaegerszegi páholyokat is látogatta.

lyet végre Voltairi nevetés szakasztta félbe. – Kérni kellene, hogy rigorától álljon-el; e’ juta eszembe: de ójjanak az Istenek! nem szóllok néki többé, ha nem tudom mi ér is! – Mit teszek tehát? régen Cancellistám kezében vagyon, ő írja-le, hogy Pesthre küldhessem pro revisione, ’s nem sokára kész lesz véle. Akkor kedveskedni fogok Novák István Urnak is egygy Nyomtatvánnyal belőle.

Nagy még a’ setétség, kedves Barátom! és nékem úgy látszik, hogy mivel némely helyeken *napok* támadnak, a’ barlangok setétei még feketébbekké válnak, mint eddig voltak, míg Egünket estveli homály fogta vala bé. Én meg-makatsítottam magamat ki-tsikarni a’ Superstitio kezéből a’ véres tört, és iртóztató képéről lekapni az áll-ortzát. Voltaire, Rousseau, Helvetius, a’ Sanssouciba lakott Philosophus, ’s a’ Kőművesség úgy adnak paist balomba, job-bomba kardot, lábaimra szárnyakat, mint mikor Perseust készítették-fel az Istenek az Andromeda meg-szabadítására. Tsak attól tartok, hogy lángoló fel-gyűléadásaim által el ne rontsam igyekezeteimnek bóldogulhatásait. Olvassa meg a’ kinek esze és szive van Orpheusom bé-vezetését, olvassa meg pag. 90. azt, a’ mit Rousseauból fordítottam, és azt a’ mit Kallós által fordítottam Helvetiusból; – olvassa-meg tulajdon gondolkozásomat Orpheusom II-dik kötetében a’ Lélek halhatatlansága felől, ’s látni fogja kí vagyok, ’s áldani fog, ha én már régen nem lések is. Valakinek fel kelle támadni, mert már többé szenvedni nem lehet, a’ mit tsináinak.

Szepesi Kánonok Molnár János, a’ ki annyi könyveket firkált, most a’ Naturalistákat akarja meg-rontani. Egygy Responsorum Liber III-tiust nyomtattat ugyan azon Betűrakó által, a’ ki Orpheusomat rakja. A minap meg látom a’ Voltaire nevét munkájában, ’s olvasom. Ezt írja felőle: – Voltär beteg vólt, hagymázban vagy miben feküdt. D. Tronchin hozzá megy. Hát egyszer Voltaire az ágyból fel-ugrik, az árnyék székre ül, bé-kap a’ tsuporba, kiveszi a’ tulajdon sz...t, meg-eszi. – Gyönyörű Apológiája a’ Kereszttyén Vallásnak. Magának Molnárnak írtam felőle, valamint P. Leo Maria Szaicznak is, a’ ki Egerben az *Igaz Magyar-t* írja.

Hadd feleljek már Leveledre. Nem tudom, mennyire hatottál a’ Kőművesség gráditsain: tudod pedig, hogy itt a’ felsőbb gráditson lévő az alsóbb gráditson lévő azon gráditsokra nézve, a’ mel-

lyeken ez véle nincs, profanusnak tartozik nézni. Én tehát vaktában nem szóllok, mert a' Kőművesség előtttem szent. Hogy egy ban* harmadik személyt viseltem, azt mondhatom; de azt is mondhatom, hogy nékem a' három Angliai grádusomnál, mely inas, legény, Mester, több nincs és nem is lessz könnyen. Historice sok gradusokat esmerek, de reájok nem vágyok. El-tévedéseknek nézem azokat, vagy – ó miért kell ezt vallhatnom! – némelly kötelességekről el felejtkezett Beutelschneiderek míveinek. Egy Consiliarius Budán 1787-ben nékem egy skatulyát ad kezembe, kinyitom, 36 kötényt találtam benne, majd fekete, majd veres, majd zöld, majd sárga, majd fehér pántlikával. Beszélgetek, úgy szóll, mintha ő építette volna a Salamon Templomát, és még is –. Hallottál é valamit az Illuminatusok felől? Ezek az emberek Bécsben is dolgoznak, még pedig nagyon.

Az ő tzélok a' mennyire sejdíthetem, (mert hogy én soha sem vétettem fel közzéjek, arról esküszöm néked a Mindenható Építő Mester előtt!) volt evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. – Nem ez é az élet leg-édesebb boldogsága? – Maradjon a' szegény Bárótzai a' maga Alchimijával, mely néki soha sem tsinál aranyt, maradjon Orvosság tsinálásaival, mely testét elgyengítette, veszszen Gróff Thun a' Geisterbeschwörungjával, mely olly bolondság, a' mit még a' gyermek is meg nevet, nékem az mind nem kell. – Én nekem a' kőművesség olly társaság, `a' mely egy kis karikát tsinál a' leg-jobb szívű emberekből; melyben az ember el-felejtí azt a' nagy egyenetlenséget, a' mely a' külső világban van; a' melyben az ember a' Királyt és a' leg alacsonyabb rendű embert testvérének nézi, a' melyben el felejtkezik a' Világ esztelenségei felől, `s azt látván, hogy minden tagban egy Lélek, t. i. a' jónak szeretete, dolgozik, öröm könnyeket sír, a' melyben sokkal biztosabb Barátokat lél, mint a' külső Világban; a' melyben kiki igyekezik ember társainak nyomorúságát a' szerrint a' mint tehetsége engedi, könnyíteni, a' melyben kiki olvasni, tanulni, szerzetes atyjafiait munkái, írásai, példái által tanítani tartozik; – az illyes társaság nékem kedvesebb, mint a' mely ara-

* a páholy jelölése

nyat, vagy ollyas életet-hosszabbító orvosságokat tsinál, hogy a' ki véle él, szemem láttára nyomorék koldússá lesz; a' mely Non-sensekkel múlatja magát, ördögöket kíván segítségül, 's több efféle haszontalanságok, esztelenségek, bolondságok körül forgolódik. – Az én ítéletem szerint elég mindég egy ban a' három meg-nevezett gráduson dolgozni, hogy először azoknak meg-lépése alatt a' szék Mester (Meister von Stuhl) az alatta valóinak elmebebeli tehetségét, 's szíve minéműségeit szintén a' fenekig esmerje. *másodszor*, hogy az ott, elő-forduló tzeremoniák a' Tagokat bizonyos feierliche Stimmungban tartsták, és így az öszve-gyűlések, tsendesen és annak rende szerint folyjanak. *harmadszor*: hogy azokból a' Bruder Redner alkalmatosságokat szedjen az Oratiók írására. De ez maga még nem elég. Minden nak lehet valamelly különös tzélt venni materiául. Bécsben a' Born ja a' tudományok elő-vitelét vette tzélul. Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket; a' többi szent kötelességnek tartotta tartalék nélkül adni elő ítéletét. Ott vevék elő, hogy mivel Card. Migazzi és P. Fast ez 's ez betsülletes okosabban gondolkozó Plébánust elakarja nyomni, mint kellessen rajta segíteni: ott vették-elő, hogy így 's így lévén ez 's ez – mit kell tsinálni, és ki lessz az Executor. Eggyre reá bizták, ez meg-ígérte, hogy hűségesen el jár a' dologba 's úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles. – No, Barátom? Ez tetszik é, vagy az Alchymia és a' Cacomagia?

Pesten lévén Novemberben, azt a' tanácsot adtam, hogy egy Magyar Nyelven folyó állíttasson-fel. Gyalázatjára van Nyelvünknek, hogy tsak németül és deákul dolgoztunk. Effectusa kezdett lenni, de meg tsökkent: mert az Atyafiak el-vesztették minden reménységeket, hogy a' kőművesség jó lábra állhasson. – Szeretném tudni, mi vethetne gátlást? – Fogtok é ti dolgozni? O édes Barátom, édes Arankám, be kedves gondolat tűnik szemem elibe. Ha te egynehány eggyetértő meg-hitt Barátot szerzenél, a' ki öszve esküdne, hogy nem tsak profanusnak nem szóll, de még kőművesnek sem, – tsak hetet vagy kilentzet, –s te nékem hírt adnál, bérepülnék hozzád Erdélybe 's – constituálva volna a' tok. Hogy Szebenben vólt egy, azt tudom. Azt is tudom, hogy a' ki fel-vevődött, mint egy 75 frtot fizetett taxa pénzt. Egyebet nem tudok,

nem is akarok, mihelyt illyest hallok. A' pénz-gyűjtés szent szándékból jöhet; Nervus rerum pecunia! de a' pénz az Éva almája, a' melly minden rosszat hozott-bé valahol meg-fordúlt. Alatsony impostorságra vezette a' leg jobb szívű Kőmives Perceptort is. Példám van M. Országón. – A' Meister v. Stuhlt arra, hogy el-jádzotta azt; – hogy nem éppen részre hajlás nélkül fordítódott költségre, ete. etc. Van, van igen is szükség fundusra, de hát nem kész é mindenünk nem tsak utolsó xriját, hanem még a' vérét is oda adni azért, a' mi az előbbi esetben fundust kívánt? – Sokat is mondtam. Gondolkozz erről, édes Barátom, 's ha esmersz vagy hat hét tökéletes szívű embert, a' kinek a' feje vagy üress a' bolondságtól, vagy meg-tisztulhat, szállj nékiek, monddad, hogy valamit illyest kezdeni lehet; ha még Profanusok, tsinálj jó ideát a' Kőm. felől, bíztasd, hogy azok lehetnek, 's légy rajta, hogy egy állítasson-fel nálatok. Én nekem, tudod, nincs a' dologban semmi interessém, tsak az, hogy óhajtom a' szerzet el-terjedését, és meg vagyok győzve, hogy ez a' leg tökéletesebb iskolája az emberi szívnek. Ha mind azáltal velem ez eránt correspondeálni kívánsz, előttem igen kedves lessz, és előre fogadhatom, hogy barátságos utasításommal szándékozban boldogíthatlak, sőt hogy kész leszek némelly dolgokról historice tudósítani is, és Oratióimat, mellyeket egykor másszor mondtam, közlöm véled. A' mi pedig ezeknél mind több, egyenes utat mutathatok az igaz eredeti forrásra, a' honnan' némellyek el tévedtek.

Hát azt tudod é, hogy van az Asszonyoknak is kőmívessége? – Van; én két félét esmerek. De ez a' Nem nem arra való, hogy közénk egyveledjen: nem is olly kőmívesek ők, mint mi: Az ő társaságokat is annak nevezik, de egyébfélék Hieroglyphonjaik, symbolumaik. – Egyik társaságot éppen másnak neveznek. – Hasznos dolog ez Atyámfia! mert sok függ attól, hogy Asszonyokat formáljunk. Ennek is lehetnék eszköze. – De már ezek mind oda ragadnak, hogy hozzád, ölelésedre, látásodra kívánkozzam.

Küldöm a' Magyarra fordított Beszédemet. A' Német az eredeti, a' Magyarral éppen nem vagyok meg elégedve. A' Német Oratiómat egygy nap alatt írtam. Tudom én, hogy nem jó a' Németsége, de én abban affectáltam, ut sentiat Lector, me non esse *natum* sed *fac-*

tum Germanum. A' Magyart sietve, és szüntelen háborgatva fordítottam, eggy olyan napon, a' midőn a' szerelem sírásra faggatott.

Σωχρατης μαινομενος. Meg-őrült Socrates. Így nevezte talám Plátó Diogenest. Ez a' munka tehát a' bolond Diogenes munkája. Olly különösségek vannak minden óldalain, hogy el bámúl rajtok az ember, és még is látja, hogy igazsága van.

Júlia nékem sokkal kedvesebb, mint a' Nap négy része. A' francia praecisiont az elsőben jobban szeretem az utóbbik Declamációjánál. Mind a' kettő Mesteri kézzel van fordítva: és tsak az Originalis az, a' mi egyikét előttem kedvesebbé teszi a' másikánál, nem pedig a' fordítás. Majd bővebben, ha Aprilisban bé küldöm. A' Budai Basábari homályossá lessz a' stylus a' hosszúság miatt, a' Nyelv felől írt Munkád pedig érthetetlen a' piperézés miatt. Válóban érthetetlen, én igazán nem értem sokszor, noha azt is látom, hogy okod lehetett keresni az érthetlenséget.

Szerzetes é vagy Vitéz Atyafi? Mind a' kettő. Mert a' kőművesi ő éppen olyan, mint a' Maltheser. Félig pap, félig katona. Néha tömjén van kezébe, mellyet a' Teremtés Istenének nyújt bé, néha kard, mellyel az ártatlanságot védelmezi.

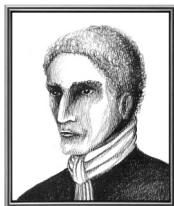
Élj boldgúl, tsókollak a' háromszor három által, 's Atyafi szeretettel, barátsággal, hűséggel maradok

Kassán 25. 3. 790.

Orpheus.

Batsányi János

(1763–1845)

Apja varga volt, szülővárosához, Tapolcához közel, Keszthelyen, majd Veszprémben és Sopronban járt gimnáziumba. Egyetemi tanulmányait Orczy Lőrinc segítségével folytatta, ő ajánlotta be a kassai kamarához írnoknak. Ott ismerkedett meg 1788-ban Kazinczy Ferencsel, együtt alapították a *Magyar Museum* című folyóiratot, de a második számnál már összekülböztek és Batsányi ettől kezdve egyedül jegyezte.

Valószínűleg Kazinczy hatására csatlakozott a kassai szabadkőműves páholyhoz. 1793-ban forradalmi ihletésű versei miatt elvesztette állását, 1794-ben Budán a jakobinus összeesküvéssel vádolva letartóztatták. A vádat nem sikerült bizonyítani, de az eljárás során tanúsított magatartása miatt egy évi kufsteini fogságra ítélték. Szabadulása után Bécsbe költözött, az ugyancsak szabadkőműves Festetics György segítségével *Magyar Minerva* címen új folyóiratot indított. 1809-ben lefordította – hangnemét élesítve – Napóleon a magyarokhoz intézett kiáltványát, ezért a visszavonuló francia csapatokkal távozni kényszerült. 1815-ben a Párizst elfoglaló osztrák katonaság elfogta, ismét várfogságra ítélték. Felesége, Baumberg Gabriella osztrák költőnő közbenjárására egy év után kiszabadult, Linzbe száműzték.

Bár háromszor újrakezdett életének második felében francia és német nyelvű próbálkozásai ellenére a költői ihlet elapadt, irodalomszervezői, nyelvújítói szerepét, ha későn is, elismerték: 1843-ban a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választotta. A *viaskodás* című, eredetileg németül fogalmazott versét a szabadkőműves szimbolika és a forradalmi hevület ötvözete jellemzi.

A viaskodás

Te, ki magad „az erény s igazság barátjának
S az ő barátaik barátjának” nevezed, – de most,
Mikor lány szíved a szenvedő sorsán
Talán a részvét büszke könnyeit sírja,
S tennen erőd édes bódulatában
Mások gyengeségét szánakozva panaszkod:
Vigyázz!... A te langyos, tunya szellemed
Nem ér fel odáig; zavaros szemed nem látja meg
A veszedelmek számát és nagyságát,
Melyek a magasabb cél felé siető,
Magára hagyatott vándor rögzös útját
Zavaros tömegben körülvéve,
Azzal fenyegetnek, hogy bátorságát vad
erőszakkal megtörik,
(A bátor, rettenthetetlen lélek erejét!);
De nem ismered azt az égi örömet sem,
Mely minden nehezen kivívott győzelmet követ;
S isteni gyönyörét sem sejtet *annak*,
Ki, magát megmentve, felemelkedett a bukásból.
Ám merészkedj csak *te* e magasabb régió
Általad még sosem járt meredek ösvényére,
Mely *őt*, most még biztonságosabban, a célhoz vezeti:
Az első lépésnél elbuktál!
Elbukott a hiú képzelgés daca!
Oda büszkeséged, akárcsak erényed;
Oda a bér, mely máskülönben kijár a bátorságnak!
És kezdeményed, a gyenge vakmerő vállalkozása,
A gúny szájára kerül, akárcsak neved!

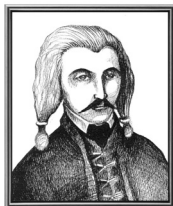
Te pedig, – ki a korán megszokott állati-durva
Élvezetek tarkán változó játékában
Már rég elveszítve embervoltodat,

nem hiszel semmi erényben,
S tompa bagoly-ösztönnel menekülve előle,
Gyűlölöd az igazság napfényének minden sugarát;
Te, ki saját semmi-voltod tudatában
Vipera-szemmel követed azt, ki jobb,
S ha *elbukott*, mérgeddel benyálazva őt,
A káröröm mámorában az *emberi méltóságba*
Vetett minden hitet elítélsz,
De még *Őt* is, a magasabb javak
Fenséges adományozóját, *Őt* – a *Mindenhatót* is!
Pimasz önhittséggel bírálni merészled:
Ujjongj csak, gyáva elménckedő! ... Csúfolódásod,
Vad gúnyhahotád téged magad talál;
S csak *téged* egyedül; Meggondolatlanul
(Önmagad árulójaként!) csak azt az alacsony,
Iszonyúan alacsony fokot árulod el így most,
Amelyen (kártékony megvetésre méltón
hitvány tagja [az Egésznek]!)
A lények nagy létráján állsz.
Emberszellem sohase törje át a fekete éjszakának
Ama sötétjét, mely a te értelmedet elborítja, –
Nem fogja fel soha az emberi léleknek
Oly mérhetetlenül mély lealacsonyodását,
Amelyet te, gyalázatos, most magad mutatsz.
Az *emberszellem!* ... melynek isteni pillantása előtt
Nincs biztonságban még maga a pokol torka sem;
Melynek mindenható ereje előtt meghajlik
A föld és tenger, s *Ő* is, a légnek
A sas merész röpte számára is túl magas régiója;
Amely megszámolja a csillagokat az égboltozaton
S megméri roppant futásuk körét;
S *amely* magának a *villámnak* is törvényt szabott!
Hah! még *ez* a szellem sem számítja ki, méri és fogja fel
Azt a rettenetesen nagy távolságot,
Amely téged, ó ember! tőle, az *embertől* elválaszt! ...

Te nyers érzékiségbe veszett rabszolga
Eredj csak a csordába, – állat az állatok közé!
S élvezd tovább az állatian alacsonyrendű gyönyört,
Amely egyedül képes még ingerelni eltompult érzékeidet,
Mígnem, mint minden lélek nélkül való férget,
Elér az örök rothadás keze,
És létednek minden nyomát eltörölve,
Nemünk gyalázatát megsemmisítve áll bosszút
Rajtad, az emberi természet megcsúfolóján és szégyenén!

Pálóczi Horváth Ádám

(1760–1820)

A magyar felvilágosodás jól ismert alakja. Református lelkészi családból származott. Előbb a debreceni kollégiumban tanult, később jogi és földmérői diplomát szerzett. Iskolái után élete végéig a Dunántúlon lakott, ahol előbb földmérőként, később gazdálkodóként tevékenykedett. A néprajzkutatás úttörőjeként tartják számon: *Hetedfélszáz énekek* című gyűjteményében általa lejegyzett dalokat adott közzé.

A szabadkőművességhez vezető útja hosszúnak bizonyult. Először magában kételkedett, majd a páholyok várták meg. 1783-ban így írt Kazinczynak: „Társaságotokba kíváncsoznom tudom, hogy szabados dolog; nem kíváncsozni pedig vétek, de arra még gyengének vallom magamat, hogy kívánságomat bejelentsem”. A pesti „Nagyszívűséghez” címezett páholy végül 1789-ben fogadta be, Kazinczy Ferenc ajánlására.

Szabadkőműves nevét, Ariont is Kazinczytól kapta. Befogadásáról verses levélben számolt be ajánlójának:

„Arion, hogy a Virtust megelhelhette, A Szent Hajlékba Orfeus vezette

Hát Orphée mi volt? ‘s mi lelt barátod, Miért kérded mikor magad jól látod.”

Előbb a pesti, majd a zalaegerszegi páholyt látogatta. Rendkívül széles körű irodalmi munkásságának több pontján felismerhető a szabadkőműves tematika, de leginkább két művében: a *Felfedezett titok* című regényben és a mindmáig kéziratos, a szabadkőműves mestereket a világ teremtésétől számba vevő állítólagos fordításában, az *A Bölcsesség Nagy Mestereinek A Szent Rend kezdetétől a XII. századig Biographiájában*.

A *Felfedezett titok* 1792-ben jelent meg. A szöveg nagyobb részt arról szól, hogyan válik végül egy, a szabadkőművesektől kezdetben idegenkedő vélő ifjúból „kereső”. E tanulási folyamat igen alapos leírása teszi a maga nemében egyedülállónak a regényt, melynek legfontosabb feltételezhető profán célja a szabadkőművességgel ellenséges vagy legalábbis a témában közömbös, s a magyar nyelvűség miatt meglehetősen szélesnek tartható olvasói réteg véleményének pozitív értelemben értendő befolyásolása.

A történet egy pontján a főbb szereplők egy titkos nyelven írt kéziratot emlegetnek. Pálóczi Horváth misszilis leveleiben nagy gondot fordít arra, hogy ez a fiktív kézirat azonosuljon egy kalandos úton a tulajdonába került, és évekig megfejtetlen titkosírásos kéziratcsomóval. Ez az a mindmáig kiadatlan mű, *A Bölcsesség nagy Mestereinek [...] Biographiája*, amiből a fenti idézetek is származnak. A több száz oldalas kéziratban Pálóczi a világ teremtésétől kezdve veszi számba a szabadkőművesnek mondott mestereket. Az egyelőre ismeretlen eredetű mű tulajdonképpen afféle doxografikus igényű *philosophia perennis*, amely a szabadkőművesség történetét az alapító Ádámtól meséli el az összes fontosabb bölcselő és vallásalapító rövid életrajzának bemutatásával – a XVIII. században egyébként nem szokatlan módon, hiszen már Anderson is ebben a szellemben kezdte a rend történetét alkotmányában.

(Szentpéteri Márton)

Felfedezett titok

(részlet)

– Igenis, barátom – felelek én –, állhatatos vagyok, és az is maradok mindvégig, már azt magamban eltökélttem.

– De mi hát az, amit magadban eltökélettél? – kérdi ő.

– Az – felelek –, hogy én a te segedelmed által frajmaurer legyek.

– Tudod-e hát – kérdi továbbá –, mit kérsz tőlem, nem gondolkodol-e úgy, mint a Zebedeus két fiának anyjok, hogy azt kelleszen reá felelnem: nem tudod, mit kérsz.

Mit tudtam most már felelni, nem egyebet ennél: – Barátom!

Azt csak nem kívánhatod tőlem, hogy előre tudjam azt a titkot, amelynek tudására vágyakozom, s amelyet éppen tőled kérek, hogy tégy tudóssá benne, hanem csakugyan, amint tudom, megmondom: arra kérlek, hogy légy nekem segítségem abban, hogy abba a boldog társaságba bemehessek, amely áll azokból, akik községesen frajmaurereknek neveztetnek.

Erre A. barátom azt feleli: – Nem kérdezek tehát most tőled többet, mert egyébaránt is még a napokban azeránt több dolgom leszen veled, hanem csak azt mondom: Kérjed és megadatik, zörgess és megnyittatik, keresd és megtalálod!

– De hol keressem – kérdem továbbá –, hol zörgessek, hol kérem?

Melyre ő: – Már arra – úgymond – akkor foglak megtanítani s útbaigazítani, ha legelőször is az én próbáimat kiállod. Mert tudd meg azt, hogy ha te engemet választottál boldogságod eszközévé, nekem kell éretted felelnem s rólad számolnom, ámbár ha tégedet mind értelemre, mind erkölcsökre nézve valóságos jó embernek s társaságunkra méltónak esmerlek is, s esmertelek ekkoráig. De kell tudnom, ha vajon lehetsz-e te olyan ép tag a mi társaságunkban, amilyen jónak hiszlek lenni ez kevert világi társaságban. Annyival inkább, hogy te nekem testi-lelki barátom lévén, ha mi hibáid s előre jobbítani való fogyatkozásid volnának, nem oly könnyen tűnnek azok szemembe, mint az olyan embertársamé, akivel a barátság ily szorosan össze nem kötött, és így neked előttem nagyobb próbákon s keményebb kérdéseken kell általmenned, mint más akárkinek, idegennek.

Én ezen csak elbámultam, hüledeztem, tartottam tőle, hogy a próbákat ki nem találom állani, s annyival inkább ismét bátortalanná lettem a feltételt előhozni, melyet részemről én is megkívánnék. Vette észre az én barátom, hogy én hüledezek, s hogy előre minekelőtte lépést tennék, el ne tántorodjam, megszólít: – Neked – úgymond – talán valami kétség fekszik szíveden, vagy félelem, vagy bátortalanság? Bátortalan ne légy, mert barátoddal beszélsz, a félelmet mérsékelj, mert nehéz ugyan az út, melyre indulsz, de gyönyörűséges a tárgy, melyet keresel. A kétséget pedig irtsd ki szívedből, mert ez minden jóban legnagyobb akadály. Aki kétel-

kedik, hasonló az a tengernek habjához, mely a szelektől ide s tova hanyattatik.

Nekibátorodom tehát s azt felelem: – Barátom! Hogy tartózkodásra nincs okom, azt már látom; barátom vagy, bízom benned, ha próbáidon tántorodom, támogatni fogsz, ha elcsuszamodom, felemelsz, ismerem jó szívedet. Félelem, hogy van bennem, azt nem tagadom, de azt is a te jó szíved s utasításod könnyen eloszathatja. Kételkedésem pedig, ami van, igen kevés, azt – kérlek – legelőször is verd ki fejemből. Megvallom azt is, mert barátommal van dolgom.

– Mi tehát az a kétség? – kérdi ő.

Én azt felelem: – Amire valaki egyszer megesküdt, azt megmásítani, visszavonni, megtagadni, tudod magad is, s úgy hiszi, reményilem a ti társaságtok is, hogy menthetetlen vétek. Engemet szüleim a szentségek által keresztyénné tettek, s mintegy zászló alá esküdtettek, ha hát én valami olyan társaságba adnám magamat, amely miatt az Istent és a vallást meg kellene tagadnom, a ti állításotok szerint is (mert azok, amint hiszem, szentek), megbocsáthatatlanul vétkezném; fedezd fel hát nekem csak azt az egyet, hogy a ti társaságtok, hitetek, társasági törvényeitek nem ellenkeznek-e a vallással, és mikor én frajmaurerré leszek, nem tagadom-e meg ugyanakkor Istenemet s vallásomat. Több titkaitokat én nem fejtegetem, ha ezt megtudhatom, minden kételkedésem elmúlik.

Erre azt feleli az én barátom: – Ez még magában nem titok, az ilyent még a legszentségtelenebb embernek is ki merném mondani, és nem vétenék vele társaságunk törvényei ellen. Hogy a frajmaurerek nem istentagadók, azt szinte úgy szabad nekem kimonданom, mint azt, hogy nem tolvajok, paráznák, gyilkosok s más hasonlókat. Hanem csakugyan nem minden embernek tartoznám én felelni erre a kérdésre, mert egy az, hogy a mi életünk, magunk viselete, erkölceink nyilván mutatják azt, hogy minekünk van vallásunk, mégpedig a világon legjobb vallásunk, hogy az Istenről legjobb értelemben vagyunk, s az emberi társaságnak leghasznosabb tagjai: más az, hogy ha én az ilyeneknek erősítésére kiereszkedném, gyanúságba ejthetném a kérdezősködőt, hogy talán erőltetem s kecsgetetem őket társaságunk elfogadására, holott, ámbár

minden embernek boldogulásán törekednünk kell is, és igyekeznünk minden halandónak javításán, de üstökénél fogva senkit a boldogságra vonni nem tartozunk. Erre a kérdésre tehát én másnak csak azt felelném: Mutasd meg nekem a te hitedet a te jó cselekedeteidből; én is megmutatom neked az én hitemet az én jó cselekedetimből. Neked mindazáltal, mivel neveltetésedet ismerem, s szüléidnek buzgó keresztyén voltokat jól tudom, és így látom gyanúságodnak elég fundamentomát, ha szinte hibás is az; nemcsak azt felelem, hogy a mi társaságunk törvényeiben semmi sincs az Isten és a vallás ellen, hanem még többet is felfedezek.

Tudom én azt, mintha belelátnék szíved közepébe, hogy nemcsak ilyen közönséges értelemben vészed te ezt a kérdést, hanem azt is érted alatta, hogy vajon a mi társaságunk nem ellenkezik-e azzal a vallással, amelyben te születettél és neveltettél, amelybe beavattattál és mintegy beleesküdtél. A mi társaságunkban lehet mindenféle vallású ember (vagynak, akiket nem örömet szenvedünk, de azt nem a vallás, hanem a nem és nemzetség cselekszi), és a maga vallását tulajdon lelke javallása s meggyőződése szerint gyakorolhatja, valamint neki tetszik.

Akkor vesz elő egy könyvet, s megmutatja nekem a titulását, melyből láthattam, hogy az a frajmaurerek imádságoskönyve, kikeres belőle egy imádságot, s kezembe adja, hogy olvassam. Én kezdem olvasni, s hát látom, hogy a B. Szűz Máriához intézett ajánlatosság.

– Elég-e ez, barátom – úgymond –, látod-é, a mi társaságunknak legnagyobb ellenségei a papok, azok minket vallással nem gondolóknak, természeti okosság után egyedül hallgatóknak, sőt isten-tagadóknak tartanak, pedig ímé, vagyon a Szűz Máriához intézett imádságunk is; ezt, aki akarja, elmondja, akinek pedig vallása nem engedi, elhagyhatja. Többeket fogsz látni, ha a mindenható arra segít, hogy az ötet igazán imádók seregébe, ebbe a szent társaságba beiktathatol. Meg fogod tanulni, hogy az ő Szentírás-magyarázóik, sőt canonizált szentjeik közül, akiknek minden szavát szentnek tartják, elegendő voltak frajmaurerek, s ők tulajdon magok sok imádságoskönyveikben frajmaurer ember imádságát imádkozzák. Meg fogod majd, s örömmel fogod megérteni, hogy a mi

társaságunk volt legelső és legjobban hívő az egész világon. Bámulni fogsz rajta, minden parancsolatinkat s rendtartásinkat megismervén, és azokkal Salamont, Mózeset s más régebbiket összehasonlítván, el fogod hinni, hogy azok a mi régi atyáink, és hogy a mi templomunkat is Salamon építette, azelőtt pedig nálunk is az Isten sátorban lakozott.

S mit példáztak mindezek? Elteltem én örömmel és csudálkozással ezeknek hallására, az az édes reménység, mely a legdicőségesebb boldogsággal kecsegtet vala, olyanná tett engemet, mint-ha Szent Pállal vagy Jánossal a harmadik égbe ragadtattam volna. Átkoztam a nevelés s tanítás által belém csepegtetett gyanúságot, szégyenlettem magamat, s kárhoztattam azokért a vélekedésekért, melyekkel valék csak nemrégen is a frajmaurerek eránt. Hogy azért már tökéletes meggyőztetésemet barátomnak nyilván kijelentsem, repeső örömmel azt felelem szavaira:

– Köszönöm, szerelmes barátom, ez legelső útmutatásodat, megbocsáss, hogy szívemben ilyen fundamentom nélkül való gyanúság volt valaha, amilyent elárula az a kérdésem. A születésnek, nevelésnek, tanításnak, a természeti vakságnak tulajdonítsd azt, de ne nézz engemet olyannak többé, amilyen voltam ilyen ok-talan koromban, hanem amilyen kezdettem lenni tegnapelőttől fogva. Neked, csak egyedül neked és az akkori véletlen történetnek köszönhetem, hogy a hályog leesett szememről. Mihelyt azt megtudtam, hogy te frajmaurer vagy, lehetetlen volt tovább azon társaság felől balvélekedéssel lennem, ismervén a te hajlandóságodat s virtusodat mindenképpen. Mármost tehát megnyugodt szívvel várom a próbát, mondd meg előre az órát, hogy akkorra készen legyek.[...]

Az én T. barátom egy zsebbeli órát ad a kezembe, s meghagyja keményen, hogy vigyázzak arra az órára, mikor azon kilenc óra leszén, és várjam ötöt bizonyos kávéházban; s ha addig nem érkezik, akkor elmehetek oda, ahova akarok. – Én tehát akképpen cselekszem, s hát egyszer kilenc óra előtt egynehány minutummal jön egy ismeretlen úr a kávéházba, s sok embert találván ott együtt és énmellettem is hármat, akik énvelem beszélgettek, oda-jön, s kérdi mindeniktől rendre, hogy hány órát mutat az óránk.

Mind megnézik, s megnézem én is a magam óráját, melyre az azt feleli, hogy az egyik sem jól jár; s már el akara menni másik asztalhoz, hogy ott is vizsgálódjon. Én pedig azt mondtam neki: – Várakozz, uram, megnézem a másik órát is. Akkor kiveszem azt, melyet adott T. barátom, s mondom, hogy mindjárt kilenc lesz.

– No, hát – úgymond, akkor már rám ismert, hihető az óráról –, jöjjön az úr velem sétálni. Én minden emberséggel megkövetvén ötlet, azt felelem, hogy nem mehetek még két-három minutumig, mert egy jó barátomat ide várom kilenc óráig.

– Már – úgymond –, barátom, ötlet útban fogjuk találni vagy ott, ahová megyünk; csak te jer velem, mert az idő rövid.

Akkor kezdék mindjárt gyanakodni, s míg süvegemet, kardomat előszedem-vedem, addig eltelve a kilenc óra, elmegyünk; tovább T. barátomat úgysem vala szükség várnom. Megyünk utcákról utcákra igen sietve, setét volt az éjszaka, de mivel mindenütt égtek a lámpások, az utunk elég világos volt. Egyszer találunk egy szorosacska utcát, ahol engem megállít az én idegenvezetőm, s azt kérdi: – Barátom! Itt van az Isten a fejed felett, annak színe előtt felelj nekem, s emberségedre mondd meg, te vagy-e az az ember, aki a boldogult barátunk közbenjárása által társaságunktól helybenhagyást nyertél, és aki most ismét T. barátunk által zörgetsz.

Alig mondtam ki ijedtemben ezt az egy szót: én vagyok, már olyan háborodásba jöttem, hogy ég-föld fel kezdett velem fordulni. Én nem tudom, ő csinált-e valamit szemeimnek, vagy csak a nagy véletlen ijedés s a kérdésre lett iszonyodás okozta, de én olyanná lettem, mint a vak. Sem eget, sem földet nem láttam, úgyhogy az idegennek engem kezemenél fogva kellett vezetni. Egyébaránt eszemen voltam, csakhogy nagyon féltem és reszkettem. Megszánt engem az idegen, míg a sikátoron vezetett, s azt mondja: –Ne féljen az úr semmit, ne reszkessen, itt szoros az utca, setét van, de azért senki sem fog bántani bennünket.

Egynehány száz lépésnyire menvén a sikátoron, észreveszem, hogy már sima kövel pádimentomozott tornácban vagy folyosón járunk, de mégsem láttam semmit, vezet engem tovább is az ismeretlen, sok rendű grádicsokon hol fel, hol alá, de úgy tetszett, mint-ha többet mentünk volna le, mint felfelé. Egyszer megállapodunk,

az én vezetőm zörget egy ajtón, s hát minden kérdés nélkül bebo-csátanak bennünket, és mi menvén még két-három ajtón által, ahol nekem meg kellett hajolnom, kétségkívül az ajtó alacsony lévén; érünk utoljára egy helyre, ahol megállít engemet az én vezetőm, ezt mondván: – Itt maradjon az úr, míg én vissza nem jövök, itt le-ülhet, ha tetszik vagy állhat, ha akarja, sétálhat is, ha kedve tartja.

Erre a szóra, azt gondolván, hogy talán tréfál, hogy sétálhatok; holott semmit sem látok, úgy tetszik, hogy múlt az ijedtségem, azt gondolván, hogy az az ember engemet szeret s nyájaskodik.

Attól volt-e, vagy ő ismét valamit csinált a szememnek, levonta-e hályogomat vagy nem tudom micsoda setét leplemet; egyszerre csak megnyílt a szemem, olyanformán, mintha most ébredtem volna fel az álomból. Ő elmegy, már zárja az ajtót, s otthagy engemet egyedül magamat. Körülnézem a helyet, hát egy kriptában találok magamat, körös-körül holt emberi csontok, üres fejkoponyák, kéz- és lábszárcsontok, kövekkel betakart koporsók látszottak körülöttem. Egy fejkoponyán egy mécs pislogott igen vékony világossággal, és a krypta közepén egy új koporsó, amint én gondolhattam, mert új fekete posztóval vala bevonva, azon is egy holt emberfej, egy üres gyertyatartó és egy téntartartó vala tollal és fejr papiros-sal, nekem pedig számomra egy ülőszék vala fából készítve. Ezeket úgy körülnézvén, nem tudtam rendbe szedni az eszemet, hogy álmadom-e vagy ébren vagyok. Hát, gondolám magamban, csak-ugyan igaz-e az, hogy holt ember mellé fektetnek engemet, s úgy fogják megpróbálni állhatatos bátorságomat. Talán abban a kopor-sóban tegnapi holttest fekszik? S miért hoztak engemet kriptába, ha úgy nem volna? Remegtem már előre, s hüldeztem. Nem voltam én olyan bátortalan, s most sem vagyok, hogy éjszakákat is ne mer-nék egyedül tölteni a temetőben, de most, mint a legfélénkebb szívű asszony, olyan voltam, mert mindazok forgottak előttem, amiket eddig vétettem s hibáztam. Lehetetlen, mondtam, hogy azok a sok, énnálam félénkebb frajmaurerek ilyen ijesztésekkel próbáltatnának; csak az én kísértésemre, csak próbáimnak kemé-nyítésére valók mindezek. Eleven kép tartóztatott meg engemet utamban a minap, az vitt olyan tökéletlen gondolatokra s nemtelen meghatározásokra, s hát mármost holt ember képével akarnak ret-

tenteni, s bűneimért megszenvedtetni, hogy egészen megtisztuljak, s úgy menjek be közikbe. Ó, talán bizony itt van az ő templomjok ez kriptá felett, ó, mely gyönyörűsége lenne ott lenni! De miért halasztották hát az én bevezetésemet éppen éjtszakára, hanem ha rettenetes próbákat akarnának velem kiállatni. Vajon mi lesz belőlem? – Ezekkel a képzelődésekkel annyira elrémítettem magamat, hogy reszkettem érezhetőképpen is, inaim alig bírtak; s hátha, gondolom magamban, megölnek, hogy őket olyan rútul megcsúfoltam, hogy egy szerelmet, egy szerencsés házasságot az ő társaságoknál feljebb becsültem. Ott volt a szék mellettem, de le nem mertem ülni. Ki tudja, mondok, hátha itt még más mélység van alattam, s lesüllyedek, ha megmozdulok. Sétálni akartam hát két-három lépést, hogy erőmet próbáljam. De azonban hirtelen zördülés hallatott, mint mikor innepnapon az orgona és muzsika mellett dobot vernek. Ezen megint úgy megijedtem, hogy csaknem a földre rogytam. Már semmi vigasztalásom nem volt semmiben, hanem a forró vér mégis magát jelentgette bennem, hogyha éppen bántani akarnak, van egy szál kardom.

Én, szegény, nyomorult boldogtalan! Ímé, miket kezdek megint gondolni azokról az én ártatlan barátimról, akik sem hibáimban nem kutatólódtek, mióta ellenek hibázni kezdek, sem engemet magoktól nem idegenítettek, sem megölni nem akartak, hanem inkább minden próbáimon hirtelen általejtettek. S hogy öltek volna ők engemet meg? Holott jobban munkálódtek boldogságomat, mint magam a magamét. De csak úgy szokott az lenni, hogy a gonosztévő a nyárlevéltől is reszket; ki kellete nékem az irtózás játékpiaçára tétetnem szintannyi jelenésekben s változásokban, amennyi volt ájult szerelmesemé tőle való elválásomkor. Azt feleltem én egyszer A. barátom feleségének, mikor szememre veté, hogy nem vennének be frajmaurernek, mivel ijedős vagyok; hogy én a szépnemtől nem irtózom; pedig ímé, a szépnem oka s eredete minden irtózásomnak. Benne vesztettem hát én valóban a szerelemben, mert bizony vagy kiállja az olyan félelmet sok nálam gyengébb szívű ember, vagy ha ezt ki nem állhatná más is, annak kell okának lenni, hogy engemet az én bűnömért tesznek ki ilyen kemény kísértetekre. – Nem is szűnt meg az én félelmem, sőt nagyította azt a hosszas várakozás,

azt gondolván már, hogy én oda örökre bezárattam. Hanem egyszer kívülről kinyitja az ajtót ismét egy másik ismeretlen, és egy hosszú fekete-szürkés patyolatruhában, kalappal fedett fővel bejön hozzám. A ruhája ugyan gyászt mutatott ennek a kísértő ismeretlennnek, de az ábrázata teljes emberséget és vidám csendességet.

Megszólít engem igen fenséges hangon: – Mit keres az úr itt?

Magamhoz tértem én az ijedségből valamennyire, s kezdett szünni félelmem, hogy már nem magam vagyok, s láttam is, hogy aki velem van, éppen nem olyan tekintettel készült, hogy megöljön, noha kivont kard vala kezében. – Felelek hát egy félelmes forma nagyon jámbor hangon, hogy engemet egy ismeretlen úriember vezetett ide, s itt hagyott.

– Nem azt kérdelem – úgymond amaz –, mert az nem akarhatja ellen hozta ide az urat, hanem mit keres vagy mit vár az úr itt.

Arra sem tudtam mást felelni, hanem hogy az ismeretlent várom vissza, mert azt mondta, hogy visszajön. Most is csudálkozom, ha eszembe jut ez az óra, gyengeségemen, holott már a minapi kérdésekből egyenesebben is tudhattam volna felelni. Alig tudott engemet észre hozni az én gyászruhás kérdezőm.

– No, hát – úgymond –, gondolja az úr, mintha én volnék az az ismeretlen, aki az urat ide vezette, s már visszajöttem volna. Mit akarna az úr, hogy tegyek vele?

Akkor egy kicsinyt észre jövén, felelek egyenesebben: – Azt, uram, hogy az engemet bevezessen a frajmaurerek társaságába, mert ez a nap nekem arra van rendelve.

– S hát volt-e már az úrnak arra más nap is rendelve? – azt kérdi.

– Volt igenis – felelém –, ezelőtt mintegy esztendővel. – Vártam már, mint a halálos rab, a kétségbeejtő kérdést, hogy majd azt tudakozza, hogy miben múlt hát el. De ő éppen mást kérdezvén, egészen megörvendettem.

– S hát – úgymond – az úr-e az, akinek akkor nap volt rendelve? Nevezze meg az úr a jó barátit, akik arra segítették, hogy higgyem el, hogy az úr nem csal.

Akkor elnevezem renddel, s annyira nekibátorodtam, hogy már egész históriákat kezdettem volna beszélni, de közbeszól a kérdező: – Hát – úgymond – most is az az ember-e az úr szívében és áll-

hatatosságban, aki akkor volt, mert ha megbánta szándékát vagy érzi gyengeségét, hogy ki nem állhatja a próbákat, még most elmehet az úr; én, amerre bevezették az urat, azon az úton kivezetem, s elbocsátom békével.

– Nem, uram – felelek –, én el nem akarok menni, én állhatatos vagyok, s bízom az Istenben, hogy ki is állom a próbákat.

– Még egyszer – úgymond ő – kénszerítem az urat, ha gondolja valami nehézségét szívének vagy valami olyan félelmét, amelyet bejövetelemtkor tapasztaltam, hogy talán a próbákat ki nem állhatja, ne tegyen kárt egészségében, se gyanút szíve alatt ne tartson, hanem menjen el, én elbocsátom, sőt kivezetem.

Akkor megütköztem, de csak megmakacsítottam magamat mégis.

– Nem megyek, uram, ne vigy engemet ki, hanem be. Én kész vagyok minden próbákra.

– No, jól vagyon – úgymond –, barátom! Add ide a fegyveredet kezembe, s add nekem minden kincsedet, ha engemet szeretsz, s add nékem mindenedet az öltözeteden kívül!

Én azt gondolám, hogy éppen most következik már a próbának előszedése, hogy éppen itt van a küszöb, ahol ismét egy csomóban lesznek minden kísértések, s azt akarja talán próbálni, hogy neki adnám-e. Leoldom kardomat, kiveszem órámat, erszényemet s mindenemet; még a T. barátom óráját is nyújtom neki, hogy itt van, ez nem az enyém, de ha tetszik, uram, vidd el ezt is, én megadom az árát annak a barátomnak, akié. – Kezébe vévén az én kísértőm mindezeket, elmegy; reám zárja az ajtót, én magam maradtam; de úgy megbátorodtam, hogy már két-három lépést sétálni is mertem a pislogó mécs mellett. De megint micsoda gondolatokat s kétségeket csinált a félelem? Mely gyarló az emberi szív? Mint vonja a bűn maga után a büntetést? Azon kezdtem először megütközni, hogy miért faggatott az engemet annyira, ha az az ember vagyok-e még. Megvan-e még a régi kedvem s szándékom? Azok bizonyosan most odafel azon tanácskoznak, hogy én nem lehetek olyan szívvel a társasághoz, mint mutatom. Isten tudja, az én A. barátom leánya az atyjának megmutathatta az én leveleimet, melyeket az én szerelmesemtől mint barátnéja megkapott, A. barátom pedig általadhatta azokat a társaságnak, s azok-

ból, mert bolond fővel mit nem írhattam, talán olyanokat néznek ki, amelyek nekik becsületek ellen vagynak, vagy legalább ők úgy érthetik. Hátha azért hozták ide ezt a papirost, hogy itt majd íratnak velem; s összenézik írásomat a levelekkel. Hátha majd úgy tesznek csúffá, hogy ebbe a koporsóba az én kártevő szeretőm holttestét fektették, és mellé fektetnek büntetésül. – Ilyen ostobaságokkal annyira elrémitettem magamat, hogy még ma is azvalló vagyok, hogy engemet a szerelem maszlagja tett annyira minden jó gondolatra alkalmatlanná, amilyennek ott mutattam magamat.

Mikor éppen legmélyebb gyanús andalgásokban volnék, jön vissza mintegy fél óra múlva ugyanazon ismeretlen, s azt mondja: – Már, barátom, az volna hátra, hogy én tégedet innen kivigyelek, s beljebb vezesselek templomunkba; de még egyszer megkérdezlek, nem változott-e szándékod, állhatatos vagy-e.

– Igenis az vagyok – felelek.

– Úgyde, barátom – úgymond ő –, úgy gondold meg a dolgot, hogy még igen sok van hátra a próbákból, jól meggondold magadat, ha kiállhatod-e. Tedd magadat olyan állapotba, mintha mind a négy éltető állatok összeesküdnének kísértésedre, s gondold meg, mit csinálnál akkor. Nem esne-e el úgyannyira minden bátorságod, hogy megbánnád eltökélésedet, s minket átkoznál. Most még van időd szándékod változtatására, elmehetsz, ha tetszik, békével elbocsátlak.

S míg ezeket mondaná, bejön utána másik ismeretlen is, és már hárman voltunk. Kard volt mindeniknél, nekem pedig már nem volt. De mivel biztatott, hogy elbocsát, ha akarom, nekibíztam magamat, s ismét azt felelem, hogy állhatatos vagyok, és kérem őket, hogy vezessenek be.

– Úgyde – kérdi a másik –, hogy tudnál te igazán és színmutatás nélkül olyant valamit kívánni, amit nem ismersz: jó-e vagy rossz belől?

De én erre igen derekasan feleltem, azt mondván: – Uraim! A ti cselekedeteitekből s virtusaitokból olyan jónak ismerem én a ti társaságokat, hogy noha törvényeiteket s titkaitokat nem tudom is, mégis kíváncszom belemenni.

– Meg mernél-e tehát törvényeink s rendtartásaink megállására előre esküdni? – azt kérdi.

– Meg merek, igenis – azt felelem –, s meg is akarok esküdni.

– S hát – kérdi továbbá – alá mernéd-e írni magadat törvényeinknek látatlanban?

Arra is azt felelem: – Igenis.

– Én – úgymond ő továbbá – neked, mint emberséges embernek, hinni tartozom, de a te körülállásid azt kívánják, hogy én azt cselekedetidből is lássam. Írd ide hát nevedet ezen a koporsón, erre a tiszta papirosra!

Odamegyek, letérdepelek, leírom nevemet, de míg azt az egy-néhány betűt leírtam, már utolért a kétségbeesés, hogy már bizonyosan megkapták szerelmes leveleimet, és azokkal akarják összenézni írásomat. Úgyannyira megzavarodott életereimnek minden folyása erre a kérdésre s már nevemnek is leírására, hogy alig tudtam felállni térdelésemből, felfordult velem a ház, s ettől fogva mit tettem – egyébre nem emlékezem. Esküdtettek-e meg vagy nem, azt sem tudom, hanem arra, hogy ketten megfogták karomat, s vezettek, ez legelső biztató szavakat hallottam, hogy ne félj. Hol hordoztak? Isten tudja, mert semmit sem láttam. Csak akkor kezdtem visszajönni ájultforma elváltozásomból, mikor egy ajtón zörgetvén az én két vezetőm, belőlről azt kérdik: – Ki van az ajtón? Én szólni sem hagytam őket, hanem magammagam felelek, azt mondván: – Egy nagy bűnös, de bocsássatok el, én elmegyek, nem merek szemetek elébe menni, bocsássatok el!

Alig végzém el ezeket, mikor az ajtó kinyílván, nagy tömjénszag ütött meg, s egy kis vékony világosság csapódott szemembe. Engem azonban amazok vezettek kifelé, s alá ismét setét grádicsokon. T. barátom pedig utánam hozván fegyveremet s otthagyatott kincseimet, mikor az utcára kiértünk, visszaadák azokat mindenestől. S meghagyták T. barátomnak, hogy jöjjön velem, és kíséren haza. Ő elkísért, sajnálkozott gyengeségemen, nem tudta, honnan lehetett ez. Azután beszéltem el gyanúimat, s ő azt mondá, hogy sem a szerelmem, sem semmi tettem kérdésben nem forgott őnálok, hanem magam rémítettem el magamat. Kértem, hogy még egyszer próbál-

tasson meg. De ő azt felelte, hogy ez mivel állhatatosságbeli vétek, többé helyrehozhatatlan hiba, és hogy ne csalhassak másutt, ezt eből a gyűlésből megírják még ma minden gyülekezetnek.

– Magad kívántad – úgymond –, hogy bocsássunk el, s ímé, elbocsátottunk, mert mi senkit semmi tekintetből nem kényszerítünk.

A Bölcsesség Nagy Mestereinek A Szent Rend kezdetétől fogva a XII. századig Biographiája úgy, a mint azokat renddel előszámlálja Hirám a Maga idejéig és Hirámon túl folytatja Aquinói Tamás a maga életéig¹

A jó szívű Olvasó Atyafihoz

A mi Rendünknek régiségét, némelly Atyánkfijai tsak két [száz] esztendősnak teszik; akar bizodalmatlanság[búl akar azert, ne-hogy a] [szent]sigtelen világ kérdőre vonjon bennünket, valamelly [...] riai bizonyítások felül, akar azert, mert a titko[k] neveziseit, magok’ sem akarják, vagy nem tudják [...] egyeztetni: és Angoly Országbúl származtatják so[kan] [...] kömiveseknek első neveiket: mintha már I. Hiram [nem nevező]dött-vólna Latomusnak. Mások fel merik vinni [...] a Templom’ Vitézeinek, egy vallásbeli szent czelra lett [szer]ződeseikig: Mások ismét még bátrabbak, és a Görög [...] titkokkal, sőt az Egyiptomi Isis’ titkaival is egynek [...] vagy leg alább ahoz nagyon hasonlónak. Hirám pedig nem [...] izeken fel viszi lételünknek kezdetét egész Sethig, sőt Adámig, ’s előszámlálja titkainknak Nagy vagy Fő Mestereit magáig; es az ő szamolását vagy Geneológiáját folytatja Aquinói Tamás ismét a maga idejéig; ’s ez az a historiai Elő adás, melyet mi ezen munkánkban ki szélesítünk, és a mi Fő Atyáinknak életüket a külső Irókból is világositjuk. Ebből által láthatni, hogy a’ mi Rendünknek Szent célja tsak-nem egy idejű a Historiai ismeretes világgal; ’s egy

¹ Az OSZK kéziratából közreadja Hegedűs Béla és Szentpéteri Márton.

a Gyülekezőtípusnak valósága is, Ha is nevezetre és némelly részben szertartásai különböznek időnként. A mely gyülekezetet Mozes *Sethianusoknak* nevez, az Egyiptomiak Osiris', vagy Isis' titkainak, azután | : hogy Arabsokról és cháldeaiakról ne szóljunk : | a Görögök Eleusisi szentségnek, Cybele, vagy az Istenek Anyja' Ceres' Proserpina', Bachus', Hercules' 's az ünneplő rendtartásinak, Argonauták' Tarsaságának, vagy Arany gyapjas szentségnek; a Phoeniciaiak Latomianak; a Romaiak Vesta titkainak; az újabbak Temp-lom' vitézi Rendjének, Szabad kümvessé[g]nek [sic!], Theosophusok Rendjének, Rosai kereszteseknek [...] ezek eredeti állapotjokra 's Szent céljukra nézve résszerént [... ai a... ..nek], résszerént Grádítssai az elrejtett böltességeknek.

[...] pedig ezen mi mostani, és az itt elő számlált Fő Atyáink' [...]; sokan, még nagyobb rendi Atyánkfijai is vagy nem, vagy [másképpen] akarják érteni. Mi azért őket kárhozzatni nem akarjuk: le-[gyenek] ők jó emberek, és a titkokra sok tekintetben méltók, [...] célra is dolgozók; de ki egy ki más okadék miatt a [...] ve-lejét nem értették 's nem értik. Némellyek pedig, Fájdalom'-[...] [tsak] nem értik; hanem azt a tsupa árnyékban, és a titkoknak [...] héjjázatjában hejheztenek; sőt a leg rutabb, azon héjjazatok-[kal] kereskedést is űztek; és magoknak Elő-iteleteket 's néha méltóságokat szereznek. Ebből a' mi leírásunkból meg lehet látni, hogy a' titkoknak valósága, a' Természet' ismerésiben, erköltsők jóságában, az emberi Nemzet' tökéletesítésében, és eredeti méltóságának fenn tartásában, minden lehető tudományoknak gyarapításában, kivált a titkosabbaknak, melyekre a' Szentségtelen világ nem érdemes tanulásában és tudásában áll. Rendtartásai pedig, hogy mindnyájának, valamelly Isteni tisztelet' formáját mutatnak: az onnan van, mert a' természet' ismerésének | : mellyből áll a valóságos Tudomány | sarka és talpköve az Istennek valóságos ismérete. Es igen hibáznak, a' kik a' mi Szentségünket éppen abban akarják helyheztenni, hogy az Istenről vagy semmit se tudjanak, vagy méltatlanul értsenek: meg vakittatván attúl a' mi türeldelmünkűl, hogy mi senki vallásban sem gántsoskodunk; holott ellenben a Fő Alkotorúl, már azt, akarki minek, Istennek, vagy örök Hatalomnak, vagy értelmes természetnek, nevezze, nem

tsak igaz isméretet akarunk szerezni; hanem annak hálaadatos meg ismerését is szükségesnek, és éppen a Rend czeljára tartozónak tartjuk. Nem akarjuk hát hogy Atyafi Tanítványink babonás buzgolkodók; de azt sem, hogy Istennélkül valók legyenek: szeretjük a türelmet, de egy örök Fő hatalomról, | : ki azomban mi tölünk, az egy józan tiszteleten, vagy az ő hálaadatos meg ismerésén, *Gratia Recognition* kívül semmit sem kíván : | tudni valamit, sőt mindent tudni, mindent tanulni, a' mit lehet, valamint a természet ismerése' egy kiváltképpen való részinek, úgy egy Kőmivesnek múlhatatlan köteletségének tartjuk. Elj hát ezen nem [kevés] fáradságba került munkánkal Kedves Atyánkfija! Magadnak és ártatlan Rendünknek hasznára. Költ Sálemben. 58 24/6. 12.

Ádám a' mi Első Atyánk

Minemü Szent czélra teremtette a fő alkotó Ádámot és Ádámnak is 870 esztendő múlva mi czélja volt egy Szent szerzet' fel-állításában? Hírárm olyan szavakkal adja azt elő, melyekből ki tetszik mitsoda meg ismértető eköltsi jeleket kelljen keresnünk a' több ő utánna következzett fő Atyáinkban is? Nem soká tartott ugymond az a' Szent idő szakasz, sok erősebbek hatalommal fenyegették a' gyengébbeket, és uralkodásra vágytak, meg unták a' mezei életet [...] és mezei sátorokat városokká tserélték”. *Az eredeti ártatlan egyformaságot vitatni kezdették. Láttá Ádám, hogy az ő nemzetsége rosszra hajlott; de ő az egyenlőség Szent jussát és az együgyűséget azzal az ártatlan méltósággal, mely neki a' mások felett hosszú élet-időt, és eredeti természetét [...] sokáig fenn tartotta; de minekutánna jobban megöregedett, ereje fogyott, s érzette hogy az élte ereje lassan lassan el hagyja őtet; némelyeknek pedig uralkodásra vágyása annyira nevedett [...], s az ő halála után következő Nemzetségnek kegyetlen uralkodásnak ellene nem fog állhatni; „s már [...] [rosszra] hajlik az emberi Nem' állapota, hogy az ember az [...] [...] [ember]nek, szolgál, és rabúl adja magát mint a' barom: hogy tehát el hárithassa a' következő veszedelmet; azt végezte magában, hogy a' jobb indulatú és böltsebb emberek közül, egy Szent és titkos*

társaságot gyűjt össze, és állit fel, melly által azt az eredeti ártatlan állapotot, mellyet az ő el fajult unokáji meg akartak semmisíteni, fenn tarthassa; az emberi nemzet' méltóságát, a' közös egyarányú szabadságot, és a természet' tudományját; és mind azt a' mi az embert a' barmoktól megkülömbözteti, annak a Szent Társaságnak ke-
rületében meg oltalmazhassa.

Kármán József

(1769–1795)

Huszonöt évet élt. Ennyi idő is elég volt számára, hogy *Uránia* címmel folyóiratot indítson, ebben közreadja regényét, a *Fanni hagyományait*, Kelemen Lászlóval színtársulatot alapítson és csatlakozzon a jakobinus összeesküvéshez.

Losonci református püspök fiának született, Pesten ismerkedett meg Ráday Gedeonnal, a felvilágosodás filozófusainak korai magyar terjesztőjével. Egy évre Bécsbe ment, Bessenyei György, udvari könyvtáros ismertette meg a francia forradalom eseményeivel. Valószínűleg itt került kezébe Goethe *Werthere is. A Fanni hagyományai* a Rousseau és Goethe hatására kialakult érzelmes regényirodalom magyar hajtása, de korántsem utánzás. Kármán ízig-vérig modern szerző. Ugyan a nyelvújítás híve, de az irodalom autonómiáját az iskolák és irányzatok elé helyezi.

Bécsi tartózkodásából Pestre visszatérve, lépett be a Hallgatószághoz páholyba, a hét Pesten működő páholy egyikébe, de a budai Egyesüléshez páholyt is látogatta. Ugyanebben az időben került kapcsolatba a jakobinus mozgalommal. Amikor Martinovicsot és társait letartóztatták, szülővárosába, Losoncra menekült és hirtelen meghalt. Egyes irodalomtörténészek szerint a leleplezéstől félve öngyilkosságot követett el. A *Sejtelmek* című önvallomása hosszú ideig kéziratban maradt, és csak a XX. században jelent meg.

Sejtelmek

Mióta fiúból lassanként ifjúvá érlelődtem, legkedvesebb gondolataim egyike az óhajítás volt: vajha a rend kebelében élhetnék, e szép lánc egyik szeme, a nagy gépezet egyik kerekecskéje lehetnék.

Méltán mondhatnám, hogy ez óhajítás eszméletemmel egykorú; mert egyáltalában nem emlékszem azon percre, melyben az keletkezett; amelyben először gondoltam azt; nyoma gyermekségem legelső, legrégibb korában vesz el.

Örömet emlékszem ez időkről, s ki előtt nem kimondhatatlan édes és drága ez emlékezet? Már csak azon oknál fogva, hogy e gyöngesség oly általános és mondhatnám oly szeretetreméltó, talán nem volna egészen rosszalandó az az öröm, mellyel szívem titkos történetének e részét a renddel való tekintettel előadom; de ezt nem teszem önzésből, eszméim elemzéséhez, fogalmain világosabb megmagyarázásához tartozik, ami nélkül majdnem nevetéssé válhatnék. Már általában nem közömbös, legalább az én szememben, ami csak távolról is érinti a szív történetét. Rám nézve legtanulságosabbak voltak azon órák, melyeket ennek tanulmányozásában töltöttem. Szellemidézéssel is foglalkozván, lelkelem a titkok befogadására elő volt készítve. Bár mindent összekapkodtam, ami e tárgyra vonatkozott, buzgalommal, sőt imádatlalt olvastam el minden könyvet, mely ezt tárgyalta s melyhez hozzá férhettem – és a végén annyit tudtam, mint kezdetben.

Ez időben eshetett, hogy homályos értesítést nyertem egy társaság létezéséről, mely oly titkokat őriz, mik a beavatatlanra nézve hozzáférhetetlenek. Láttam férfiakat, kiket általánosan tiszteltek, olyanakul ismeretessé válni. Láttam e férfiaknál képeket, ábrákat, melyek azt még valóbbszínűbbé tették, és melyeket némi tisztelettel megbámultam. Egy most is még élő, mély belátású férfiú, kinek közelébe jutottam, és kinek házában ez időben néhány hetet töltöttem, zárt ajtók mögött szorgalmatoskodott. Ez amannak létezését még bizonyosabbá tette előttem és még élénkebbé óhajításomat, annak valaha tagja lehetni.

Ez óhajítás azonban ez időben csak a rejtelmesnek kedveléséből, a titkok utáni vágyból származott.

Később, midőn szülői házam magános köréből, és iskolai barátim kis világából ki mertem lépni, nagy válságon, fordulaton mentem keresztül. A való világban sokkal többet találtam, semmint ott rejtett kuckómban sejtettem volna, egy nagy város szórakozásai, az új látvány elfelejteté velem magányom képeit, melyeket a való-

ság előzőtt... Az emberekkel való érintkezés tapasztalást adott és megkedvelteté velem a társalkodást; érettebb korom, ifjúságom megtanított a szerelemre, meg a szenvedélyes barátságra

Az első pillanat mámora hamar röppent el. Tulcsigázott gondolkozásom módja nem lelt kielégítést a közönséges emberekben. Regények, melyekkel még mindig fel nem hagytam volt, jobb leányokat, nemesebb barátokat mutattak.

A rendről táplált homályos fogalmak mindinkább tisztultak. Benne a nemes emberek oly láncát láttam, aminőket eddigelé hiába kerestem; hitvallásuk lévén a testvéri szeretet, melyet sehol se leltem. Megkettőződött óhajtasom, e tiszteletreméltó körbe bejuthatni, mert szívem szükségévé vált, barátokkal bírni, kik azokul oly melegséggel viseltetnek, aminővel én az lehetni képzeltem, és minőkre addig sehol sem tudtam szert tenni. Emlékszem, hogy midőn felvételemkor kérdeztem azon ok iránt, miért kívánok felvétetni? azt feleltem: jó s nemes emberekkel óhajtok együtt élni. Óh, e feleletben annyi rokonérzés volt, melyet az a nyomaték, melyet rá helyezni iparkodtam, sehogy sem képes kifejezni.

Végre kiléptem az ifjúság korából, és beléptem a nagy társadalmi világba. Minden reményeim, melyeket a tapasztalatlan ifjú oly rózsás színben tud magának ecsetelni; minden kilátásaim, melyekkel magamat kecsegtettem: mint feküdtek előttem feldulva, összezúzva! Hivatás után fohászkodtam, szoros rendeltetés után: – és sehol sem volt segítség.

Éreztem magamban ösztönt közreműködni, tevékenykedni egy új célért, résztvenni a nagy polgári társadalomban, és egyedül láttam magamat.

Ekkor e rendet, e nagy baráti szövetséget buzgalommal kerestem és megtaláltam. Nem vagyok képes kifejezni, mit éreztem, midőn megtaláltam, már az első napon áldottam azt, aki belé vezetett.

Kiváncsiság, mely a legtöbbeknél az első vezető s az első indok szokott lenni a belépésre, az előbbieknél fogva legcsekélyebb részét képezte óhajtasomnak, és csak annyiban lehetett benne része, hogy titkokra nézve, melyeket találni reméltem és remélek: felvilágosítást véltem kaphatni. Megvallom, hogy a rejtelmes iránti előszeretetem még el nem hagyott; sokkal mélyebben és sokkal

korábban vésetett az lelkembe, semhogy teljesen kiolthattam volna; csakhogy a jobb tapasztalás enyhítette s talán jobban vezette. Ez volt tehát első sorban, továbbá az igazi barátság, valamint az egyesült erő után való vágyakozás, ami engem vonzott.

Úgy hiszem, hogy e vallomásaimat előre bocsátanom kellett. Mert midőn föltettem magamban, hogy leírom sejtelmeimet a rend céljáról, előre kellett látnom, hogy a csalatkozás kikerülhetetlen, mivel a rend belsejéről még oly csekély ismeret valódi végcéljai helyett gyakran csak saját óhajításaimat fogom leírni; előre kellett látnom, hogy a tökéletes, a mélyebben beavatott gyakran mosolygani fogja együgyűségemet; és hogy szemeiben másképp nem, mint ez őszinte vallomás által nyerhetek mentséget. Majdan, ha a sors engem abban részesít, hogy a világossághoz közelebb álljak, az együgyűségem fölött való mosoly nekem is üdvömrre és jótéteménnyé válhat, midőn a belépőnek óhajításait a tökéletesnek jobb és biztosabb ismereteivel meg lesz engedve.

Az épület, melyen munkálkodunk, nem szükséges, hogy mindjárt hitetlenség vagy új vallás legyen: lehet azoknál jobb; nem szükséges, hogy az erkölcstelenség hajléka legyen, midőn az igaz erkölcs adta valódi boldogságnak temploma lehet. Az épület nem veszedelmes államfelforgatás, nem forradalom, habár hosszú évek során keresztül tett előkészítés által észrevétlenül javulást idéz is elő.

A tudományok országában, mely nagy tér a fölvilágosításra, a fölfedezésre! A régieknek hány ismerete előttünk, újabbak előtt ismeretlen; ellenben ugyan mennyi az, mivel az újabbak többet tudnak a régieknél? Vajjon ezek titkos tanítás által, mely a régieknél oly közönségesen, sőt inkább mindig alkalmaztatott, nem vezethettek-e a mi szent rendünkre? Hátha ama sötét századokon át, midőn minden tudomány eltűnt, és a földet pusztasötét csend fedte és amelyekbe épen sokan helyezik a rendnek keletkezését, hátha az lett volna a megőrző, és azután a letétemény gondviselője, ahol az emberiség geniusai ölelkeznek és jobb tudományokat, mintegy kincset biztosságba letesznek!?

Arra nézve megegyeznek a vélemények, hogy nem minden tudomány való mindenkinek és hogy igazságok az általános használat, a nyilvános ismertetés által megszűnnek jótéteménynek lenni. Hátha

tehát épen a titokzatosban rejtve legnagyobb, leghathatósabb ereje? S az nem monopolium, hanem csak a szükséges óvatosság, ha a rend azokat csak kevesekkel és megpróbáltakkal közli.

Lehetnek (és aligha nem vannak is) titkok magánosok birtokában és lehetnek házukban is, amelyek, mihelyt kinyilatkoztatnának, a háznak és magánosnak bukását maguk után vonnák. Nem lehet-e a rend is ilyféle titkok birtokában? Nem lehet-e, sőt nem kell-e, hogy keletkezésének, fejlődésének, viszontagságainak története e titkok közé tartozzék?

Sőt nevének is annak kellene lennie, de sőt még létezésének is. E föltevésből kiindulva, gyanításnak merek is kifejezést adni, melyet ha tévedek meg fog bocsátani a belátással bíró ember. Az első fokok titkai főleg a rend történetéből állanak, de belsejére nézve csak mintegy távol intést adnak. De vajon az első fokok feladata nem az-e csupán: megismerkedni a rend viszontagságaival, történetével? Valaha, midőn senki más, csak a felvétett tudott a rejtettek létezéséről akkor már az is nagy része volt a titkoknak, tudhatni, hogy léteznek és e szokást talán megtartották mai napig. Ami egyébként nagy nemes célról távol ujjmutatás adatik, az a tanoncra nézve érthetetlen.

E távol célokból más alárendeltebbek folynak ki. A minden emberekre kiterjedő jótékonyság nem annyira cél, mintsem tulajdonosság, mint az erkölcsi tökély következménye, melyet a rend, tagjaibanál vagy feltételez, vagy elérni óhajt.

A testvéri szeretet nem annyira végcél, mint inkább az a szellem, mely a jelképekben a templom fölé törekvő szeretetlángban oly szép kifejezést talál, a szellem, melynek mindenkit lelkesítenie kell; az utolsó végcél eléréséhez eszköz, a testvérülés és az egyesülés lényege.

Mind a kettő azonban azon értelemben, melyet valamely cél természetéről fentebb kifejtettem. Mégis csak cél. Csak arra, hogy jót tegyünk, hogy egymást segítsük és támogassuk, fölöttébb nagy lenne ez apparatus. De ezeket is kell céloznia, mert, ezek a rend természetéhez, consistentiájához tartoznak.

Itt alkalmazom a tanonc oktatás egy mondatát. „Itt az ember – igymond – önnöntálalta, nem eltanult igazságokat lel”. Valóban

lelünk nem is keresettet, de sőt nem is szándékozott célokat és előnyöket. A viszonyok különfélésége változatai számtalan alárendelt, levont célokat idéznek elő, melyek vagy esetlegesek, vagy helyiek, vagy pedig személyesek is. Egy nagy egész minden szempontból mindenkire nézve vonatkozásában más, anélkül azonban, hogy saját lényegéből veszítene.

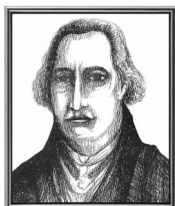
Már-már hypothesisekbe és gyanításokba tévedek; minthogy azonban tőlem gyanításnál egyebet nem is lehet követelni, itt még egy fejtegetést kockáztatok.

Ugyan ama tételből magyarázom én ki a rendszerek különféleségét, melyek rendünkben annyi meghasonlást és különbözést okoztak. Mindegyik más-más szempontot foglalt el, saját individuális viszonyaihoz képest, mindenik más-más utat vett de mégis annélkül, hogy veszélyeztetné az utolsó nagy végcélt, hogy veszélyeztetné az egészet. Talán épen ez az, a mi tökéletességét inkább előmozdítja. Mindnyájan testvérek – mindnyájan egyforma testvéri szeretettel átkarolandók.

Ime ennyit merész gyanításainkról! – Még egyszer! A tökéletes magasabbra emelkedett testvér nem fogja félre ismerni tiszta érzületemet – testvéri nyájassággal fog engem gyöngéden helyre igazítani és együgyűségem fölött mosolyogva, tévedéseimet megbocsátani.

Johann Wolfgang Goethe

(1749–1832)

Eredetileg jogásznak készült, aminek hasznát is vette, amikor 1775-ben a weimari Karl Augustus herceg szolgálatába lépett, és élete végéig ott maradt. Tíz évig Főminiszterként a hercegség pénzügyeit felügyelte, ezután az udvari színházat és a tudományos intézményeket igazgatta, a kis államot a felvilágosodás elvei szerint kívánta átszervezni. 1792-ben történészként elkísérte az uralkodót a francia forradalom elleni hadjáratba, bár annak céljaival rokonszenvezett.

Szerb Antal idézi Napóleonnál tett látogatását: „Miután... elhagyta a termet, a császár így kiáltott fel: Volià un homme!, íme egy ember – és ebben benne van a legfontosabb, amit Goethéről mondani lehet. Olyan volt, mint egy ember. Az emberfaj legjellegzetesebb képviselője. Ha egyszer kihalunk, a Marslakóknak az ő emlékeiből kell majd tanulmányozniuk fajtánk nagyságát és gyengeségeit.”

A weimari Amalia páholyban 1830-ban fogadták szabadkőművessé: pályájának első és utolsó évtizedében folytatott intenzív tevékenységet. A kettő között az emberi elme és tudás skálájának úgyszólván minden lehetőségét végigjátszotta; verseket, regényeket, drámákat, opera szövegekönyveket és tudományos értekezéseket írt, franciából, angolból, olaszból, latinból, görögöl és héberből fordított.

Műveiben könnyű jelképekre lelni, amint a *Faust* bevezetésében írja: itt minden szimbolikus. A *Wilhelm Meister tanulóévei* című regényét kétség kívül a szabadkőművesség ihlette, az irodalomtörténészek többsége a *Faust* második részében is ilyen befolyást lát. Versei közül azokat válogattuk, amelyeket a weimari páholy számára írt.

Köztes dal

Az 1825. szeptember 3-i páholyünnepségre

Hadd fusson a futólagos,
tanácsot nem adhat nektek,
a múltban él a takaros,
megörökítik a tettek.

És az aki szül és aki szület,
új és új erőket nyert;
az állhatatos lelkület,
az tartja meg az embert.

Hogy mi a második hazánk?
Választ kapunk, hogy lássunk:
futó napok hagyják reánk
örök megmaradásunk.

(András Sándor fordítása)

Gyászpáholy

Az élet kihalt tengerpartján,
ahol dűne dűnére hull,
ahol sötétben dúl az orkán,
válassz törekvést célodul!
Ősi pecsétek rég kihunytak,
atyák ezrei nyugszanak,
dombokra dombok, frissek, újak,
barátseregbe hullanak.

Ha megelégedtél így ezzel,
tisztá étert és éjt neked,
örök csillagsereg jelezzen
időt, mikor megélheted,

hogy zoktalanokkal tehessél
hatékonyat, az érdemé,
és híven egyre csak siessél
az öröklétűek felé.

(András Sándor fordítása)

Szimbólum

A kőműves vándorlása
az élet hasonmása,
és olyan a törekvése,
mint az ember cselekvése
bárhol a földi tájon.
A jövő bizony elfed
előlünk rosszat, jót,
riasztót, biztatót,
mégsem ijeszthet:
mi nyomulunk előre.
Nagy-súlyosan és távol
lebeg és rejt egy fátyol,
nyugosznak áhítatban
csillagok a magasban,
sírok alatt a mélyben.
Ha odafigyelsz jobban,
látod, ahogy a hősnek
keblében, ha nem is győz meg,
egymást felváltva lobban
borzongás, komoly érzés.
De szólítanak túlról
hangjai szellemeknek,
hangjai mestereknek:
Gyakoroljátok újból
egyre a jó erőit.
Itt örök a nyugalom tája,

koronák fonódnak benne,
hogy teljesség kerekedne
a dolgosak jutalmára!
Reméljete, mondjuk néktek.

(András Sándor fordítása)

Wilhelm Meister tanulóévei

(részlet)

Lothario birtokára visszatérve nagy változást talált ott. Jarno azzal a hírrrel jött elébe, hogy a nagybácsi meghalt, és Lothario elment, hogy birtokba vegye hátrahagyott javait.

– Éppen kapóra jön – mondotta –, hogy nekem meg az abbénak segítségünkre legyen. Lothario megbízott bennünket, hogy a szomszédságban fontos birtokokra alkudozzunk; a dolog már régen elő volt készítve, s most éppen jókor jutunk pénzhez és hitelhez. Csak az az egy aggasztott, hogy egy idegen kereskedőcégnek is szándékai voltak ugyanezekkel a birtokokkal; hirtelen elhatároztuk, hogy közösen lépünk föl, különben ok és értelem nélkül fölvernők az árakat. Úgy látszik, okos emberrel van dolgunk. Most számításokat és költségvetéseket csinálunk; azt is meg kell fontolni, hogyan oszthatjuk fel a birtokokat, hogy mind a két fél szép uradalomhoz jusson.

Megmutatták Wilhelmnek az iratokat, megnézték a szántóföldeket, réteket, kastélyokat, s bár Jarno meg az abbé, úgy látszott, igen jól értettek a dologhoz, Wilhelm mégis kívánta, hogy Therese kisasszony is tartson velük.

Több napot töltöttek el ezzel a munkával, s Wilhelm alig ért rá, hogy kalandjait és kétes apaságát elmondja barátainak, akik közömbösen és könnyedén beszéltek erről a rá nézve annyira fontos ügyről.

Észrevette, hogy bizalmas beszélgetés közben, asztalnál, sétán, sokszor egyszerre csak elhallgatnak, másra terelik a szót, s ezzel legalábbis azt mutatják, hogy maguk közt sok mindent elintéztek,

ami előtte titok marad. Eszébe jutott, amit Lydie mondott, s ezt annál is inkább elhitte, mert a kastélynak egy egész szárnya mindig hozzáférhetetlen volt számára. Bizonyos galériákhoz és különösen az ótoronyhoz, melyet kívülről igen jól ismert, idáig hiába kereste az utat és bejáratot.

Egy este így szólt hozzá Jarno:

– Önt most már oly biztosan magunkénak tekinthetjük, hogy méltánytalanság volna, ha nem vezetnők be mélyebben a titkainkba. Jó, ha az ember, mikor először lép ki a világba, sokat tart magáról, sok előnyös tulajdonság megszerzésére gondol, és iparkodik mindent lehetővé tenni; de mikor műveltsége már egy bizonyos fokon van, előnyös rá nézve, ha megtanulja, hogyan kell egy nagyobb tömegben elveszni; ha megtanulja azt, hogy másokért éljen, és kötelességszerű tevékenysége közben megfeledezzen magáról. Csak ekkor ismeri meg önmagát; mert tulajdonképpen a cselekvés hasonlít össze bennünket másokkal. Hamarosan meg fogja tudni, miféle kis világ van itt a közelében, s mily jól ismerik önt ebben a kis világban; holnap hajnalban, napfelkelte előtt, legyen felöltözködve és készen.

A meghatározott órában eljött Jarno, és vezetni kezdte a kastély ismert és ismeretlen szobáin, aztán néhány galérián át, s végül eljutottak egy nagy, régi, erős vasalású ajtó elé. Jarno kopogtatott, az ajtó kinyílt kissé, annyira, hogy egy ember besurranhatott rajta. Jarno betolta Wilhelmet, de maga nem ment utána. Az valami sötét, szűk helyen találta magát, sötét volt körülötte, s amint egy lépéssel tovább akart menni, már beleütközött valamibe. Egy nem egészen ismeretlen hang odakiáltott neki: – Lépj be! – s csak most vette észre, hogy annak a helynek az oldalai, ahol tartózkodik, csak szőnyegekkel vannak beaggatva, s ezeken gyöngye fény dereng át. – Lépj be! – hallatszott ismét a kiáltás; fölemelte a szőnyeget és belépett.

A terem, ahol most volt, valamikor kápolna lehetett; az oltár helyén asztal állott néhány lépcsőfokon, zöld szőnyeggel borítva; fölötté egy összevont függöny mintha valami festményt takarna; a terem oldalain szépmívű szekrények, finom drótráccsal elzárva, aminőket könyvtárakban lehet látni; csak hogy könyvek helyett sok felállított tekercs volt bennük. A teremben nem volt senki; a

fölkelő nap a színes ablakokon éppen szembesütött Wilhelmmel, és barátságosan köszöntötte,

– Ülj le! – kiáltotta egy hang, mely mintha az oltár felől hallatszott volna. Wilhelm leült egy kis karosszékbe, átellenben a bejáratral; az egész szobában nem volt más ülőhely, be kellett érnie ezzel, bár most már vakította a reggeli nap; a szék oda volt szögezve, mindössze csak kezét tarthatta szeme elé.

Ekközben halk nessel széttáruult a függöny az oltár fölött, s egy kerettel körülvett üres, sötét nyílást fődött fel. Közöséges ruhába öltözött férfi lépett elő, köszöntötte Wilhelmet, és így szólt hozzá:

– Megismer-e? Sok egyéb közt, amit tudni szeretne, nem óhajtana-e arról is értesülni, hogy hol van jelenleg a nagyapja műgyűjteménye? Emlékszik-e még arra a festményre, amely annyira tetszett önnek? Vajon hol sínylődik most a beteg királyfi? – Wilhelm könnyűszerrel ráismert arra az idegenre, aki ama jelentős éjszakán a vendéglőben beszélgetett vele. – Most talán – folytatta ez – hamarabb egyetértünk majd a jellem és a sors kérdésében.

Wilhelm éppen válaszolni akart, mikor a függönyt ismét gyorsan összevonták: „Különös! – gondolta magában. – Hát a véletlen események összefüggnének egymással? És csak véletlen volna az, amit mi sorsnak nevezünk? Hol lehet a nagyapám gyűjteménye? És miért emlékeztetnek rá ebben az ünnepélyes pillanatban?”

Nem ért rá tovább gondolkozni, mert a függöny újra szétnyílt; egy férfi állt a szeme előtt, s tüstént fölismerte benne azt a falusi lelkészt, aki vele és vidám társaságával együtt utazott a vízen; hasonlított az abbéhoz, de nem látszott ugyanannak a személynek. Ez a férfi derűs arccal és méltóságos kifejezéssel szólalt meg:

– Az embernevelőnek nem az a kötelessége, hogy tévedésektől megóvjon, hanem hogy vezesse a tévelygőt, sőt engedje teli serleggel szürcsölni tévedését: ez a tanító bölcsessége. Aki csak kóstolgatja tévedését, soká beéri vele, úgy örvend neki, mint valami ritka szerencsének; de aki egészen kimeríti, annak meg kell ismernie, hacsak nem őrvült. – A függöny újra bezárult, és Wilhelm ráért gondolkozni. „Miféle tévedésről beszélhet ez az ember! – gondolta magában –, hacsak arról nem, amely egész életemben üldözött, hogy ott kerestem a művelődést, ahol nem volt, s azt képzeltem,

hogy megszerezhetek egy olyan tehetséget, amelyhez a legkisebb képesség sem volt meg bennem.”

A függöny most gyorsabban rándult fel; egy katonatiszt lépett elő, s csak úgy futtában mondta: – Ismerje meg azokat az embereket, akikben meg lehet bízni! – A függöny bezárult, és Wilhelmnek nem sok gondolkozásra volt szüksége, hogy ebben a katonatisztben fölismerje azt, aki őt a gróf parkjában átölelte, és oka lett annak, hogy Jarnót katonatoborzónak tartotta. Hogy került ez ide és kicsoda, az tökéletes rejtély volt Wilhelm számára. – Ha ennyi ember érdeklődött irántad, ismerte életed útját, és tudta, mi lenne a teendő: mért nem vezettek szigorúbban és komolyabban? Mért segítették elő a játékaidat, ahelyett hogy eltereltek volna tőlük!

– Ne pörlekedj velünk! – kiáltotta egy hang. – Meg vagy mentve, és úton vagy a cél felé. Egyik balgaságodat sem fogod megbánni, és egyiket sem kívánod vissza; embernek boldogabb sors nem juthat osztályrészüil. – A függöny gyorsan szétszaladt, s teljes fegyverzetben ott állt a keretben az agg dán király. – Én atyád szelleme vagyok – mondta a kép –, és nyugodtan távozom, mert amit neked kívántam, jobban beteljesült, mint magam gondoltam. Meredek helyeket csak kerülővel lehet megmászni, a síkon egyenes utak vezetnek egyik helyről a másikra. Élj boldogul, és gondoldj reám, mikor élvezed, amit előkészítettem számodra.

Wilhelm nagyon meg volt döbbenve; azt hitte, hogy apja hangját hallja, s mégsem az volt; a legnagyobb zavarba hozta a jelen és az emlékezés.

Nem soká gondolkozhatott; előlépett az abbé, s odaállt a zöld asztal mögé.

– Lépjén ide! – kiáltotta csodálkozó barátjának. Az odalépett, és fölment a lépcsőkön. A szőnyegen egy kis tekercs hevert. – Itt a felszabadító levele – mondta az abbé –, szívlelje meg, fontos a tartalma! – Wilhelm fölvette, kibontotta és olvasta:

Felszabadító levél

A művészet hosszú, az élet rövid, az ítélet nehéz, az alkalom múló. Cselekedni könnyű, gondolkozni nehéz; a gondolat szerint

cselekedni kényelmetlen. Minden kezdet derűs, a küszöb a várakozás helye. A gyermek csodálkozik, a benyomás meghatározza útját; játszva tanul, a komolyság meglepi. Az utánzás velünk született, az utánzásra méltót nem könnyű felismerni. Ritkán találjuk meg, ami kitűnő, még ritkábban becsüljük. A magasság izgat bennünket, nem a lépcső fokai; szemünk a csúcson, járni a síkon szeretünk. A művészetnek csak egy részét lehet megtanítani, a művésznek az egészre van szüksége. Aki félig ismeri, mindig tévelyeg, és sokat beszél; aki az egészet bírja, csak tenni szeret, és ritkán vagy későn beszél. Amazoknak nincsenek titkaik és nincs erejük; tanításuk, mint a sült kenyér, ízletes, és jóllakat egy napig; de lisztet nem lehet vetni, s a vetőmagot nem szabad megőrölni. Jó a szó, de nem a legjobb. A legjobbat szó meg nem érteti. Legfőbb a szellem, amelyben cselekszünk. A cselekvést csak a szellem fogja fel és ábrázolja ismét. Senki sem tudja, mit tesz, mikor helyesen cselekszik; de a helytelennek mindig tudatában vagyunk. Aki csak jelekkel működik, az vaskalapos, színlelő vagy kontár. Sokan vannak ilyenek, és jól érzik magukat együtt. Fecsegésük hátráltatja a tanulót, és csökönyös középszerűségük aggasztja a legjobbakat. Az igazi művész tanítása feltárja az értelmet; mert ahol a szavak hiányzanak, beszél a tett. Az igazi tanuló megtanulja az ismeretből kifejezni az ismeretlent, és közeledik a mesterhez.

– Elég! – kiáltotta az abbé. – A többi a maga idején. Most nézzen körül azokban a szekrényekben.

Wilhelm odament, és elolvasta a tekercsek fölírásait. Csodálkozva látta, hogy Lothario tanulóévei, Jarno tanulóévei és saját tanulóévei vannak ott felállítva, sok másé között, akiknek nevét nem ismerte.

– Szabad-e remélnem, hogy egy pillantást vethetek ezekbe a tekercsekbe?

– Ezentúl ebben a szobában semmi sincs zárva ön előtt.

– Szabad valamit kérdezni?

– Csak rajta! És döntő választ várhat, ha a kérdés olyan ügyre vonatkozik, amely bizonyára legjobban nyomja a szívét.

– Jól van tehát! Ti különös és bölcs emberek, kiknek tekintete

oly sok titokba behatol, meg tudjátok-e mondani, hogy Felix igazán az én fiam-e?

– Üdv önnek ezért a kérdésért! – kiáltotta az abbé, örömeben összecsapva kezét. – Felix az ön fia! A legszentebbre, ami rejtve van közöttünk, esküszöm önnek: Felix az ön fia! És elhunyt édesanyja, ami a gondolkozását illeti, nem volt méltatlan önhöz. Fogadja kezünből ezt a kedves gyermeket, forduljon vissza, és merjen boldog lenni!

Wilhelm valami neszt hallott a háta mögött; visszafordult, s meglátott egy gyermekarcot, mely huncutkodva kukucskált ki a bejárat függönyei közül: Felix volt az. A fiú tréfából tüstént elbújt, mihelyt meglátták. –Jöjj elő! – kiáltotta az abbé. A fiú előszaladt, az apja elébe rohant, karjába kapta, és szívére szorította.

– Igen, érzem – kiáltotta –, enyém vagy! Micsoda mennyei ajándékot köszönhetek a barátaimnak! Honnan kerülsz ide, gyermekem, éppen ebben a pillanatban?

– Ne kérdezze – mondta az abbé. – Üdv neked, ifjú ember! Tanulóéveid véget értek; a természet felszabadított.

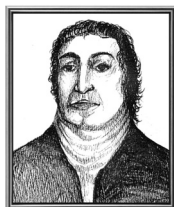
(Benedek Marcell fordítása)

Emanuel Schikaneder

(1751–1812)

Wolfgang Amadeus Mozart

(1756–1791)

A szakirodalom Emanuel Schikaneder drámaíró, színészt, rendezőt, színikazgatót tartja *A varázsfuvola* szövegírójának. A bécsi bemutató óta a plakátokon is az ő neve szerepel. Annyi bizonyos, hogy a szöveg egy része tőle származik. A kérdés azonban az, hogy milyen társszerzőktől származik a többi.

Mozart *A varázsfuvola* bemutatásának évében, 1791-ben meghalt. 1813-ban tűnt fel Bécsben Johann Georg Metzler, aki Giesecke művésznéven Schikaneder társulatának tagja volt. Az időközben Írországra kivándorolt és egyetemi tanárrá avansált Giesecke azt állította magáról, hogy *A varázsfuvola* szövegének javát tulajdonképpen ő írta, Schikanedertől csak Papageno és Papagena párbeszédei származnak. Az előző évben elhunyt Schikaneder már nem válaszolhattott neki. Az eredettörténetet bonyolítja, hogy Mozart és Schikaneder a készülő szöveggel többször felkereste az erdélyi-szász származású Ignaz von Born, a bécsi szabadkőművesek körében nagy befolyású császári tanácsost. Könnyen elképzelhető, hogy von Born nem csak tanácsokat adott a három szerzőnek.

Von Born, Giesecke és Schikaneder mindhárman szabadkőművesek voltak. Mozartot 1781-ben, huszonnyolc éves korában a bécsi Jótékonyság páholyba vették fel, de az Újkoronázott reménység nevű páholyt is látogatta, ahol egy korabeli festményen Haydn, a Szapáry és Esterházy főúri dinasztia tagjainak társaságában látható.

A szöveggel kapcsolatban kétségtelenül megtalálható mind az emelkedett, ünnepélyes stílus (Pamino, Sarastro), mind a földhözragadt, közönségség (Monostatos, Papageno, Papagena). Ez az ellentétpár a korban korántsem volt kivétel – gondoljunk a *Csongor és Tündére!*

A művet elemző irodalomtörténészek és zenekritikusok valószínűnek tartják, hogy a nemes szövegrészek maga Giesecke, von Born tollából és talán Mozarttól származnak, míg a harsányabb effektusok Schikanedertől. A szövegnél azonban fontosabb a cselekmény: ez pedig a szabadkőműves beavatási szertartás lefolyását ábrázolja, bár nem teljesen azonos vele. A *varázsfuvola* azonnal hatalmas sikert aratott; a bemutató után egymásután huszonnégyszer játszották, a bevétel helyrebillentette Schikaneder ingadozó pénzügyeit.

Az eredet történetét bonyolítja, hogy hasonló témából több elődöt és néhány utódot is ismerünk. Terrasson, francia apát *Séthe* címmel görög legendákat feldolgozó regényt írt, Wieland pedig *Lulu, avagy a varázsfuvola* címmel perzsa forrásokra hivatkozva mesét. Ignaz von Born Bécsben több előadást tartott a szabadkőművesség egyiptomi eredetéről, Mozart pedig már tizenhét éves korában *Thamos, Egyiptom királya* címmel írt egy operát, amely Héliopoliszban játszódik, a fény és a sötétség harcáról szól. Úgy is mondhatnánk, hogy a XVIII. században alig volt olyan szerző, akit ne foglalkozott volna a görög és az egyiptomi mondavilág, és közöttük – mint az említett Wieland vagy Mozart kedves librettistája, Lorenzo da Ponte – több volt a szabadkőműves, mint a „profán”.

A *varázsfuvola* cselekménye két pár, Tamino herceg és választottja, Pamina hercegnő, valamint Papageno madarász és kedvese, Papagena útját írja le a tökélesedés felé. Tamino és Pamina kiállják a próbatételek sorozatát, de a magasabb eszmények befogadására képtelen Papageno elbukik. Isis papjainak rendje és Sarastro (Zoroaszter) alakja kétségtelenül a szabadkőművesség rítusaiból és jelképrendszeréből ered, de ennek dramatizált változata – nem másolata. A szakirodalom a más forrásból is megismerhető szertartás feltárásánál jelentősebbnek tartja a XVIII. századi kozmosz-kép ellentétpárokkal szimbolizált megjelenítését. Így Tamino a Tüzet, míg Pamina a Vízet, Sarastro a Napot, míg haragos felesége, az Éj királynője a holdat, Papageno a levegőöveget, Monostatos pedig a földet testesíti meg. A próbatételek sorrendje is a szabadkőműves beavatási szertartást követi, bár amint a kulturanropológiai azóta bebizonyította, a szimbólumok mélyrétegei az emberiség közös tudatalattijában rejlenek.

A *varázsfuvola* utóélete is figyelemreméltó. A történet folytatásából maga Goethe írt opera szövegkönyvet, be is mutatták Weimarban, de a mozarti magaslatokat meg sem közelítő, közepszerű zene megbukott. Magyarra először Csokonai Vitéz Mihály fordította, de néhány áriát Versegly Ferenc is átültetett. A XX. század első felében a budapesti Operaházban a népszerű szerző, Harsányi Zsolt szövegkönyvét használták, Sarastro szerepét Székely Mihály énekelte. Csokonai tag-ságáról nincs bizonyíték, de leveleiből kitűnik, hogy jól ismerte a szabadkőművesség szimbolikáját. Harsányi Zsolt, mint barátja Székely Mihály a budapesti Eötvös páholy tagjai voltak. Sarastro a világhírű basszista kedves szerepe volt, az egyetlen, melyet mintegy önmagát adva maszk nélkül énekelt.

A varázsfuvola

II. felvonás

SARASTRO: Itt megtisztul a lélek,

E csarnok mélye szent,

Mert tiszta itt a lélek,

És szűzi itt a csend!

És boldog, kit baráti szív

E helyre védve, áldva hív,

E helyre áldva hív!

Itt megtisztul a lélek,

E kőfal orma szent,

S hogy megbocsáss a hitben,

A szó itt áldva zeng!

És nem vagy ember, hogyha itt

Nem árad rajtad át e hit,

Nem árad át e hit!

4. kép

ÖREG PAP (*bevezeti Taminót és Papagenót*):

Most ketten itt maradtok! Mihelyt a harsonák

megszólalnak, erre folytatjátok utatokat.

Még egyszer: Paminát megláthatod,
de szólnod hozzá nem szabad.

El ne felejtsétek ezt az egy szót: Hallgatás!

MÁSODIK PAP: Papageno! Aki ezen a szent helyen
a hallgatás parancsa ellen vét,
azt dörgéssel és villámlással bünteti az ég!
(*A két pap el*)

PAPAGENO: Tamino...!

TAMINO: Pszt...!

PAPAGENO: Ez aztán a vidám élet! Volnék inkább
otthon a szalmakunyhómban, vagy az erdőben,
ott legalább madárfütytyőt hallanék...

TAMINO: Pszt...!

PAPAGENO: Saját magammal csak szabad
beszélnem, nem beszélek nővel!
Mi ketten is szólhatnánk egymáshoz!

TAMINO: Pszt...!

PAPAGENO (*énekel*): Még egy csepp vizet sem kap
az ember ezeknél!

(*Egy csúnya öregasszony vizet hoz*)
Ez nekem szól?

ÖREGASSZONY (*Papagena*): Neked, anygalkám!

PAPAGENO (*iszik*): Víz ez, semmi más!

Mondd csak, te ismeretlen rózsaszál,
más idegennek is így viselitek gondját?

ÖREGASSZONY: Így, anygalom!

PAPAGENO: Akkor nem is lehet itt valami nagy
idegenforgalom!

ÖREGASSZONY: Nincs is...!

PAPAGENO: Mindjárt gondoltam... Gyere, anyókám,
ülj ide mellém, üssük agyon az időt.

Mondd lelkem, hány éves vagy?

ÖREGASSZONY: Hány éves vagyok?

PAPAGENO: Igen.

ÖREGASSZONY: Tizenennyolc éves és két perces!

PAPAGENO: Tizenennyolc éves és két perces?

ÖREGASSZONY: Tizenennyolc éves és két perces!

PAPAGENO: Ej, te fiatal jószág, hát szeretőd van-e?

ÖREGASSZONY: De van ám!

PAPAGENO: Az is olyan fiatal, mint te?

ÖREGASSZONY: Nem egészen. Tíz évvel öregebb.

PAPAGENO: Tíz évvel öregebb nálad?

Ez aztán a szerelem! Aztán hogy hívják?

ÖREGASSZONY: Papageno!

PAPAGENO (*ijedten*): Papageno?

Aztán hol van az a Papageno?

ÖREGASSZONY: Itt ül, angyalkám!

PAPAGENO (*elugrik*): Csak ott ült!

Én volnék a szeretőd?

ÖREGASSZONY: Te, angyalkám!

PAPAGENO: Hogy hívnak voltaképpen?

ÖREGASSZONY: Engem úgy hívnak...

(*Dörgés, elfut*)

PAPAGENO: Jajaj! Egy árva szót se szólok többé!

ELSŐ, MÁSODIK, HARMADIK FIÚ

(*megjelennek, egyikük a fuvolát, másukuk a harangjátékot tartva*):

Üdvözlünk másodízben itt ma Sarastrónál,
ki minket küld, S általunk adja néktek vissza
A fuvolát s a csengettyűt.

És hogyha enni, inni vágytok,

Ezt fogyasszátok szépen el,

Hogyha majd harmadízben láttok,

Bátorság díja lesz e jel. Tamino fel!

Célod közel.

S te, Papageno, néma csend!

Csend, csend, néma csend!

(*Távoznak*)

PAPAGENO: Tamino, nem volna jó enni egyet?

(*Tamino fuvolázik, Papageno eszik*).

Te csak fújd a fuvolát, én majd ezt fújom.

Sarastro úrnak nem rossz a konyhája!
Így már szívesen hallgatok, ha tele van a szám.
Lássuk, van-e a pince is olyan jó? (*Iszik*).
Ejha! Ez aztán bor!

PAMINA (*belép*): Tamino! Végre megtaláltalak!

Hallottam a tündérflóta hangját és úgy
repültem a hang irányába, mint a nyíl!...
Egy szót sem szólsz? Szomorú vagy?
Nem szeretsz többé?
Mondd, Papageno, mi történt veled?

PAPAGENO: Mmm...

PAMINA: Te sem szólsz?

PAPAGENO: Mmm...

PAMINA: Ó, ez a fájdalom több a halálnál!

Meg sem állt és máris eltűnt,
Álom volt a játszi fény!
Csalva fogta össze lelkünk,
Már csak árnyát látom én!
Ó, Tamino, mennyi könnyem
Pereg érted arcomon!
Nézz reám és szánj meg engem,
Sírba sújt a fájdalom!
(*Távozik*)

PAPAGENO: Látod, Tamino, én is tudok ám hallgatni,
ha arra kerül a sor.

A szakács úr és a pincemester úr éljenek soká!

(*Kürt*)

(*Tamino int*)

PAPAGENO: Csak menj előre,
mindjárt megyek utánad.

(*Kürt*)

(*Tamino húzza Papagenót*)

PAPAGENO: Az erősebb itt marad! (*Kürt*)

(*Tamino el*)

PAPAGENO: Most aztán végre kedvem szerint
ehetem! Mikor legjobb az étvágyam,

akkor hagyjam abba az evést?
Nem, nem, mennék most innen el, ha mindjárt
Sarastro úr az összes oroszlánjait is
rám bocsátaná...
(Egy oroszlán és egy tigris megjelenik)
Mennyei irgalmasság, örök istenek!...
Tamino ments meg!...

5. kép

PAPOK (*kar*): Ó, Ízisz és Ozirisz, áldunk téged!

Sötét az éj, de jó immár a hajnal,
Derül egy új remény örömsugára:
Miénk e bátor ifjú nemsokára!
Mert bátor ő, a szíve jó,
Majd, hozzánk ő is méltó lesz!
(Taminót bevezetik)

SARASTRO: Herceg, eddig bátor voltál.

Most még két veszélyes utat kell megtenni.
Ha még mindig olyan híven szereted Paminát
és majdan bölcs fejedelemként akarsz
uralkodni, kísérjenek az istenek
továbbra is az utadon!
Nyújtsd a kezedet.
Vezessétek be Paminát.

PAMINA: Hol vagyok? Milyen félelmes csend!

Mondjátok, hol van a kedvesem?

SARASTRO: Vár reád, hogy utolsó istenhozzádót
mondjon.

PAMINA: Utolsó istenhozzádót? Ó, hol van ő?

SARASTRO: Itt...!

PAMINA: Tamino...!

TAMINO: Vissza...!

PAMINA: Én hőszám, visszajössz-e még?

SARASTRO: Majd gondol rátok még az ég!

PAMINA: A harcok száz veszélye vár ott!

TAMINO: Ott lesz az ég, amerre járok.

SARASTRO: Ott lesz az ég, amerre jár ő.

PAMINA: Ó, hátha nem jössz élve vissza?

Úgy bánt egy szörnyű sejtelem!

TAMINO, SARASTRO: A hitnek minden útja tiszta,

Az Isten ujja lesz velem.

PAMINA: Ha olyan láng lobogna benned,

Mint bennem érted ég a láz.

TAMINO, SARASTRO:

Ó, miért kell nyugtalannak lenned,

Tiéd itt minden dobbanás!

SARASTRO: Az óra int, most válni fogtok.

PAMINA, TAMINO: Te drága, légy örökre boldog!

SARASTRO: Az óra int, most válni fogtok.

PAMINA, TAMINO: Te drága, légy örökre boldog!

SARASTRO: Tamino, indulj, menni kell!

Az óra int, most válni fogtok.

Tamino, menj, mert küld a menny!

Az óra int,

Még látjuk egymást,

Az ég megáldjon!

TAMINO: Pamina drága, menni kell!

Te drága, légy örökre boldog, Pamina!

PAMINA: Tamino, mégis menni kell!

Tamino, már menni kell, Tamino!

PAMINA, TAMINO: Ég veled, drága párom, ég veled!

Csak bízz, te kedves, csak bízz és meglásd,

Látjuk egymást!

Menj, az ég megáldjon!

Áldjon ég!

(Távoznak)

6. kép

PAPAGENO: Tamino! Tamino!

Végképpen el akarsz hagyni?

Csak legalább tudnám, hogy hol vagyok!
Tamino, Tamino! Amíg élek,
sohasem maradok el tőled,
csak most ne hagyd el útitársadat...!
(*Az egyik ajtóhoz megy*)

EGY HANG: Vissza!!! (*Dörgés, villámlás*)

PAPAGENO: Irgalmas istenek, hova forduljak?

Csak tudnám, hogy hol jöttem be,
hova kerültem? Tamino...! Tamino...!
(*A másik ajtón próbál kimenni*)

EGY HANG: Vissza!!! (*Dörgés, villámlás*)

PAPAGENO: Most aztán benn vagyok a csávéban!

Se itt, se ott! Se ki, se be!
A végén éhen fogok pusztulni! (*Sír*)
Úgy kell nekem, minek vágtam neki
ennek az útnak?!

MÁSODIK PAP (*belép fáklyával a kezében*):

Ember, megérdemelted volna, hogy örökre
a föld sötét szakadékaiban bolyongj!
De az istenek jósága elengedi a büntetést.
Viszont az avatottak gyönyörűségében
sohasem lesz részed!

PAPAGENO: Megesett az már mással is,
nekem most csak valami jóféle borocska kéne!

MÁSODIK PAP: Egyéb óhajod nincsen?

PAPAGENO: Egyelőre nincsen.

MÁSODIK PAP: Megkapod, amit kívánsz!

(*Intésére asztal tűnik fel, rajta bor és pohár*)

PAPAGENO: Ihajja, nagyszerű! (*Iszik*)

Nagyszerű, kitűnő! (*Iszik*).
Pompás, mennyei, isteni! (*Iszik*)
A napig tudnék szállani, ha volnának
szárnyaim! Ejha! Hogy tüzel a vérem!
Valami kéne, valamit szeretnék.
Istenem, de mit is szeretnék...?

Egy tűzről pattant lányka,
Ki hetyke, fürge, friss!
Vagy bánná azt a kánya,
Ha asszony vóna is!

Megcsípné kis ujja az állam,
És nem volna nagyobb úr nálam,
A házunkban szólna a dal,
Úgy élnék, mint vízben a hal!

Megcsípné kis ujja az állam,
A házunkban szólna a dal,
Úgy élnék, mint vízben a hal!

Egy tűzről pattant lányka,
Ki hetyke, fürge, friss!
Vagy bánná azt a kánya,
Ha asszony vóna is!

De hiába kerül az álom,
És hiába várna a párom,
Ha nem akad számomra nő,
Az életet üsse a kő!
Ha nem jön, de gyorsan a nő!

Egy tűzről pattant lányka,
Ki hetyke, fürge, friss!
Vagy bánná azt a kánya,
Ha asszony vóna is!

Ha kackiás menyecske lenne,
Úgy de telnék a kedvem benne!
Ha csókolna asszonyi száj,
A kedvem de jó volna már!
Megcsókol egy édes kis száj,

Ha csókolna asszonyi száj,

A kedvem de jó volna már!

ÖREGASSZONY (*Papagena*) (*betipeg*): Itt vagyok,
angyalkám, megjöttem!

PAPAGENO: A te szíved esett meg rajtam?

ÖREGASSZONY: Az enyém!

PAPAGENO: Igazán szép tőled!

ÖREGASSZONY: És ha megígéred,
hogy mindhalálíg hű leszel hozzám, meglátod,
hogyan foglak szeretni!

PAPAGENO: Ne mondd! Igazán boldog vagyok!

ÖREGASSZONY: Lehetsz is! Megölellek,
a szívemre szorítalak!

PAPAGENO: A szívedre szorítás?

ÖREGASSZONY: Nyújtsd a kezéd,
add ide egész életedre!

PAPAGENO: Csak ne siessünk olyan nagyon!

Az ilyesmit nem szabad elhamarkodni!

ÖREGASSZONY: Papageno, ne sokat gondolkozzál!
Add a kezéd, vagy a holtod napjáig
ülhatsz itt bezárva!

PAPAGENO: Bezárva?

ÖREGASSZONY: Be bizony! Kenyéren,
vízen élhetsz, angyalom!
Egymagad leszel és a világról örökre
le kell mondanod!

PAPAGENO: Kenyéren és vízen?

A világról lemondani?

Akkor már inkább

egy ilyen vasorrú bába legyen a feleségem,
mint senki! Fogjad lelkem, itt a kezem,
fogadom, hogy mindhalálíg hű leszek hozzád!

ÖREGASSZONY: Esküszöl?

PAPAGENO: Esküszöm! Amíg egy fiatalabbat
nem találok!

ÖREGASSZONY *(átváltozik Papagenává):*

Papageno!

PAPAGENO *(odarohan):* Papagena!

MÁSODIK PAP *(belép, közéjük áll):* Vissza!

Ő még nem méltó hozzád! Vissza!

PAPAGENO: De uram! Ne avatkozzon
a családi ügyeimbe!

MÁSODIK PAP: Vissza, ha mondom!

PAPAGENO: Nem én! Inkább ezen a szent helyen
sülyyedjek el! *(Sülyyedni kezd).*

Irgalmas istenek! *(Elrohan).*

(...)

8. kép

ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ: Jár, jár a vándor,
súlyos földi útja messzi,
Lég, föld, tűz, víz őt tiszta szívre edzi.
Száz vésszel szemben lelke hogyha bizton áll,
Földről majd szárnyalón az égbe száll.
A lelke megtisztul és szárnya nő,
Méltó lesz Ízisz minden szent titkára ő.

TAMINO *(belép):* Ha bármi vár, én utam állom,
Útját az égnek bátran járom.
Hadd nyíljon vésznek útja hát,
Én rajta bátran szállok át.

PAMINA *(a színfalak mögött):* Tamino, várj,
hadd lássalak!

TAMINO: Mit hallok? Pamina hangja!

ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ:

E hang a szép Pamina hangja!

Most véle járod utadat!

TAMINO: Most együtt járjuk utamat!

TAMINO, ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ:

És mindhalálíg egy az út,
Mely égbe visz, vagy porba sújt!

TAMINO: Egy szót, egy szót hadd szóljak hozzá!

ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ:

Csak szólj, már bátran szólhatsz hozzá!

TAMINO, ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ:

Ő, kézen fogni szépen őt,
S a szent templomba vinni őt!
Ki bajjal, vésszel szembe száll,
Oly nőre Ízisz trónja vár!

PAMINA *(bevezetik)*: Tamino szólj, én kedvesem!

TAMINO: Pamina szólj, én kedvesem!

Ő, nézd e szörnyű lángot,
Az útra ez vezet!

PAMINA: A poklok vésze vár ott,

De társad én leszek!
Így minden földi bajt,
A szívünk győz le majd!
A vágyunk fénye lesz a láng,
Mely csillagul ragyog le ránk.
És szóljon, hol csak bú vagyon
A bűvös flóta utadon!
A nagy, az ősi tölgyből vágta
E sípot gyökeréig vájva
Egy bűvös órán jó apám,
Vad égi zajban, éjszakán.
A flóta szóljon, rajta hát
És áldást szórjon hangja rád!
A flóta bűvös hangja véd,
S mi bátran járjuk át az éjt.

TAMINO: A bűvös flóta hangja véd,

S mi bátran járjuk át az éjt!

ELSŐ, MÁSODIK ŐRTÁLLÓ: Kit bűvös flóta

hangja véd,

Az bátran járja át az éjt!

(Tamino és Pamina áthatolnak a tűzön)

PAMINA, TAMINO: A tűznek árján általértünk,

Ha zúgva tört is ellenünk.

Ha jó a víz, mi ott se félünk,

A flóta hangja lesz velünk.

(Áthatolnak a vízen)

Az üdv, az élet perce vár,

És int az Ízisz trónja már!

(A templom ajtaja kitarul)

PAPOK ÉS NÉP (kar): Kigyúlt a fénysugár,

Tiéd a bátor hősi pár!

Jöjj, jöjj, csak jöjj,

A templom vár reád!

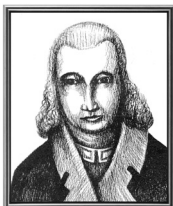
(Harsányi Zsolt fordítása)

Claude Joseph Rouget de Lisle

(1760–1836)

Verseghy Ferenc

(1757–1822)

Ha a 1792. április 24-ről 25-re virradó éjszakán Strasbourg polgármesterének fogadásán Rouget de Lisle nem szánja magát rögtönzésre és nem szedi verse a *Rajnai sereg indulóját*, melyet a marseille-i gyalogosok énekeltek először, nevét ma a legszorgosabb irodalomtörténészek sem ismerik. Három év múltán, az új időszámítás szerint a III. év Messidor 26-án, azaz 1795. július 24-én a marseille-i gyalogezred dalaként elterjedt verset már a köztársaság hivatalos himnuszaként ismerték el.

Claude Joseph Rouget de Lisle királyi hadmérnök sem a strasbourgi éjszaka előtt, sem utána nem tört babérokra. Kapitányként harcol, Robespierre börtönbe záratta, amikor pedig Thermidor 9-én kiszabadult, új dallal ünnepelte a zsarnok bukását – azután semmi... A császárság alatt kereskedéssel foglalkozik, angoltól fordít, emlékiratain dolgozik, azután sovány nyugdíjból tengődik, amíg élete végén Lajos Fülöp király felfigyel rá, kegydíjat utal ki számára és Becsületrenddel tünteti ki.

A történethez még annyi tartozik, hogy Rouget de Lisle és strasbourgi vendéglátója, Dietrich polgármester ugyanabba a páholyba jártak. A Marseillaise, mint az amerikai, az osztrák himnusz és az Internacionálé szabadkőműves szerző alkotása, amint szabadkőműves volt első magyar fordítója is.

A Marseillaise magyarítása elsősorban politikai aktus volt, fordítója, Verseghy Ferenc annak is szánta. Sőhivatalnok apjának nem volt pénze taníttatására, ezért papneveldébe iratta. 1778-ban lépett be a pálos rendbe, majd miután II. József feloszlatta a szerzetes rendeket,

tábori papként szolgált. Mindez nem gátolta abban, hogy már 1785-ben a világi állam és az „elmeszabadság” mellett foglaljon állást.

A kassai Magyar Museumban, Batsányi, Kazinczy és Baróti Szabó lapjában jelentek meg első versei, először csak monogrammal, majd 1790-től kezdve saját nevén. 1794-ben Hajnóczy József tanácsára lépett be Martinovics szervezkedésébe, az ő kívánságára fordította magyarra a *Marseillaise*-t. A jakobinus perben őt is halálra ítélték, de kegyelmet kapott, tíz év után, 1804-ben szabadult. Különbékét kötött az uralkodóházzal, 1806-ban már József nádor magyar nyelvemestere, nyelvújító. A felvilágosodás szabadkőműves szerzőinek, Herder, Lessing, Klopstock, Goethe és Voltaire munkáinak első magyar fordítója, Rousseau nézeteinek népszerűsítője.

A marsziliai ének

1.

Ébredgy hazánknak bajnok népe
Ragadd ki híres kardodat
Nevednek eskütt ellensége
Dühödve hozza lánczodat.
A vér szopó tyrannus faizat
Mellyedre szegzi fegyverét,
'S véredbe mártja rút kezét,
Ha szolgálásra nem hurczolhat.
Fegyverre bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

2.

A' zsoldos martalékok nyája
Ordítva habzik ellenünk,
Halált visítgat trombitája,
Remeg szavára életünk.
Szerelmes asszony társainkat
Örök bilincsre kergeti

Honnyunkat földig égeti
'S pallosra hánnya magzatinkat.
Fegyverre bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

3.

E szívtelen rabok dagállya
Győzhessen egy nagy nemzetet?
Az ember-jusnak kent nadállya
Igázzon férfiszíveket?
Tsordája béres árulóknak,
Melly kész el-adni a' hazát
Hogy hordozhasson pantlikát,
Just szabjon szabad magyaroknak?
Fegyverre bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

4.

Reszkess lator tyrannus pára,
Jutalmad napja érkezik,
Fejedre szál a' vérnek ára,
Mely érted ingyen öntetik.
Tanácsnokidnak dőre pártya
Önként kohollya vesztedet,
Magyar lesz' aki fényedet
Örök homállyal el borította.
Fegyverre bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

5.

Öld, bajnok, a gaz despotákat,
Kik embervérben ferdének,
'S kik meg tapodván jussainkat,
Lopott bíborban fénylenek.
De szánd meg ember-társainkat,
Kiket magokhoz csaltanak,
Vagy másként arra birtanak,
Hogy ostromollyák honnyainkat.
Fegyverre bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

6.

Édes hazánknak szent szerelme
Segétsd vitézid karjait,
Kedves szabadság istensége
Törd össze népünk lánczait.
Küldgyétek ütköző csatánkhoz
A győzedelmek angyalát,
Hadd űzze a vak despotát
Pokolnak kormos ajtajához.
Fegyverre, bajnokok,
Leventa magyarok!
Rontsunk, rontsunk e vér szomjukra,
Szabdallyuk halmokra.

Gotthold Ephraim Lessing

(1729–1781)

Protestáns lelkészlakba született, latin nyelvű iskolába járt, teológiát és orvostudományt hallgatott Lipcsében és Wittenbergben, de se pap, se orvos nem lett. Újság szerkesztőként, kritikusként kezdte, majd a hamburgi Német Nemzeti Színháznál dramaturgként dolgozott. 1770-től a wolfenbütteli herceg könyvtárában alkalmazták, melynek patrónusa, Ferdinánd, Brunswick hercege, az egyik német szabadjóműves páholy nagymestere volt.

A felvilágosodás eszméit kevesen hirdették oly radikális hévvel, mint Lessing, aki író és egyúttal esztéta volt, nem filozófus. A felvilágosodás eszmekészletét, szókincsét szinte teljesen kialakítva találta, de örökös lázadó élete során sohasem érte be a szabadság adott térrével, kötelességének tartotta állandó tágítását. A toleranciát szenvedélyesen, szinte elvakultan hirdető radikalizmusa élete utolsó éveiben teljeseedik ki. A *Bölcs Náthán*ban a vallások mellett a társadalmi osztályok és népek egyenlőségének elvét, a szolidaritás szükségét is megfogalmazta. A halála előtti évben jelent meg esszéje *Az emberi nem neveléséről*. Ebben olyan kort jövendöl, amelyben a felvilágosult ész kiszorítja a haladás ellenfelét, a vallást. E két művével párhuzamosan írta és adta közzé két részletben *Szabadjóműves párbeszédeit*, melyeket nyugodtan nevezhetünk a kor eszmei szintézisének és jövőképeknek.

Gotthold Ephraim Lessinget 1771-ben fogadta soraiba a hamburgi Három arany rózsa-hoz nevű páholy. Kezese, Rosenberg báró a szertartás után állítólag így szólt hozzá: – „Most megbizonyosodhatsz arról, hogy itt sem a vallás, sem az állam elleni tervek nem találtnak”. Lessing válasza: – „Bár találtnék, legalább ennyit találtam volna”. E mondat híven jelzi későbbi álláspontját: feltétlen azonosu-

lás az eszmékkel, távolságtartás a hirdetésükre hivatott intézménynyel, másoktól is megkövetelni saját idealista radikalizmusát. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1781-ben bekövetkezett haláláig alig vett részt a páholy tevékenységében, tisztséget nem viselt. Ennek ellenére ebben az évtizedben írta az öt *Szabadkőműves párbeszédet* és a *Bölcs Náthánt*. Viselkedése egyébként nem egyedülálló: Goethe, akinek életművét a *Wilhelm Meistertől* a *Faust* második részéig átszövi a szabadkőműves szimbolika, hosszú weimari éveinek csak legelején és legvégén tisztelte meg anyapáholyát.

A *Párbeszéd*ek miatt meggyűlt a baja Zinnendorf tartomány nagymesterrel, aki dicséretbe rejtett fenyegetéssel próbálta lebeszélni közlésükről. Zinnendorf az ünnepeelt szerzőtől azt várta, hogy a szabadkőművesség Szókratészévé váljon, de mérsékletre intette, nehogy úgy végezze, mint az athéni bölc. A fennmaradt levél szerint a nagymester nem a rend kritikáját rosszalta, hiszen Szókratész önként vállalt szerepe éppen a sarkantyúé volt az állam szügyében, csupán azt szerette volna elkerülni, hogy a belső gondok nyilvánosságá váljanak.

Lessing természetesen nem törődött a parancsnak is beillő intelmekkel. 1778-ban közzé adta az első három párbeszédet, 1780-ban még kettővel toldotta meg. Elszánt volt ugyan, de óvatos: a könyvet Ferdinand Brunswick hercegnek, az Egyesült Német Nagypáholy Nagymesterének, Zinnendorf felettesének dedikálta, aki a wolfenbütteli könyvtár patrónusaként egyúttal munkaadója is volt. A publikációt nem követte botrány, erre annál is kevésbé lehetett alkalom, mert a szerző egy évvel később, ötvenkét éves korában meghalt.

A *Szabadkőműves párbeszéd*ek tandráma. Eredete minden bizonnyal a szókratészi pedagógiáig vezethető vissza, de egyszerűsége miatt a XVIII. századnak kedvelt mintáit követi: fejlődéregény dialógusban elbeszélve, az alcímben megnevezett Ernst és Falk öt felvonásos eszmecsereje.

Ernst a fiatal, lelkes – de az első három felvonásban még tapasztalatlan – profán vitára hívja ki Falkot, az idősebb és szkeptikus szabadkőművest. Beszélgetésükben sorra veszik a szabadkőművesség eszmerendszerét, legendás és valós történetét, a felvilágosodás korában

játszott szerepét. Ernst és Falk párbeszédébe Lessing számos, a szabadkőművességhez vezető útjára utaló, önéletrajzi elemet szőtt.

Az első három párbeszédben Ernst maga Lessing, Falk modellje pedig Johann Bode, idős szabadkőműves barátja. A harmadik felvonásban szerepváltás következik: „a szikra lángra lobbant. Ernst szabadkőművessé vált...” Az újonc azon nyomban lerohanja Falkot kétélyeivel, ellenzéseiével. Falk szájából, aki jó pap módjára az első három felvonásban még megpróbálta eltántorítani a szabadkőművességhez vezető útról fiatal barátját, ezúttal maga Lessing beszél. A negyedik és ötödik párbeszédben az idős, távolságot tartó, de korántsem hitehagyott kőműves feltárja az üresnek vélt forma és a gyarló emberekből álló szervezet mögött az örök érvényű igazságokat.

Szabadkőműves párbeszédek

Második párbeszéd

ERNST: Hol vagy? Még mindig nem fogtad meg a lepkét?

FALK: Bokorról bokorra a forrásig csalogatott. Azután egy szempillantás alatt elrepült.

ERNST: Igen, igen. Akadnak ilyen csalogatók.¹

FALK: Gondolkodtál-e rajta?

ERNST: Ugyan min? A találós kérdéseden? Ezt a gyönyörű lepkét sem fogom meg! Ezért nem is törődöm vele többé. Egyszer beszéltem veled a szabadkőművességről, de soha többé nem teszem. Te is épp olyan vagy, mint a többiek.

FALK: Olyan, mint a többiek? Nem mindenki vélekedik így.²

ERNST: Nem-e? Bizonyára a szabadkőművesek közt is akadnak eretnekek. Ha jól értem, Te is ilyesféle vagy. Minden eretnek hasonlít valamiképpen az igaz hitűekhez. Erre céloltam.

FALK: Mire célzol?

¹ Arra utal, hogy Falk a szabadkőművességről csak kitérő válaszokat adott.

² Lessinget radikális nézetei, erkölcsi elvárásai miatt legtöbb szabadkőműves társa idealista különccnek tartotta.

ERNST: Akár igaz hitű, akár eretnek szabadkőműves, csak játszik a szavakkal, engedi, hogy faggassák, felel, de nem válaszol.

FALK: Így gondolod? Nos, beszéljünk valami másról. Úgyis megzavartad csendes bámészkodásomat.

ERNST: Mi sem könnyebb, mint újrakezdeni. Ül csak le mellém és figyeld.

FALK: Mit?

ERNST: A hangyaboly életét, szüntelen mozgását. Milyen lázas nyüzsgés, és mégis micsoda rend! Mind hordanak, húznak, vonszolnak, és egyik sem zavarja a többit. Nézd csak! Még segítik is egymást.

FALK: A hangyák, akár a méhek, közösségben élnek.

ERNST: Még a méheknél is csodálatosabb közösségben, mert senki sincs, aki irányítaná őket, uralkodna rajtuk.

FALK: Létezhet tehát rend uralkodó nélkül.³

ERNST: Ha minden egyén képes uralkodni magán, miért ne?

FALK: Gondolod, hogy az emberfaj is eljut idáig?

ERNST: Aligha.

FALK: Kár.

ERNST: Kár bizony.

FALK: Álljunk fel és induljunk, mielőtt ellepnek a hangyák. Eszembe jutott valami, amiről beszélni szeretnék veled. Fogalmam sincs hogy vélekedsz róla.

ERNST: Miről?

FALK: A polgárok társadalmáról. Mit gondolsz róla?

ERNST: Sok jól.

FALK: Kétségtelenül. De célnak tartod-e vagy eszköznek?

ERNST: Nem értelek.

FALK: Szerinted az embert teremtték-e az államért, vagy az államot az emberért?

ERNST: Akad, akik az elsőt vallja, de a második helyesebbnek tartják.

³ Utalás *Az emberi nem neveléséről* című írására, melyben megjósolja: „eljön az idő, amikor az ember azért cselekszik jól, mert jó, s nem mert jutalmat remél”.

FALK: Én is így gondolom.⁴ Az állam egyesíti az embereket, hogy egységben és általa jobban és biztosabban élvezhessék a boldogság rájuk eső részét. Az egyének boldogságának összessége az állam boldogsága. Nincs másfajta boldogság. Az állam minden egyéb boldogsága, járjon csak néhány egyén szenvedésével, ha csak kevés szenvedéssel is, leplezett zsarnokság, semmi más.

ERNST: Helyedben nem beszélnék ily hangosan.

FALK: Miért ne?

ERNST: Könnyű visszaélni olyan igazsággal, melyet mindenki a maga szempontjából ítél.

FALK: Tudod-e barátom, hogy félig szabadkőműves vagy már?

ERNST: Én?

FALK: Igen Te, hiszen elismered, hogy akad olyan igazság, amelyről jobb hallgatni.

ERNST: De hiszen lehet róla beszélni.

FALK: Az okos nem szól arról, amit jobb titokban tartani.

ERNST: Ahogy tetszik! Ne térjünk vissza a szabadkőművességhez. Nem akarok többet hallani róla.

FALK: Bocsáss meg! Ismerd el legalább, hogy szívesen beszélek róla.

ERNST: Ismét csúfolódsz. Elfogadom, hogy a polgárok élete, az államok alkotmánya semmi más, mint a boldogsághoz vezető út. És aztán?

FALK: Eszköz, semmi más! Ember teremtette eszköz, bár nem tagadom, úgy rendezte a természet, hogy az ember nagyon hamar felfedezze.

ERNST: Bizonyára ezért vélik sokan, hogy a polgárok közössége a természet célja. Mivel minden vágyunk, szenvedélyünk ez irányba vezet, következtetésképpen ez a természet végcélja.⁵ Így gondolták. Mintha a természet célja inkább elvont eszmék – az Állam, a Haza stb. – boldogsága lenne, mint a hús-vér emberek boldogsága.

⁴ Lessing Arisztotelész nézetét osztja: az egyén boldogsága azonos az államével (*Politika*, II.).

⁵ Arisztotelész szerint minden államot a természet alkotott.

FALK: Nagyszerű. Egyenesen az én utcámba tartasz. Mondd csak, ha az államok alkotmánya emberek műve, kivételt képez-e az emberi művek sorsa alól?

ERNST: Mit értesz az emberi művek sorsán?

FALK: Azt, ami minden emberi művet megkülönböztet Isten tökéletes művétől.

ERNST: Mi az?

FALK: Tökéletlenségük. Sokszor nemcsak hogy nem egyeznek eredeti céljukkal, de éppen ellenkező eredményt érnek el.

ERNST: Mondj példát, ha eszedbe jut.

FALK: A hajó a tengeren arra szolgál, hogy az emberek távoli földekre jussanak. De sokszor éppen ebben akadályozza meg őket.

ERNST: Azokra gondolsz, akik hajótörést szenvednek és megfulladnak. Azt hiszem megértettelek. Jól tudjuk, az alkotmány miért nem biztosítja oly sok egyén boldogságát. Sokféle alkotmány van, jobb, rosszabb, néhány bizony nagyon tökéletlen, eredeti céljaival ellentétes, a legjobbat még meg se írták.

FALK: Hagyjuk ezt! Tegyük fel, hogy a lehető legjobban megcsiszolt alkotmány létezik, hogy a világ minden népe ezt az eszményi alkotmányt választotta – nem gondolod, hogy még a tökéletes alkotmány is tartalmazhat olyat, ami ártalmas az emberi boldogságra, s melyről természeti állapotában semmit sem tudott?

ERNST: Úgy vélem, hogy ha a lehető legjobb alkotmány ilyet tartalmaz, akkor nem a lehető legjobb alkotmány.

FALK: Tehát akkor még ennél jobb is elképzelhető? Rendben van. Elfogadom ezt a jobbat, mint a lehetséges legjobbat, és megismétlem kérdésemet.

ERNST: Úgy tetszik, eleve abból indulsz ki, hogy amit ember alkotott, s amit állami alkotmánynak nevezel, csak tökéletlen lehet.

FALK: Nem, csupán...

ERNST: És nehezen tudnád megnevezni ama ártalmas dolgot...

FALK: S amely szükségképpen az eszményi alkotmányban is megtalálható. Nem egyet, tízet sorolhatnék...

ERNST: Kezdjük eggyel.

FALK: Tegyük fel, hogy az eszményi alkotmányt megalkották, hogy

a világ minden nép ilyen eszményi alkotmány által kormányoztatik... Nos, ez esetben vajon minden nép egyetlen államban él-e?

ERNST: Bajosan. Ilyen hatalmas államot igazgatni lehetetlen. Sok kisebb államra kellene felosztani, melyeket azonos törvények irányítanak.

FALK: Tehát a népek megmaradnának németnek, franciának, hollandnak, spanyolnak, orosznak, svédnek vagy bármi másnak neveztessenek.

ERNST: Minden bizonnyal.

FALK: Azt jelenti, hogy mondjuk, ha német franciával vagy francia angollal találkozik, vagy fordítva, nem csupán ember találkozik embertársával, akiket azonos természetük egymáshoz vonz, hanem egy bizonyos ember találkozik egy bizonyos emberrel, akik különbözőségük tudatában hűvösek, tartózkodóak, gyanakvóak maradnak, még mielőtt bármit kezdenének egymással.

ERNST: Sajnos így igaz.

FALK: Ezek szerint az is igaz, hogy a népek egyesítését, s ezáltal boldogságukat biztosító eszközök egyszersmind megosztják őket.

ERNST: Így is mondhatjuk.

FALK: Lépünk tovább! A kis államok legtöbbszörében különbözik az éghajlat, tehát különbözik bajuk és örömük, tehát különböznek szokásaik és modoruk, tehát különböző erkölcsűek, tehát különböző hitűek.⁶ Egyetértesz?

ERNST: Hatalmas lépés...

FALK: Az emberek mégis zsidók, keresztények, mohamedánok s így tovább, maradnának.

ERNST: Nem tagadom.

FALK: Ha így van, – bárminek hívjuk őket – továbbra is ugyanúgy bánnának egymással, mint a zsidók, keresztények, mohamedánok bántak egymással, nem általában, mint ember emberrel, hanem mint szellemi fölényüket fitogtató emberek csoportja

⁶ Montesquieu a középkori Ibn Khaldun nyomán, *A törvények szellemében* kifejti, hogy a társadalmi törvények a természeti törvényekhez hasonlóan érvényesülnek, de a környezet, így például az éghajlat, korlátozza hatásukat. Herder *Gondolatok az emberiség történetének filozófiájához* című művében azonos következtetésekre jut.

más embercsoportokkal, olyan jogokat követelve, amelyek a természetes embernek eszébe sem jutnának.⁷

ERNST: Szomorú, de sajnos valószínű.

FALK: Mindenesetre feltételezem, hogy mivel szerinted minden állam alkotmánya egységes, minden államban egyazon vallást követnek. El sem tudom képzelni, hogy létezhetne egységes alkotmány egyazon vallás híján.

ERNST: Én is nehezen. Azért feltételeztem, hogy elvágjam visszautadat. Az első éppolyan lehetetlen, mint a másik. Egyetlen állam, több állam. Több állam, több alkotmány. Több alkotmány, több vallás.

FALK: Igen, igen. Így tűnik.

ERNST: Így van. Lássuk most a második veszedelmet, amelyet az emberek társadalmának célját fenyegeti. Nem egyesítheti az embereket anélkül, hogy megosztaná őket, nem oszthatja meg őket anélkül, hogy árkot ne ásna, válaszfalakat ne vonna közéjük.

ERNST: És mily rettenetesek e szakadékok, mily áthághatatlanok e falak!

FALK: Mondanék még egy harmadikat. A társadalom nem csak különböző népekre és vallásokra osztja az embereket. A néhány nagyobb csoportra osztott rész egészsé válik, s ez még mindig jobb, mint ha egyáltalán nem volna egész. A társadalom azonban minden csoportot további részekre oszt, szinte a végtelenségig.

ERNST: Hogyan?

FALK: Úgy gondolod, hogy létezhet állam osztályok nélkül? Lehet jó vagy rossz, többé-kevésbé tökéletes, de polgárai között nem lehet egyforma kapcsolat. Még ha mindannyian részt nyernek is a törvények alkotásában, részük nem lehet azonos, legalábbis nem közvetlenül az. A polgárok tehát magasabb és alacsonyabb rangúakká válnak. Még ha kezdetben az állam vagyona egyformán oszlik meg közöttük, az egyenlőség két nemzedéknél tovább nem tarthat. Az egyik jobban gyarapítja majd vagyonát, mint a másik, a rosszul kezelt vagyont több örökös között lesz kénytelen megosztani. Gazdagabbak és szegényebbek lesznek.

⁷ A *Párbeszéd*ekkel azonos időben írt *Bölcs Náthán*ban fogalmazza meg Lessing a monoteista vallások egyenlőségének és a vallási türelemnek az elvét.

ERNST: Nyilván.

FALK: Gondold meg, mennyi rossz támadhat abban a világban, amely a rang és vagyonkülönbségre épül.

ERNST: Bár ellentmondhatnék. De milyen érvekkel tehetném? Igaz, hogy az embereket csak a különбözőség árán egyesíthetik, csak állandó megosztottságban maradhatnak együtt. Így van, hogyan is lehetne másként?

FALK: Éppen ezt mondtam.

ERNST: Miben mesterkedsz? Csak nem a társadalmat próbálsz megutáltatni velem? Azt kívánjam, hogy az emberek sohase gondoltak volna arra, hogy államokban egyesüljenek?

FALK: Ennyire félreértettél? Ha a társadalom csak annyit tenne, hogy az emberi ész szabadon hagyja fejlődni, áldásosabb lenne sok rossznál.

ERNST: A közmondás úgy tartja, ha szereted a tüzet, tórd el a füstjét.

FALK: Természetesen. De, ha nincs tűz füst nélkül, kéményt se építsünk? Aki a kéményt feltalálta, a tűz ellensége volt-e? Érted, mire célzok?

ERNST: Mire? Nem értelek.

FALK: A hasonlat pedig pontos. Ha az emberek csak megosztva szerveződhetnek államokká, vajon a megosztottság maga is erénnyé válik?

ERNST: Egyáltalán nem.

FALK: Talán a különбségek szentségnek minősülnek?

ERNST: Miféle szentségnek?

FALK: Olyannak, amin tilos változtatni.

ERNST: Mi célból?

FALK: Abból, hogy a szükségesnél nagyobbá ne váljanak. Hogy befolyásuk minél kevesebb legyen.

ERNST: Hogy lehetne ezt megtiltani?

FALK: Ugyanakkor a polgári törvény sem alakíthatja őket. A polgári törvények ugyanis nem terjednek az állam határán túl, ez pedig az államok, minden állam határán túl terjedne. Következésképpen csak *opus superogatum*ként jöhetnének létre, csak azt kívánhatjuk, hogy minden ország legbölcsebb, legkiválóbb polgárai önkéntesen valósítsák meg.

ERNST: Kívánatos, nagyon is kívánatos.

FALK: Gondoltam. Kívánatos, hogy minden államban találtassanak férfiak, akik a köznép előítéletei felé emelkednek, és pontosan tudják, a hazafiasság mikor szűnik meg erőnyek lenni.⁸

ERNST: Nagyon is kívánatos!

FALK: Igen kívánatos, hogy minden államban legyenek férfiak, akik nem hajtanak fejet vallásuk minden parancsa előtt, akik nem hiszik, hogy minden jó és igaz, amit jónak és igaznak vélnek.

ERNST: Nagyon is kívánatos!

FALK: Igen kívánatos, hogy minden államban legyenek férfiak, akiket nem vakít el a magas rang, nem undorít a szerény hivatal, melyeknek társaságában a nemesek fejet hajtanak, a közemberek felemelik fejüket.

ERNST: Nagyon is kívánatos.

FALK: Valóra válhat e kívánság?

ERNST: Valóra válhat-e? Bizonyára akadnak itt-ott, néhanapján ilyen férfiak.

FALK: Nem csak itt-ott, nem csak néhanapján.

ERNST: Időnként, egyes országokban több is akadhat.

FALK: És ha mindenütt, minden időben akadnának ilyen férfiak?

ERNST: Isten adná!

FALK: És ha e férfiak nem maradnának egymástól örökös távolságban, ha nem csupán egy láthatatlan templomban élnének?

ERNST: Gyönyörű álom.

FALK: Ne szaporítsuk a szót. És ha e férfiak szabadkőművesek lennének?

ERNST: Hogy mondod?

FALK: Mi lenne, ha a szabadkőművesek feladatai közé tartozna, hogy lerövidítsék a távolságot, amely az embereket elidegenítette egymástól?⁹

ERNST: A szabadkőművesek?

⁸ Amikor mások gyűlöletéhez vezet.

⁹ A modern szabadkőművesség alapokmányára, az Anderson skót lelkész szerkesztésében 1723-ban közzétett alkotmányra utal: „a kőművesség az egység központjává lesz, és eszményi barátság kötésére olyan személyek között, kik nélküle örökös távolságban maradtak volna”.

FALK: Dolguk része, mondom.

ERNST: A szabadkőművesek?

FALK: Bocsáss meg. Elfelejtettem, hogy nem akarsz többet hallani a szabadkőművesekről. Reggelire hívnak. Induljunk.

ERNST: Ne még. Várj egy percig. A szabadkőművesek mondogod...

FALK: Eszmeccserénk, akaratom ellenére, hozzájuk kanyarodott vissza. Ezer bocsánat! Gyerünk már. Népesebb társaságban bizonyára jobb témát találunk. Gyere!

Harmadik párbeszéd

ERNST: Egész nap kitértél előlem a tömegben. De én még hálószo-bádig is követlek.

FALK: Milyen fontos mondandód van? A közönséges társalgásból mára elegendő volt.

ERNST: Kíváncsiságomon gúnyolódsz?

FALK: Kíváncsiságodon?

ERNST: Melyet ma reggel oly ravaszul felélesztettél.

FALK: Miről is beszéltünk ma reggel?

ERNST: A szabadkőművesekről.

FALK: Vagy úgy. Remélem, hogy Pymont¹⁰ forgatagában nem árul-tam el a titkot.

ERNST: Azt mondtad, nem lehet elárulni.

FALK: Őszintén szólva, ez megnyugtat.

ERNST: Mindazonáltal valamit váratlant, meglepőt, elgondolkoz-tatót mondottál a szabadkőművesekről.

FALK: Mi lehetett?

ERNST: Ne gyötörj! Bizonyára emlékszel rá.

FALK: Igen, lassan eszembe jut. Ezért álltál oly magányosan egész nap férfi és asszony barátaid között?

ERNST: Ezért. Nem térek nyugovóra addig, amíg legalább egy kér-désemre nem válaszolsz.

¹⁰ Hannover környéki, gyógyforrásairól ismert üdülőhely. Lessing 1766 nyarát Pymont környékén töltötte.

FALK: Attól függ melyikre.

ERNST: Bizonyítsd be, legalábbis tedd valószínűvé, hogy a szabadkőművesek céljai valóban oly nagyok és nemesek.

FALK: Céljaikról beszéltem? Észre se vettem. Egyetlen dologra kívántam felhívni figyelmedet, melyből oly sok minden következik, hogy az államférfiak nem is álmodnak róla. Talán a szabadkőművesek éppen ezen munkálkodnak. Így eltűnne előítéleted, mely szerint minden építésre érdemes területet felfedeztek és elfoglaltak, minden szükséges feladat értő kezekhez jutott.¹¹

ERNST: Elég! Térj ki ismét, ahogy akarsz. Szavaidból úgy tűnik, a szabadkőművesek arra szövetkeztek, hogy ellensúlyozzák az állam elkerülhetetlen ártalmait.

FALK: E felfogás legalább nem árthat a szabadkőműveseknek. Tartsd meg! De tartsd tisztán! Ne keverj bele olyat, ami nem tartozik hozzá. Az állam szükséges ártalma. Nem ez vagy amaz államé. Nem a meg határozott társadalmi rendből eredő szükséges rossz. Ezzel a szabadkőművesek, legalábbis mint szabadkőművesek, nem foglalkoznak.¹² Ezek csillapítását, gyógyítását a polgárok ítéletére, bátorságára, kockázatára hagyják. Tevékenységük egészen másfajta, veszélyesebb ártalmakra irányul.

ERNST: Ezt világosan megértettem. Nem olyan rossz, amely csupán az elégedetlen polgárt érinti, hanem olyan, amely a legboldogabb polgárt is sújtja.

FALK: Így igaz. Céljuk, hogy ezek ellen... – hogy is mondtad? –, ezeket ellensúlyozzák.

ERNST: Igen.

FALK: Túlzó kifejezés. Ellensúlyozni! Megsemmisíteni! Lehetetlen, hiszen az ártalmakkal az állam maga is eltűnne. Még láthatóvá sem válnának azok számára, akik eddig nem tudtak ró-

¹¹ Az eszményi templom még nem épült fel, az embereket egymástól elválasztó előítéletek még nem tűntek el.

¹² A szabadkőművesség mint intézmény sohasem tör hatalomra, a szabadkőművesek mint állampolgárok, és nem mint a rend tagjai vagy megbízottai vesznek részt a civil társadalom életében, a politikában. Az andersoni alkotmány szerint: „a kőműves a polgári hatalom irányában békés alattvaló, bárhol lakjék vagy dolgozzék is, és sohasem lehet köze pártütéshez vagy összeesküvéshez a nemzet békéje vagy jóléte ellen”.

luk. Inkább fokozatosan rávezetni a polgárokat, segíteni növekedését, átplántálni a csírákat, nyesni, hogy szárba szökkenjen – ezt nevezhetnénk ellensúlyozásnak. Érted már, miért mondtam, hogy századok telnek el, amíg a szabadkőművesek művükről elmondhatják: ezt tettük.

ERNST: Érttem már a talány második részét is: tettek, melyek más tetteket feleslegessé tesznek.¹³

FALK: Nagyszerű. Most pedig eredj, tanulmányozd az ártalmakat, hasonlítsd össze eredményüket. Tanulmányaid során magyarázatot lelsz oly dolgokra, melyeket zord napokon a gondviselés és az erény elleni, csüggesztő, értelmetlen rágalomnak tekintetél. E magyarázat, e fény békéssé, boldoggá tesz – még ha nem is neveznek szabadkőművesnek.

ERNST: Nagyon hangsúlyozod: neveznek.

FALK: Mert lehetsz valami, ha nem is neveznek annak.

ERNST: Így bizony. Érttem már. Megismételném, másként fogalmazva, kérdésemet. Most már gondolom, megismertem az ártalmakat, melyek ellen a szabadkőművesek fellépnek...

FALK: Megismerted már?

ERNST: Nem magad soroltad őket?

FALK: Példaként említettem néhányat, melyet a leggyengébb szem is felfoghat, mely a legkevésbé vitatható, leginkább érthető. De mennyi kevésbé egyértelmű, kevésbé felfogható, még inkább vitatható maradt, holott ezek is egyaránt bizonyosak és fontosak.

ERNST: Beszéljünk hát csupán arról, amit magad is említettél. Hogyan bizonyítanád, hogy a szabadkőművesek keze nyoma valóban látható rajtuk. Hallgatsz? Gondolkodsz?

FALK: Nem azon töprengek, mit feleljek. Azon, hogy mi okból kérdezted.

ERNST: Válaszolsz, ha megmondom?

FALK: Ígérem.

ERNST: Ismerem elmésséged és tartok tőle.

FALK: Elmésségem?

ERNST: Attól félek, hogy tényként tálalod nekem találgatásodat.

¹³ A helyesen gyakorolt jótékonyág feleslegessé teheti a további jótékonyagot.

FALK: Leköteleztél.

ERNST: Megsértettelek?

FALK: Ellenkezőleg. Köszönöm, hogy elmésségnek nevezted, amit másként is nevezhetél volna.

ERNST: Dehogyan. De tudom, hogyan térnek ki az elmés emberek, hogyan tulajdonítanak olyan terveket és szándékokat másoknak, amire azok sohasem gondoltak.

FALK: Hogyan ítéljük meg mások terveit és szándékait, ha nem éppen tetteikből?

ERNST: Hogyan is? Most jön a kérdés. A szabadkőművesek miféle különleges, vitathatatlan tetteiből következik, hogy valóban általuk és közöttük szűnnek meg az említett különbségek, melyeket államok és kormányok támasztottak az emberek között?

FALK: És úgy, hogy az államoknak és kormányoknak kára ne származzék.

ERNST: Annál jobb. Még cselekedetekre sincs szükség, melyekből ilyen következtetés származna. Elég, ha olyan jellemzők, különlegességek akadnak, melyek ezt eredményezik, vagy ebből fakadnak. Elméleted bizonyára ilyenekre épült, ha rendszered csak feltételezés volt is.

FALK: Bizalmatlanságod még nem oszlott el. Elmúlik, remélem, ha emlékezetedbe idézem a szabadkőművesség egy alaptörvényét.

ERNST: Melyet?

FALK: Soraikba fogadnak minden arra érdemes férfit, bármi légyen nemzetisége, vallása, társadalmi helyzete.¹⁴

ERNST: Valóban!

FALK: Ez természetesen feltételezi, hogy a különbségek felé emelkedtek, s nem, hogy elmélyíteni kívánják azokat. De a nitrogén már a levegőben lebeg, mielőtt salétromként a falra csapódna.

ERNST: Igen.

¹⁴ Utalás Anderson alkotmányára: „...habár a régi időkben a kőművesek minden országban amaz ország vagy nemzet vallásán tartoztak lenni, bármilyen lett légyen is, most alkalmasabbnak vélhető csupán azon vallásra elkötelezni őket, amelyben minden ember egyetért, meghagyván kinek-kinek a maga külön vélekedését, vagyis jó és igaz férfinak lenniük, avagy becsületben és tisztességben élőknek, bármely nevezetek vagy hiedelmek különböztessék meg őket...”

FALK: Miért ne élhetnének a szabadkőművesek egy ismert fogással, azaz, hogy titkos szándékaik egy részét teljes nyíltsággal valósítsák meg, eloszlatván így a bizalmatlanságot, mely mindig más gyanít, mint amit lát.

ERNST: Miért ne?

FALK: Miért ne használhatna az ezüstcsináló öreg ezüstöt, hogy elhitesse valóban képes újat előállítani?

ERNST: Miért ne?

FALK: Ernst, figyelsz rám? Mintha álmodban válaszolnál.

ERNST: Nem barátom. De mára, ma estére elég volt. Holnap korán reggel a városba utazom.

FALK: Már is? Ilyen hamar?

ERNST: Ismersz, és éppen te kérdezed?¹⁵ Meddig kúrálod még magad?

FALK: Tegnap előtt kezdtem.

ERNST: Akkor találkozunk, még mielőtt befejeznéd. Isten veled. Jó éjszakát.

FALK: Jó éjszakát. Isten veled.¹⁶

(Márton László fordítása)

¹⁵ Ernst nem vár tovább, felvételét kéri a szabadkőművességbe.

¹⁶ Az első három *Párbeszéd* kiadásának jegyzete: „A szikra lángra lobbant. Ernst elment és szabadkőművessé vált. Az új útról, melyet ott lelt, a negyedik és ötödik beszélgetés szól”.

A bölcs Náthán

A három gyűrű példázata

Bölcs Náthán alakját Lessing minden bizonnyal Moses Mendelssohnról (1729–1786) mintázta, akivel a Bernhard családnál ismerkedett meg, ahol házitanító volt. A híres zeneszerző filozófus nagyapja, Felix Mendelssohn a zsidók egyenjogúsítása érdekében közvetítő szerepet vállalt: a németeket igyekezett meggyőzni arról, hogy a zsidó vallás nem babonák gyűjteménye, racionális, a felvilágosodás eszményeivel összeegyeztethető, zsidó hitsorsait pedig arról, hogy a vallásgyakorlás nem akadályozza annak, hogy a gazdorság népének életvitelével, értékrendszerével azonosuljanak.

A három gyűrű példázata a három vallás: a kereszténység, a zsidóság és az iszlám közös értékeiről, Istennek egyaránt tetsző jellegről szól. A vallási türelmet, a vallások egyenjogúságát hirdető allegóriát a XVIII. századi szabadságküzvességgel azonnal magáénak vallotta. Később a német nyelvterületen több páholy vette fel Lessing és a Három gyűrű nevét.

Szaladin és Náthán

SZALADIN: (Tiszta a levegő!) – Csak nem jövök
Nagyon hamar? Remélem, volt időd
A dolgot megfontolni. Nos, beszélj!
Nem hallja egy lélek sem.

NÁTHÁN: Hallja bár az
Egész világ.

SZALADIN: Olyan biztos magában
Náthán? Ez aztán bölcs egy férfiú!
Nem rejti az igazságot soha
Véka alá. Mindent kockáztat érte:
Vért-életet, jószágot-jómagát.

NÁTHÁN: Igen, ha szükséges, ha jóra visz.

SZALADIN: Remélem, eztán joggal viselem
A törvényt s a világ megjobbítója
Címet.

NÁTHÁN: Bizony, legszebbik címed ez.
Hanem, szultán, előbb, hogysem felelnék,
Megengednéd, hogy egy történetet
Elmondjak?

SZALADIN: Mért ne? Hisz barátja voltam
A jól elmondott kis történeteknek
Mindig.

NÁTHÁN: Az ám! Csakhogy jól elbeszélni
Nem mesterségem éppen.

SZALADIN: Már megint
Ez a gőgös szerénység! Rajta csak!

NÁTHÁN: Élt hajdanán egy ember Keleten,
Volt annak egy páratlanul becses,
Kedves kéz adta ritka gyűrűje,
Száz színben tündökölt csodás opálja.
A gyűrűnek varázshatalma volt,
S ki bízott titkos erejében, Isten
S ember előtt kedvessé tette azt.
Nem csoda hát, ha sose húzta le
Az ujjáról, és úgy rendelkezett,
Hogy mindörökre házában maradjon.
Mégpedig így: mind közt legkedvesebb
Fiára hagyta a csodás gyűrűt,
S meghagyta, hogy majd aztán annak is
Legkedvesebb fiára szálljon át.
S a gyűrű jogán, bármilyen korú,
Mindig csak a legkedvesebb fiú
Legyen a ház feje és fejedelme.
Figyelsz-e, szultán?

SZALADIN: Figyelek! Tovább!

NÁTHÁN: Így szállt apáról fiúra a gyűrű,
S került egy apához végül, kinek
Egyként kezes volt mindhárom fia,
Nem tudta hát nem egyformán szeretni
Mindhármukat. Csak olykor tűnt neki
Majd ez, majd az, majd meg megint amaz

– Ha egyikük volt éppen csak vele,
S nem kellett hármuk közt megosztani
Túláradó szívét – a gyűrűre
Méltóbbnak, s ő eléggé gyenge volt
Odaígérni mindnek jámborul.
Nem is volt semmi baj. Hanem mikor
Halála elközelgett, az apa
Szorult helyzetbe jut. Megbánthat-e
Három fia közül kettőt, akik
Bízna szavában? Most már mit tegyen?
Izen titokban egy aranyművesnek,
Csinálna meg két mását gyűrűjének,
Költséget, fáradságot nem kímélve,
Csakhogy hajszálla éppolyan legyen,
Mint az a gyűrű. Íme, sikerül
A mesternek. Mikor meghozza őket,
A mintagyűrűt meg nem ismeri
Az apa maga sem. Szólítja vígan,
örvendve fiait – mindet külön,
Mindet megáldja, mindnek odaad
Egy gyűrűt, s meghal. Szultán, hallod-e?

SZALADIN: (meglepődve *elfordul*)

Hallom, hallom! Fejezd be, nosza hát,
A mesédet! Nos?

NÁTHÁN: Máris vége van.

Mert ami jön még, kitalálhatod.
Alighogy meghal apjuk, mindenik
Jön gyűrűjével, mind a ház feje
Akarna lenni. Van per, osztozás,
Vádaskodás – de csak nem tudni, melyik
Az igazi – (*szünet, miközben a szultán
feleletét várja*) –, éppúgy, ahogy mi sem
Tudjuk, melyik vallás az igazi.

SZALADIN: Hogy? Kérdésemre ez talán a válasz?

NÁTHÁN: Bocsáss meg, szultán, hogyha nem merek
A három gyűrű közt választani:

Hisz úgy rendelte épp Atyánk csinálni,
Hogy meg ne különböztethessük őket.

SZALADIN: A gyűrűket! Ne úzz tréfát velem!

Az említett három vallás között
Úgy vélem, van különbség, még ruhára,
Ételre és italtra nézve is.

NÁTHÁN: Csak épp alapjaikra nézve nincs.

Nem alapul-e mind szájhagyományként
Vagy írva ránk maradt történeten?

S az ilyesmit csak egyszerűen el kell

Vak bizodalommal hinnünk – ugye?

S kiben legyen leginkább bizodalmunk,

Kinek higgyünk, ha nem a mieinknek,

Tulajdon véreinknek? Nem azoknak,

Akik gyermekkorunktól szeretettel

Vettek körül, meg nem csaltak soha,

Hanemha úgy inkább javunkra volt?

Atyáimnak kevésbé hogy hihetnék,

Mint te a tieidnek? – És viszont.

Kívánhatom tőled, hogy meghazudtold

Őseidet, hogy ellentétbe ne

Kerüljek az enyéimmel? – S viszont.

S a keresztényekkel sincsen különben.

SZALADIN: (Ez, Istenemre, igazat beszél!

Elnémulok.)

NÁTHÁN: De térjünk vissza hát a

Gyűrűkhöz. Szóval mindhárom fiú

Panaszt emelt, vallotta esküvel

A bírónak, hogy atyja adta néki

A gyűrűt – és így is volt csakugyan! –

S hogy megígérte már régebben is

Nemegyszer, hogy rászáll a gyűrű majd.

Ez is való igaz! – Bizonykodott

Mindegyik: apja nem szedhette rá,

S inkább, hogysem gyanúba fogja őt,

Olyan nagyon jó atyját, ily csalárd

Játékkal már inkább vádolja akkor
– Bármily örömmel hinné máskülönben
A legjobbat felőlük – két fivérét.
És hajtogatta: meg kell lelnie
Az árulót, és bosszút állni rajta.

SZALADIN: No és a bíró ? Hadd hallom, hogyan
Tett a bíró igazságot! Beszélj!

NÁTHÁN: A bíró így szólt: „Ha atyátokat
Elém nem hozzatok tüstént – el innen!
Azt kívánnátok, hogy rejtvényeken
Törjem fejem? Vagy addig álltok itt,
Míg meg nem szólal az igazi gyűrű?
De várjatok csak! Azt mondjátok, az
Igazi gyűrű kedvessé teszi
Isten s ember előtt a viselőjét.
Ez mindent eldönt, hisz a hamisítvány
Nem hathat. Melyiket szereti hát
Legjobban két fivére? Szóljatok!
Hallgattok? Vissza hat csak, kifelé nem
A gyűrű? Mind magát szereti csak
Legjobban? Ó, akkor megcsalt csalók
Vagytok mindhárman! Egyik gyűrű sem
Az igazi. Az igazi gyűrű
Bizonynal elveszett, s a veszteséget
Pótolni készítette ezt a hármat
Az egy helyett atyátok.”

SZALADIN: Nagyszerű!

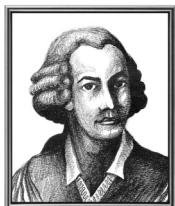
NÁTHÁN: „No hát – a bíró így folytatta –, ha
Ítéletet kértek, nem jó tanácsot:
Mehettek máris! Ám ha jó tanács kell,
Azt adhatok: vegyétek úgy, ahogy van.
Atyjától kapta ki-ki gyűrűjét?
Hát higgye hittél ki-ki: az övé
Az igazi. Atyátok, meglehet,
Egy gyűrű zsarnokságát már tovább
Házában nem tűrhette. S bizonyos,

Hogy mindhárom fiát szerette, s egyként
Szerette, s nem akart elnyomni kettőt,
Hogy egyiknek kedvezzen. Nosza hát!
Kövessétek megvesztegethetetlen,
Gáttalan áradó szeretetét!
Versengve igyekezzen gyűrűje
Varázshatalmát ki-ki megmutatni!
Segítse bűvös erejét szelídség,
Jóra-serénység, szíves béketűrés,
Isten előtt térdet hajtó alázat!
S ha majd a gyűrű varázsereje
Késő fiakban megnyilatkozik,
Pár ezredév múltán járuljanak
Majd ők megint e szék elé, mikor
Nálam bölcsebb bíró ül majd e székben.
S most – szólt a szerény bíró – menjete!”

(Jékely Zoltán fordítása)

Giacomo Giovanni Casanova

(1725–1798)

Casanova neve talán nem jó ajánlólevél a szabadkőművességhez. Papneveldebe járt, de rossz magaviselete miatt kizárták, volt katona, bíborosi titkár, csodadoktor, az inkvizíció foglya Velence ólomkamráiban. Lovagi címet adományozott saját magának, Franciaországban feltalálta a lottót, meggazdagodott, majd elvesztette vagyonát, kártyaadóssága miatt bejárta, pontosabban menekülve végigszaladta egész Európát.

„Műve nyomán nagyszerű, víg és eleven képekben vonul fel előttünk a XVIII. század, ez a nagy karnevál. Aki szórakozva akar megismerkedni e század valamennyi oldalával, nem kell mást elolvasnia, mint Casanova memoárjait” – ajánlja Szerb Antal. Halálos ágyán így összegezte útját: „filozófusként éltem, keresztényként halok meg”.

Hírét elsősorban naplója és az abban elbeszélrt számtalan kalandja alapozta meg, de történeti és matematikai értekezések, színművek is maradtak utána. A szabadkőművesség feltehetően olyan útlevelet jelentett számára, amellyel minden városban és a legtöbb főúri kastélyban, sőt királyi udvarokban is szívesen látott vendégként fogadták. Korának gyermeke volt. Naplója nélkül sokkal kevesebbet tudnánk a XVIII. századról.

Életem története

Monsieur de Rochebaronnál találkoztam azzal a tiszteletre méltó személlyel, akinek hála a világosságot látók közé léphettem. Szabadkőműves inassá lettem. Két hónappal később Párizsban Clermont herceg páholyában legénnyé váltam, majd néhány hónap után a harmadik, a mester fokot kaptam meg. Ez a legfelsőbb.

Minden más fok, amelyre később kineveztek, szép találmány, de a mester méltóságával nem ér fel.

Senki sem tudhat mindent, de mindenki törekedjék a mindentudásra. Napjainkban minden ifjú, aki utazni, világot látni kíván, aki nem akar másnál hitványabb helyzetbe jutni és társai közül kirekeszteni, nyerjen beavatást abba, amit szabadkőművességnek neveznek, hogy legalább felületesen megismerje. Vigyázzon azonban, milyen páholyba nyer befogadást, mert bár a páholyban rossz társaságba nem keveredhet, de ilyennel mégis találkozhat, és óvakodnia kell a veszedelmes viszonyoktól. Azok pedig, akiket csak a kíváncsiság visz a kőművesek közé, csalódní fognak, mert akár ötven évig is járhatnak közójük, de a testvériség titkát még sem lelik meg.

A szabadkőművesség titka természeténél fogva sérthetetlen, mert a kőműves, ha ismeri magának fedezte fel, senkitől sem tanulta. A páholyba járva, figyelve, elmélkedve, következtetve fedezte fel. Amikor megtalálta, eszébe sem jut bárkivel megosztani, lett légyen legjobb kőműves barátja, hiszen ha az saját tehetsége által el nem jutott odáig, elbeszéléséből se húzna semmi hasznot. A titok tehát mindig titok marad.

Minden, ami a páholyban történik titokban tartandó, de azok, akik elég tisztességtelenek ahhoz, hogy mégis kifecseggék, ami ott történik, nem fedték fel a lényegét. Hogyan is fedhetnék fel, ha nem tudják? Hiszen ha tudták volna, nem fedték volna fel a szer-tartásokat.

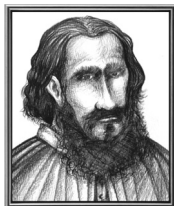
A szabadkőműves társaság ma olyan hatást kelt az avatatlanok körében, mint ősidőkben *Eleusis misztériuma*, amellyel *Cerest* imádták. Egész Görögországban nagy érdeklődést keltett és a nép eleje kívánt beavatást nyerni. Ez a beavatás sokkal fontosabb volt, mint a modern szabadkőművességé, ahol durva fickókat és az emberiség söpredékét is találni. *Eleusis misztériumait* hosszú ideig homály fedte, olyan tisztelet övezte. Mire szolgált a három szó, mellyel a *beavató* a misztérium végén útjukra bocsátotta az avatot-takat, ha felfedni merészelték? Nem másra, mint szégyent hozni arra, aki elárulja, hiszen az avatatlanok számára érthetetlen, barbár nyelvből eredtek. Valahol olvastam, hogy azt jelentették: maradj

éber és ne tégy rosszat! A beavatás kilenc napig tartott, a szertartások meghatóak voltak, a társaság igencsak tekintélyes. *Plutarchos* leírja, hogy *Alkibiadest*, *Politiont* és *Theodort* halálra és vagyonekobzásra ítélték, mert az *Eumolpidok* törvényét megszegvén ki csúfolták a nagy misztériumot. E szentségtörés miatt papok és papnők általi kiátkozásra ítéltetettek, de az átok elmaradt, mert egy papnő ellenezte mondván áldani és nemátkozni lettem papnő, micsoda példa, melyet Szentatyánk nem követ. Manapság semmi sem fontos. Botarelli egy füzetben kiadja a szabadkőművesek szokásait, megelégszenek azzal, hogy csirkefogónak nevezik. Előre lehetett tudni. Egy nápolyi hercegnél és Amilton úrnál San Gennarro csodát tesz. A király félrehúzódik és nem emlékszik, hogy királyi mellén plectnit hord, melyen San Gennario alakja körül a következő szavak állnak: *In sanguine foedus*. Manapság minden esztelen, semminek sincs már értelme. Igaza van annak, aki úgy véli, halaldunk, de minden rosszabb lesz, ha megállunk félúton.

(Márton László fordítása)

Lev Nyikolájevics Tolsztoj

(1828–1910)

Édesapja, Nyikoláj Iljics Tolsztoj ezredesként szolgált a Napóleon ellen vívott háborúban. A *Háború és béke* „alapanyagát” az ő emlékezései szolgáltatták. A napóleoni háború koráról szóló regényét, mint az utána következőket családi birtokára visszavonulva írta. „E hatalmas Napóleon-kori regényben minden benne van, az emberi élet teljes gazdagsága – csak éppen a napóleoni kor hiányzik belőle (...), de ha el is hanyagolta a kor történelmét, annál több a mondanivalója a történelemtől általában. Nem az egyes korszakok, hanem maga a történelem ténye az, ami beletartozik a leltározandó dolgok sorába. Megmondja mi-lyen a történelem igazán” – így összegezi a *Háború és béke* építményét Szerb Antal.

A regény főhőse Pierre Bezuhov dekabrista lázadó, de hívő is. A beavatásáról szóló két fejezet a korabeli – és máig is többé-kevésbé azonos módon gyakorolt – szertartás hiteles ábrázolása. A szabadkőműveseknek a kézműves céhektől örökölt hagyománya tiltja, hogy ennek lefolyását feltárják – Tolsztojt azonban ilyen nem kötötte, hiszen nem lehetett tag. A cár, éppen a dekabristák 1825-ös lázadásának hatására minden páholyt betiltott. A szertartáskönyvek azonban Tolsztoj ezredes könyvtárában megmaradtak, regényíró fia feltehetőleg ezekből emelte át a világirodalom csúcsaira a dokumentum pontosságú részleteket.

Háború és béke

Pierre Bezuhov avatása

3.

Pierre, amikor Pétervárra érkezett, senkit sem értesített megjöttéről, nem ment el sehova, és egész napokat Kempis Tamás olvasásával töltött. A könyvet egy ismeretlen valaki küldte neki. Egy, mindig csak egy dologra ébredt rá újra meg újra Pierre, mialatt a könyvet olvasta. Ráébredt egy még soha nem tapasztalt gyönyörűségre, hinni a tökéletesség elérésének lehetőségében, az emberek közötti testvéri, cselekvő szeretet lehetőségében, amelyet Oszip Alekszejevics tárt fel előtte. Megérkezése után egy héttel, a fiatal lengyel Willarski gróf, akit Pierre felületesen ismert a pétervári nagyvilági társaságból, egy este olyan hivatalos és ünnepélyes arccal nyitott be hozzá, mint annak idején Dolohov segédje; becsukta az ajtót, majd amikor meggyőződött arról, hogy Pierre-en kívül nincs a szobában senki, ekképp fordult hozzá:

– Megbízásból, egy ajánlattal jöttem önhöz, gróf – mondta le sem ülve. – Egy személy, aki igen magas tisztséget visel rendünkben, közbenjárt annak érdekében, hogy önt a rendes időnél hamarabb felvegyék társulatunkba, és azt javasolta, hogy én ajánljam. Én szent kötelességemnek tartom, hogy teljesítsem e személyiség akaratát. Akar-e belépni az én kezességemmel a szabadkőművesek társulatába?

Pierre-t meglepte ennek a férfinak hideg és szigorú modora; hisz csaknem mindig bálokon látta, ahogy a legragyogóbb nők társaságában, szívélyesen mosolyog.

– Igen, akarok – felelte Pierre.

Willarski lehajtotta a fejét.

– Még egy kérdést, gróf – mondta. – Kérem, hogy erre teljes őszinteséggel válaszoljon, nem mint jövődöbeli szabadkőműves, hanem mint becsületes ember (galant homme) megtagadta-e már régebbi meggyőződését, hisz-e az Istenben?

Pierre elgondolkozott.

– Igen... igen, hiszek Istenben – felelte.

– Akkor hát... – kezdte Willarski, de Pierre közbevágott:
– Igen, hiszek Istenben – ismételte.
– Akkor hát mehetünk – mondta Willarski. – Hintóm rendelkezésére áll.

Willarski egész úton hallgatott. Pierre kérdezősködésére – mit kell tennie, és hogyan kell válaszolnia – csak annyit felelt, hogy majd nála érdemesebb testvérek teszik próbára, és hogy Pierre-nek semmi egyebet nem kell csinálnia, csak igazat mondani.

Behajtottak egy nagy ház kapuján, ahol a páholy helyisége volt, felmentek egy sötét lépcsőn, aztán beléptek egy kivilágított kis előszobába, és ott inasok segítségével levetették bundájukat. Az előszobából átmentek egy másik szobába. Egy furcsa öltözékű ember tűnt fel az ajtóban. Willarski elé sietett, halkan mondott neki valamit franciául, és odament egy kis szekrényhez, amelyben Pierre különféle, még soha nem látott öltözékeket pillantott meg. Willarski kivett a szekrényből egy kendőt, Pierre szemére illesztette, és hátul csomóra kötötte. A haját is belefogta a görcsbe. Pierre-nek fájt, hogy a csomó húzza a haját, fintorgott is fájdalomában, meg mosolygott is, szégyellte magát valamiért. És az óriás természetű Pierre, karját lecsüngetve, fintorgó és mosolygó ábrázattal, bizonytalan, félénk léptekkel elindult Willarski után.

De Willarski – kézen fogva – csak vagy tízlépésnyire vezette, aztán megállt.

– Bármi történjék is önnel – mondta –, férfiasan el kell viselnie mindent, ha szilárdan eltökélte, hogy belép társulatunkba. (Pierre főhajtással igent felelt.) Ha kopogást hall az ajtón, oldja le a kendőt a szeméről – tette hozzá Willarski. – Bátorságot és sikert! – Megszorította Pierre kezét, és kiment.

Pierre, amikor egyedül maradt, továbbra is ugyanúgy mosolygott, mint az előbb. Kétszer is vállat vont, a kendőhöz emelte a kezét, mintha le akarná venni, de megint leeresztette. Teljes órának rémlett az az öt perc, amelyet bekötött szemmel töltött. A keze elzsibbadt, a lába majd összecsuklott, úgy érezte, hogy nagyon kifáradt. A legbonyolultabb és a legkülönfélébb érzések lepték meg. Rettegett attól, ami majd történik vele, de még jobban rettegett attól, hogy esetleg elárulja rettegését. Roppant szerette volna meg-

tudni, mi lesz vele, mi tárul fel előtte; de a leginkább mégiscsak boldog volt, elérkezett az a pillanat, amikor végre-valahára elindulhat a megújulásnak, a cselekvő-erényes életnek azon az útján, amelyről az Oszip Alekszejevicszel való találkozása óta ábrándozott. Erős ütések hallatszottak az ajtón. Pierre levette a kendőt, és körülnézett. Koromsötét volt a szoba: csak egy helyen égett egy mécs valami fehér burában. Pierre közelebb ment, és azt látta, hogy a mécs egy fekete asztalon áll, az asztalon meg egy nyitott könyv fekszik. A könyv az Evangélium volt, az a fehér valami pedig, amiben a mécses égett, emberi koponya; rajta a lyukak, állkapcsában a fogak. Pierre elolvasta az Evangélium első szavait: „Kezdetben vala az ige, és az ige vala az Istennél”, megkerülte az asztalt, és meglátott egy nagy nyitott ládát, amely tele volt valamivel. Koporsó volt, s benne csontok. Egy cseppet sem lepte meg, amit látott. Mivel telve volt azzal a reménnyel, hogy az eddigitől teljesen elütő, teljesen új életbe lép, csupa szokatlan dolgot várt; még szokatlanabbat is annál, amit látott. Koponya, koporsó, evangélium, úgy tetszett, mintha mindezt várta volna is, és most még többet várt. Igyekezett felkelteni magában a meghatottság érzését, és körülnézett. „Isten, halál, szeretet, emberi testvériség” – mondta magában, és ezekhez a szavakhoz egy bizonyos valamiről alkotott homályos, de örömteli képzeteket kapcsolt. Kinyílt az ajtó, belépett valaki.

A halvány világnál, amelyhez már mégis hozzászokott a szeme, Pierre meglátta, hogy egy alacsony ember jött be. A férfi bizonyára világosságról lépett be a sötétbe. Megállt. Aztán óvatos léptekkel az asztalhoz indult, és rátette bőrkesztyűs, kicsiny kezét.

Ezen az alacsony emberen fehér bőrkötény volt, befödte a mellét és lábának felső részét is; nyakát nyakláncához hasonló valami ékesítette, a nyaklánc alól kiállt egy magas fehér ingfodor, és körülkeretezte alulról megvilágított, hosszúkás arcát.

– Miért jött ide? – kérdezte a belépő férfi, és a Pierre okozta neszre feléje fordult. – Miért jött ide ön, aki nem hisz a fény igazságában, aki nem látja a fényt? Mit akar tőlünk? Bölcsességet, erényt, felvilágosulást?

Abban a pillanatban, amikor kinyílt az ajtó, és bejött ez az ismer-

retlen, Pierre félelmet és áhítatot érzett, ahhoz hasonlót, amelyet gyermekkorában gyónáskor érzett: szemtől szembe érezte magát egy emberrel, aki életkörülményei alapján teljesen idegen volt tőle, de az emberi testvériség alapján mégis közel állt hozzá. Pierre lélegzetelállító szívdobogással a rétorhoz fordult (a szabadkőműveseknél így nevezik azt a testvért, aki előkészíti a *keresőt* a társulatba való belépésre). Pierre közelebb lépett, és egy ismerőst fedezett fel a rétorban: Szmoljanyinovot. De bántotta az a gondolat, hogy a jövevény ismerős ember; ő csak testvérnek és az erény tanítójának akarta látni. Pierre sokáig meg sem tudott szólalni, úgy-hogy a rétornak meg kellett ismételnie a kérdést.

– Igen, én... én... megújhodást akarok – nyögte ki nagy nehezen Pierre.

– Jól van – mondta Szmoljanyinov, és mindjárt így folytatta: – Van-e fogalma arról, hogy e céljának elérésében milyen eszközökkel segít majd szent rendünk?... – A rétor nyugodtan, de gyorsan beszélt.

– Irányítást... segítséget... remélek, hogy megújhodhassak – felelte Pierre remegő hangon, egy kissé akadozott a szava, egyrészt izgalmban, másrészt mert elvont dolgokról nem szokott oroszul beszélgetni.

– Milyen fogalmai vannak a szabadkőművességről?

– Én úgy értem, hogy a szabadkőművesség erényes célokért küzdő emberek fraternitége és egyenlősége – felelte Pierre és ahogy beszélt, mindjobban elszégyellte magát, amiért szavai nem illenek ehhez az ünnepélyes pillanathoz. – Én úgy értem...

– Jól van – mondta a rétor sietve; úgy látszik, teljesen meg volt elégedve a felelettel. – Kereste-e a vallásban a célja eléréséhez vezető eszközöket?

– Nem, a vallást hazugságnak tartottam, és nem is követtem – felelte Pierre, de olyan halkan, hogy a rétor nem értette, és megkérdezte, mit is mond. – Ateista voltam – válaszolta Pierre.

– Ön azért keresi az igazságot, hogy az életben *annak* törvényeit kövesse; ezek szerint a bölcsességet és az erényt keresi, nemde? – kérdezte a rétor egy percnyi hallgatás után.

– Igen, igen – erősítette Pierre.

A rétor megköszöri a torkát, a mellén összetette kesztyűs kezét, és beszélni kezdett.

– Most fel kell tárnom ön előtt rendünk legfőbb célját – mondta –, és ha ez egybevág az önével, akkor haszonnal jár, ha belép társulatunkba. Rendünk első és legfontosabb célja, egyszersmind szilárd alapja, amelyen nyugszik, és amelyet semmilyen emberi erő meg nem dönthet: egy fontos titok megőrzése és átadása az utókor-nak... Ez a titok a legrégibb koroktól, sőt az első embertől szállt ránk Meglehet: ettől a titoktól függ az emberi nem sorsa. De mivel ez a titok olyan természetű, hogy senki sem ismerheti meg, senki sem élhet vele, csak ha önmagának hosszas és szorgalmas megtisztításával felkészült rá, nem mindenki remélheti, hogy egyhamar a birtokába jut. Van nekünk ezért egy másik célunk is; az, hogy előkészítsük a rend tagjait, amennyire lehet, megjavítsuk szívüket, megtisztítsuk és megvilágítsuk elméjüket azokkal az eszközökkel, amelyeket e titok keresésében fáradozó férfiak tartak fel és hagytak ránk, és ezzel alkalmassá tegyük őket a titok befogadására. Harmadszor: rendünk tagjainak megtisztításával és megjavításával arra törekszünk, hogy megjavítsuk az egész emberi nemet, a jámborság és az erény példaképeül állítván eléje rendünk tagjait; ily módon minden erőnkkel igyekszünk szembesze-gülni a világon uralkodó gonosszal. Gondolkozzék ezen, amíg vissza nem térek – mondta, és kiment a szobából.

– Szembesze-gülni a világon uralkodó gonosszal... – ismételte Pierre, és elképzelte jövőbeli tevékenységét ezen a porondon. Elképzelt ugyanolyan embereket, amilyen ő maga volt két héttel ezelőtt, és gondolatban épületes, erkölcsnevelő szózatot intézett hozzájuk. Elképzelt szerencsétlen és bűnös embereket, akiken szóval és tettel egyaránt segít; elképzelt elnyomókat is, akiktől megmenti áldozataikat. A rétor megjelölte három cél közül ez az utolsó, az emberi nem megjavítása, különösen közel állt Pierre-hez. Az a fontos titok, amelyet megemlített a rétor, csiklandozta ugyan kíváncsiságát, de mégsem az látszott lényegesnek; a másik cél, önmaga megtisztítása és megjavítása, szintén kevésbé érdekelte, mert ebben a pillanatban, nagy gyönyörűséggel, úgy érezte, hogy már teljesen ki-gyógyult régebbi hibáiból, és csakis jóra hajlamos.

Egy fél óra múlva visszajött a rétor, hogy közölje a keresővel azt a hét erényt, amelyek megfelelnek Salamon temploma hét lépcsőfokának, és amelyeket minden szabadkőművesnek fejlesztenie kell magában. Ezek az erények a következők voltak: 1. *titoktartás*, a rend titkainak megőrzése, 2. *engedelmesség* a rend magasabb rangú tagjainak, 3. *jó erkölcs*, 4. *az emberiség szeretete*, 5. *bátorság*, 6. *bőkezűség*, és 7. *a halál szeretete*.

– Hetedszer – mondta a rétor – a halálról való elmélkedéssel igyekezzék annyira megedzeni magát, hogy ne szörnyű ellenséget lásson a halálban, hanem jó barátot... aki megszabadítja e nyomorú élettől az erény munkáiban elcsigázott lelket, hogy elvezesse oda, ahol elnyeri jutalmát, és nyugodalmat lelhet.

„Igen, ennek így kell lennie – gondolta Pierre, amikor a rétor bevégezte végeztével, ismét eltávozott és magára hagyta, hogy elmélkedjék. – Ennek így kell lennie, de én még olyan gyenge vagyok, hogy szeretem a magam életét, amelynek értelme csak most tárul fel lassanként előttem.” A többi öt erényt, amelyet emlékezetébe idézett, és sorra elszámlált az ujjain, máris a lelkében érezte: *a bátorságot is, a bőkezűséget is, a jó erkölcsöt is, az emberiség szeretetét is*, kivált pedig az *engedelmességet*. Ezt már nem is erénynek, hanem boldogságnak tekintette. (Oly boldogító volt most megszabadulnia tulajdon kénye-kedvétől, és alávetnie a maga akaratát azénak vagy azokénak, akik ismerik a kétségtelen igazságot!) A hetedik erény sehogy sem jutott eszébe.

Harmadszor már hamarabb tért vissza a rétor. Azt kérdezte Pierre-től, szilárdan kitart-e elhatározásában, és hajlandó-e vállalni mindent, amit megkövetelnek tőle.

– Mindent vállalom – felelte Pierre.

– Még azt kell közölnöm, hogy rendünk nem csupán szavakkal magyarázza tanait – mondta a rétor –, hanem más eszközökkel is, amelyek a bölcsesség és az erény igazi keresőjére talán még erősebben hatnak, mint csupán szóbeli magyarázat. Már ez a csarnok és ez a berendezés is, amelyet lát, bizonyára többet magyaráz a szívének, ha őszinte a szíve, mint a szó. Felvétele további során is bizonyára látja még a magyarázásnak ehhez hasonló módjait. A mi rendünk azokat a régi társaságokat utánozza, ame-

lyek hieroglifákkal tárták fel tanaikat. A hieroglifa – mondta a rétor – nem érzékelhető valaminek a jelképe, amely az ábrázolt dologhoz hasonló tulajdonságokat tartalmaz.

Pierre nagyon jól tudta, hogy mi az a hieroglifa, de nem mert szólni. Némán hallgatta a rétor, és érezte, mindenből azt érezte, hogy mindjárt kezdődik a próbatétel.

– Ha szilárd az elhatározásában, akkor hozzá kell kezdenem, hogy beavassam – mondta a rétor, és közelebb ment Pierre-hez. – A bőkezűség jeleként kérem adja ide minden értékes holmiját.

– De nincs nálam semmi – mondta Pierre, mert azt hitte, azt követelik tőle, hogy adja oda mindenét, amije csak van.

– Csak azt, ami önnél van: az óráját, a pénzét, a gyűrűit... Pierre sietve elővette erszényét, óráját, jegygyűrűjét sokáig nem tudta lehúzni kövér ujjáról. Amikor ez is megtörtént, a szabadkőműves így szólt:

– Az engedelmesség jeléül, kérem, vetkezzék le. – Pierre a rétor utasítására levetette frakkját, mellényét, és bal cipőjét. A szabadkőműves kinyitotta Pierre bal mellén az inget, majd lehajolt, és bal lábán térden felül felhúzta a nadrágszárat. Pierre sietve le akarta vetni jobb cipőjét is, jobb lábán is fel akarta gyűrni a nadrágot, hogy megkímélje ettől a fáradságtól ezt az ismeretlen embert, de a szabadkőműves azt mondta: erre nincs szükség, és odaadott neki egy fél papucsot, dugja bele a bal lábát. Pierre leengedte karját, és szétvetett lábbal állt a rétor-testvér előtt, várta az újabb utasításokat. Arcán, bár nem akarta, a szégyenkezés, a kétség, az önmagán gúnyolódás gyermekies mosolya jelent meg.

– És végül az őszinteség jeléül, kérem, vallja meg, mi a legfőbb szenvedélye – mondta a rétor.

– A szenvedélyem! Olyan sok *volt* – felelte Pierre.

– Azt a szenvedélyét vallja meg, amelyek a legjobban megingatták az erény útján – mondta a szabadkőműves.

Pierre hallgatott egy ideig, gondolkodóba esett.

„Az ital? A henyeség? A torkosság? A semmittevés? A lobbanékonyság? A dühöngés? A nők?” – vette sorra vétkeiket, gondolatban latba vetette őket, és nem tudta, melyiknek ítélje a „pálmát”.

– A nők – mondta alig hallható halk hangon Pierre. A szabadkő-

műves sokáig nem mozdult, és nem szólalt meg e válasz után. Végül odalépett Pierre-hez, felvette az asztalon heverő kendőt, és megint bekötötte Pierre szemét.

– Utolszor mondom: önmagára fordítsa minden figyelmét, verje láncra érzéseit, és ne a szenvedélyekben, hanem tulajdon szívében keresse a boldogságot. A boldogság forrása nem rajtunk kívül, hanem bennünk van...

Pierre már érezte magában a boldogságnak ezt az üdítő forrását, amely most örömmel és meghatottsággal töltötte el lelkét.

4.

A sötét terembe nem sokkal ezután Pierre-ért ment – ezúttal nem az előbbi rétor, hanem Willarski, az ajánlója. Pierre a hangjáról ismerte meg. Arra az újabb kérdésre: szilárd-e az elhatározása, Pierre ezt felelte:

– Igen, igen, mindent vállalok – és cipős jobb lábával meg papucsos bal lábával egyenetlenül és bátortalanul lépkedve előreindult; arcán gyermekies mosoly ragyogott. Willarski egy kivont kardot tartott Pierre fedetlen, kövér mellének szegezve. A szobából kiérve, folyosóról folyosóra vezették, hol előre, hol hátra fordították, végül odakormányozták a páholy ajtajához. Willarski köhintett egyet, kalapácskopogással feleltek neki, ahogy a szabadkőművesek szoktak, és kitárult előttük az ajtó. Egy mély hang (Pierre szeme még mindig be volt kötve) sorra megkérdezte tőle, kicsoda, hol és mikor született stb. Aztán megint elvezették valahová, a kendőt még mindig nem oldották le a szeméről, és járás közben allegóriákat mondtak neki utazásának fáradságairól, a szent barátságról, a világ örökkévaló építőmesteréről, a bátorságról, amellyel el kell viselnie minden munkát és szeszélyt. Pierre észrevette, hogy ez alatt az utazás alatt hol *keresőnek*, hol *szenvedőnek*, hol *követelőnek* nevezték és ilyenkor mindig más- és más-képpen kopogtak a kalapácsokkal meg a kardokkal. Mialatt odavezették valami tárgyhoz, észrevette, hogy vezetői között fejtelenség és zavar támadt. Hallotta, ahogy a körötte állók suttogva vitatkoznak: az egyik ragaszkodott ahhoz, hogy Pierre-t vezessék vé-

gig valami szőnyegen. Ezután megfogták a jobb kezét, rátették valamire, a baljával meg egy körzöt illesztettek a bal melléhez és azokat a szavakat elismételve, amelyeket egy másik testvér felolvasott, megeskették, hogy hű lesz a rend törvényeihez. Aztán eloltották a gyertyákat, és, ahogy Pierre a szagáról megérezte, szeszt gyújtottak meg, és azt mondták, hogy most majd meglátja a kis fényt. Levették szeméről a kendőt, és Pierre, a szeszláng halvány világánál, akárha álmában, megpillantott néhány embert, akik ugyanolyan kötényben, mint a rétor, vele szemközt álltak és, a mellének szegezve, egy-egy kardot tartottak. Közöttük egy fehér, de egészen véres ingű férfi állt. Pierre ezt látva, előre mozdult, neki a kardoknak, hogy beleszúródjanak. De a kardok visszahúzódtak előle. Erre ismét bekötötték a szemét.

– Most láttad a kis fényt – mondta egy hang. Aztán megint meggyújtották a gyertyákat, azt mondták, hogy látnia kell a teljes fényt, és ismét levették szeméről a kendőt. Tíznél is több hang egyszerre így szólt: sic transit gloria mundi.

Pierre lassanként magához tért, és körülnézett a szobában, és szemügyre vette az ott-tartózkodókat is. Egy feketével leterített hosszú asztalnál tizenketten ültek, ugyanolyan öltözékben, mint azok, akiket az előbb látott. Némelyiket ismerte a pétervári társaságból. Az elnöki székekben egy ismeretlen fiatalember ült; nyakában különös kereszt. Jobbján az az olasz abbé ült, akit Pierre már látott, két évvel ezelőtt, Anna Pavlovánál. Itt van még egy igen magas állású, tekintélyes személyiség meg egy svájci nevelő, aki azelőtt Kuraginéknál lakott. Mindnyájan ünnepélyesen hallgatnak, figyelik az elnök szavát, aki egy kis kalapácsot tart a kezében. A falban beépített csillag tündököl; az asztal egyik oldalán egy kis szőnyeg, különféle ábrákkal; a másik oldalán valami oltárféle, evangéliummal és koponyával. Az asztal körül két nagy gyertyatartó áll, olyanok, mint a templomban. Két testvér odavezette Pierre-t az oltárhoz, derékszögbe állították a két lábát, és azt parancsolták, hogy feküdjék le; hozzáfűzték, hogy most a templom ajtaja elé borul.

– Előbb meg kell kapnia a vakolólapátot – mondta súgva az egyik testvér.

– Ugyan kérem, hagyja már! – mondta a másik.

Pierre nem engedelmeskedett; zavart tekintetű, rövidlátó szem körültekinthetett, és egyszeriben kétség lepte meg! „Hol vagyok én? Mit csinálok én? Nem nevetnek rajtam? Nem szégyenkezem-e majd, ha erre visszagondolok?” De ez a kétség csak egy pillanatig tartott. Pierre ránézett a körötte levők komoly arcára, eszébe jutott minden, amin már átesett, és belátta, hogy nem lehet megállni a feleúton. Megrémult kétségétől, és igyekezett felgerjeszteni magában az előbb érzett megindultságot, és leborult a templom ajtaja elé. És valóban: még erősebben felgerjedt benne a megindultság, mint az előbb. Amikor ott feküdt egy ideig, azt parancsolták neki, hogy álljon fel, a nyakába akasztottak egy ugyanolyan fehér kötőt, amelyet a többiek viseltek, a kezébe adtak egy vakolókanalet és három pár kesztyűt. Ekkor a nagymester odafordult hozzá. Azt mondta neki, hogy igyekezzék makulátlanul megőrizni e kötényt tisztaságát, mert az a szilárdság és a szeplőtlenség jelképe; a vakolókanál jelentőségét nem magyarázta, csak annyit mondott, iparkodjék megtisztítani vele szívét a bűnöktől, a felebarátja szívét meg elnézően egyengesse el vele. Majd az első pár férfikesztyűre azt mondta, hogy annak jelentőségét Pierre még nem ismerheti meg, de meg kell őriznie; a másik pár férfikesztyűre azt mondta, hogy azt majd gyűlések alkalmával kell felvennie; végül a harmadikra, egy pár női kesztyűre, azt mondta:

– Szerelmes testvérem, eme női kesztyű is magának vagyon szánva. Annak a nőnek adja, akit majd a legjobban tisztel. Emez ajándékkal megbizonyítja szívének szeplőtlenségét az előtt, kit méltó közművesasszonyául választ. – Hallgatott egy kis ideig, aztán hozzátette: – De ügyelj, szerelmes testvérem, hogy ne tisztátalan kezet ékesítsen e kesztyű. – Amikor a nagymester kimondta az utolsó szavakat, Pierre-nek úgy rémlett, mintha az elnök zavarba esett volna. Ám Pierre még jobban zavarba esett, és úgy elpirult, hogy a könny is kicsordult a szeméből. A gyermekek szoktak így elpirulni. Nyugtalanul nézegetett jobbra-balra. Kínos csend támadt.

A csendet egy testvér törte meg: odavezette Pierre-t a szőnyeghez, és egy füzetből olvasni kezdte a szőnyegen ábrázolt vala-

mennyi figura magyarázatát: mit jelent a nap, a hold, a kiskalapács, a mérőőn, a vakolólapát, a terméskő, és a kockakő, az oszlop, a három ablak stb. Aztán Pierre-nek kijelölték a helyét, megmutatták neki a páholy jelvényeit, megmondták a jelszót, és végre megengedték, hogy leüljön. A nagymester olvasni kezdte az alapszabályt. Az alapszabály nagyon hosszú volt, és Pierre az öröm, az izgalom és a szégyenérzés miatt nem tudta megérteni, amit olvastak. Az alapszabálynak csak az utolsó szavaira figyelt fel, amelyek meg is ragadtak emlékezetében.

„Szentéyeinkben – olvasta a nagymester – nem ismerünk más fokozatokat, csak azokat, amelyek az erény és bűn között vannak. Őrizkedj attól, hogy bármiféle különbséget is tégy, amely felboríthatná az egyenlőséget. Siess segítségére a testvérednek, akárki-csoda is, intsd jóra a tévelygőt, karold fel az elesőt, és ne forralj so-hase haragot avagy gyűlölséget testvéred ellen. Légy nyájas és barátságos. Szítsd fel minden szívben az erény lángját. Oszd meg boldogságod felebarátaiddal, és irigység sose háborítsa benned ezt a tiszta gyönyört.

Bocsáss meg ellenségeidnek is, ne állj rajta bosszút, legfeljebb úgy, hogy jót cselekszel vele. Ilyeténképpen teljesítvén a legfőbb törvényt, ismét rátalálsz régi, elveszített fenséged nyomaira” – mondta végezetül, majd felemelkedett, megölelte és megcsókolta Pierre-t.

Pierre örömkönnytől csillogó szemmel nézett körül, nem tudta, mit feleljen azoknak, akik körülvették, és a régi ismeretséget felújítva, sorra üdvözölték. Pierre nem vett tudomást semmiféle ismeretségről; mindnyájukban csupán testvért látott, és égett a türelmetlen vágytól, hogy velük mielőbb dologhoz lásson.

A nagymester koppantott egyet a kis kalapáccsal, mindnyájan visszaültek a helyükre; egyikük felolvasott egy szentleckét az alázat szükségességéről.

A nagymester azt indítványozta, hogy teljesítsék utolsó kötelességüket; a magas rangú, tekintélyes személyiség, aki az alamizs-nagyűjtő nevet viselte, sorra járta a testvéreket. Pierre szerette volna feljegyezni az alamizsna listára minden pénzét, ami csak nála

volt, de félt, hogy ezzel kevésbé árul el, így ugyanannyit jegyzett, mint amennyit a többiek.

Az ülés végét ért. Hazatérte után Pierre úgy érezte, hogy hosszú utazásról jött meg, amellyel évtizedek teltek el, ő meg ezalatt teljesen megváltozott, és felhagyott régi életmódjával, levetve régi szokásait.

(Makai Imre fordítása)

Gérard de Nerval

(1808–1855)

Gérard de Nerval a francia romantika „elátkozott költői”-nek sorába tartozik. Harmincéves korától elmebaj gyötri, negyvenhét évesen öngyilkosságot követ el. Termékeny és elkötelezett író, Victor Hugo és Heine barátja, franciára fordítja a *Faust* első részét: ennek szövegét használja fel Berlioz a *Faust elkárhozásában*.

Utazás Keleten című mesegyűjteményében a Híram-legendát Sába királynőjének, Balkisnak jeruzsálemi látogatásával kapcsolja össze. Azt állítja, hogy a történetet egy konstantinápolyi kávéházban hallotta – de a szövegből kitűnik, hogy francia szabadkőműves rítusokból ered, erre szabott a kor konvencióinak megfelelő keleti ruhát. Megjegyzendő azonban, hogy Salamon és Balkis közismert története nem szerepel a szabadkőműves rítusokban. A három lázadó legény a gyilkosság után bűntudatot érez, és Nerval elbeszélésből úgy tűnik, Híram halálát Salamon elvakult féltékenysége okozta. A történet végül a halhatatlanságra vágó, istenétől elfordult Salamon halálával végződik. Ugyanakkor az elbeszélésben nem szerepel a szabadkőműves mesteravatás lényeges motívuma, Híram szimbolikus feltámadása. A legendának ez a része azokat az etikai kérdéseket veti fel, amely a mesterré válást, az érettséget, önmagunk felett aratott győzelmet jelenti.

A Híram-legenda és a szabadkőműves mester beavatása

Egyes történelelemelőző elméletek szerint az építkezés és az emberáldozat, vagyis az építőáldozat legendája messze a bibliai idők

előtti korokra mutat vissza.¹ Közös bennük, hogy a legenda eredetét Ozirisz – Ízisz kultuszából vezetik le. Mindazonáltal, a halál és feltámadás motívumát már az i. e. harmadik évezred mítoszaiban megtaláljuk. Tammúz istenkirály, a Földanya istennő férje, a Földközi-tenger tájéki természettel egy időben, ciklikusan meghal, majd három nap múltán feltámad. A mítosz, minden bizonnyal befolyásolta mind az egyiptomi, mind a közép-ázsiai valláskultuszokat. Így hatással volt a szíriai és föníciai mitológiára is. Tizenöt évszázaddal később El és Aschera istenpár személyében jelenik meg, körülbelül egy időben Hadad, vagy más néven Baál kultuszával, aki az Idő és a Természet istene. A Baál történetét mesélő mitikus eposzban szintén megtaláljuk a halál és feltámadás motívumát, mint ahogy az óegyiptomi vallás Ozirisz legendájában. Ízisz, Ozirisz nővére és felesége özvegy marad, és kultuszának papjai, az özvegy gyermekei. Ez a jelző később többször felbukkan, és később, a szabadkőműves-ségben, jelentős szerepet kap. A ciklikus, illetve iniciatikus halál, az áldozati halál, számos példája követhető az eleusziszi, majd orfikus mítosztól kezdve a dionüszoszi (Bacchus) kultuszig, Mithrász legendáján át egészen a keresztény passióig. A történetek egymásra utaló azonossága pedig a Jó és a Rossz harca, a Sötétség és a Világosság küzdelme. Mindegyiket a Jót, a Világosságot megszemélyesítő mitikus hős tragikus halála, majd feltámadása jellemzi.

Az ezoterikus tanok, még ha szimbolikusan is, de tagadhatatlanul elismerik a Sátán hatalmát. Mitöbb, valamely cinkos összejátszást is vele! (A Hirám-legenda egyes változataiban Hirám, Tubalkáin, illetve Káin leszármazottja, aki viszont nem Ádám fia, hanem Luciferé?!). Az Alvilág ura, a földalatti erő pedig pszichológiai értelemben a tudatalattit jelenti. Az ember nem tiszta szellem, nem angyal, sem szent. Pascal azt mondja: „*l’homme n’est ni ange, ni bête et le malheur est que, qui vent faire l’ange fait la bête...*” azaz az őserő vagy őstermészet önmagában sem nem jó, sem nem rossz. De válhat az átszellemült tisztasággá avagy perverzzé. Ám az előbbihez, csak belső tulajdonságainak ismeretei során juthat el.

¹ Inigo Jones, Elias Levi, Martin Erler stb.

A halál a mindenkori mítoszhoz elkerülhetetlen sorsa. A beavatás, az iniciáció is ezt jelképezi; előbb a tudatalatti rossztól kell megtisztulni ahhoz, hogy a lélek felsőbb szubsztanciában elnyerhesse az örök életet. A mítoszhoz halála ebben az értelemben rituális halál; ő az áldozat.

A Hirám-legendában a titkos szó, a megismerést, a tudást, az Igét jelenti. Hirám halála után ezért keresik a mesterek az *elvesztett szót*, az Igét. És ezért kell Hirámnak feltámadnia. Íme a kapocs a mitikus halál és a szabadkőművesség között. A legenda mai, szabadkőművességre jellemző változata a *Passió* tradíciójára épül, amelyben a rituális halál és föltámadás a végső megtisztulást, a beavatást szimbolizálja.

Több forrásból is tudjuk, hogy a Salamon által felfogadott építőmesterek, kőművesek, kőfaragók, ácsok zárt szervezetbe, testületbe tömörültek. Szakmai titkokat őrző rendjük s belső szokásaik nem kevésbé tartalmaztak misztikus rítusokat is. Nevezetesen abban a korban, amikor Kis-Ázsiában és a Balkánon számos istenhit mellett Dionüszosz kultusza virágzott.

Da Costa történész a *Les artisans dionyssiaques* című munkájában azt állítja, hogy az i.e. első évezred elejétől a kőfaragók és ácsok testülete egy mitológiai pszichodráma vezette vissza az építkezés művészetét, és egyben saját szervezetük eredetét, amelynek főszereplője a titánok által szét tépett, majd feltámadott Dionüszosz volt. Ezt a feltevés ugyan más szerzők cáfolták, mindazonáltal megjegyzendő, hogy Da Costa forrásaiban szó van az emberáldozatról. „Vérét a földnek ajánlották fel, csontjait az épület alapkövei közé keverték.”

Azt viszont bizonyosan tudjuk, hogy a Collegia Fabrorum, melyet Numa Pompilius, Róma második királya alapított i. e. 715-ben, olyan kőfaragók és ácsok szövetsége volt, amely a dionüszoszi kultusznak hódolt. Feladatuk a légiók kísérete, illetve a hódítások során elengedhetetlen katonai építmények, erődök, hidak munkálatainak megszervezése és vezetése volt. Hogy mennyire gyakorolhatták az emberáldozatot, ma már nem tudjuk. De nehéz feltételezni, hogy a Collégia Fabrorum szervezeti felépítése és szokásai, titkai, rítusai nyomtalanul eltűntek volna a kereszténység megjelenésével,

és a katedrálisépítő *szabadkőművesek* szakmai titkokon kívül ne vettek volna át mást is elődeiktől. Még ha csak módosultan, babonák formájában is, de az ókeresztény, középkor ezoteriával telített világában az építőáldozat szelleme még bizonyára sokáig élt.

1894-ben, a Mérnökök és Építkezők Egyletének közlönyében, Hermann Antal *Az építőáldozat* címmel cikket jelentetett meg, amelyben konkrét középkori adatokat sorolt fel, ugyanebben az időben számos nyugat-európai kutató is érintette a témát. A középkor európai, balkáni, illetve bizonyos tekintetben magyar vonatkozása ennek a legendának a *Kőműves Kelemen* balladájában fogalmazódik meg a legközismertebb változatban.

Ezekből, a forrásokból kiderül, hogy valamennyi legenda, egy közös eredetre utal vissza, amely pedig egy valamikor általános őshitben gyökerezik. E felfogás szerint az építés közben gyakorta összeomló, nehéz építmények; hegyromra rakott várfalak, templomok, hidak romba dőltek oka, az ottani helyi szellem bosszúja, aki a jogtalan zavartatásért, a falak ledöntésével vesz elégtételt. A hely szellemét ki kell engesztelni, neki áldozatot kell bemutatni. Mivel hogy emberek okozták a bajt, egy valakit közülük áldozatul kell vetni, ami vagy vére ontásával történik, vagy elevenen befalazzák az alapárokba.

A szabadkőműves mitológiában és a mesterré avatás szertartásában központi szerepet játszik Hírák mester legendája. A Biblia és a Legenda azonban több Hírámot is említ, melyeket néha összetévesztenek: A Biblia Királyok könyvének I. kötet 7. fejezet, 13. bekezdésében Hírák Tirus királyának Salamonhoz intézett leveléből, valamint a Krónikák könyvéből megtudjuk, hogy Hírák mester nagy bölcs, és tudós férfiú, aki mindenféle öntvényhez ért, fémműves, vésnök, szobrász, rajzoló, tervező, valóságos ezmester. Valószínűleg ez a szöveg vezetett a templomépítést vezető Főmester szabadkőműves változatához.

Az építkezés szépen halad, és híre megy hetedhét országban. Ám, mint ahogy minden klasszikus mito-drámában, a Jó és a Rossz összecsapása katasztrófát okoz. A munkások (inas – legény – mester) a hagyományos céhrendszer szerint különböző béreket kaptak. (A szabadkőművesség iniciatikus hierarchiája, a páholyok belső szervezeté-

ben máig őrzi e három fokot.) Három munkás azonban nem volt megelégedve sorsával, három legény, aki több bért akart. Egy szíriai, a kőműves Phanor, egy föníciai, Amru, az ács és egy kovács, Méthusael Ruben törzséből. Más források más néven emlegetik őket és három kőműveslegényről beszélnek; az elsőt Jubel, Jubele vagy Abiramnak hívják, a másodikat Jubelonak vagy Miphihosetnek nevezik, a harmadikat pedig mint Jubelumot említik. Ők hárman követelték Hirámtól a mesteri rangot, és a titkos mesterszót, melynek ismeretében még több bérre tehetnek szert. Híram azonban megtagadja követelésüket, ezért megölik.

(Nacsády András)

Makbénach

Az elbeszélést követő szünetben a hallgatóságot ellentétes gondolatok kavarták fel. Voltak, akik elutasították a mesélő által követett hagyományokat. Azt állították, hogy Sába királynőjének valóban született egy fia Salamontól, és nem mástól. Főleg az Abesszint sértette vallási meggyőződésében az a feltételezés, hogy uralkodói csupán egy munkás leszármazottai.

– Hazudtál! Kiáltotta oda a mesélőnek. Abesszínia első királyát Ménileknek hívták, és ő biztosan Belkis-Makédai Salamon fia volt. Leszármazottai most is uralkodnak Gondarban.

– Testvér, szólt a Perzsa, hagyj bennünket végighallgatni, különben kidobunk, mint a múlt éjszaka. Számunkra ez egy ortodox legenda. És ha a te kis Abesszíniai János² papod ragaszkodik hozzá, hogy Salamon leszármazottja, nos legyen!³ De az anyja csak valami fekete etiópiai lehetett, és nem Balkis királynője, aki a mi fajtánkból való volt.

² A jelenlegi Abesszin király állítólag Sába királynőjének leszármazottja. Egyszerre király és főpap: ezért hívják *János papnak*. Alattvalói pedig magukat *Szent János keresztényeknek* tartják.

³ Az *Építők* szemében két egyház létezik: az egyik, amelyet Péter alapított, s az apostolt elárulván, elvész a dogmákban és az anyagiségben; és a másik, melyet János alapított, hűen követve a misztikus beavatás krisztusi hagyományait. Ahogy az utolsó templomosok állították, „János” neve egyszerre utal az Apokalipszis szerzőjére, a Negyedik Evangéliumra, valamint az afrikai királyságban élő *János papra*.

A fogadás elébe vágott az Abesszin dühöngő válaszanak, de csak nagy nehezen tudta lenyugtatni a kedélyeket. A mesélő tovább folytatta:

– Miközben Salamon vidéki nyaralójában fogadta Sába királynőjét, egy vándor Moria lankáiról elgondolkodva bámulta a felhők közt elhaló alkonyatot, amint utolsó lángjai apró szikrákat vetettek Mello árnyain, mint valami távoli csillagváros. Még egyszer átsuhant rajta szerelmeinek emléke, s gondolatban búcsút mondott Solime szikláinak, Cédron partjainak, kiket többé sose láthat.

Későre járt, s a halványuló Nap már látta, amint az éjszaka árnyai befedik a Földet. A gyülekezőre hívó kalapácsok érces csengésére Hirám feleszmélt gondolataiból. Keresztülvágott a tolaikod munkások tömegén, hogy személyesen ellenőrizze a napi bér kiosztását.⁴ Kitárta a templom ajtaját s a Jákin oszlop tövébe állt. Fáklyák sercegetek az oszlopsoron, amint a langyos, szitáló eső cseppjei rájuk hullottak, és a lihegő munkások boldogan tárták ki izzadt mellkasukat. Nagy volt a tömeg, és Hirám mellett bérelszámolók és más előjárók is szorgoskodtak. Szokás volt, hogy a mesterségbeli három fokozatot titkos párbeszéddel igazolják, de ez most túl sok időt vett volna igénybe, így hát csak a titkos kézfogásra szorítkoztak. A bért pedig csak a rangfokozatok által ismert jelszóra fizették ki. Az inasok jelszava Jákin volt, az egyik bronz oszlop neve. A segédeké a másik oszlopé: Boáz, a mestereké pedig Jehova. A munkások rang szerint hosszú sorokba álltak, majd egyenként odaléptek az előjárók asztalához, ahol Hirám megérintette a kezüket, s ők a fülébe súgták a jelszót. Történt pedig, hogy ezen a napon szándékosan megváltoztatták a jelszavakat. Az inasoké Tubal-Káin, a segédeké Shibolet, a mestereké pedig Giblim⁴ lett. Apránként a tömeg elapadt, a csarnok kiürült, az utolsó kérelmezők is eltávoztak, de mégsem jelent meg mindenki, mert még maradt kifizetendő pénz a ládában.

⁴ A kézműves szabadkőművesek építkezésein a napi jelszó rendszeresen változott. Csak a modern szabadkőművesség rögzített belőlük néhányat avatási szertartásaiban. A fokozat titkos jelszavának elnyerése, az a szimbolikus bér, melyet a mester ad át az arra érdemes inasnak vagy legénynek.

– Holnap – fordult az előljárókhöz Hirám –, tartsatok névsorolvasást, hátha akad néhány beteg munkás. Vagy talán a halál látogatta volna meg néhányukat?

Miután mindannyian eltávoztak, Hirám, aki mindig buzgón végezte a munkáját és éberén figyelt mindenre, szokásához híven, fogta a lámpását és elindult, hogy körbejárja az üres műhelyeket, az épülő templom csarnokait. Ellenőrizte, hogy a kiadott feladatokat elvégezték-e, s nem maradt-e valahol kioltatlanul lappangó tűz. Léptei búsan kongtak a kőlapokkal borított padozaton. Még egyszer végig mérte alkotását, majd hosszasan álldogált egy csapat szárnyas kerub előtt. A fiatal Benoni legutolsó munkája! – Őh, milyen kedves gyermek! – dünnyögte felsóhajtva. Körútját bevégezvén, Hirám a templom nagy csarnokában találta magát. Lámpása körül a vastag sötétséget vöröses csigavonalak szelték át, megfestve az ácsolt boltozat erezetét, s a terem távoli falait, ahonnan három ajtó nyílt. Egy Északra, egy Nyugatra, és egy Keletre.⁵ Az első, az északi, a köznép számára készült. A másodikon lép majd be a király és a katonák. A keleti kapu pedig a lévitáké; ennek bejárata előtt állt a két ércoszlop: Jákin és Boáz, mely kívülről is megkülönböztette a többi kaputól.

Hirám, mielőtt a nyugati kapu felé indult volna, amelyik a legközelebb volt hozzá, még egy utolsó pillantást vetett a sötét teremre, s az előbb látott, távoli szobrok baljós árnyai Tubal-Káin szellemét idézték képzeletébe. Merev tekintetével próbálta átfúrni a sötétséget, de a látomás egyre csak nőtt, nőtt, majd elérve a menyegyzetet, szertefoszlott a távoli falakon, mint egy menekülő ember lángtól megvilágított árnya. Úgy tűnt, mintha egy panaszos kiáltás suhant volna át a boltozat alatt. Hirám megfordult és kifelé készült indulni. Hirtelen az egyik fali pillér mögül egy emberi árny lépett elé és ádáz hangon szólította:

– Ha ki akarsz jutni innen, áruld el nekem a mesterszót!

Hirám fegyvertelen volt. Megszokta, hogy csak tekintélyével parancsol. Eszébe sem jutott, hogy sérthetetlen személyét megvédje.

⁵ Innentől kezdve Nerval a mesterré avatás egyik legfontosabb részletét meséli el. Lát-hatjuk, hogy a *Hirám-legenda* köré írt történet, a beavatásnak ezt a fontos mozzanatot készítette elő.

– Szerencsétlen! – kiáltotta felismerve az egyik segédet, Méthousael. – Távozz innen! Majd akkor fogadnak be a mesterek maguk közé, ha az árulást és a bűnt megfizetik! Takarodj a cinkosaiddal együtt, mielőtt Salamon haragja lesújt a fejetekre!

Méthousael válaszul meglendítette a kezében szorongatott kalapácsot, és Hirám fejére sújtott. A mester szédülten tántorgott, majd ösztönösen az északi kapu felé kereste a kijáratot. Ott azonban a szíriai Phanor kiáltása várta:

– Ha ki akarsz innen jutni, add meg a mesterek titkos jelszavát!

– De hiszen te még nem jártad végig a segédek hétéves vándorútját!⁶ – vágott vissza akadozó hangon Hirám.

– A jelszót!

– Soha!

Phanor vésőjét az oldalába döfte, de csak egyszer, mert az építőmester a belé nyilalló fájdalomtól szinte átrepült a keleti kapu felé, hogy gyilkosaitól megszabaduljon. De ott Amrou, a föníciai ácssegéd állt.

– Ha ki akarsz jutni, add meg a mesterek jelszavát! –dörögte gonoszul.

– Én bezzeg nem így nyertem el! –susogta elhaló hangon Hirám.

– Kérd attól, aki küldött, te szégyentelen! – átkozta a mester, s utolsó erejét összeszedve megpróbálta félre lökni a követelőző segédet. De Amrou erős volt, és gyilkos dühvel Hirám szívébe döfte körzőjét. Ebben a pillanatban hatalmas menydörgéssel tört ki a vihar. Hirám holtan terült el, elnyúlt testével lefedvén három kőlapot.⁷

A gyilkos segédek egymás kezét szorítva álltak a lábánál.

– Ez egy nagy ember volt – mormolta Phanor.

– Ugyan, a sírgödre nem lesz nagyobb a tiédnél! – gúnyolódott Amrou.

– Szálljon a vére Salamon fejére!

– Gyászoljuk inkább saját magunkat! – vágott vissza Méthousael.

– Ismerjük a király titkát. Gyertek, tüntessük el a gyilkosság nyoma-

⁶ A hagyományőrző páholyokban az inasnak hét évet kell várni ahhoz, hogy „legény”, segéd legyen.

⁷ A hármas szám a Teljesség szinonimája; vagyis a meggyilkolt Mester teste lefedi az egész Világot. Hirám a kozmikus embert szimbolizálja.

it. Kint zuhog az eső, és az éjszaka sötét. Eblis megvéd minket. Vigyük el a maradványait messze a várostól, s aztán egy mély gödör majd megőrzi titkunkat.

A testet egy hosszú, fehér, bőrköténybe takarták, majd karjukba emelve végig lopakodtak a Cédron partján. Túl a béthániai úton, találtak is egy magányos halmot.

Amint zavarodottan és reszkető szívvel érkeztek oda, egy lovascsapat közelében találták magukat. A bűn, nagy teher, hát megálltak. Aki menekül, fél is... és lám, Sába királynője léptetett el csendesen a rémült gyilkosok előtt, kik férjének, Hírámnak tetemét hurcolták. Ezek hát tovább mentek és távolabb a földben egy gödört ástak, ami elfedi majd a mester testét. Azután Méthousael letépett egy fiatal akácágat és a frissen felásott földbe szúrta, ahol az áldozat nyugodott.⁸

Ezalatt Balkis menekült a völgyeken át, villám hasogatta az eget, Salamon aludt. De a kényszerű ébredés még kegyetlenebbül fáj. A Nap már bejárta pályáját, mire a bájital okozta letargia alább hagyott. Nyomasztó álmokkal küzdött, és látomások gyötörték, míg végre vadul összerázkódva visszatért belé az élet. Meglepetten kel fel, s réveteg szemekkel keresi gondolatait: igen, már emlékszik... Az üres kupa előtte... a királynő utolsó szavai... nem látja többé! És hirtelen minden elhomályosul. Egy napsugár gúnyosan röppen a homlokára, amitől összerezzen. Örjögő kiáltás tör ki belőle, mikor végre mindent megért. Hiába kérdezősködik, senki sem látta elmenni, és a kísérete eltűnt a síkságban, csak a táborának nyoma-it találták meg. – Na tessék! – kiált Salamon dühös tekintettel Szadok főpapra – Íme, a segítség, amit az istened ad hű szolgáinak! Vajon ezt ígerte nekem? A végtelen úr szellemeinek játékszerévé tesz, miközben te, te együgyű, az én tehetetlenségemből, az Ő nevében uralkods, és egyedül hagysz! Semmit nem láttál előre, semmit nem gátoltál meg! Ki ad nékem szárnyas légiókat, hogy elérjem azt a szöszező királynőt? Föld és tűz démonjai, lázadó hatalmak, víz szelleme, engedelmeskedtek-e nekem?

⁸ Így ismerték fel Osirisz sírját.

– Ne légy istenkáromló! – kiáltá Szadok. Csak Jehovah egyedül a hatalmas, és ő bizony irigy isten!

E zúrzavar közepette, jelent meg silo-i Ahias, a próféta. Sötét, borzalmas, isteni tűztől lángoló, nyomorúságosan is félelmetes, mint a megtestesült sugallat. Salamonhoz szólt:

– És mondá néki az Úr; aki megöléndi Káint, hétszerte megbüntetik. És megbélyegzé az Úr Káint, hogy senki meg ne ölje, aki rátalál. És mikor Lamech vért ontott, mondá az Úr; – Ha hétszeres a bosszú Káinéért, hetvenhétszeres az Lamechért!⁹ Így hát, most halld király, isten szavát: – Azt, ki Káin és Lamech vérét ontotta, hétszázszor hétszer bűnhődjék!

Salamon lehajtotta a fejét és Hirámra gondolt. Már tudta, hogy a parancsát végrehajtották, s a lelkiismeret furdalás fájdalmasan szakad ki belőle:

– Szerencsétlenek! Mit csináltatok vele? Nem azt mondtam, hogy öljék meg!

Istenétől elhagyatva, szellemektől űzötten, megvetetten, a Sábai hercegnőtől elárulván Salamon reményt veszve pillantott lankadt kezén csillogó gyűrűjére, melyet Balkistól kapott. Egy halvány reménysugár csillant meg a talizmánon. És mikor a gyűrű követ a nap felé fordította, úgy tűnt, mintha az egész világ összes madara repülne felé, köztük Hud-Hud, a csodálatos búbos banka. Háromszor hívta, majd mikor a madár szót fogadott neki, megparancsolta, hogy vezesse el a királynőhöz. A madár abban a pillanatban felkapta, és Salamon kitárt karokkal szárnyalt vele. Ám ettől megrémült, elfordította a kezét, s testben újra visszatért a földre. A madár átrepült a völgyön egy magányos halom fölé, és leszállt egy vékony akácágra melyről Salamon többé nem tudta levenni a tekintetét.

A király szédült terveket forgatott a fejében, hogy megszámlálhatatlan hadseregével felégeti Sába birodalmát. Bezárkózott, hogy magányosan átkozza a sorsát, s hogy megidézze a szellemeket. Magányában egy szolgálalkú szellem követte, s gyötörte szüntelen. Hogy feledje a királynőt, s az iránta érzett szenvedélyt, Sala-

⁹ Károli Gáspár Biblia, Mózes I. könyve 15.,24.

mon mindenfelé idegen asszonyokat kerestetett. Egyre másra házasodott bálványimádó, istentelen ceremóniákkal, beavattatván magát pogány szokásokba. Hamarosán, hogy uralmába hajtsa a szellemeket is, bálványokkal népesítette be a szent helyeket, s templomot emeltetett Molochnak a Tábor hegyen. Így vált valóra Hénóch jóslata, melyet a lángok birodalmából fiának, Hirámnak üzent: „Te fogsz minket megbosszulni! És a templom, melyet Adonai tiszteletére építesz, lesz a veszte Salamonnak!” De, mint ahogy a Talmud tanítja, a zsidók királya hajthatatlan volt.

Azonban Hírám halálának híre gyorsan szertefutott, s a felháborodott nép igazságot követelt. Salamon megparancsolta kilenc kőműves mesternek, hogy kutassák fel Hirám sírját, ha ugyan meghalt egyáltalán?¹⁰ Tizenhét nap telt el. A templom körül semmi nyomot nem találtak, s a mesterek a környező vidéket is hiába kutatták. Egyikük, távolabbra szakadva a többitől, a hasztalan kereséstől kifáradva, éppen árnyékot keresett a tűző nap elől egy magányos akáccserje alatt. Amint az ágak hűvösébe bújít, egy csodálatos, csilámló színű, ismeretlen madár rebbent fel a levelek közül. Mikor a mester szét akarta hajtani a vékony ágakat, csodálkozva vette észre, hogy az egész bokor tövestől a kezében maradt. Látszott, hogy alatta a földet frissen törték fel. A mester, meglepetten hívta oda társait. Mind a kilencen kezükkel ásni kezdtek, s döbbsen fedezték fel egy sírgödör körvonalait. Ekkor az egyikük így szólt:

– A bűnösök, lehet, hogy hitszegők. Akik a mesterek titkos jel-szavát próbálták Hirámból kiszedni. S óh jaj, ha netán sikerült nekik! Nem lenne-e jobb azonnal megváltoztatni?

– Na, és ugyan mi legyen az új Szó? – ellenkezett egy másik.

– Ha itt megtaláljuk elveszett mesterünket – szólt közbe egy harmadik –, válasszuk új titkunknak az első szót, melyet kiejt majd valamelyikünk. Örök emlékül e gyalázatos bűnnek, s egyben eskünk is legyen arra, hogy megbosszuljuk halálát mi is, és gyermekeink is a gyilkosokon az idők végtelenségéig!

Mindannyian kezüket a sírhalomra tették és megesküdtek. Azután a friss földbe túrva sebesen ásni kezdtek. A tetemre találva

¹⁰ Utalás Ennéade istenségre, aki az összes teremtményt szimbolizálja

az egyik mester ujjával megérintette, de a bőr kezéhez tapadt. Így történt a második mesterrel is. A harmadik mester a segédek titkos kézfogásával ragadta meg a halottat, de annak bőre újra a kezéhez tapadt. Rémülten kiáltott fel:

– MAKBÉNACH! – ami azt jelenti: a hús leválik a csontról.

Ott helyben megegyeztek, hogy mostantól kezdve ez lesz a titkos mesterszó, s a bosszú jelszava is, mely egymáshoz fűzi majd őket. Ám isteni akarat szülte, hogy ez a szent szó gyűjtötte szá zadokon át felkelések zászlaja alá a népet, valahányszor fellázadt uralkodója ellen.¹¹

Phanor, Amrou és Méthousael megszöktek ugyan, de nem sokára felismerték őket, mint csaló testvéreket Geth királyságában, Maaca-ban, ahol Sterkin, Oterfut, és Hoben álneveken bujkáltak. A munkások könnyörtelenül végeztek velük. Mindamellett, az építők testvéri szövetsége egy titkos ihletéstől hajtva, örökre tovább folytatta elkeseredett bosszúhadjáratát.

Hirám hagyatéka szent maradt a számukra, s hosszú, hosszú századokon át az „Özvegy gyermekeire”¹² esküdtek titkos szertartásaikon; így nevezvén egymás közt Hirám és Sába királynőjének leszármazottait.

Salamon szándékosan a templom oltára alá temettette el Hirámot, melyet a híres mester emelt. Ezért aztán haragiában Adonáj elhagyta a zsidók frigyládáját, s szolgaságra ítélte Dávid követőit.¹³ A dicsőségre, hatalomra, és kéjre éhes Salamon ötszáz nőt vett feleségül. A híres csodagyűrű ereje, melyet Irad vésett, a Káin házából származó Maviaél apja, s amely tovább vándorolt Hénochra, aki a köveken uralkodott, majd Jaredé lett, a pátriárkáié, és aztán Nemrodé, aki a Hémiariták atyjára, Sábára hagyta, segített Salomonnak legyőzni a szellemeket, és velük hatalma alá hajtotta a

¹¹ Amint azt az iniciatikus hagyományok megkövetelik, Nerval elbeszélése nem teljes; nem fedi fel a feltámasztás részleteit, mely a mesterré avatás fontos mozzanata.

¹² Az Özvegy Ízisz, aki hosszú kutatás során összeszedi a meggyilkolt Osiris testrészecskéit, hogy feltámassza. Nerval *A tűz leányai*-ban felidézi Osiris és Ízisz misztériumait és hangsúlyozza Egyiptom, a „Szent föld” jelentőségét a korai kereszténységben.

¹³ A szabadkőműves páholyban Hirám Mester sírja jelképesen a mozaikpadló vagy az oltár alatt van.

környező népeket. Salamon csodás gyűrűjével uralkodott a démonok, a szelek és az állatok fölött. Eltelve a hatalomtól és gyönyörtől, egyre csak azt hajtogatta bölcselkedve: – Egyetek, igyatok, szeressetek, minden más csak hasztalan hívság. És mindezek ellenére, nem volt boldog. Ez a király, aki a silány földi örömekbe sülylyedt, a halhatatlanságra vágyott. Azt remélte, hogy bölcs tudásával és csodás hatalmával sikerül megtisztítani a testét halandó felétől, azzal a feltétellel, ha érintetlenül, minden rontó dologtól elzártan, kétszázhuszonöt évig halálosan mély álomba szenderülhet. Minnekutána lelke megfiatalodva virágzó férfiasságával, mely harmincharmadik évében teljeseedett ki, majd visszatér a testébe.

Mikor aztán öreg és roskatag lett, amint észrevette, hogy ereje elhagyja, s hogy közeleg a vég, Salamon megparancsolta a szellemeknek, hogy a Kaf-hegyen építsenek egy megközelíthetetlen palotát. Közepébe emeljenek egy elefántcsonttal ékesített színarany trónust, amelyet erős tölgyfatörzsekből ácsolt négy oszlop tartson. Salamon, a szellemek hercege elhatározta, hogy ezen fogja tölteni a halálos próbaidőt. Életének maradék idejét azzal töltötte, hogy a csodagyűrűvel, varázsszavakkal és jelekkel próbált fohászkodni minden állathoz, minden anyaghoz és földi elemekhez, mindenhez, ami csak a test porladását, rothadását okozhatja. Könyörgött a párás felhőkhöz, a nedves földhöz, a napsugarakhoz, a szelekhez, a pillangókhoz, a molyokhoz és a lárvákhoz. Könyörgött a ragadozó madarakhoz, a denevérekhez, a baglyokhoz, a patkányokhoz, a döglegyekhez, a hangyákhoz és a bogarak minden fajtájához, amelyik mászik és rágcsál. És könyörgött még a fémhez, kőhöz, lúgokhoz, savakhoz, egészen a növények kipárolgásáig. Miután mindent előkészített, és már biztos volt benne, hogy kivonta a testét minden ártó anyag hatása alól, Eblisnek e könyörtelen papja elvitette magát a Kaf-hegység szívébe. Összegyűjtötte a démonokat, és rettenetes fenyegetésekkel megparancsolta nekik, hogy óriási munkájuk végeztével álmában őrködjenek körülötte. Ezután felült a trónjára, megerősítette a végtagjait, amik apránként kihűltek. Szemei elhomályosultak, lélegzete megállt, és halálos álomba szenderült. És a rabszolga szellemek körülötte, miközben várták, hogy mesterük felébredjen, parancsaihoz híven

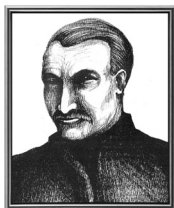
tovább szolgálták. A szelek elkerülték az arcát, a lárvák és kukacok meg se közelítették. A madarak a négylábúak és a rágszálók elkerülték, a vízpára sem zavarta, s a varázslat erejével a test több mint két évszázadon át érintetlen marad. Salamon szakálta a lábáig nőtt. Körmei átszúrták bőrkesztyűit és aranyozott szövetű cipőjét. De hát az emberi tudás határos, vajon hogyan is érhetné el a Végtelent? Salamon is elfelejtett fohászkodni egy bogárhoz, mindegyik közt a legparányibbhoz, az atkához. Az atka titokban, láthatatlanul megközelítette, belekapaszkodott a trónust tartó egyik oszlopba és rágta, rágta, lassan, lassan, szüntelen. A legjobb fülű lény sem hallotta volna kaparni ezt az atomot, mely maga mögött hagyott minden évben néhány szemnyi fűrészport. Kétszázhuszonnégy évig dolgozott. Amikor hirtelen a szétrágott oszlop meghajlott a trónus súlya alatt, s az óriási robajjal leborult. Így hát az atka volt, aki legyőzte Salamont, s ő volt az is, aki elsőnek értesült a haláláról. Mert a királyok királya a kőlapokra zuhanva többet nem ébredt fel soha. A megalázott démonok pedig szégyenkezve ugyan, de visszanyerték szabadságukat.

Itt van hát vége Nagy Salamon történetének, melyet minden igazhívő csak tisztelettel hallgathat. Mert azt bizony a bölcsesség és az igazság tükrében, a Koránban írta meg szent kezével, maga a Próféta a harmincnegyedik *fatihat*-ban.

(Nacsády András fordítása)

Nikosz Kazantzakisz

(1883–1957)

Krétai földműves fia, az athéni egyetemen jogot végzett, majd Párizsban filozófiát tanult, egyetemi tanári habilitációs dolgozatát Nietzsche-ről írta. 1945-ben egy évig miniszter, majd a görög Írószövetség elnöke. Gondolatvilágára mestere, Bergson és Heidegger filozófiája hatott: az életet abszurdnak, a küzdelmet eleve reménytelennek ítéli, de hisz a panteiztikus őserőben, az erény és a szabadság uralmában.

A forradalom után Oroszországba utazott, kacérkodott a bolsevizmussal, de a pártba nem lépett be. Később az ortodox vallás felé fordult, hat hónapot töltött egy rendházban. A katolikus egyház *Krisztus utolsó kísértése* című regényét indexre tette, a görög egyház pedig 1955-ben kiközösítette. Kazantzakiszt fiatalon fogadták szabadkőművesnek, éppen abban az időben, amikor athéni egyetemi tanári habilitációja folyt. Regényei és *Odüsszeia*-feldolgozása mellett fordítói tevékenysége is jelentős: átültette újjöröggre Dante *Isteni színjátékát* és Goethe *Faustját*.

A görög népköltészetben ismert az *Arta hídja* című ballada, amely az építő áldozat történetének a mi *Kőműves Kelemen*ünkre hasonlító változata. Ezt a forrást használta *Az építőmester* című színművéhez, melynek eredeti címe: *Az áldozat*. Eredeti formájában nem mutatták be, 1916-ban zenés tragédiaként került színpadra. Kazantzakisz üzenete túllép a homályos, ősi hagyományt idéző drámán. A gyermekét feláldozó földesúr és a szeretőjét feláldozó építőmester alakja emelkedik ki a történetből, az alkotóé, aki mindent képes feláldozni a tökéletes mű érdekében. Nietzschei gondolat ez, mely közel áll a szabad akarátú ember, a tökéletesedni kívánó szabadgondolkodó világnézetéhez. Ezt idézi szülővárosában, Iraklionban a sírkövére véssett felirat is: „Semmit sem remélek. Senkitől sem félek. Szabad vagyok”.

Az építőmester

II.

(A falu minden lánya ott van, ünnepi ruhába öltözve. Félelmetes moraj lebeg a rettegve suttogó és remegő asszonyok és férfiak felett. A hídtól érkeznek.)

AZ ÉNEKES *(Smaragda lábához omlik):* Smaragda! Smaragda!
(Smaragda némán tekint a híd felé) Istenem mily sűrű a köd a hegytetőn!

EGY FIATAL LÁNY *(az érkezők közül):* Szent szűzanyám! A halál ma ünnepre hív!

AZ ÉNEKES *(miközben a gondolataiba merült Építőmester érkezik):* Úgy tűnik szerencsétlenségedre a kanyarban a Sorssal találkoztál!

AZ ÖREG *(kárörömmel):* Hát most hajolj meg, ha tetszik, ha nem, hajolj meg és csókold meg a kényszer kezét!

A TÖBBIEK *(lélekszakadva, félelemtől vonyítva):* A falu ura! A falu ura!

A FÖLDESÚR *(mély és ünnepélyes hangon):* Isten rám bízta ennek a falunak a sorsát és a tiéteket, holnap számot adok népem életéről. A rossz, bármilyen kicsi, mondjuk mint a szívünkben rejlő apró levél, szívemben fává terebélyesedik, nő és rügyezik a fa, gyökerei terjednek, mint a polip karjai, lelkemet, eszemet fojtogatják. Ezer kintől szenvedek, ezért meg kell találnom a bűnöst, aki a falu szerencsétlenségét okozta. Fedjétek fel, ha ismeritek, bárki lett légyen, akár tulajdon húgotok, lányotok. Átok arra, aki tudja, de hallgat, balsors fejére és gyermekeire.

AZ ÖREG: Urunk, gyermekeink fejére esküszünk, nem ismerjük a bűnöst. Miért is remélnénk, hogy feladja magát? Szép az élet, Uram! Kérdezd csak meg az Építőmestert! Leplezze le ő, ha kedves az élete...

A FÖLDESÚR *(az Építőmesterhez, aki halkán, mozdulatlanul áll):*
 Építőmester! *(az Építőmester a híd felé tekint és hallgat)*

AZ ÉNEKES: Kegyelmezz uram! Kegyelmezz a szépséges csábítónak!

A FÖLDESÚR: Nincs kegyelem! Hallgass énekes! Nem kegyelmezek. Inkább egy áldozat, mint száz! *(egy sápadt, a többieknél is jobban remegő lányhoz lép)* Te vagy tehát a bűnös? Úgy remegsz, mint a nád. Úgy láttam rád mutatott az Építőmester!

A LÁNY *(sírva fakad és összeesik):* Nem, nem! Esküszöm Uram, nem én vagyok. Nem én!

A TÖBBI LÁNY: Nem Urunk. Nem ő az.

A LÁNY: Csak húsz éves vagyok, félek a haláltól.

A FÖLDESÚR: Biztosan valamelyik közületek. Itt vannak a falu legszebb lányai. Elbújt közétek és sír!

A NŐK KARA: Ó, ó!

A MUNKÁSOK *(vakolókanállal a kezükben érkeznek):* Lemegy már a nap. Fogytán időnk!

A FÖLDESÚR *(haragosan):* Ha így van, fogjátok az építőmestert és falazzátok be. Nem adjátok fel a bűnöst? Én majd elbánok veled, Építőmester. Akár akarsz, akár nem, szólni fogsz!

AZ ÉPÍTŐMESTER *(lerázza az aratókat, akik megkísérlik lefogni):* Ne nyúljatok hozzám!

FÉRFIAK KÓRUSA: Ő a bűnös. Miatta vész el falunk!

AZ ÖREG: A folyó téged követel áldozatul!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Ne nyúljatok hozzám!

A FÖLDESÚR: Ha élni akarsz, mondd meg, ki a nő, akinek teste megbénítja gondolataidat, aki képtelenné tesz, hogy megjavítsd a hidat. Add fel, ha élni akarsz!

MUNKÁSOK *(félkörbe állnak az aratók mögé):* Add fel, add fel! A Mester nem élheti saját életét! Tépd ki remegő szívedet és hajítsd a folyóba!

AZ ÉPÍTŐMESTER *(aggódva, magához):* Ne félj szegény szívem, ne szólj!

A FÖLDESÚR *(dühösen):* Fogjátok meg és falazzátok be! *(a fenyegetően morgó munkásokhoz)* Miért kiabáltok? Mi bajotok? Itt én vagyok az úr! Fogjátok és vigyétek, mert nem mondja meg a nevet!

SMARAGDA *(Nem bírja tovább. Aggódva követte az Építőmestert, időnként beszélni akart, majd hirtelen meghátrált, magába fojtotta szót. Most elszánta magát. Az Építőmestert közrefogó férfi-*

ak elé áll és büszkén kiáltja): Álljatok már meg! Engem szeret!
(Mindannyian visszahőkölnek)

A FÖLDESÚR *(Smaragdához rohan, hogy átölelje és elborzadva kérdi):* Smaragda, édes gyermekem! Mi történt?

AZ ÉPÍTŐMESTER: Smaragda!

AZ ÉNEKES *(megcsókolja Smaragda térdét):* Hallgass! Hallgass!

SMARAGDA *(fittyet hányva a rémildözőknek, féktelenül):* Szeretem, imádom, hallja mindenki, nem bánom! *(a munkásoknak)*
 Gyertek! Gyertek! Szeretem az Építőmestert!

A FÖLDESÚR *(aggódva):* Smaragda!

A MUNKÁSOK *(elégedetten):* Bevallotta! Bevallotta! Emlékezz esküdre, Urunk!

SMARAGDA: Ne feledd esküdet apám! Én csábítottam el, én bűvöltem el, én szívtam el erejét, hevét, én csavartam el a fejét, melyet hídépítésre használhatott volna. Igazad van anyó! El kell pusztulnom. Se baj! Tényleg, semmi baj. Édes a halál annak, aki szerelméért adja életét. *(a munkásoknak, akik körülveszik)*
 Gyerünk!

A FÖLDESÚR: Állj! Állj! Nem elég szeretni. Azt mondta Anyó, legyen teste egész éjszaka az Építőmesteré. Az én Smaragdám tiszta.

SMARAGDA *(kétségbeesve keblére kulcsolja kezét):* Istenem, Istenem!

AZ ÉNEKES: Bizonyára egy másik nő volt. Ártatlant elítélni bűn!

A FÖLDESÚR: Fogjátok meg az Építőmestert, és mivel nem mond igazat, vigyétek! Váljék teste a híd alapkövévé. *(az aratók kórusa vidám kiáltásokkal ismét közrefogja az Építőmestert)*

SMARAGDA: Álljatok meg! *(Megállnak. elhaló hangon):* Testem több éjszakán az Építőmesteré volt.

A FÖLDESÚR *(elrettenve):* Smaragda!

SMARAGDA: Ne nézz rám így, apám! *(lehajtott fejjel sír)* Így igaz!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Hazugság! Ne hallgass rá uram! Hazudik!

SMARAGDA: Látjátok? Ha nem szeretne, nem kiáltana. Hallgatna, hogy megmentse magát és a nőt, akit szeret.

A FÖLDESÚR *(Magán kívül járkal, nem tudja mit tegyen. Mereven, félelemteljes reménnyel tekint Smaragdára):* Kegyelmezz, gyermekem!

SMARAGDA: Apám, apám, meghasad szívem érted...

FÖLDESÚR: Mondd, hogy nem igaz! Mondd, hogy csak rémálom az egész!

SMARAGDA: Nem tehetem, nem tehetem! Igaz! Emlékezz mily sápadt és nyúzott voltam reggelente. Panaszkodtál is...

A FÖLDESÚR *(kétségbeesetten befogja a lány száját)*: Hallgass!

ASSZONYOK KÓRUSA: Ezért volt hát, a csókok miatt... Gyakran láttam őket együtt éjfél tájban a folyóparton... Én is! Én is! Én is!

SMARAGDA: Miért vonyítotok most, mint a kutyák, akik a haldokló szarvas teteme felett csaholnak? Igen tudom, mindnyájan láttatok! Na és! Nem bánom... Eddig szépségemet irigyeltétek. Most szerelmem miatt halálomat kívánjátok. Ne kiabáljatok, kedvesem ismeri testem titkos zugait. Mit számít, hogy meghalok? A folyó minden hulláma se olthatja el csókjai tüzét testemen!

ASSZONYOK KÓRUSA: A folyó hullámai se moshatják le teste szégyenét!

AZ ÉNEKES: Oh Istenem, milyen édes a bűn, milyen édes!

ASSZONYOK KÓRUSA: Züllött némbor, léha ringyó!

SMARAGDA: Üvöltsetek csak, meg se hallom! *(kitárt karral közeledik a kórushoz)* Gyertek csak, jöjjetek, adjátok kezeteiket, dörzsoljátok arcomhoz orcátokat, adjatok csókot ajkaimra! Nem bánom! Érintéseitek nem szennyezheti be testemet, érett gyümölcsként illatozó testemet!

A FÖLDESÚR *(önkívületben ütni készül, lezárni száját)*: Úgy eszen rád az átok, Smaragda, mint az egész hídnál nehezebb palósfűtés!

SMARAGDA *(a földre hullik, mint, akit letaglóztak)*: Jaj, jaj! *(apjához kúszik, a kezét keresi)*

A FÖLDESÚR *(hátrál)*: Ne nyúlj hozzám! Bemocskoltad nevemet, híremet, házam nevét! Elégetted nevemet és a szárlózsza irányába szórtad szét hamvait. Hová legyek, hová fussak?

SMARAGDA: Hallgass apám! Kegyelmezz!

AZ ÉPÍTŐMESTER: *(nem bírja tovább, fölemelkedik)*: Hallgass Smaragda, ne sírj! Most már tudom mennyire szeretlek. Nagyon, nagyon szeretlek! Sokfelé jártam, hegyeken, tengeren keltem át, hidakat építettem folyók felett. Mindezt azért tettem,

hogy megjeljelek, hogy legmerészebb álomom valóra váljon. Miért kiabáltok? Hogy van merszetek közénk állni? Szeret és szeretem! Nem volt szükségünk engedélyetekre, hogy átszerelmeskedjünk az éjszakát.

SMARAGDA (*magához tér, feláll, készen az áldozatra*): Köszönöm! Köszönöm!

A FÖLDESÚR (*az Építőmesterhez*): Átkozott volt a nap, amikor házam küszöbét átlépted. Élveteg csábító, úgy loptad el becsületeimet, mint egy aljas kalóz! (*Smaragdához, aki kérleli, hogy hallgasson*): Ne érj hozzám! Nincs többé lányom! (*kebléhez kap, mintha kettészakítaná*): Oh balsors, mit tettél! (*a munkásokhoz*) Vigyék! Látni se akarom... Szememből könny árad... Ébredj oh balsors, ezentúl te lesz gyermekem! (*Sír. Néhány arató házához vezet. A munkások közrefogják Smaragdát, aki apjára néz, amikor az rátekint. Smaragda apja tárt karjába szalad. Mindketten sírva fakadnak.*)

SMARAGDA: Adj egy utolsó, szelíd csókot apám, mielőtt utamra indulok, ahonnan senki sem tér vissza!

A FÖLDESÚR: Gyermekem! Gyermekem! (*megcsókolja és sír*)

A MUNKÁSOK: Lemegy a nap! Lemegy a nap! Induljunk! (*Nehezen válnak el. A földesúr elindul. Smaragdát lassú léptekkel, mint egy mennyasszonyt a folyó felé vezetik. Az Építőmester gondolataiba mélyedten, elszántan lépked mellette.*)

AZ ÉPÍTŐMESTER: Ne sírj szerelmem, ne sírj! (*átkarolja, segíti*)

SMARAGDA: Gyere közelebb, még közelebb, hogy szívem mellett érezzelek, mint az esküvőre készülő mennyasszony. (*sírva fakad, mint akinek hirtelen eszébe jut valami*) Képzeld, vőlegényem a folyó... a döngölt föld nászágy... a véres kövekből fonták koszorúmat. Ó! Ó!

AZ ÉNEKES: Smaragda, nem könnyörülsz szépséges testeden?

SMARAGDA: Öröm szép testünket annak ajánlani, akit szeretünk.

AZ ÉNEKES: Smaragda, könnyeim peregnek érted... Gondolj bele, a másvilágon nincs nap, nincs ünnep, pókháló mindenütt. Kiszáradt faként végzik ott a délceg ifjak, a lányok omladozó kapuk, a kisgyermek sápadt, aszott almák!

SMARAGDA (*rémülten*): Hallgass! Miért ijesztgetsz a halállal?

(Megáll, sírva. A munkásokhoz, akik a folyó felé vonszolják): Lassabban, ne siessetek. Hagyjatok még egy napot élni! Egyetlen napot! Nem láttam még a hegyeket hajnalban, nem ismerem még a madarat, amely elsőnek csiripel napkeltekor. Nem figyeltem rájuk. Kegyelem! Egy napot még. Egyetlenegy napot!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Hallgass Smaragda, ne sírj! Néhány éjszakán több boldogság, több öröm, több földi jó jutott nekünk, mint a falu valamennyi párjának évezredek alatt. Beteltünk e világ minden gyönyörével. Nyugodtan és elégedetten halunk meg.

SMARAGDA *(önkívületben, keserű szomorúsággal mosolyog):* Oly csendesek a bércek, oly csendesek a völgyek. Fiatalok még, nem halni készülnek.

EGY MUNKÁS *(kezében vakolókanállal és sarlóval):* Siessünk! Nyugszik a nap! *(vakolókanalával a gyönyörű naplementére mutat)*

SMARAGDA *(megremeg):* A nap!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Smaragda! Szmargdám!

AZ ÉNEKES: Lassabban, Építőmester! Hadd élvezze még a napot!

SMARAGDA *(Mohón tárja karjait a nap felé. Haja, szeme, arca úgy fogadja a napsugarakat, mint a szomjas föld az első őszi záport):* Ó nap! Még most is, a nagy búcsú idején, a végső út elején úgy érzem gyengéd terhedet, mint rajtam fekvő szeretőmét. Megtöltöd tenyeremet, hajamat, szememet és ruhám fodrait, érzem amint végigcsókolod forró nyakamat és arany keresztként keblemre siklasz. Ó nap!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Gyere Smaragda édesem, ne sírj!

AZ ÉNEKES *(méltatlankodva):* Persze, hogy remeg szegény! Mit vártál? Hogy miközben a halálához vonszolják nevéssen és köszönetet mondjon? Az ördögbe a híddal, Építőmester! Mi lesz velünk, ha Smaragda elmegy? Egyetlen hajszála többet ér a világ minden hídjánál! Inkább üldögnék búsan és tehetetlenül a folyóparton, mivel a túlsó oldalra nem mehetek és vigasztalna Smaragda mosolyával, mintsem, hogy átlovagoljak vasnál erősebb hidadon! *(Smaragdához):* Összetöröm furulyámat és a hídra dobom. *(térdén összetöri a furulyát)* Ó szépséges vértanú, egyedül én szenvedek és sírok érted. Ó Smaragda, Smarag-

da! Egyetlen pillanatig fényesítetted életünket és máris eltűnsz, mint a hullócsillag.

SMARAGDA: Elég volt, Énekes! Ó nap és hegyek, fák és tenger, úgy szerettem élni, Isten veletek! Ha elmegyek, ha a fekete föld alá temetnek, senki se oldja majd ki húsz évem rózsaszín övét! *(megáll és remeg)*

AZ ÉPÍTŐMESTER: Szerelmem, szerelmem! *(a hídhoz érnek.)*

SMARAGDA: Ó! *(az Építőmester lehajol, hogy megölelje, Smaragda elhárítja)* Ne ölelj meg, ne tedd! Nem lesz erőm meghalni. *(a munkásokhoz)* Gyerünk, siessetek! *(gyengéden a pillér mélyébe eresztik)*

AZ ÉNEKES: Hunyd be szemed Smaragda! Hunyd be, hogy ne lásd, mily szép a világ, melyet elhagysz.

AZ ÉPÍTŐMESTER: Hallgass, hallgass! Ne sírj, szeretlek! Hallgass!

AZ ÉNEKES: Elmész szépségem, itt hagysz? *(a kövekre veti magát)*

AZ ÉPÍTŐMESTER *(eltolja az Énekest):* Állj a másik oldalra és hallgass! *(a köveket és meszet hozó munkásoknak):* Rakjatok kettő helyett négy sarokkövet. *(fájdalmasan, de hangosan):* Erősítések meg vassal és ólommal!

SMARAGDA *(lentről):* Ó!

AZ ÉPÍTŐMESTER: Szerelmem, szerelmem! Ne remegj! *(fölé hajolva beszél)*

A MUNKÁSOK *(látva, hogy a híd szilárd lesz):* Bravó Építőmester! Nagyszerű!

AZ ÉPÍTŐMESTER *(felháborodva visszafordul):* Hallgassatok! *(A munkások dolgoznak. A kopácsolást és az Énekes siránkozását hallani, semmi mást. Sokáig tart, senki se beszél. Majd a híd mélyéből Smaragda halk, elfojtott hangja.)*

SMARAGDA: Lassan, lassan! Fáj!

EGY MUNKÁS: Remeg a híd, mint szelíd hangja, mint kis szíve.

EGY MÁSIK MUNKÁS *(a mélységbe nézve):* Kétrét görnyedve ül, térdére kulcsolja kezét.

HARMADIK MUNKÁS: Hajtincsei, mint algák lebegnek a vízen. Egész testében remeg.

AZ ÉPÍTŐMESTER *(a lyuk felé hajol és lekiált):* Ne remegj, édes Smaragdám! Kulcsold kezedet térdedre, szorítsd jól, ne mozogj!

SMARAGDA: Ó!

MUNKÁSOK: Szilárdul, erősödik a híd! Már nem remeg! *(csend, a kőművesek kalapácsát és az Énekes jajveszékelését hallani)*

AZ ÉPÍTŐMESTER *(keservesen sír):* Smaragda, Smaragdám!

SMARAGDA *(lentről, igen halkán, alig hallani):* Hallgass szerelmem, hallgass és ne félj! Vassá válik szívem, hogy álljon a híd, vassá válik hajam, vassá szerelmem, hogy szilárd hídon, biztonságosan haladjanak a járókelők.

AZ ÉNEKES *(mélán):* Istenem, Ó Istenem! Erősebb a szerelem, mint a halál!

MUNKÁSOK: Nem remeg már a híd. Nem remeg! Erős, mint a vas!

AZ ÉPÍTŐMESTER *(kiáltva):* Smaragda! *(halálos csend, sóhajtsa se hallatszik. Még egyszer, szomorúan lekiált.):* Smaragda! *(Mindannyian köveket dobnak a lyukba. Az Énekes bedobja kettétört furulyáját. Az Építőmester egy hatalmas követ dob rá. A cigányok vidáman dolgoznak. Az aratók is köveket hajítanak a lyukba. Kiderül, a napnyugta szelíden bearanyozza a természet apoteózisát.)*

A CIGÁNYOK KARA: Bravó, Építőmester, Bravó! Darvak vagyunk, a szellem tavaszának fekete fecskéit hozzuk- vetjük hegyen-völgyön, lélektől-lélekig.

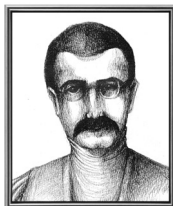
AZ ÉPÍTŐMESTER *(szomorúan, mozdulatlanul hallgatja őket, majd hirtelen feláll):* Álljatok fel! Munkánk véget ért! Induljunk! *(összehajtják sátraikat, indulásra készen)*

A CIGÁNYOK KÓRUSA *(dob és castagnette kísérettel heves tánc):* Bravó Építőmester, bravó! Viszontlátásra és jó utat!

(Márton László fordítása)

Rudyard Kipling

(1865–1936)

Első pillantásra furcsának tűnhet, hogy az angol gyarmatbirodalom énekese szabadkőműves volt. Kora gyermekeként azonban Kipling az impériumban a haladás letéteményesét látta; a fehér ember kötelességet teljesít, amikor messze vidékekre elviszi a civilizáció áldásait. Indiában, ahol apja a bombayi Képzőművészeti Főiskolát igazgatta, a hódítók és a meghódítottak között a szakadék épp olyan mély volt, mint a kasztok között. Az egyetlen helyet, ahol a különbségek eltűnnek éppen a szabadkőműves páholyban vélte megtalálni. Kiplinget húszéves korában, 1885-ben vették fel a lahore-i Remény és Kitartás páholyba.

Szülei angliai középiskolába írták be, tizenhat éves korában tért vissza Indiába, ekkor jelentek meg első versei. Sokáig újságírással kereste kenyerét, indiai lapok tudósítójaként járta be Ázsiát és Dél-Afrikát. 1893 és 1893 között jelent meg a *Dzsungel* könyvének két kötete, ennek köszönhetette világhírét, bár költői és szépírói életműve is jelentős. 1897-ben, házassága után véglegesen a dél-angliai Sussex grófságban telepedett le. 1907-ben Nobel-díjjal tüntették ki.

A XX. században Kiplingnél senki sem írt többet és szebben a szabadkőművességről: alapelveiről, szimbolikájáról, a hétköznapiakról. Figyelemreméltó, hogy amíg a témáról szóló verseiben túlfűtött, patetikus hangot üt meg, addig novelláiban nagyon is hétköznapi, szeretetteljes ironiával ábrázolt alakokat találunk.

Anyapáholyom

Ott volt Rundle felügyelő,
Meg Dorkin fegyházügyész;
Beazelay a könyvelő
És Blake karnagy-zenész.
Ackman – főtiszt a megyén –
Állt a páholy keletén
És – kis boltja volt a faluszélen –
Trenjee Aduljee volt korban az élen.

Idekint: „vigyázz...” „alázattal kérem...”
Odabenn: mindegyik egyformán „Testvérem”.
A körző s a háromszög ontották a fényt,
Ott öltötték reám az inaskötényt.

Ott volt Bola Náthán,
Meg Soul, az arab zsidó,
S nehéz gondokkal vállán
Moh'med, a rajzoló.
És Chuckerbutty Babou,
Meg Amir Singh, a hindu.
És Castro, a spanyol eredet,
Ő Krisztus hitében született.

Páholyunk öreg ház, kopott,
Nem látott tápist, oszlopot,
De őriztük a hagyományt
Mit őseink hagytak reánk.
Szerettük, mint anyját jó gyerek
És soha nem voltunk hűtelenek.
De elszállt az idő vele, és
Reáborult a feledés.

Ha végetért a munka,
Meggyúltak a pipák.

Szálltak föl az eszmék
S a füstkarikák.
Megvitattuk a vallást,
A tudományt, zenét
Így ismertük meg egymást
És egymás Istenét.

És szót szóval cserélve
Ott ültünk mind, amíg
Pirkadt s a madárdal
Felharsant: hajnalig.
Búcsúztunk s ágyba tértünk,
De míg ránk nem jött az álom
Krisztus, Mohammed és Shiva
Vitázott, mind a három.

A hon szolgálatában
Jártam a nagyvilágot.
Páholytól – páholyig
Követtem én a lángot;
A föld sokféle táján
Viseltem a kötenyt,
De lelkem oda vágzott
Hol megláttam a fényt.

És visszavágyom újból
Vitát, szóharcokat.
Úgy vágyom látni ismét
A régi arcokat!
Az ajtón túli székben
Az álmos templomőrt,
S az ajtón benti fényben
Meleg, testvéri kört.

Idekint: „vigyázz...” „alázattal kérem...”
Odabenn: mindegyik egyformán „Testvérem”.

A körző s a háromszög ontották a fényt,
Ott öltötték reám az inaskötényt...

(Patzauer Dezső átköltése)

Ha

Ha nem veszted fejet, mikor zavar van,
S fejvesztve téged gúnyol vak, süket,
Ha kétkednek benned, s bízol magadban,
De érted az ő kétkedésüket,
Ha várni tudsz és várni sose fáradsz,
S hazugok közt se hazug a szád,
Ha gyűlölnek, s gyűlöltségtől nem áradsz,
S mégsem papolsz, mint bölcs-kegyes galád,

Ha álmodol – s nem zsarnok az álmod,
Gondolkodol – s becsülöd a valót,
Ha a Sikert, Kudarcot bátran állod,
S úgy nézed őket, mint két rongy csalót,
Ha elbírod, hogy igazad örökre
Maszlag gyanánt használják a gazok,
s életműved, mit ott van összetörve,
silány anyagból építsék azok,

Ha mind, amit csak nyertél, egy halomban,
van merszed egy kártyára tenni föl
s ha vesztesz és elkezded újra, nyomban,
nem is beszélsz a veszteség felől,
ha paskolod izmod, inad a célhoz
és szíved is, mely nem a hajdani,
mégis kitartasz, bár mi sem acéloz,
csak Akaratod int: „Kitartani”,

Ha szólsz a néphez s tisztesség a vérted,
királyokkal jársz, s józan az eszed,
ha ellenség, de jó barát se sérthet,
s mindenki számol egy kicsit veled,
ha a komor perc hatvan pillanatja
egy távfutás neked s te futsz vígan,
tiéd a Föld és minden, ami rajta,
és – ami több – Ember leszel, fiam.

(Kosztolányi Dezső fordítása)

A palota

Király voltam és Kőműves – tapasztalt ügyes mester,
S egy királyi palotához alapot készítettem.
Rendelkeztem, s leástam. S a homok alatt láttam
Romjait-roncsait egy királytól emelt palotának.

A tervezés silány volt, a mű szellemtelen –
Az alapzat céltalan tekergett végtelen –
Durva, elrontott munka, s minden kővén ez állt:
„Egy építő követ majd. Sejthettem volna már.”

Az árokban, hol jól-kigondolt alapzatom leraktam,
Boltköveit ledöntve én mindent újra szabtam.
Mésszé őrölve márványt, kiégettem és széjjel
Terítve éltem azzal, mit a holtak hagytak nékem.

Nem néztem le fölénnel, s ahogy szétfeszítettem,
A lebontott alapzatban építő-szívre leltem.
Ahogy az nőtt és kérlelt, úgy jöttem rá magamban
Mi formát álmodott az, ki építeni akarta.

Míg Király voltam és Kőműves – gőgöm teljében éppen,
Üzentek a sötétből. Suttogva így beszéltek:
„Nem szabad befejezned” – mondták:
„Már időd leszolgáltad,
Palotád, mint a másiké. A Király rak majd várat”.
Hívtam embereimet, hagyjanak mindent félbe,
S rábíztam félkész művetem hűtlen évek hitére.
Csak azt írtam fel a fára, s véstem oszlopokra:
„Egy építő követ majd. De hát sejthettem volna”!

(Gömöri György fordítása)

Metszett új kövem

Metszett új kövem fényt fogad,
Hol bíbor láng az ablakon,
S míg éjbe hull az alkonyat,
Felvigyázóm, imádkozom.

Ha munkám jó, a Te Kezed
Kényszerítette, Mesterem –
Hol elvétettem tervedet,
Az én hibám, elismerem.

Fáradozás, ha elmarad,
A bántalom örökletes.
Amit Veled és Általad
Teszek, legyen tökéletes.

Vágyam, hol álmokba futott,
Keserű tévelygésemet,
Tűz Tevője, Te jól tudod,
Sár Tevője, Te ismered.

Édent, míg álma nem fakul,
Kézműves agyba Te viszel –
Szakmáján Istenként vidul,
Magát emberként méri fel.

Még egy kő helyére kerül,
Így nő Értéked Temploma.
Kegyed révén szemem derül,
Földeden nincs talmi soha.

Ne vedd el ezt a látomást,
Engem bármi űz, baj talál.
Támaszul hadd ne hívjak mást,
Segítsem, ki támaszra vár!

(András Sándor fordítása)

Kafirisztán királya

Magam is emlékszem, egy vak ember nyitott be egyszer a szerkesztőségbe. Valami görbe pálcza meg madzag volt vele. A madzagot a maga módja szerint rátekerte a pálczára, s órák meg napok multán is le tudta olvasni a mondatot, a mit rácsavart volt. Tizenegy hangra csökkentette az ábéczét, engem is megtanított volna reá, csak hogy nem boldogult velem.

– Hát, mondom, elküldtem a levelet Dravotnak s megizentem, hogy jönné vissza, mert a királyság akkora, hogy egymagam el nem igazodok véle; azzal megindultam az első völgy iránt, meg-nézem, úgy gondoltam, mennyire vannak a papok a munkával. Azt a falut, a melyiket a főnökkel kerítettünk meg, Baskajnak, az első falunkat meg Ez-Hebnek hívták. Az ez-hebi papok jól dolgoztak, de a birtokok miatt sokat civakodtak s olyankor ész kellett, hogy eldöntsem a pert.

Minthogy pedig a szomszéd faluból éjjelenként nyilakkal támadtak, kimegyek, körülnézek, keresem a falut s ezer yadról addig lő-

döztem, amíg csak el nem fogyott mind a patronom, a mit oldalukba szántam. Akkor vártam Dravotra és békén tartottam népemet.

Egyszer reggel csuda nagy dobolást, kürtölést hallok; hát nem Dravot jön lefelé seregével a dombról, még száz ember is lép a nyomában s a mi legcsudálatosabb volt, aranykorona a fején.

– Csuda nagy dolog ez, te, Carnehan, – mondja Dániel – minden a miénk már erre. Én a Nagy Sándor, meg a Semiramis királyasszony fia volnék, te pedig vagy az öcsém, azonfelül pedig Isten! Még ilyent! Hat álló hete masírozok, verekedek a sereggel, s tíznapi járóföldön minden kis vacak falu beadta derekát szép szóra. És a mi első, markomban az üstökük, majd meglásd; neked még koronát is kerítettem. Kettőt kovácsoltattam Su-ban, vagy minek híjják azt a fészket, ahol annyi az arany, mint birkában a fagyú. Tömérek arra az arany, a sziklából türkizt tördöstem le lábammal, a folyók iszapja csupa gránátkő s ehun egy darab borostyánkő, úgy hozta egy ember. Hidd össze a papokat, oszt nesze, nyomd fejedbe a koronát.

Egy ember szétveti a fekete szőrtarisznyát, én meg fejembe csapom a koronát. Szűk is volt, nehéz is volt, de csak tűrtem a dicsőségért. Kovácsolt aranyból készült, öt fontot nyomott s olyan volt, mint az abronsz.

– Hallod-e, Peachey, – mondja Dravot – akár fegyverhez se nyúljunk ezután, Istenemre, kiségit a szabadkőműves mesterség!

Azzal elem vezette a főnököt, akit Baskajban hagyunk, Billy Fish volt.

– Szorítsd meg a kezét! – mondja Dravot; én megszorítom s abban a nyomban észreveszem, hogy ő is szabadkőműves. Egyet se szóltam, csak a legényfogást próbáltam ki rajta. Visszaadta, jól van! Megpróbáltam a mesterfogást, de már azt nem tudta.

– Legény! – mondtam Dávidnak – A jelszót tudja-e?

– De tudja ám! – felelt Dávid – Nem csak ő, minden pap tudja.

– Igazi csoda volt! A főnökök és papok úgy el tudtak igazgatni egy legénypáholyt, akárcsak mi; a jeleket a sziklába vésik, de a harmadik fokozatot nem ismerik, azért jöttek hozzánk. Régen tudtam, hogy az afgánok ismerik a legényi rangot, de erretájt csoda ez. Isten vagyok és nagymester; harmadrendű páholyt nyitok s előléptetjük, a papokat, meg a községek fejeit.

– Hej, nem törvényes dolog ez – mondok – páholyt nyitni meghatalmazás nélkül, már pedig mi sohasem voltunk tiszték a páholyban.

– Nagyszerű egy fogás! – mondja Dravot – Olyan simán karikázik majd vele az ország, akár a négykerekű kocsi a lejtőn. Okoskodásra nincsen most idő, mert könnyen ellenünk támadhatnának. Negyven főnök a szárnysegédem, elő is léptetem őket, már amennyire megérdemlik. Szállásold el az embereket a falukba s igyekezzünk összeeszkábálni valahogyan egy páholyt. Az Imbra-templom jó lesz gyűlésteremnek. Az asszonyok meg majd megcsinálják a kötényeket, csak meg kell mutatni nekik, hogyan.

Szinte hanyatt vágódtam, de jutott még annyi eszem, hogy be-
lássam, micsoda nagyszerű fogás lesz ez a páholy dolga. Megmu-
tattam a papok feleségeinek, a rangbéli kötényeket hogyan csinál-
ják, de Dravot kötényét kézzel szegettem be, a jelvényeket türkiz
kőből rakattam ki, fehér bőrön, nem vásznon. Mesterszéknek egy
nagy, kockaalakú követ tettünk a templomba, a tiszték számára
meg apróbb köveket; a padlót teli festettük fehér négyszögekkel és
hát megtettünk minden tőlünk telhetőt.

Az éjjel a dombon tartottuk meg örömtüzek körül a fogadást s
ezen Dravot kijelentette, hogy Nagy Sándor fiai vagyunk, azonfe-
lül istenek és volt szabadkőmives nagymesterek s azért jöttünk,
hogy Kafirisztánt olyan országgá alakítsuk, a hol minden emberfia
békén eheti majd kenyerét, békén ihatja italát; legszükségesebb
azonban, hogy engedelmeskedjék nekünk.

A főnökök rendbe elébünk járultak, megrázták kezünket, mind-
annyian szőkék, fehér bőrűek voltak, akár ha csak régi barátaink
kezét rázogattuk volna.

El is kereszteltük őket indiai barátaink neveire, a szerint, hogy
ki melyikükre melyik jutott eszünkbe. Az egyik lett Billy Fish, má-
sik Holly Dilworth, Pikky Kergan, ez az utolsó tulajdonképp főnö-
ke volt egy ruhowi bazárnak, stb.

Következő éjszakán esett a legfurcsábbik csoda a páholyban,
egy öreg pap untalanul rajtunk tartotta a szemét, a mitől igen kel-
lemetlenül éreztem magamat, mert tudtam, hogy magunknak kell

kieszelnünk a szertartásokat, azt meg nem tudtam, mennyit értenek ezek hozzá. Az öreg pap idegen volt, Baskaj falun túlról jött.

Dravot felkötötte a mesterkötényt, a kit a leányok készítettek neki. A mi papunk abban a szempillantásban nagyot vakkant s neki igyekszik, hogy felfordítsa a követ, a melyiken Dravot ült.

– No most végünk van! – mondom – Így nyisson páholyt az ember, engedelem nélkül.

Dravot még akkor se hunyorított, amikor tíz pap nekiesett a nagymesteri székeknek és felborította azt, mivelhogy Imbra szent kövének nézték. A pap dörgölni kezdi a kő alját, lekaparja róla a piszkot, azzal mutatja a többi papnak a mesterjegyet, ugyanazt, amelyik Dravot kötőjén is látszik.

Maguk az Imbra-templom papjai se tudták, hogy rajta van. Az öreg pap elvágódik Dravot előtt és csókolja lábát.

– Megint kedvezett a szerencse! – mondja Dravot a páholyon által. – Most már nyugton lehetünk.

Arra földhöz vágja puskámat s mondja:

– Tekintélyemnél fogva, a mellyel tulajdon jobb kezem, meg Peachey ruházott fel, kijelentem ezennel, hogy én az esz kafirisztáni szabadkőművességnek s ezen ország anyapáholyának nagymestere vagyok, ezenfelül pedig Peacheyvel együtt Kafirisztán királya.

Azután fejébe nyomja koronáját, én az enyimet – az első pallér én voltam – s megnyitottuk a páholyt.

Csoda volt az! A papok olyan egy-kettőre belétanultak a két első rang dolgaiba, mutogatni sem kellett nekik semmit.

Akkor Peachy, meg Dravot előléptették a főpapokat és távol eső faluk fejeit. Billy Fish volt első a sorban és mondhatom, szemeszája elállott volna belé. Csak úgy találomra próbáltuk ugyan a szertartást, de célt nem értük vele. Csak tíz embert válogattunk ki a legelőkelőbbek közül, azokat tüntettük ki, mert nem akartuk, hogy közönségesse válják a kitüntetésünk. Pedig ugyan kiáltozott a többi is, hogy előlépne ő is.

Hat hónap multán megint leszen gyűlés, – mondja Dravot – addig meglátjuk hogyan viselkedtek majd.

(Elek Artúr fordítása)

A testvérek nevében

Kanárit vásároltam egy madárüzletben, amikor először beszélt hozzám és azt javasolta, hogy válasszak egy kevésbé színes példányt. – A szín az etetésben van – mondta. – Ha nem tudja, hogyan kell etetni őket, elmegy. Ne haragudjon, de a kanári a hobbim.

Kisurrant, mielőtt megköszönhettem volna. Középkorú férfi volt, szürke haj és rövid sötét szakáll, mint egy Sealyham terrier ezüst szemüveggel. Az arca és a hangja a fejemben maradt, olyan pontosan, hogy hónapokkal később, amikor beleütköztem a Temzéhez utazó Horgász Klub tagjaitól hemzseggő peronon, felismertem, megfordultam és bólintottam.

– Megfogadtam a kanárral kapcsolatos tanácsát – mondtam.

– Igen? Jól van! – válaszolta lelkesen a vállán lévő horgászkeszleten keresztül, aztán elválasztott bennünket a tömeg.

Egy évvel ezelőtt befordultam a dohányboltba egy csúnyán eldugult pipa kitisztítása ügyében.

– Ugye! Ugye! És hogy ment a kanári? – kérdezte a férfi a pult mögött. Kezet fogtunk és Hogy hívják? – kérdeztük egyszerre.

Lewis Holroyd Burgesnek hívták, a „Burges és Fiából”, amit láthattam volna az ajtó fölött, de a Fia elesett Egyiptomban. A szakáll a sötétebb volt és a haja fehérebb, mint azelőtt és a szemei beesetek egy kicsit.

– Ugye! Ugye! – gondoljuk csak – mondta, hogy a sok millióból egy ember ilyen furcsán előkerül, amikor olyan sokan nem kerülnek elő többet, mi? (Ekkor mondta el fia halálát, és hogy a gyereket miért keresztelték Lewisnak.) – Nem sok maradt a középkorúaknak jelenleg. Még az ember hobbija is – lélegzetével félbeszakítva a mondatát. – Együtt szoktunk horgászni. És ugyanaz a kanárrikkal! Tenyésztettük őket. Mély narancs volt a specialitásunk. Ezért szóltam magához, ha emlékszik, de már minden madarat eladtam. Ugye! Ugye! És most nézzük mi a baj.

Hibás pipám fölé hajolt és a sebész ügyességével bánt vele. Katona jött be, valamit suttogott, választ kapott és kiment.

– Manapság sok kuncsaftom katona, és többen tagjai a Mesterségnek – mondta Burges úr. – A szívem megszakad, hogy milyen

dohány kell nekik. Persze ötezerből, ha egynek van dohányérzéke. Válogatni az tudnak, érzék nincs. Vegyük a maga pipáját. Jobb sorsra érdemes, mint amit kapott. Mindennek van folyamata, szertartása. Akármikor, ha erre jár ígére, örömmel látom. Van egykét ez meg az, ami esetleg érdekli.

Azzal a ritka érzéssel hagytam el az üzletet – ami csak fiataloknak jár ki –, hogy barátot találtam. Sebesült jött felém az ajtó felől és „Burgest” kérte. Úgy tűnt, ismerték a helyet a környéken.

Később újból odataláltam, és azután is gyakran, de csak a harmadik alkalommal fedeztem fel, hogy Burges úr féltulajdonosa volt Ackman és Permitnek, a nagy szivarcégnek, amihez egy nagybácsi által jutott hozzá, akinek a gyerekei közel laktak a Cromwell utcához. Hallottam, hogy a nagybácsi a Tőzsdén játszik.

– Ösztönből vagyok kereskedő – mondta Burges úr. – Szeretem a dolgok kezelésével járó szertartásokat. Mindig jól ment az üzlet. És nekem is jól megy az üzlet miatt.

A nagyapja alapította 1827-ben, de a berendezés és a megbízatásokat jelző táblák legalább félszázaddal öregebbek voltak. A vörös-ses barna dohány és tubáktégelyek koronákkal, szalagokkal, és elfelejtett keverékek neveivel, arany betűkkel, a ragyogó „Oronoque” dohányhordók, amikre a kedvenc kuncsaftok ültek, a meggyfekete mahagóni pult, a finoman kiformált polcok, a süllyesztett szivar-szekerények, a német ezüst állványos mérlegek, és a holland réz tálcá és dohányvágó kés, irigylésre méltók voltak.

– Nem rosszak – értett egyet. – Annak a nagy brisztoltégelynek nincs párja, tudomásom szerint. Az a nyolc tubáktégely a harmadik polcon – Dollin edényei, A Wimble-nek dolgozott a Negyvenhétben, egyedülállóak. Van valaki a szakmában, aki meg tudná mondani mi volt Romano Hollandé-ja? Vagy Scholten’s, vagy John Lane? Egy tubákörló Első György idejéből, és itt van Louis Quinze – miről beszélek? Treize, Treize persze – bran-tubákhoz kitűnő. Ezek rendes szerszámok voltak a nagyapám idejében. Most ki az ördögre lehet hagyni ezeket a British Múzeumon kívül, el sem tudom képzelni!

Pipáit – ez is tanulságos történet lenne –, tüneményes pipáit a fogadósobában tartotta, és így történt, hogy megismerkedtem a

feleségével. Egy reggel, amikor vágyakozva néztem a „cigarro” – nem szivar – szekrényt, spanyolmívű ezüst zárlapokkal és fiókgombokkal, sebesült kanadai lépett az üzletbe és megzavarta bol-dog kis összejövetelünket.

– Hé – kezdte hangosan –, maga a jó hely?

– Ki küldte? – követelte Burges úr.

– Valaki a Messinies-ből. De nem ez a fontos! Nincsenek igazol-ványaim, semmi papír, semmi, érti? Elhagytam a páholyt, tizenhét dollárral jövök nekik. De az az ember a Messinies-ben azt mon-dta, hogy az itt mit se’ számít.

– Nem számít – mondta Burges úr. – Ma este 7-kor találkozunk.

Az ember álla nagyot esett. – Pokolba! – mondta. – De én kór-házba’ vagyok, nem tudok e’jönni.

– És kedden és pénteken 3 órakor – adta hozzá azonnal Burges úr. – Kell bizonyíték, természetesen.

– Asz’ izsem az meg lesz – válaszolt ujjongva. – Akko’ kedd.

Elsántikált ragyogó mosollyal.

– Ez ki lehet? – kérdeztem.

– Annyira tudom, mint maga – kivéve, hogy bizonyára testvér. London tele van kőművesekkel most. Hát igen! Azt tesszük, amit le-het manapság. Ha eljönne teára ma este! Utána elviszem a páholy-ba. Előkészítő páholy a miénk.

– Örömmel. Melyik a maga páholya? – kérdeztem, mert eddig nem nevezte meg.

– Hit és Munka 5837, minden hónap harmadik szombatja. Elő-készítő páholyunk formálisan minden csütörtökön jön össze, de most ennél gyakrabban ülésezünk, mert olyan sok látogató test-vér van a városban. Itt belépett egy másik kuncaft és én elmen-tem, nagy érdeklődést érezve Burges testvér hobbyjai iránt.

Teaidőben úgy volt öltözve, mintha templomba menne, és arany cvikkert viselt az ezüst szemüveg helyett. Áldottam csilla-gomat, hogy eszembe jutott rendesebb ruhába öltözni.

– Igen, tartozunk ennyivel a Mesterségnek – ismerte el. – A szer-tatások megerősítenek. A szertartás az ember természetes igénye. Minél inkább felkeverednek a dolgok, annál inkább hozzájuk me-nekülünk. Irtózom a slampos szertartásoktól. Várjon csak, lenne

kedves segédkezni a vizsgálatoknál, ha sok látogató testvér jön ma este? Meglátja, hogy egyesek ugyancsak rozsdásak lesznek, de a Szellem, és nem a Szó, amelyből az élet támad. A látogató testvérek ügye nagyon fontos. Olyan sokan vannak Londonban mostanában, ugye, és olyan kevés helyen találkozhatnak.

– Te kedves! – mondta Burges asszony és átnyújtotta neki a kulcsot és a monogramos köténytáskát.

– A páholyunk itt van a sarkon – folytatta. – Ne kritizálja nagyon a külsőségeket. A helység garázs volt azelőtt.

Amennyire ki tudtam venni az alázatot kívánó sötétségben, felmentünk egy lejtőn valami udvarba. Burges úr vezetett, előre is elnézést kérően mormogva.

– Ne várja el, hogy – mondogatta még mindig, amikor egy erkélyhez értünk és beléptünk a gondosan feldíszített, szabadkőműves nyomtatványokkal körülaggatott előszobába. A főhelyen megláttam Pete Gilkest és Barton Wilsont, a „Felülmúlás” atyáit, és Kneller Christopher Wrenjét, Dunkerley-t saját Fitz-George könyvlapjával alatta és a királyi címerek vonalait, Hogarth karikatúráját Wilkesről, továbbá tiszteletlen „Éjszakáját” és gyönyörű keretben a Nagymestereket Anthony Sayertől kezdve.

– Ez is az egyik hobbija? – kérdeztem.

– Ez alkalommal nem – mosolygott Burges úr. – Lemming testvérnek jár a köszönet. Ő mutatott be a Lemming és Orron vezetőpartnerének, akinek bűdös kis üzletét nehéz megtalálni, de akinek szavai és csekkjei a nyomtatványok ügyében széles körben ismertek.

– A keretek a legjobbak – mondta Lemming testvér dicsérő szavaimat követve. – Van még több a páholyteremben. Jöjjön, nézze meg. Ott vannak a nagy Desagulierek, majdnem Iowába kerültek.

Annál jobban felszerelt páholytermet azóta sem láttam. Mozaik padlótól a megfelelő mennyezetig, függönytől oszlopig, igen könnyű székek és egy kis faragott zenekarzat az egyik végen, minden részlet tökéletes volt sajátosságában és általános tervezésében. Azt feleltem, amit azóta is többször végiggondoltam.

– Mondtam, hogy szertartáskövető vagyok – kérdezte Burges úr. – Nézze a faragott kukoricafejeket és szőlőfürtöket a felügyelőszékek támláján. Ez a régi hagyomány, mielőtt még a kőműves be-

rendezőik elrontották volna. Stepney-ben találtam a párt tíz évvel ezelőtt, ugyanakkor, amikor a kalapácsot. Régi elsárgult elefántcsontból volt, valami óriási agyarból egy darabban kifaragva. – Ez az Aranypartokról jön – mondta. – A Katona páholyhoz tartozott 1794-ben. Láthatja a felírást.

– Ha szabad ilyen kérdezni – kezdtem, mennyibe került...?

– Hát nekünk – mondotta Lemming testvér, hüvelykujjai a mel-lényzsebben, – figyelemreméltó összegbe 1906-ban, amikor épí-tettük, még azt is leszámítva, amivel Anstruther testvér – ő volt az vállalkozónk – becsapta saját magát. Különben, ő mondja, hogy az az oszlop tiszta carrarai. Én nem értek a márványhoz. A hábo-rú óta beletettünk – óh, még egy kis összeget. Most megyünk a vizsgálatra és felvesszük a testvéreket.

Visszavezetett, nem az előtérbe, de egy a két oldalán valami gyóntatószékeknek kinéző tárgyakkal övezett terembe (később megtudtam, hogy azok is voltak, amikor fillérekért megszerezték őket Oswestry mellett). A túlsó végen várt egy pár egyenruhás. – Ez csak a felvonulás vége. A többiek az előtérben vannak – mon-da a páholy egyik tisztje.

Burges testvér kijelölte számomra az egyik gyóntatót, mond-ván: – Ne legyen meglepődve. Mindegyikük más lesz.

Nem volt rossz jellemzés, az első vezeklőm fején nagy kötéssel a Pentonville utcai Tisztikórházból szökött. Profán skótul azt kér-dezte, hogyan várhatom el valakitől, hogy hat foggal és fél álla-kpoccsal valamit mondjon, megegyeztünk jelekben. A következő – az újjélandi Taranakiból – a fordítottja volt, mindössze egy karral, az is felkötve. Nem bíztam egy óriási őrmesterben a nehéztüzér-ségtől, aki sokat dumált, átküldtem Lemming testvérhez a másik gyóntatóba, ő felfedezte, hogy a Szomszéd Körzet Főmesterével volt dolgunk. Az utolsótól majdnem összerogytam. Úgy látszott semmije sem maradt.

– Értem – nyögte végül. – Én sem engedném át magam a saját válaszaimból, de esküszöm, hogy ha egyáltalán van vallásom, az a vallásom, ami itt van. Az isten szerelmére, had ülhessek megint a páholyban, testvér.

A vizsgálatok végén a főmester kiosztotta a kötényeinket – nem

olcsó vásári anyagból készültek, hanem nehézszövési selyemből, bojtokkal és ahol az illető bizonyítani tudta, hogy kiérdemli, tisztességes kinézetű rangjelzéssel. Előttem valaki felkötötte az övet egy mereven csendes, civil ruhás obsitos katona jelvényes személyre. – Hú! De jó érzés megint – hallottam a hangját. A társa bólintott: – Hé! Mit csinálsz? Elég volt. Megígérted, hogy nem teszed! A fenébe! – és törölgette a másik nedves szemét.

– Had csöpögjön – mondta egy ausztrál szemafor –, nem látod, hogy milyen boldog a szerencsétlen?

A csendes testvér „gránátsokkosnak” látszott, akit Lemming testvér engedett át a barátja ajánlására, és – ami Lemminget jobban megindította – a fenyegetés alapján, hogy ha elutasítják, rohamokat kap a csalódástól. Így a „sokkos” könnyezett boldogan, csendesen a testvérek között, akik nyilván megszokták az ilyen jelenetet.

Sorba álltunk, hagyomány szerint kettesével, legalább ötvenen, és harmónium zenéje kísért a páholyba, amiről felfedeztem, hogy tisztességes orgona. Eltartott egy darabig, amire elhelyezkedtünk, mert tíz vagy tizenkét rokkantat nyugágyakba kellett segíteni. Egyik oldalamon az egylábú tizedes ült, a másikon a Hazai Egység Kapitánya, aki elmondta, hogy „összeütközött egy bombával”, amitől kétrét görnyedt. – Elsőosztályú Bach ettől az orgonistától – mondta örömmel. – Szeretném megismerni. Magam is amolyan zongoraverő voltam.

– Bemutatlak a páholy után – szólalt meg mögöttünk az egyik idetartozó testvér, kövér, torpedószakállú férfi, akiről kiderült, hogy a helyi doktor. – Végül is Bachhoz senki sem jön közel, ugye? A kettőjük egyből zenei eszmecserébe kezdett, ami olyan érdekes egy kívülálló számára, mint a trigonometria.

– Az előkészítő páholy a szertartások gyakorló pályája. Én senkit sem vehetek fel, senkinek sem adhatok béremelést, csak próbákat és előadásokat tarthatunk. Érdemes Burges testvér impozánsan ült Salamon Székében (később tudtam meg, hogy ezt is hol csípték fel), röviden összefoglalva elmondta a látogató testvéreknek, mennyire szívesen fogadják őket, és a jövőben is, és megkérte őket, szavazzák meg az előkészítésükhöz szükséges szertartásokat.

Amikor a határozatot kihírdették, tudni akarta, hogy a látogató

testvérek közül vállalná-e valaki a páholy főmesteri tisztségét. Szégyenlősen tiltakoztak, hogy ők túl elavultak. – Éppen ezért – mondta Burges testvér, amíg az orgonából lágyan jött a Bach. Zé-néskapitányom sóhajtott és feszengett a székében.

– Egy pillanat, Érdemes Uram – emelkedett föl a kövér Doktor.

– Van itt egy zenész, akinek helyet és alkalmat kell adni. Mert hogy – folytatta népiesen – azok az orgonához vezető lépcsők kicsit meredek.

– Milyen nehéz – kérdezte Burges testvér egy beavatás komolyságával – a mi testvérünk?

– Kicsit több mint 80 kiló – mondta a testvér. – Ma reggel mér-tük meg, uram.

A körzeti főmester, aki üteg őrmester is volt, odakacsázott, karjaiba emelte a kis súlyt és az orgonához vitte, ahol, miközben a szokásos orgonista pumpált, ő élvezettel játszott, mint a lélek, aki meglepődve a mennyekben találja magát.

Amikor sikerült a látogatókat rávenni, hogy betöltsék a szükséges posztokat, elkezdődött a szertartás próbája. Burges testvér megtiltotta a rendes tagoknak, hogy segítsenek. A látogatóknak egyedül kellett dolgozniuk, de amikor az üteg őrmester is beszállt, kiküldték, mert túl magas volt a rangja. Miután ezt a segítséget is megvonták tőlük, nagyon rosszul csinálták.

Jobb kezem felől az egy lábú R.A.M.C. kuncogott.

– Tetszik? – szólt rá a Doktor.

– Nekem? Nekem mennyország megint páholyban ülni. Újból visszajön az egész, ahogy a hibákat nézem. Nem vagyok nagyon vallásos, de ami vagyok, azt a páholyban tanultam. Miután felismert, kicsit elvörösödött, mint aki kétszer mondja ugyanazt egy kihallgatás során. – Igen, allegóriába burkolva és szimbólumokkal illusztrálva – az Isten mint Atya, meg az Emberek Testvérisége, és mi az ördögöt akar még...? Nézze őket! – fuldoklott a kuncogástól. – Nézze! Csomóba kötötték a dolgot. Még én is jobban csináltam volna – egyik lábammal Franciaországban. Igen, szerintem ismétléljek meg az egészséget!

Az új orgonista angyali szárnyakra emlékeztető hangokkal bo-rította be a keletkezett zavart.

Amikor az amatőrök kivörösödve izzadtan befejezték, követelték, hogy összezavarodott szertartásukat mutassák be demonstrációként helyesen a páholy rendes testvérei. Akkor láttam meg, hogy mit jelenthet egy szavakban és mozdulatokban tökéletes szertartás. Mindnyáján tapsoltunk, leginkább az féllábú tizedes. Nagy megvilágosodás volt.

– Büszkék vagyunk a gyakorlatunkra, és ennek a közönségnek érdemes játszani – mondta a Doktor.

Ezután a Mester tartott egy kis előadást a jelképek és ábrák jelentőségéről. Kicsit elcsépett volt a téma, de mélyenszántó hangjától megújult.

– Ezek a régi elnevezések csodálatosan tartósak – mondta a Doktor.

– Úgy van! A féllábú óvatosan beszélt a szája sarkából, mint egy fiú az osztályban. – De ezek a régi elnevezések égnek majd körülöttünk a pokolban. Higgyen nekem! Eleget megszegtem, hogy tudjam, hú! – előredőlve szívta be az egészet.

Burges testvér most beleszólt, mert úgy látta, eltértek a szertartástól. Információt kért. – Hát, Jamaikában, Érdemes Uram – kezdte az egyik látogató testvér, és elmondta, hogy ezt a részletet ott hogy csinálták. Megint mások csatlakoztak a világ más vidékeiről és amikor belemelegedtek, a Doktor finoman körülsétált a fal mellett és cigarettát csúsztatott nekik a hátunk mögött.

– Szörnyű találmány – mondta, ahogy visszatért a zenészkapitány üres székébe a bal oldalamon. – De dohány nélkül nem tud beszélni az ember, és mi csak előkészítő páholy vagyunk.

– Egy este többet tanultam itt, mint tíz év alatt. A féllábú egy pillanatra elfordult a sötét savanyú tekintetű sarkantyús Yeomantól, aki éppen a szabályokat fektette le Holland Szertartásrend szerint. Egyre nagyobb lett a kék homály és a beszéd, míg fölülről az orgona áldást osztott.

– Dehát ez nagyszerű – mondtam a Doktornak. – Hogyan keletkezett?

– Burges testvér kezdte – beszélgetett az emberekkel, akik betértek az üzetébe, még a háború elején. Azt mondta nekünk, álmos öregeknek a páholyban, hogy az embereknek mindennél job-

ban kell egy páholy, ahol ülhetnek, csak ülhetnek és jól érzik magukat, mint ahogy mi most. És igaza volt. Általában igaza van. Sok mindenre rájöttünk a háború alatt. A páholy többet jelent az embernek, mint gondolná. Ahogy a jobb oldaladon ülő testvérünk mondta most, a kőművesség az egyetlen gyakorlati hitvallás, amire gyerekkorunk óta odafigyelünk. Közhelyek vagy nem közhelyek, egyezik azzal, amit mindenki tudja, hogy csinálnia kellett volna – sóhajtott. – És ha ez a háború nem juttatta el hozzánk az Emberi Testvériséget, akkor legyen német!

– Hol találtátok a látogatókat? – folytattam.

– Ó, említettem egy pár embernek a kórházban itt közel, Burges ötlete volt, hogy indítsunk egy előkészítő páholyt, és ott szívesen látnánk őket. És jöttek és elmondták a barátaiknak is. És jöttek! Két évvel ezelőtt volt, és most ebben a páholyban találkozunk hetenként kétszer este és délelőtt majdnem minden kedden és pénteken azokkal, akik nem kapnak esti kimenőt. Igen, nagyon furcsa. Fogalmam sem volt, hogy a Mesterség mit jelentett, vagy jelent, amíg nem jött a háború.

– Nekem sem, ma estig – válaszoltam.

– Pedig nagyon természetes, ha meggondolja. Itt van London – egész Anglia, tele a mesterség tagjaival a világ minden tájáról, és nincs hova menniük. Miért? Az elmúlt négy hónapban a heti látogatások átlaga majdnem 140 volt. Elosztva négygyel – egy-egy alkalommal mondjuk 35 Látogató testvér. 71 a rekordunk, de bankettokra már 84 is befért. Saját szemével láthatja, milyen kis lyukban vagyunk!

– Bankettek is! – kiáltottam. – Ebbe minden bűn belefér. Lehet egy látogató testvérnek...

A Doktor nevetett. – Nem, látogató testvérnek nem lehet.

– De ha az ember eltöltött egy ilyen estét, kedve van hozzá.

– Mind ezt mondják. Ez a problémánk. Azt, amit ön akart javasolni, és még vannak sértődve, ha nem fogadjuk el.

– Miért nem? – kérdeztem.

– Kedves uram, mennyire jönne ki? Nem maradhatnak mindnyájan a bankettre. Mondjuk, hogy száz vacsora egy héten 15 font, 60 egy hónapban, 720 egy évben. Mennyit ér Lemming és Orton? És

Ellis és McKnight – az a hosszú vékony, ott –, a szolgáltatók? Mekkora csekket tud a Burges kiállítani fájdalom nélkül? Nem mintha valaki számára spórolnia kellene most. És ugyanígy az Anstruther. Biztosíthatom, nem szégyellünk a látogató testvérekhez fordulni, ha valami kell. Másképp nem menne a munka. Észrevette, milyen állapotban van a páholy – a sárgaré, ékszerek, bútorok stb.?

– Hogyne, igen – mondtam. – Olyan mint egy hajó. A padlóról lehetne enni.

– Jöjjön ide akármikor, itt talál fél tucat testvért, lesz vagy nyolc lábuk összesen, fényesítenek, törölgetnek mindent, amit csak találhatnak. Tavasszal rábízta egy gránátsokkosra az ékszereket, ettől meggyógyult. Majdnem hogy lefényesítette róluk a számokat, de legalább nem verekedett a németekkel álmában. És amikor a mestereknek adjuk át a munkát – hetenként két matiné eléggé megterhelő –, az egész világ mesterei közül válogathatunk. A Birodalomban sokkal komolyabban veszik a szertartást, mint az átlagos angol páholyban. Emellett – oh, mindjárt befejezzük. Hallgassa meg az üdvözléseket. Érdekeselek lesznek.

A főmester kalapácsának koppanására a rokkantak kászálódása, csúszkálása közepette felálltunk. Ezután az üteg őrmester gyakorolt hangon szívélyes testvéri üdvözlésekbe kezdett a Hit és Munka, ennek a gyarmati páholynak nevében. A többiek követték különösebb rend nélkül, morgó hangtól a nyafogásig. Olyanokat lehetett hallani, mint „Hauraki”, „Inyan-ga-Umbezi”, „Aloha”, „Déli Fény” (valahonnan Puntas Arenas környékéről). „Durva Kő páholy” (és ez az újfundlandi testvér úgy is nézett ki), még három valamiféle „Csillag”, fél tucat fő erény, komor skót morgással bedobva a bekötött fejű barátomtól, és a többi hozzákeverve, mint az egész birodalom. A legvégén kis zavar kezdődött, a csendes testvér adott hangokat, a társa csitítani próbálta.

– Hagyd őt! Hagyd őt! – mondta szakértő hangon a Doktor. A férfi vonaglott és a száját mozgatta, a végén valami hangot hallott, amit a barátja sem értett. Mire egy kis sötét mester fontoskodva előlépett.

– Rendben van – mondta. – Azt akarja mondani – és hosszú walesi nevet köpött ki, hozzátéve: – Ez azt jelenti, hogy Pembroke ki-

kötő, Érdemes Uram. Walesben is vannak jó kőművesek. A csendes tag beleegyezően bólintott.

– Igen – mondta indulat nélkül a Doktor. – Van ez így. Hespere panta fereis, ugye? A Csillag mindegyiket hazaviszi. A páholymunka után kérem a barátunk nevét. Tudom, hogy a zenét nem szeretik – folytatta –, de sajnos el kell viselniük még egy kicsit. A Micah-ból egy variáció. Az orgonistánk feldolgozásában. Antifónikusan énekeljük, mint egy oszolt.

Még én is tudtam követni a végét. Körülbelül fél tucat gyakorolt hang válaszolgatott egymásnak a legutolsó sorig, amelyet az egész páholy együtt énekelt. Adom úgy, ahogy hallottam:

„Utat mutattunk néked, óh Ember,

A jó nemes.

Az Úr mit követel tőlünk?

Mit kíván hozzá a lelkünk?

Tenni az igazat,

Könyörület miatt.

Istennel beszédes

A Szabad Kőműves.”

Ezután eljátszottuk és elénekeltük a „Újonc Inasok” kedves dalát. Észrevettem, hogy a páholy rendes tagjai magukon tartották a címereket amíg azokhoz a sorokhoz nem értünk, hogy:

„Királyok, Hercegek és Urak

Letették immár a kardjukat.”

Majd az utolsó sorokra a banketthez felkészített előszobába vonultak:

„Korok büszkesége

Utunkat kísérje,

Az embernek igazságot ad.”

Az asztalnál mellettem ülő testvér (csontos pap) elmondta, hogy ez a szokás „fölsőlegesen kitalált kedvesség” volt, és valami régi legendára épült. Kijelentette, hogy a kőművességet „intellektuális absztrakciónak” kell tekinteni. A műszakiak egyik tisztje más véleményen volt, mert Flandriában egy évvel ezelőtt tíz vagy tizenkét testvér egy templom romjai között tartott munkát. A halandóság szimbólumain és sok régi padon kívül nem volt más bútor.

– Fogadom, hogy semmivel sem volt rosszabb amiatt – mondta a pap. – Elég volna a gondolat a tárgyak nélkül.

– Nem volt elég – mondta a másik. – Sok bajlódással csináltunk magunknak lopott álcázóanyagokból címereket, az ékszereket pedig fémdarabokból gyártottuk. Még megvan a készlet. Hetekig elvoltunk vele.

– Az teljesen szabálytalan volt és engedély nélküli. Mire föl csinálták? – kérdezte a testvér a katonai páholyból. – A Nagypáholy-nak fel kellene lépnie az ilyen ...

– Ha a Nagypáholynak lenne esze – beleszólt egy katona három székkal odébb –, utazó páholyokat nevezne ki a frontra és első osztályú előadókhozadjuk.

– Fölvenne tagokat csak úgy felelőtlenül? – kérdezte a fölháborodott skót.

– Minden alkalommal, ha kéri. A hadsereg fele bent lenne.

– Egy darabig játszott a gondolattal és bizonyította, hogy a leg-alacsonyabb tagsági díj mellett is a Nagypáholy óriási bevételre tenne szert.

– Nincs igazad. Bebizonyítom. Megpróbáltuk – mondta a katonai páholy tagja, és noteszükkel a kezükben nekiálltak az asztalon keresztül.

A „bankett” maga volt az egyszerűség. Legtöbben sietve ettünk, hogy visszaérhessünk a kaszárnyába vagy a kórházba, de időnként bejött egy testvér valahonnan a külső sötétségből, hogy elfoglaljon egy széket és kiürítsen egy tányért. Ezek a testvérek már régebbről ott voltak, nem kellett megvizsgálni őket.

Valaki berontott, sisakban, sárosan, felszereléssel, egyenesen az állomásról.

– Két óra múlva jön a vonatom – magyarázta. – Emlékeztem rá-tok. Ó Istenem, ez nagyon jó!

– Melyik vonat és melyik állomásról? – kérdezte pontoskodva a lelkész. – Na, jól van. Mit szeretne enni?

– Akármit. Mindent. Egy hónapra való kaját kiokádtam Folkestone-nál.

Tíz percig szó nélkül tömte magát. Aztán szó nélkül előrebu-kott a feje. A lelkész karjánál fogva fölemelte az aléltat és egy he-

verőhöz vezette, ahol az rögtön elaludt és horkolni kezdett. Senkit sem érdeklődött annyira, hogy feléjük forduljon.

– Ez is szokás itt? – kérdeztem.

– Miért ne? – mondta a lelkész. – Én vagyok szolgálatban ma éjjel és az a dolgom, hogy fölébresszem őket a vonatukhoz. Széles hátát felém fordította és folytatta a beszélgetést az Aberdeenből Mitylene felé utazó testvérrel, aki aknakeresés közben teljes elméletet dolgozott ki Szent János Jelenések Könyvéről Patmos szigetén. Ezek után egy géppuska kiképző őrmester kezeibe kerültem – foglalkozása szerint női ruhatervező. Elmondta nekem, hogy az angol nők „elvesztik a fűzőn, amit nyernek a ruhán,” és, hogy maga a Sátán sem segíthet azon a nőn, aki három fontos fűzőt visel harminc fontos ruha alatt. Sajnálatomra megjelent egy buzgó hadnagy ugyanabból az egységből, amiktől egy pillanat alatt visszaváltozott őrmesterré.

Föl és alá sodródtam tanulmányozva a falon lógó képeket és a kőműves gyűjteményt a dobozokban, miközben a felfoghatatlan beszédet hallgattam magam körül. Lassan fogyott a társaság, amíg végül is egy tucatnyian maradtunk. A tűz melletti asztal köré vegyültünk, a flandriai égipillangó halkán trombitált a sisakja mélyébe, amit aztán valaki az arcára borított.

– És önnek hogy tetszett? – kérdezte a doktor.

– Egészen más világ – válaszoltam.

– Valóban az. Burges testvér visszatette az arany csíptetőt a tokjába és fölvette ezüst szemüvegét. – Vagy kis igyekezettel azzá tehetnénk. Amikor a jelenlegi helyzetben a Mesterség lehetőségeire gondolok... A tűzbe bámult. – Én is gondolkodom ezen – mormogta lassan az őrmester –, de tulajdonképpen inkább egyetértek veled. Nagyra emelhetjük a kőművességet.

– Mint további segítség, de nem a vallás helyett – vágott vissza a lelkész.

– Te jó ég! Hagyjuk már nyugton a vallást – mormogta a Doktor. – Ó, elnézést kérek mindenkitől.

A lelkész füstölgött. – Bajtársak! – folytatta a bölcs őrmester mindkét kezét magasra emelve. – Persze, hogy nem a hit helyett,

de mint átlagos életerterv. Azok után, amit a fronton láttam, biztos vagyok benne.

Burges testvér kilépett visszavonultságából. – Kellene legalább egy tucat, húsz másik páholy Londonban minden éjjel, akik fölvesznek új tagokat is és oktatnak is. Miért ne csatlakoznának a fiatalok? Ők máris gyakorolják azt, amit mi prédikálunk. Hát igen! Mindenki tegye, amit tud. Mi a haszna az öreg kőművesnek, ha nem nyújthat segítséget a saját területén?

– Pontosan – szólt az őrmester, a Doktorhoz fordulva. – Mi a fene haszna van a testvérnek, ha nem engedik meg, hogy segítsen?

– Csináljátok, ahogy akarjátok – civődött a Doktor. Nyilván fordultak már hozzá korábban is. Átvett valamit az őrmester kezéből és bólintva zsebre vágta. – Nem volt igazam – fordult hozzám, amikor függetlenségünkkel büszkélkedtem. Van, amikor ránk szállnak. Ebből – a zsebére ütött – meglesz a keddi bankett. Matinékon általában nincs étkezés. Meglepetés lesz. Ó, vegyen még egy szendvicset. A sonkás a legjobb. Elém rakott egy tálcát.

– Tényleg jók – mondtam. Csak ötöt vagy hatot ettem. Ilyeneket kerestem.

– Örülök, hogy szereti – szólt Lemming testvér. – Én tenyésztetem, én füstöltem a kis tanyámon Berkshire-ben. Charlemagne-nak hívták. Még el nem felejttem, Doki, megtartsak még egyet a jövő hónapra?

– Persze – beszélt tele szájjal a Doktor. – Egy kicsit kövérebbet, mint ez a fickó, kérlek. És ne felejtsd el a savanyú tormát. Mindenki szereti. Lemming testvér bólintott a pipája fölött, amint a második vacsorába kezdtünk. A lelkész az órára nézett és hirtelen fölkapott fél tucat szendvicset az orrom előtt, papírzacskóba tette és óvatosan a heverőn alvó katonához közeledett.

– Van úgy, hogy dühösen ébrednek – mondta a Doktor. – Tudja, az idegek. A lelkész az ember feje mögé lopódzott és kartávolságból megkopogtatta a sisakját. A katona vad mozdulattal fölébredt, amint a lelkész visszalépett és megragadott egy nem létező puskát.

– Fél órája sincs, hogy elérje a vonatot. A lelkész felé nyújtotta a szendvicseket. – Na jöjjön!

– Nagyon kedves, hálás vagyok – mondta a férfi és belevonaglott a felszerelésébe. Tisztelgett és követte vezetőjét a sötétbe.

– Ez ki? – kérdezte Lemming.

– Fogalmam sincs – válaszolt közönyösen a Doktor. Volt már itt. Nyilván valamilyen tag.

– Hát igen! – szólt Burges testvér lassan csukódó szemhéjakkal.

– Mindenki azt tesz, amit tud. Azt hiszem, itt az ideje, hogy zárjunk.

– Vajon – kérdeztem, miközben kabátaink egymásra segítettük, – mit szólna a Nagypáholy, ha tudna erről?

– Miről? – Lemming hirtelen hozzám fordult.

– Előkészítő páholy nyitva hetenként háromszor este és kétszer délután – és szállást is nyújt. Mind nagyon szép, de nem úgy tűnik, mintha megfelelné a szabályzatnak.

– Senki sem emelt szót – mondta Lemming. – Majd a háború után tisztázzuk. Addig csináljuk tovább.

– Sok ilyen kéne – kontrázott rá Burges testvér az ajtón kifelé.

– Egész London tele van kőművesekkel és nincs hol találkozniuk. Gondolja meg a lehetőségeket! Hogy mit tehetett volna a kőművesség a kőművesség által az egész világért. Remélem, nem hangzom kritikusnak, de már gondoltam arra, hogy a Nagypáholy nagy lehetőségeket szalajtott el a háborúban, majdnem akkorát, mint az Egyház.

– Szerencséje, hogy Tamworth testvér egész King's Crossig viszi azt a legényt – mondta Lemming testvér –, különben a torkának ment volna. Tamworth a kőműves szabályok szerinti jogi helyzetünk felől aggódik. Szerintem előbb-utóbb elárul bennünket. Hát, jó éjszakát mindenkinek! Együtt távozott a Doktor és Lemming.

– Igen – mondta Burges testvér karját karomba fonva. – Majdnem akkorát, mint az Egyház. De lehet, hogy én túlságosan szer-tartáspárti vagyok.

Nem szóltam. Azon gondolkodtam, hogyan tudnám Tamworth testvért megelőzni, hogy bejelentsem „Hit és Munka 5837 I. V.”-t.

(Ormay Tom fordítása)

Ady Endre

(1877–1919)

Adyt 1912-ben fogadta be a budapesti Martinovics páholy. Kétségtelen, hogy barátjának és szellemi példaképének, Jászi Oszkárnak, a páholy akkori elnökének hívására lépett be. A szabadkőművességgel azonban már régebben, nagyváradi éveiben kapcsolatba került, amint erről kortársai és a *Nagyváradi Napló*ban megjelent cikkei tanúskodnak. A Martinovics páholy 1908-as alakulása után magához vonzotta az első *Nyugat-nemzedék* jelentős tagjait: Bíró Lajost, Bányai Elemért (Zuboly) Bölöni Györgyöt, Ady első életrajzíróját, Csáth Gézát, Ignostust, Kunfi Zsigmondot, Polányi Károlyt, Szini Gyulát, Schöpfung Aladárt.

Szabadkőműves pályájáról több közhely került forgalomba: az első, hogy rövid ideig tartott – hiszen avatása után csak hat évet élt –, és nem volt igazán intenzív. A Martinovics páholy jegyzőkönyvei valóban csak négy alkalommal említik; a legény fokozatot 1913-ban, a mesterét 1914-ben nyerte el. A világháború éveiben azonban a páholyok takaréklángon működtek, a költőn pedig ekkor már elhatalmasodott halálos betegsége. A második közhely szerint csak egyetlen versének egyetlen sora céloz a szabadkőművességre. Ez könnyen cáfolható, hiszen *A száműzetés előtt* című költemény mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni a minden évben a Galilei Kört köszöntő verseit sem.

A látogatások és a versek számánál fontosabb Ady magatartása az 1912–1918 közötti időszakban. Élete utolsó napjáig költőként és újságíróként a Jászi és a Martinovics páholy radikális változás szükségét hirdető nézeteivel azonosult. A „rohanunk a forradalomba” természetesen inkább jóslat volt, mint kívánság, de a korra visszatekintve nehéz tagadni, hogy a fantasztának és felforgatónak bélyegzettek pontosabban látták előre a jövőt, mint a fontolva haladó, az országot a szakadékba vezető politikusok.

A magyar tanítókhoz

Itt volna hát a szent, a várt Szélvész,
Tespedit tavat mely fenékig zavar?
Alázását ki oly bűnösen tűrte,
Lázad hát már az Élet alágyúrtje,
A tanító, a legrababb magyar?

Gyújtatott lelkek víg mécsesének,
Ott, hol Sötét ül várost és falut
S hol eped fényért cellák milliója,
Magyar sivatag magyar tanítója
Rabok között rabként senyvedt, aludt.

Bús ébredők! a naphoz az arccal,
Pusztul ez ország s az idő repül
S kik hivattatok vezérül a népnek,
Ne maradjatok gyáva csőcseléknek:
Úri gazságok jobbágy őreül.

Ha itt a Szélvész, szívet elébe,
Ha itt az óra, verjen hangosan:
Szélvész verte, szép, nagy szivekre vár itt
Egy sötét ország, melynek páriáit
Nem mentheti már, csak szélvész-roham.

S ha itt van már a szent, a várt Szélvész,
Köszöntjük ezt a zárka-nyitót.
Lelkünknek fényét ezer éve orzák,
Kapja meg végtén szegény Magyarország
A szabadító magyar tanitót.

A tűz márciusa

Csámpás, konok netán ez a világ
S végbe hanyatlik, kit annyian űztek,
De élethittel én, üldözött haló,
Március kofáira és szentjeire
Hadd szórjam szitkát és dicsét a Tűznek.

Hadd hallják végre olyan magyar szava,
Ki sohse félt, de most már nem is félhet,
De kihez bús Hunnia szíkjairól
Sírjáig eljut, lázítva, bárhova,
Gőgös grófi szó s piszkos szolgálának.

Vesznem azért kell tán, mert magyar vagyok
S terhére e föld száz Pontiusának
S haldoklóan mégis elküldöm magam
Boldogabb testvéreimnek síromon:
Az új, jobb márciusi ifjuságnak.

Testvéreim, nincs nemigaz szavatok
S százszor többet merhettek, minthogy mertek.
Békésebb, szebb, jobb, vidámabb, boldogabb
Életre váltott jussa nem volt soha,
Mint mai, bús, magyar, ifjú embernek.

Úgy nézzetek szét, hogy ma még semmi sincs,
Csak majmolás, ál-úrság és gaz bírság
S mégis, lám, ti vagytok a fiatalok
S mégis, sír-mélyről látom sikeretek:
Holnap talán könnyebb lesz a mártírság.

Búsabb az ifjú magyarnál nem lehet,
Mert él basák és buták közepette,
Mert hiába lett acélból itt a szív,
Szép ember szívként szikrázni ha akar:
A honi rozsdá megfogta, megette.

De Tűz és Tűz, én ifjú testvéreim,
Jaj, a Tűzet ne hagyjátok kihalni,
Az Élet szent okokból élni akar
S ha Magyarországra dob ki valakit,
Annak százszorta inkább kell akarni.

Életet és hitet üzen egy halott
Nektek, fiatal, elhagyott testvérek,
Az olvasztó Tűzet küldi a hamu
S láng-óhaját, hogy ne csüggedjete el:
Március van s határtalan az Élet.

Piros gyász ünnepén

(A Galilei-kör ünnepére írtam)

Nincs Tavasz-zengés, úr a némaság
S alázata vert és fojtott dühöknek,
Ágyúk, idők, koporsók és erők
E földön már régtől nem dübörögnek.
És sohse volt itt még süketebb Március.

Lám, régi, hű, dühös dalosotok,
Én lelkeim, most is így kezdi a nótát,
Megfúladtak még sikolyaim is,
Sűrűsödnek a nem-kívánom órák.
Nem magam féltém: ifjú benneteket.

De ti vagytok még gyászban is vigak
S ti, gyermek-arcú papjai szivemnek,
Ha gyáva volnék, ne ekhózzatok
Csak volt versimre, kik várón pihegnek
Tavaszos, drága, szent álmaitokon.

Mely bűnökről tudhatnék szólani
S rántani le sorsos kezekkel fátyolt?

Az tudja, ki mostanság igazán
Nagyon sokért és nagyon-nagyon gyászolt
S ki mégis tépni hiteket nem akart.

Hiteket tépni? nem, ezt az Adyt
Nem fogja látni se barát, sem ellen,
Itt, lelkeim, itt ti elöttetek,
Szivetekben, e bátorságos helyen,
Nem lehetek, míg élek, bátortalan.

Ha gyász, piros gyász, úgy van, úgy legyen,
Mert ha ezerszer próbálják, akarják,
Letaposni nem tudták még soha
Tavasznak s Vérnek örök forradalmát
S keresztfáról a sóhaj is lázítás.

Lázíts, keresztrevonszolt Március,
Lázíts, szörnyű szava a némaságnak,
Üzenj harcot, fojtott, gyászos dühünk
A tomboló, a hajrázó brigádnak:
Még magyar Tavasz sem préda latroké.

Még itt a gyász, még itt a ravatal,
Még élünk itt táborok néma dacban
S ha megállunk a ravatal körül,
Néma éltünk sikoltoz szabadabban,
Mint ezernyi bérelt és gonosz torok.

Piros gyásszal ünneplők, lelkeim,
A vért, a kint, a gyászt tartogassátok.
Ki fog csordulni a magyar kehely
És negyvennyolc óta is fog az átok:
Jól átkozzatok és jól készüljetek.

A szétszóródás előtt

„És áll (az előbbieknél) helyébe egy utálatos... és békességnek színe alatt csalárdul cselekszik azzal, és elmenvén győzedelmet vésszen kevés néppel. Elfoglalja az országnak gazdag részét... zsákmányt, prédát és gazdagságot oszt az ő vitézeinek, és gondolataival forgolódik az erősségeknek megvételek felől, de azt ideig eltitkolja.”

(Dániel könyve, 11.)

Hát népét Hadúr is szétszórja:
Szigoruabb istenek ezt így szokták,
Miként egy régi, bánatos, erdélyi
Prédikátor írásba róttá
Keresvén zsidókkal atyafiságunk.

Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt utonállók új útbanállóknak
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta;
Tunya álmainkat jég verte
S még a Templomot se építettük föl.

Helyünkön meg nem tudtunk állni
S ide kerültünk, ez kezdeti átkunk,
Ma már nem mienk paráznás vérünk sem,
Jöhet a helyünkre akármí:
Megöltük és kibűnöztük magunkat.

És mi nem leszünk majd szétszórva
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett
S fölolvaszt a világ kohója
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat.

Karinthy Frigyes

(1887–1938)

A huszadik század elején fellépő *Nyugat-nemzedék* tagjait zsenialitásuk mellett elsősorban az jellemezte, hogy költőként, szépíróként és esszéistaként is maradandót alkottak. Karinthy apja ugyan tisztviselő volt, de a Filozófiai Társaság alapítóinak sorában találjuk. Karinthy Frigyes első regénye tizenöt éves korában jelent meg. Noha azonnal elismerték és élete végéig népszerű maradt, mindvégig fájlalta, hogy úgy bánnak vele, mint az Amerikából Európába hozott krumplival: gumója helyett a virágját fogyasztják – azaz humorának termését többre tartják, mint elbeszéléseit, verseit, tanulmányait.

A Martinovicsról szóló vers ugyan 1906-ben keletkezett, de szerzője csak tizenhárom évvel később, 1919-ben, a magyarországi szabadságküzvességet betiltása után lépett be a Bécsben magyar nyelven működő *In Labore Virtus* páholyba. Ettől kezdve azonban neve rendszeresen szerepel az utódállamokban, Erdélyben, a Vajdaságban és a Felvidéken törvényesen működő páholyok és Magyarországon a legális kereteket biztosító egyesületek rendezvényein.

A keletkezés dátuma sok mindent elárul a fiatal Karinthy gondolatvilágáról. 1908 végén kezdett működni a Martinovicsról elnevezett páholy, amely Jászi Oszkár politikai hívei mellett a *Nyugat* munkatársait vonzotta. Martinovics neve elvált a személyéről, jelleméről akkor folyó vitától, és egyértelműen a függetlenségi törekvésekért és a köztársasági eszméért vértanúságot szenvedő magyar jakobinus vértanúkat jelképezte. A témaválasztás, ha így tekintjük Karinthy rokonszenv nyilvánítása a század elején kibontakozó radikális mozgalommal, amely az értelmiség soraiban vált népszerűvé, és amelyből a Martinovics páholy tagsága toborzódott.

Vérmező, 1795. május

I.

Ó, csudacsöndes májusi éj!

Alszik remegőn a hűs Duna tükre –
Lent fekszik a hold víz fenekén.
Távol a Gellért. – Messze az éjben
Nyúlnak a sávok, zöld-feketén.

A Várhegy fekete tömbje
Omlik az éjbe vakon –
Tompá rezes fény, lágy ütemekben
Visszaverődik az ablakokon.

Májusban az ifjú, nagy élet
Kéjtől zokogott, kékjéltől a nyárnak –:

Éjfélben a hajóhíd alatt
Suhanni kezdtek az árnyak.

II.

Éjfélben halk, hideg ujjak
Kopogtak a kőfalon át –
Éjfélben horkanva riadt fel,
Martinovics, ferences apát.

Két ájult, kimeredt szem
Meglátta a néma falat:
Zöld sugarak táncoltak
Boltozott öble alatt.

(Most felfutott a falon,
Most viszolyogva lenéz,
Most koppan: hosszú köröm
Nedves, zöldszerű kéz.)

Két lépcső, kockakövekből,
Sikátor, hosszú torok –
– Ablaktól le a földig
Vonalat húz a nyirok.

(Ablakból visszamered rá,
Tele van minden kicsi zug, –
Krétafehér az arca:
Szája fekete luk.)

III.

A hús, magos terembe hogy' kopogtak a szavak:
Lobogtak gyertyalángok sötét tetők alatt.
Ólmos, kifáradt arcok, fehérlő árkusok,
Vibráltak, összefolytak. – A jegyző olvasott.

Ó, hogy feküdt a posztón a szürke napvilág.
Hosszú, setét sorokban hallgattak a bírák.
A Hétszemélyes Tábla. – Mögöttük a falon
Kőarcú Krisztus-isten, meredten és vakon

Hétszázkilencvenötben... Martinovics apát.
Királysértés... A császár... Röpiratok, ruhák...
...Az instituciót bíralták... ellenezték...
Gyűlések... föld alatt... Respublikánus eszmék...

Ez itt... ez konspirált... Titokban, föld alatt
Forralva lázasan rettentő dolgokat –
Császárt... Meg államot..., így sorba szól a vád.
– S lefordította titkon a Marseillaise dalát.

A Marseillaise dalát!... A vén szivek felett.
Ó hogy riadt keresztül a nyirkos rémület!
Ó hogy vált hamuszínre megrebbenő szemök!
...Párizs!... A Marseillaise!... Hétszázkilencvenöt!

IV.

Párizs ! A Grève-piacon
Peregve perdül a dob
Szinte szikrázik a nap:
Tarka tömeg kavarog.

Hahó, be vígan
Gurigáznak le a fők!
Tréfásan szökken a vér.
Pörögnek a dobverők.

Hahó! Mi gurigázunk!
Hahó! Van elég!
Kinek mi köze hozzá?
Adhatjuk, a miénk!

Hahó! Ki morog?
Európa? a kutya vonít?
Hahó! Gurítunk
Néki is valamit.

Puderes szőrpamatokban,
Két kövérke golyócska, fehér –
– Hogy szuszogott Louis Capet!
Hogy dült ki nyakából a vér!

Felkeltek a királyok ellenünk –:
Mi odalöktük a miénk fejét!
– Danton, polgártárs, elvetve a kocka,
Künt a határon Dumouriez!

Egyetlen ordítás,
Hogy reng a föld belé:
„Aux armes citoyens! Aux Armes...!
Le jour de gloire est arrivé...!

V.

Hallgassatok meg! Megtört szívemben
Nincs szenvedély már, – megbékélt, kiholt.
Ó, úgy borul a bűnbánat szívemre,
Mint börtönöm, e szörnyű, szürke bolt.
Bűnös vagyok... Igen..., beismerem...
Megtört a borzalom s a börtön –
– Bíraim, gyónni akarok –
Ó jaj!
Remegve, gyáván, összetörten.

Beismerem már... Káték és beszédek
Voltak valóban... Könyvek és írók –
Szabadságról... meg eszmékről... beszélünk –
S bíraltuk is az institúciót –
A Marseillaisét lefordítottuk
S amint tehát kitetszett:
Megsértettük – igen, beismerem –
Ó jaj!
Őfelségét, Ferencet!

De ifjú voltam, és setét agyamba
Ködös riasztó víziók lobogtak –
Egyetlen szívnek láttam a világot,
Melyben nehéz, sötét eszmék dobognak.
Ezreknek jajgatása jött
Vén könyvek, szóözön –
– S belémmarkolt a köd.
Ó jaj!
Nyirok, hideg közöny.

Egyszerre jöttek... Tompa, halk morajjal
Az alkonyatból... jöttek a szelek.
Párisban tűz... Párisban reng a járda...
Párisban vén vasajtók döngenek...!

Párisban fortyog a csatorna; –
Párisban háborog!...
– S Versailles alatt a kéjkerteken át
Hahó!
Bőg bűzös, éhes százezer torok... !

Zavart szemekkel és fehér ajakkal
A hatalom dadogva némul el:
Egyetlen hosszú, véres ordításban
A nép, a nép győzelmet ünnepel!
Halványuló kisértetárnyak
Lidérccláng, kósza fantom: –
Halljátok? Desmoulins kiált!
Hahó!
S dobog riogva Danton!

Ó, ily idők! Ó ily napok! S mi látjuk!
Ez az erő, mely büszke és kemény: –
Ó, hogy riadt meg döbbenő agyamban
A látomás – csak én értettem, én!
Egy éjjel sírtam: – a hideg falakhoz
Ütöttem homlokom –
Kongottak a falak
Ó jaj!
Kietlen, furcsa hangokon

Egy éjjel sírtam – elszorult torokkal
Zokogva vertem a hideg falat –
– Párisban akkor ünnepelt a konvent:
Jourdan sereggel állt Jemappes alatt.
Itthon halálos némaságban
Feküdtek a mezők, letarolt messzeség –
Ó jaj!
Halk eső, könnyező.

Hogyan? Hiába? Nálunk ezt nem értik?
Ezt meg nem értik nálunk, ezt a hangot?
Kilógó nyelvű, földporába süllyedt,
Süket baromnép, eltiport bitangok!
Kiknek fején pompázva ül
A Butaság bíborpalástban!
Ó jaj!
S én, hogy figyeljem, látva lássam:

Igen... pincékbe... rejtekezve... én, én
Vezettem őket!... Összeesküvés?
Didergő szájjal, táncoló fogakkal
Zöldüljetelek... ó mind kevés, kevés!
Csikorduljon az ujjszorító,
Csavarjátok ki a csuklóimat –
Dögöljetelek meg...!... többet is tudok még...
Ó jaj!
Zuhogjatok, fojtogató falak!

Egy kardcsapással ujjongó szabaddá
A mély erőket... s engem... látva lássák...!
Egy kardcsapással elsöpörni innét
Szívek nehéz, nehéz lidércnyomását...
Viharzó bércek büszke harca –
Szabad mezőkön zengő háboruk – !!...
Ó jaj!
...Krétafehér az arca –
Szája fekete luk...

VI.

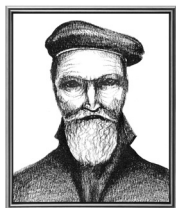
Először Sigrayt vezették köztük el:
Szolárscsik felbukott a lépcsőhöz közel.
Szentmarjay vadul ellökte a papot –
Hajnóczy sírva ment, Őz Pál viaskodott.

Martinovics – így szólnak a régi krónikák –
Ájult volt, amikor a padra hurcolák.
Nytott, tajtékos ajkán sápadt mosoly, fakó –
Két hóna alá nyúlva cipelte a bakó.

Kuszált, vizes haja, sovány gyermekfeje
Rácsuklott csendesen a hóhér keblire.
S melyet nyirkos pirossal az alvadt vér elöntött:
Két karja átölelte szelíden a fatönköt.

Dutka Ákos

(1881–1972)

Dutka Ákos Ady Endre pályatársa és barátja volt. A *Nagyvárad* című lap szerkesztőségében ismerkedett meg vele, követte a radikális mozgalomba, de megelőzte a szabadkőművességben. Verseiben bár önálló egyéniség jelenik meg, az a szimbolizmus érvényesül, melyet Ady vitt tökélyre. Az első világháború után Budapestre költözött, újságírással kereste kenyerét. 1944-ben megtagadta a német megszállók dicsőítését, máriaremetei házába zárkózott. A második világháború után elfeledték, csak 1955-ben jelentkezett *Fiatalok, még itt vagyok* című írásával. Élete végén megírta *Nagyvárad, a Holnap városa* történetét, felidézte Ady emlékét.

Sírverse 1918. január 18-án a László király nagyváradai szabadkőműves-páholy ülésén hangzott el. Bár az öt évvel korábban, 1913-ban öngyilkosságot elkövető dr. Várady Zsigmond radikális politikusról, parlamenti képviselőről emlékezik meg, híven tükrözi a világháború végének világvégi hangulatát, amelyet Ady Endre *A szétszóratás előtt* című verse is leír. Az „Itt álltok mind e nyitott sír előtt / Egy nép súlyedhet el e szörnyű vermen”, félreérthetetlen utalás a *Himnusz* soraira.

Jászi, Ady szabadkőműves-radikális hívei világosan látták, hogy a háború, amelyet hiába elleneztek, a Monarchia végét jelenti és területcsonkítással jár. Dutka megfogalmazza a kor dilemmáit is: a vereség és a Monarchia összeomlása elkerülhetetlen, de kiszámíthatatlan következményekkel járhat.

Várady Zsigmond sírverse

E sír előtt
E gyászos esti órán
Kik láncba fogva álltok itt velem
S tűnődtek egy emberélet sorján
Tudjátok – kit rejt itt e sírverem?

A félelmetes magyar sors halottját,
Ki álmodott és fellegekbe járt;
Hitével, hogy a földre új nyomot vág,
A tett előtt riadtan, tévován megállt!

Vigyázzatok! A végzet szárnya lebben,
Itt álltok mind e nyitott sír előtt
Egy nép súlyedhet el e szörnyű vermen,
Egy szárnycsapás, – s az enyészet beföd...

Felettünk kong a dörgedelmes óra
Hitet kell tennünk holnap talán;
Hová vessen sorsunk fordulója
A vértől ázott népek piacán...

Testvéretek-e minden szenvedő hát?
A páncélos ököl átkát érzitek?
S e láncban ki most híven nyújtja jobbját
Testvér? Én kérdem itt van e szíved?
Ti voltatok az idő új kakasa...
Hívogatva szóval szabadabb napot,
S most rohanunk a Fenséges tavaszba
Mely sorba állít királyt, koldust és rabot.

Vigyázzatok! A Sors órája kondul,
A hódító gőg járma már recseg
És jó a perc, a szó, hogy tette fordul
Ott lesztek-e a gáton Emberek?

E sír előtt a gyászos esti órán,
Kik láncba fontan álltok itt velem,
Ezt kérdezem a sorsunk fordulóján
S kiáltja felétek itt e sírverem.

E sír beszédes szent tragédiája
Piros fároszként kérdve fellelegig:
Megálltok-e majd csüggedt tétovázva
Ha a sors órája ütni fog?

Kosztolányi Dezső

(1885–1936)

Szabadkőműves pályája rövid volt: 1916-ban fogadták be a budapesti radikális irányzatú Március páholyba, a mozgalom 1919-es betiltásáig három éve maradt. Valószínűleg már szülővárosában, Szabadkán kapcsolatba került szabadkőművesekkel. Nagybátyja, dr. Brenner József az ott működő Alkotás páholy tagja volt, ennek fia, Kosztolányi unokatestvére, Csáth Géza 1912-ben lépett be a Martinovics páholyba. Baráti köréből Benedek Marcell, Laczkó Géza és Kuncz Aladár is páholytagok voltak. 1917-ben átlépett az újonnan alakult Világ nevű páholyba, ami annál is természetesebbnek tűnt, mert a Symbolikus Nagypáholy által alapított *Világ* című napilap belső munkatársa volt. Gyászversét a páholy alelnökének búcsúztatására írta.

Az ellenforradalmat követő években Kosztolányi egy *Pardon* című rovatot szerkesztett, amelyben szembefordult korábbi baloldali nézeteivel, néhány alkalommal támadta a szabadkőművességet, sajtóperbe is keveredett. Az 1920-ban keletkezett *Boldog, szomorú dalból* kitűnik, hogy pálfordulásában a kétségbeesés nagyobb szerepet játszott a világnézeti okoknál.

Gyász-vers

Testvérek– itt egy láncca összeforrva,
amelynek minden egyes szeme lélek
és minden kapcsa szív, e bús csoportban

én most halottas verseket beszélek,
mert hajh, egy ember a mélységbe dőlt le,
ki szenvedett, akár a legszegényebb.

E dalt a földbe! A fekete földbe!
Halott embertárs, sápadt imperátor,
bús társaid szólnak, búcsút köszöntve.

Így hódol büszkén, íme ez a tábor,
a napfényből az éj felé kiáltva,
kötényes munkások, harcolni bátor,

hű férfiak, kik fájdalom díjába
bút adnak néked, kit már sírlepel fed,
könnyek császára, sóhajok királya.

Nem múltó szókkal, melyek elperegnék,
nem hulló dísszel, gyászolunk siváran,
Láncával a hatalmas szeretetnek

körülveszünk a messze éjszakában,
csuklónk, karunk úgy rázza meg a bánat,
mint átcikázó, éles villanyáram.

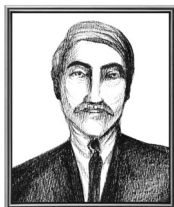
Amit mi alkotunk, az élet— árad,
és viharok azt szerte sose fújják,
tegyük a sírra, testvérek, csodának,

forró testünk eleven koszorúját.

(Közzétette Vargha Balázs 1972-ben)

Móra Ferenc

(1879–1934)

Könyvtáros, publicista, Tömörkény Istvánt követi a szegedi múzeum igazgatójaként. Novelláiban, tárcáiban az alföldi tanyavilágot, a nincstelenek életét eleveníti meg. Nyíltan vállalt radikális nézetei miatt felség sértésért perbe fogták, 1919-ben a szegedi lapban *Memento* címmel közölt vezércikke miatt hazaárulással vádolták.

A szegedi Árpád páholy tagja volt, ennek titkáraként tevékenykedett. A Tanácsköztársaság bukása után lemondott tagságáról, hogy társait mentse. Gesztusa feleslegesnek bizonyult, mert az ellenforradalmi kormány a szegedi páholyt, mint Magyarországon minden más páholy működését betiltotta.

Láncban

Mitől az emberszív oly rég remeg,
Bár útban van felénk a fürgeteg,
Röpködve bős szüvöltözés között,
Mint óriás sas, a világ fölött,
Ártatlanokra vetve rémes árnyát:
Bűn és erőszak csattogatja szárnyát.

Lent a földön nincs se virág se dal,
Fent a mennyég fekete ravatal;
Vért és könnyűket hullató setét
Kiolto gatta minden tűz szemét—
A vak éjben riadtan bujdokol
A szeretet s nem lel tanyát sehol.

Míg kint a poklok orgonája szól:
Testvéreim, fogódzunk össze jól,
Láncunkban minden szem legyen helyén,
A templomot akkor nem félttem én,
Oltártüzünknek hármás gyertyalángja
Reményt ragyog a tolvaj éjszakába.

Lánc

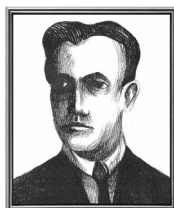
A templom zárul, ite missa est!
Mert templom ez, bár nincs rajta kereszt.
Ki nem lakik a tömjénfüst között,
Ki az oltárról rég kiköltözött
S az embeszívben vett lakóhelyet:
A mi egí Istenünk: a szeretet.

A templom zárul, ite missa est!
Egy kis ministráns csengettyűzi ezt.
Álomvizeknek csónakosa én,
Ki itt az ígért révet megleglém,
S miknek piros kendője integet,
Ki új hajnaloknak harsonása lett.

A templom zárul, ite missa est!
Ám nyomtalanul ne szálljon el az est,
Szedjatek össze hulló tollait,
Miket egy tiszta óra szórt el itt,
Vigyétek haza egy-egy sugarát, –
Hadd derengje be künn az éjszakát !

Szenteleky Kornél

(1893–1933)

Eredeti foglalkozása orvos volt, fiatalon a radikális eszmék mellé állt és az irodalmat választotta. 1919 után a rövid életű „pécsi köztársaság”-ban vállalt szerepet, majd ennek eltűnése után szűkebb szülőföldjére, a Vajdaságba vonult vissza. Három magyar nyelvű folyóiratot is szerkesztett, célja a délvidéki irodalom önállóságának megteremtése volt.

A Szerbiában legálisan működő páholyokban tevékenykedett. Verseiben gyakran megjeleníti a mozgalom szimbólumait, mint az akácját. Domizio Torrigianit, az Olasz Nagypáholy elnökét, mint diktatúrájának más ellenfeleit Mussolini a Lipari-szigetekre internáltatta. Szenteleky egyetlen regényének, az *Isola Bellának* hőse is szabdkőműves.

Ákácok az őszben

Állnak az ákácok bús, bácskai őszben
kopaszul, szegényen s türelmesen állnak,
szél rázza fejüket, fejsze csap húsukba.
Nincsen épp jó sora az ákácifáknak.

Állnak csendben, árván a csatorna mentén,
állnak szerteszórva a Tisza vidékén,
ákác-bánatokról sír zörgő harasztjuk...
Fanyar ákácfüstöt fúj a zsellér kémény.

Tölgybe, cserbe, hársba villám csap le néha,
de az erdei fa már tündért is látott!

Ti csak sivár síkot s sáros embert láttok,
aki tépi, töri az árva akácot.

Vártok valamire, bús, árva akácok?
Álmodtok-e néha nagy, zúgó erdőről?
Vagy belenyugodtok a mostoha sorsba,
s nem törődtök véle, a holnap mit őről?

Mennyi árva akác áll a nagyvilágban...
Nagy testvéri vággyal gondoltok-e rájuk?
Rosszabb, jobb-e sorsuk, milyen az ősz arra?
Tépi őket ott is ember, vihar, átok?

Ne nyögjeteك, tarlott bácskai akácok,
sáros világtoknak ha nincs fénye, pírja,
lesz azonban ünnep, lesz még egyszer május,
s a sok akácillat összeborul sírva.

Testvéri köszöntő

Domizio Torriggianinak

Az estnek könnyes, ibolyás kódében
ott púposodnak a Lipari-szigetek.
Kinyújtom karom, és kiáltom:
– Testvér! Veled vagyok!

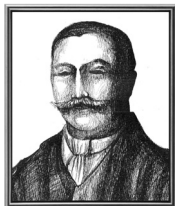
Mily kurta a karom s mily végtelen a tenger!
Mily gyenge a karom s mily erős a ma!
És mi mind, akik a Tiéd vagyunk,
gyengék vagyunk, mint békés pálmaág,
mellyel harcot víni nem lehet.
Nincs fegyver, harag, hatalom a kezünkben,
s ezért nem adhatjuk Neked vissza
a munkát meg a szabadságot.

Gyengék vagyunk, de erős az Eszme,
kicsinyek vagyunk, de hitünk nagy,
mert tudjuk, hogy eljön a Fény, a Béke,
mert a Jóság mindennél nagyobb.

És vajon Te ott a sómarta sziklán
a tompa, társtalan estben
látod-e a Feléd csillogó láncszemek
hűségese tekintetét?
És hiszed-e – de hiszen hinne kell –
hogy Kelet felől egyszer majd szelíden, szeretettel
felsóhajt ismét a Világosság,
és aranyos fénybe fürdeti fáradt, kínzott,
nagy, nagy, nagy
lelkedet?

Sir Arthur Conan Doyle

(1859–1930)

A detektívregények klasszikusa, Sherlock Holmes alakjának megteremtője. Edinburghban végzett orvosi egyetemet. Maga sem vetette meg a kalandot: északi-sarki és afrikai expedíciókban vett részt, katonaként harcolt a búr háborúban. 1902-ben lovaggá ütötték.

Először háziorvosként próbált szerencsét, majd szemorvosi rendelőt nyitott, ahová, elbeszélése szerint egyetlen beteg se tette be a lábát. Rájuk várva kezdett detektívregényeket írni. Regényei a világ úgyszólván minden nyelvén hatalmas példányszámban jelentek meg, ezekből ötvennél több film készült. Magyar nyelven kis híján kétszáz kiadást tartanak számon. Tudományos-fantasztikus novellák, színművek és versek szerzőjeként is ismerik. Voltaire hagyományát folytatva több alkalommal segített igazságtalanul megvádolt férfiak ártatlanságát bebizonyítani.

A szabadkőművesség jelvények, utalások formájában sokszor megjelenik Sherlock Holmes történeteiben. Az 1915-ben írt *A félelem völgye* című regényben teljes fejezet játszódik szabadkőműves páholyban. Conan Doyle sohasem törekszik realista ábrázolásra, a cselekményt képzelete formálja, alakjait alig titkolt iróniával ábrázolja.

A félelem völgye

341. Páholy, Vermissa

Az oly sok izgalmas eseményből álló estét követően McMurdo elköltözött az öreg Jacob Shafteréktől és felütötte tanyáját MacNamara özvegyénél a város legkülsőbb végében. Scanlon, akit még a vonatról ismert, röviddel ezután beköltözött Vermissába, és így ket-

ten együtt lakhattak. Más lakó nem volt, és a háziasszony, a könynyed ír öregasszony nem zavarta őket; így megvolt a beszéd és mozgásszabadságuk, nagy érték olyan emberek számára, akiknek közös titkaik vannak.

Shafter még annyira is behódolt, hogy McMurdo nála étkezhetett, amikor csak akart; ily módon Ettie-vel való érintkezése nem szakadt meg. Éppen ellenkezőleg, a hetek múlásával egyre közelebbivé és bensőségebbé vált.

Új szállásának hálósobájában McMurdo biztonsága érzetében elővette a pénzverő sablonokat, és sok titoktartás esküje után a páholy több testvérét beengedte és megmutatta nekik, minek után mindegyikük zsebében egy-két hamis pénzermével távozott, amelyek olyan rafináltan lettek kipréselve, hogy a legkevesebb veszély nélkül túl lehetett adni rajtuk. Hogy McMurdo ilyen csodálatos tehetség birtokában miért dolgozott egyáltalán, az mindegyikük számára talány maradt, bár ő minden érdeklődőnek elmesélte, hogy a törvényes megélhetés látható jelei nélkül a rendőrség hamar a nyomába eredne.

Egy rendőr így is üldözte; de szerencsére az incidens a kalandornak inkább az előnyére, sem mint a hátrányára vált. Az első bejelentkezés után kevés olyan este volt, amelyiken nem ejtette volna útba McGinty szalonját, hogy közelebbről megismerkedhessen a „fijúkkal”, a veszélyes helyi bandával, amelynek tagjai így nevezték egymást. Gavalléros modorával és bátor beszédével megszerette magát mindegyikkel; míg könnyed és tudományos gesztusával, amellyel lesöpörte ellenfeleit, továbbá a „mindent bele” bártermi stílusával kiérdemelte a durvább közönség elismerését. Sőt egy másik incidens még magasabbra emelte a társaság előtt.

Egy éjszaka, a legnépesebb órában, kinyílt az ajtó és egy férfi lépett be a bányarendőrség csendes kék egyenruhájában sisakkal a fején. Külön osztag volt ez, amelyet a vasút- és a bányatulajdonosok együtt alapítottak a helyi rendőrség támogatására, akik teljesen védtelennek bizonyultak a környéket terrorizáló szervezett vadócokkal szemben. Csend lett amint belépett, sok furcsálló tekintet villant felé; de a rendőrség és a bűnözők közti viszony különös az egyes államokban, és maga McGinty a pult mögött állva

nem látszott meglepődve, amikor a rendőr beállt a kiszolgálandó vendégek sorába.

– Sima whisky, mert kemény az éjszaka – mondta a rendőr.

– Azt hiszem még nem találkoztunk Tanácsos úr?

– Ön lesz az új kapitány? – kérdezte McGinty.

– Úgy van. Önre számítunk, Tanácsos, és a többi vezető polgárra, a törvény fenntartása érdekében. Marvin kapitány a nevem.

– Könnyebben boldogulnánk ön nélkül, Marvin kapitány – mondta hűvösen McGinty –, mert van saját rendőrségünk a városban, és importált termékekre nincs szükségünk. Mi más ön, mint a kapitalisták fizetett eszköze, azért bérelik, hogy leüsse vagy lelője szerencsétlen polgártársait!

– Hát, nem fogunk vitatkozni ezen – mondta humorosan a rendőr. – Szerintem mindnyájan végezzük a dolgunkat, ahogy jónak látjuk; és nem láthatjuk mindnyájan ugyanúgy. Kiitta a poharát és távozni készült, amikor tekintete Jack McMurdo arcán akadt, aki a könyökénél ágaskodott. – Halló! Halló! – kiáltott fel, lenézve rája. – Egy régi ismerős!

McMurdo elhúzódott tőle. – Sohasem voltam a barátja, sem semmi más rendőrnek egész életemben – mondotta.

– Egy ismerős nem mindig barát – válaszolta vigyorogva a rendőrkapitány. – Maga Jack McMurdo Chicagóból, ne is tagadja!

McMurdo megrántotta a vállát. – Nem tagadom, mondta. Azt hiszi, hogy szégyellem a nevem?

– Minden esetre jó oka lenne rá.

– Mi az ördögről beszél? – üvöltött rá ökölbeszorított kézzel.

– Na, na Jack, lerohanással nem lehet rám hatni. Chicagóban voltam rendőr, mielőtt ebbe a dög bunkerba kerültem, és én felismerem egy chicagói gonoszt.

McMurdonak leesett az álla. – Csak nem te vagy a Marvin a Chicago Központból? – kiáltott fel.

– A régi Tedy Marvin, szolgálatára. Csak nem felejtettük el a Jónás Pintoval való lövöldözést.

– Sohasem lőttem le.

– Nem-e? Ez jó független bizonyíték, ugye? Hát a halála ugyan csak jókor jött neked, vagy elkaptak volna a buzival. Na, jó vagyunk,

egymás közt – és lehet, hogy ez túlmegy a kötelességemen –, nem találtak tiszta bizonyítékot ellened, és Chicago nyitva áll előtted.

– Nagyon jól vagyok itt.

– Hát, én megadtam az irányzékot, és szégyelld magad, mert hálátlan kutya vagy.

– Hát, biztosan jót akartál, és megköszönöm – mondta McMurdo egyáltalán nem hálás modorban.

– Nekem, mami amíg látom, hogy az egyenes úton jársz – felelte a kapitány. – De istenemre, ha ezek után letérsz, az egészen más történet! Akkor jó éjszakát neked és jó éjszakát, Tanácsos úr.

Elhagyta a bárt, de előtte helyi hőst teremtett. McMurdo távoli chicagói tetteiről suttogtak már. Ő egy mosollyal kivédett minden érdeklődést, mint aki nem kívánja a nagyság terhét. De most hivatalosan megerősítették. A bárcsavargók szívélyes kézszorításokkal körülrohanták.

Attól kezdve szabadon közlekedett. Sokat meg tudott inni, anélkül, hogy jeleit mutatná, de akkor este, ha kéznél levő Scanlan barátja nem vezeti haza, a sors hőse bizonyára a bárpult alatt végzi.

Egy szombat este McMurdot bemutatták a páholyban. Remélte, hogy mint chicagói beavatott, ceremónia nélkül megússza, de Vermissában sajátos szertarások voltak az ottaniak büszkeségére, és minden nevezettnak alá kellett vetnie magát. A gyülekezet erre a célra kijelölt nagyteremben jött össze az Unió Házban. Mintegy hatvan ember gyülekezett Vermissában; de ez korántsem jelentette a szervezet teljes erejét, mert még több más páholy is létezett a völgyben, továbbá a hegy mindkét oldalán, akik között cserélődtek a tagok valami fontosabb esemény során, így bűntény elkövetésére meg volt a lehetőség az idegenek jelenlétéből kifolyólag. Összesen ötszázan lehettek elszórva a szénbánya vidékén.

A csupasz teremben hosszú asztal körül gyülekeztek az emberek. A szélen egy másik asztal állt üvegekkel és poharakkal megpakva, amelyre a társaság egyes tagjai már rávetették a szemüket. McGinty ült az asztalfőn, összekócolt fekete fürtjein lapos fekete bársonyalappal, színes lila stólával a nyakában, amitől valami ördögi szertartás fölött miséző papnak látszott. Jobbra és balra tőle helyezkedtek el a páholy magasabb tisztségei, közöttük kegyet-

len, csinos arcával Ted Baldwin. Mindegyikük viselt valami sálát vagy medált, tisztségük jeléül.

Legtöbben közülük az érettebb korba taroztak; de a társaság többi tagja a fiatal tizennyolctól huszonöt évig terjedő korosztályba tartozott, előjáróik utasításait végrehajtani kész és képes alanyok. Az idősebbek közül soknak az arcán kimutatkozott a belső törvénytelen tigris; de a tagságot nézve nehéz volt elhinni, hogy ezek a lelkes, nyílt tekintetű fiatal legények valójában veszélyes gyilkos banda voltak, akiknek az értelme olyan erkölcsi perverzión ment keresztül, hogy szörnyen büszkék voltak teljesítményeikre, és mély tisztelettel néztek az olyan társukra, aki úgy nevezett „tisztá munkát” végzett.

Deformálódott természetük szerint lelkesítő és hősiecs dolognak számított, amikor olyan ember ellen léptek szolgálatba, aki sohasem bántotta őket, és akit legtöbb esetben soha életükben nem is láttak. A bűntény elkövetése után azon vitatkoztak, ki adta le a halálos csapást, és szórakoztatták egymást a meggyilkolt ember kiáltásainak és vergődésének meséjével.

Kezdetben követtek bizonyos titoktartást ügyeik intézésében, de már abban az időben, amiről ez az elbeszélés szól, viselkedésük rendkívül nyílt volt, mert a törvény ismételt tehetetlensége bebizonyította számukra, hogy egyrészt senki sem mert tanúskodni ellenük, másrészt számtalan olyan megbízható tanú állt rendelkezésükre, akik közül bármikor válogathattak, és akkora kincsesláda, amelyre alapozva az állam legtehetségesebb jogi szakértőjét alkalmazhatták. Tíz felháborító év során egyetlen elmarasztaló ítélet nem született, és az egyetlen veszélyt maga az áldozat jelentette, aki, bármennyire is lerohanták és meglepték, támadóin hagyhatta jeleit.

McMurdot figyelmeztették, hogy megpróbáltatások előtt áll; de senki nem mondta neki, mi is lehet az. Két komoly testvér azonnal egy külső szobába vezette. A deszkából készült választófalon át halotta a sok testvér mormogását a gyülekezetben odabent. Egyszer kétszer a saját neve hangzott el, és tudta, hogy felvételét vitatták meg. Aztán bejött egy belső őr zöld és arany selyemszalaggal a mellén.

– A testület mestere elrendelte, hogy összekötözzik, szemét bekötik és belép – mondotta.

Hárman levették a zakóját, feltűrték jobb karján az inget, végezetül kötelet csavartak a csuklóira és szorosan megkötötték. Ezután vastag fekete sapkát húztak a fejére és az arca felső részére, úgy, hogy semmit sem láthatott. Majd bevezették a gyűlésterembe.

Vak sötét volt és nyomasztó a csukja alatt. Maga körül hallotta a többiek suhogását és morgását, majd McGinty hangját tompán és távolian letakart fülein keresztül.

– John McMurdo – szólt a hang –, tagja vagy-e már a Szabad Emberek Ősi Tanácsának?

Beleegyezően bólintott.

– A páholyod Chicago 29?

Ismét bólintott.

– Rémesek a sötét éjszakák – hallatta a hang.

– Igen, az idegen utazónak – válaszolta.

– Nehéz felhők.

– Igen, vihar közeledik,

– Elégedettek a testvérek? – kérdezte a Testületmester.

Beleegyezés általános morgása zendült.

– Testvér, mi tudjuk jeleid és válaszjeleid alapján, hogy valóban egy vagy közülünk – mondta McGinty. De mondanánk neked, hogy ezen a vidéken és a környék más vidékein vannak bizonyos szertatásaink és bizonyos feladataink, amelyek a jó embert kijelölik. Készen állsz a próbára?

– Igen.

– Bátor szívű vagy?

– Igen.

– Lépj előre, hogy bizonyítsd.

Ahogy elhangzottak a szavak, két kemény pontot érzett a szemei előtt olyan nyomással, hogy úgy tűnt számára, előrelépéssel veszélyeztetné szeme világát. Ennek ellenére összeszedte magát és határozottan kilépett, és ahogy ezt megtette, a nyomás semmi-be olvadt. Elismerés mély moraja zúgott.

– Bátor szívű – szólt a hang. – Bírod-e a fájdalmat?

– Úgy, mint a másik – válaszolta.

– Tedd próbára!

Alig állta meg, hogy ne kiáltson fel, amikor őrijító fájdalom nyi-

lallt át az alsókarján. A soktól majdnem elájult; de kínjait rejtve ajkára harapott és ökölbe szorította kezeit.

– Kibírok többet is – mondta.

Ez alkalommal hangos elismerés zajlott. Jobb bemutatkozás még nem történt a páholyban. Kezek ütögették a hátát, és a csukja eltűnt a fejről. Pislogva és mosolyogva állt a testvérek gratulációi közt.

– Egy utolsó szó, McMurdo Testvér – szólt McGinty. – Hűségre és titoktartásra már felesküdtél és tisztában vagy a büntetéssel, ami megszegéskor azonnali és elkerülhetetlen halál?

– Tisztába vagyok – mondta McMurdo.

– És elfogadod a Testületmester rendelkezését minden körülmények között?

– Elfogadom.

– Akkor a Vermissa 341. páholy nevében befogadlak annak megtiszteltetéseibe és megbeszéléseibe. Scanlan testvér, tedd az italt az asztalra és iszunk érdemes testvérünkre.

Behozták McMurdo kabátját; de mielőtt felvette volna megvizsgálta jobb karját, ami még mindig keményen sajgott. Ott az alsókar húsában egy kört talált, benne háromszöggel, mélyen és vörösen, ahol a bélyegzővas nyomot hagyott. Egy-két melléte álló felhúzta az ingujját és megmutatta saját páholyuk bélyegét.

– Mindegyikünk megkapta – mondta az egyik –, de nem olyan bátran, mint te.

– Tcc, semmi se volt – mondta, de akkor is égetett és fájt.

Amikor a beavatási szertatáshoz rendelt italtól mind megszábadultak, folytatták a páholy ügyeit. McMurdo, aki Chicago prózai eljárásaihoz szokott, hallgatta a most következőket nyitott fülekkel nagyobb meglepetéssel, mint amennyit látni engedett.

– A napirend első pontja – kezdte McGinty – ennek a levélnek a felolvasása a 249. Merton megyei páholy nagymesterétől, Windletől. Ezt írja:

„TISZTELT URAIM!

Munkát kell végezni Andrew Rae-n a Rae és Sturmash szentulajdonoséknál, nem messze innen. Emlékeztek, hogy a páholyotok tartozik nekünk egy visszaszolgáltatással, mit két testvérünk a járőrön végzett az ősszel. Küldjete két jó embert, akiket parancs-

noksága alá vesz Higgins pénztáros, a címét tudja. Ő majd megmutatja, mint kell tenni és mikor.

Szabad tisztelettel, J. W. WINDLE D. M. A. O. E.

– Windle soha sem utasított el bennünket, amikor úgy adódott, hogy szükségünk volt egy-két emberére, és most mi nem utasíthatjuk vissza őt. McGinty elhallgatott és tompa, rosszindulatú szemével körülnézett a teremben. – Ki jelentkezik a munkára?

Több fiatal legény felemelte a kezét. A Testületmester elismerő tekintettel nézett rájuk.

– Te jó leszel, Tiger Cormac, ha ezt is úgy végzed, mint a legutóbbi, nem lesz hiba. És te Wilson.

– Nincs pisztolyom – mondta az önkéntes, egy tízegynéhány éves fiú.

– Ez neked az első, nem? Hát, valamikor ki kell vérezned. Jó indulás lesz a számodra. Ami a pisztolyt illeti, találsz egyet, várni fog rád, ha nem tévedek. Ha hétfőn jelentkeztek, mindenre lesz elég idő. Nagy fogadást csapunk, amikor visszatértek.

– Jutalom lesz ez alkalommal? – kérdezte Cormac, egy tömzsi, sötét arcú, brutális kinézetű fiatalember, akinek hevessege kiértekelte a „Tigris” nevet.

– Ne a jutalommal törődj. Csak a becsületért teszed. Esetleg, amikor végeztetek, lesz egy pár dollár a láda fenekén.

– Mit csinált az az ember? – kérdezte a fiatal Wilson.

Nem a hozzád hasonlók dolga, hogy mit csinált az az ember. Elítélték odaát. Nem a mi dolgunk. Nekünk végre kell hajtánunk helyettük, ahogy ők tennék a helyünkben. Erről szólva, két testvérünk a Merton páholyból átjön ide a jövő héten munkát végezni ebben a negyedben.’

– Kik jönnek? – kérdezte valaki.

Higgyük, hogy bölcsebb nem kérdezni. Ha nem tudsz semmit, nem bizonyíthatsz semmit, és nem lehet belőle baj. De ezek olyanok, akik tiszta munkát végeznek, amikor csinálják.

– Éppen ideje! – kiáltott Ted Baldwin. – Már kezdenek elkanászodni errefelé. Csak a múlt héten három emberünket leállította Blaker előmunkás. Már régóta megérdemli, de megkapja, ami jár neki.

– Mit kap meg? – suttogta McMurdo a szomszédjának.

– A baklövő töltény hegyes végét! – kiáltotta hangos nevetéssel a testvér. – Te mit gondolsz?

McMurdo haramia lelke máris magába szívta a gyarló társaság szellemét, amelynek éppen a tagjává vált. – Nekem tetszik – mondta. – Ez a kemény legényeknek való hely.

Többen körülötte hallották a szavait és hangosan üdvözölték.

– Mi van? – kérdezte a sötét testületmester, az asztal végéről.

– A testvérünk, uram, akinek tetszik, amit csinálunk.

McMurdo egy pillanat alatt a sarkára ugrott. – Azt mondanám Érdemes Testületmester, ha szükség van még egy emberre, kitüntetésnek venném, ha engem választanak a páholy szolgálatára.

Erre hangos üdvözlés kerekedett. Érezték, hogy egy új nap tolja karimáját a horizont fölé. Az öregek közül voltak, akik szerint egy kicsit túl gyors volt ez az emelkedés.

– Javasolom – mondta Harraway titkár, egy keselyű arcú vén szakállas, aki az elnök közelében ült –, hogy McMurdo testvérünk várja ki, amíg a páholy kedve szerint rákerül a sor.

– Persze, én is így gondoltam; rendelkezésekre állok – mondta McMurdo.

– Eljön az idő, testvér – mondta az elnök. Vállalkozó szelleműként feljegyeztünk és meg vagyunk győződve, hogy jó munkát végzel errefelé. Van egy kisebb tennivaló, amelyben részt vehetsz, ha kedved van hozzá.

– Várok, amíg valami érdemes sorra kerül.

– Velünk jöhetsz ma éjjel és láthatod majd, hogy miért vagyunk itt ebben a közösségben. Majd később közzéteszem. Addig is – a napirendi jegyzeteire pillantott – van még egy-két pont, amit a gyűlés elé terjesztenék. Először is megkérdezem a pénztárost a bankszámlánkat illetően. Itt van Jim Carnaway özvegyének a nyugdíja. A páholyért való munkája közben érte a csapás, és a mi dolgunk, hogy ne az özvegye legyen a vesztes.

– Jimet a múlt hónapban lelőtték, amikor meg akarta ölni Chester Willcoxot a Marley Creekből – McMurdo szomszédja tudatta vele.

– Most van elég alap – mondta a pénztáros, banki kimutatással maga előtt. A vállalatok nagylelkűek voltak az utóbb időben. Max

Linder & Co. ötszázat fizetett, hogy békén hagyjuk. A Walker testvérek százat küldtek, de úgy döntöttem, hogy visszaküldöm és ötöt kérek. Ha szerdáig nem hallok felőlük, a csörlőjük valószínűleg el fog romlani. Tavaly el kellett égetnünk az aprítójukat, mire észhez tértek. Továbbá a West Section Coaling Company kifizette az évi járulékot. Van elég kéznél akármilyen kötelesség teljesítéséhez.

– Mi van Archie Swndonnal? – kérdezte egy testvér.

– Kiárusított és elhagyta a körzetet. A vén ördög hátrahagyott egy levelet nekünk, mondván, hogy inkább szabadon kaszáló söprű lesz New Yorkban, mint bányatulajdonos egy zsarolóbanda hatalmában. Az Istókját! Jobb is hogy meglógott mielőtt a levél a kezünkbe került! Nem hiszem, hogy mutatkozni fog többet ebben a völgyben.

Öregedő, simára borotvált, kedves arcú, jó szemöldökű férfi emelkedett fel az asztal másik végéről, az elnökkel szemben. – Pénztáros úr – kérdezte, megmondaná ki vette meg annak az embernek a tulajdonát, akit elzavartunk a körzetből?

– Igen, Morris testvér. A State & Merton County Railroad Company vette meg.

– És ki vette meg a Todman és a Lee bányáit, amik ugyan így kerültek a piacra tavaly?

– Ugyan az a társasság, Morris testvér.

– És ki vette meg a Manson és a Shuman acélműveket és a Van Deherét. És az Atwood-ét, amelyek ugyancsak megürültek az utóbbi időben?

– Mindegyiket a West Gilmerton General Mining Company vette meg.

– Nem látom be, Morris testvér – szólt hozzá az elnök – miért számít az nekünk, ki veszi meg, úgysem vihetik ki a körzetből.

– A legnagyobb tisztelettel, Érdemes testületmester, szerintem nagyon is számít nekünk. Ez a folyamat már tíz hosszú éve tart. Fokozatosan minden kisvállalkozót elűzünk a környékről. Mi az eredmény? Nagyvállalatokat találunk a helyükben, olyanokat, mint a Railroas or General Iron, akiknek az igazgatóik New Yorkban vagy Philadelphiában ülnek és semmit sem törődnek a mi veszedelmünkkel. Megtorolhatjuk a helyi főnökeiket, de ez csak

annyit jelent, hogy másokat küldenek a helyükre. És ez számunkra válik veszélyessé. A kis emberek nem árthattak nekünk. Nem volt se pénzük, se hatalmuk. Amíg nem csavartuk őket túl szárazra, addig a mi hatalmunkban maradtak. De ha ezek a nagyvállalatok úgy találják, hogy a profitjuknak az útjában állunk, nem fognak sajnálni semmi igyekezetet és semmi költséget, hogy leválasszanak bennünket és bíróság elé vigyenek.

Hirtelen csend lett a vészjósló szavak nyomában, minden arc elsötétedett, amint borús tekintetek váltották egymást. Olyan mindenhatók és kihívók voltak eddig, hogy a megtorlás minden gondolatát kiűzték a fejekből. De most hűvös villanást érzett a legreakoncátlanabbja is.

– Azt tanácsolom – folytatta a felszólaló –, hogy óvatosabban bánjunk a kisebbekkel. Azzal a nappal, amelyen elkergettük őket, társaságunk hatalma megdőlt.

A hívatlan igazságok nem népszerűek. Haragos kiáltások hangzottak, amint a felszólaló visszaült székébe. McGinty borús tekintettel emelkedet fel.

– Morris testvér – mondta –, te mindig károgsz. Addig, amíg páholyunk tagjai összefognak, nincs olyan hatalom az Egyesült Államokban, amely megrendíthetne bennünket. Ez biztos. Nem bizonyítottuk eléggé a bíróságokon? Szerintem a nagyvállalatok egyszerűbbnek találják, ha fizetnek nekünk, mintha harcolnak, ugyanúgy, ahogyan a kisvállalatok teszik. – És ezzel, testvéreim – McGinty beszéd közben levette fekete bársony sapkáját és stóláját – páholyunk munkája végéhez ért ma estére, kivéve egy apróságot, amelyet elmenőben említhetünk. Eljött a testvéri harmónia és felfrissülés ideje.

Valóban furcsa az emberi természet. Ezek az emberek, akik számára ismerős volt a gyilkosság, akik újból és újból levágták a család fejét, olyan emberekét, akik iránt nem voltak személyes érzelmeik, a zokogó feleség vagy a védtelen gyerek iránti minden lelkiismeret furdalás vagy együttérzés gondolata nélkül, és ugyanakkor a gyengéd vagy tragikus zene könnyeket ébresztett bennük. McMurdonak kifinomult tenor hangja volt, és ha eddig nem tudta magával ragadni a páholy jóindulatát, most nem tarthatták vissza

tőle, amint elzengte az „Ülök a kerítésen, Mari”-t vagy az „Allan Tó partján”-t.”

Ezen az első estén az új beavatott a legnépszerűbb testvérré emelkedett, máris kiérdemelve az előléptetést és a magasabb rangot. A jó bajtársi adottságok mellett más tulajdonságokra is szükség volt az értékes Szabademberséghez, és ezekhez példát láthatott még az est befejezése előtt. A whiskys üveg többször körbe ment, a tagok kivörösödtek, huncutságra készen, amikor Testülmesterük újból szólásra emelkedett.

– Fijúk – mondta –, van egy ember ebben a városban, akit le kell vágni, és rajtatok múlik, hogy megkapja. James Stangerről beszélek a Heraldból. Láttátok, hogy megint kinyitotta ellenünk a száját?

Beleegyezés mormogása hangzott, többen esküdöztek. McGinty elővett egy papírt a mellénye zsebéből.

– A TÖRVÉNY!

Ezzel kezdi.

– TERROR URALMA A SZÉN ÉS VAS KÖRZETBEN. Tizenkét év múlt el az első gyilkosság óta, amely bizonyította egy bűnszövetkezet létezését körünkben. Azóta az ilyen gyalázatosságoknak a mai napig nincs vége, amíg olyan szintet nem értek el, hogy a civilizált világ szégyenévé váltunk. Talán ezért üdvözljük hatalmas országunkban az Európa despotizmusából idemenekült idegeneket. Talán ezért válnak ugyanezek az emberek diktátorokká azok fölött, akik menedéket nyújtottak számukra, és a csillagos zászló árnyékában a terror és törvénytelenység olyan állama keletkezhet, amelytől visszarettennénk, ha a Kelet meddő zsarnokságairól olvasunk. Ismerjük őket. A szervezet elfogadott és nyilvános. Meddig tűrjük még? Örökké így fogunk élni a...

– Na, eleget olvastam ebből a szemétből! – kiáltotta az elnök, továbbtaszítván a papírt az asztalon. – Ezt mondja rólunk. Azt kérdesz tőletek, mit mondunk mi őneki?

– Megölni! – hangzott egy tucatnyi éles hang.

– Tiltakozom ez ellen – mondta Morris testvér, a jó szemöldökű és borotvált arcú. – Mondom nektek, testvéreim, túl keménykezdűek vagyunk a völgyben, és eljön az idő, amikor minden ember önvédelemből összefog ellenünk és kipríszelnek bennünket. James

Stanger egy öregember. Tisztelik a városban és a körzetben. Neve jelenti mindazt, ami megbízható ezen a vidéken. Ha lesújtunk rá, úgy felkavarjuk az államot, hogy csak a mi pusztulásunkkal végződhet.

– És hogyan okozhatnák a mi pusztulásunkat, Hátráló Uram? – kiáltott McGinty. A rendőrség által? Persze a fele a mi pénzünkön él, a másik fele fél tőlünk. Vagy a bíróságok, vagy a bírákon keresztül? Nem próbálták ezt már előbb, és mi lett a vége?

– Lincs Bíró, letárgyalhatja az ügyünket – mondta Morris testvér.

Általános haragkiáltással fogadták a tanácsot.

– Csak fel kell emelnem az ujjam – kiáltott McGinty –, és akár kétszáz embert mozgósíthatok ebben a városban, akik eltakarítanák elejétől a végéig. Ekkor hirtelen megemelte a hangját és óriási fekete szemöldökét félelmetes fenyegetésbe húzta: – Idefigyelj, Morris testvér, figyellek téged már egy idő óta! Neked nincs szíved, és mások szívét is ki akarod írtani. Szerencsétlen napod lesz, Morris testvér, amikor a saját neved jelenik meg a napirendi cédulán, és azon gondolkodom, hogy éppen oda kellene tennem.

Morris halálosan elsápadt és a térde összerogyni látszott alatta, amint visszaesett a székébe. Reszkető kezével a pohárhoz nyúlt és ivott, mielőtt válaszolni tudott. – Bocsánatot kérek tőled Érdemes Testületmester és a páholy minden testvérétől, ha többet mondtam, mint kellett volna. Hűséges tag vagyok – tudjátok mindnyájan – attól félek, hogy a páholyt baj éri, ezért beszélek ilyen szorongó hangon. De jobban megbízok a te ítéletedben, mint a magaméban, Érdemes Testületmester, és ígérem, hogy többé nem bánok meg senkit.

A Testületmester kifejezése megenyhült, amint az alázkodó szavakat hallotta. – Rendben van, Morris testvér. Én magam bánám, ha úgy érezném, meg kell leckéztessetek. De amíg én vagyok a széken, egyesült páholy maradunk szavakban és tettekben. És most fiúk – folytatta, körülnézve a társaságban – annyit mondhatok, ha Stanger megkapja, amit érdemel, nagyobb botrány lehet belőle, mint amennyire szükségünk van. Ezek a szerkesztők összefognak, és az állam minden újságja rendőrért és hadseregért

kiált. De talán szigorú fenyegetést adhatunk neki. Elintézed, Baldwin testvér?

– Persze! – mondta lelkesen az ifjú.

– Hányat viszel magaddal?

Fél tucatot, és kettő az ajtót védi. Te jössz Gower és te Mansel és te Scanlan és a két Willaby.

– Megígértem az új testvérnek, hogy ő is megy – mondta az elnök.

Ted Baldwin olyan szemekkel nézet McMurdora, mint aki nem felejt és meg nem bocsájt. – Hát, jöhet, ha akar – mondta húzóódó hangon. Elég ebből. Minél előbb elkezdjük, annál jobb.

A társaság kiabálások és ujjongások között feloszlott, részeges nótafoszlányokat hallatva. A bár még tele volt mulatókkal, és a testvérek közül sokan ott ragadtak. A feladat végrehajtására küldött kis banda kiért az utcára, kettesével, hármasával haladva a járdán, hogy elkerüljék a figyelmet. Kegyetlen hideg éjszaka volt, a félhold ragyogóan világított a fagyos csillaggal díszített égen. A tagok megálltak és gyülekeztek egy udvarban, egy magas épülettel szemben. A szavak: „Vermissa Herald” arany betűkkel festve a fényesen kivilágított ablakok között. Belülről a nyomdagépek kattogása hallatszott.

– Héj, te – szólt oda Baldwin McMurdonak – maradj alul az ajtónál és vigyázz, hogy az út tiszta maradjon a számunkra. Arthur Willaby maradhat veled. Ti, többiek velem jöttök. Ne féljetek fiúk, egy tucat tanú fogja állítani, hogy az Union Bárban vagyunk ebben a pillanatban.

Majdnem éjfél volt, az utca elhagyott, kivéve egy-két részegest, akik hazafelé vették útjukat. A csapat átment az úton és benyomván az újságiroda ajtaját, Baldwin és emberei berontottak, fel a szembe lévő lépcsőn. McMurdo és egy másik lent maradt. A felső szobából kiáltás hallatszott, segítségkérés, majd taposó lábak és lezuhanó székek zaja. A következő pillanatban ősz hajú férfi szaladt ki az előtérbe.

Elkapták, mielőtt tovább jutott volna, a szemüvege csörömpölve hullott McMurdo lábai elé. Huppanás és hördülés hallatszott. Az arcán feküdt és fél tucat vessző csörgött, amint ráugrottak. Vo-

naglott és hosszú tagjai reszkettek az ütések alatt. A többiek végül abbahagyták, de Baldwin, kegyetlen arcán pokoli mosollyal, ütötte a férfi fejét, amit az hiába próbált karjaival védeni. Fehér hajában vérfoltok áztak. Baldwin még mindig áldozata fölé hajolt, rövid kegyetlen ütésekkel mérve, ahol a fej kilátszott, amikor McMurdo felrohant a lépcsőn és visszalökte.

– Megölöd azt az embert – mondta. – Ereszd el!

Baldwin döbbenten nézett rá. – Dögölj meg! – kiabálta. – Ki vagy te, hogy beszélsz – te, aki új vagy a páholyban? El innen! Felemelte a botját, de McMurdo a farzsebéből előkapta pisztolyát.

– Te menj el innen! – kiáltotta. – Szétlövöm a pofád, ha hozzám nyúlsz. Ami pedig a páholyt illeti, nem az volt a Testületmester parancsa, hogy ne öljük meg – és mi mást csinálsz, mint megölöd?

– Ez igaz – mondta az egyikük.

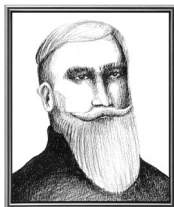
– Az égre! Jobb, ha siettek! – kiabált a lent hagyott férfi. Az alakok egyenként mind kivilágosodnak és az egész város itt lesz öt perc alatt.

Valóban kiáltások hangzottak az utcán, nyomdászok és újságírók csoportja gyülekezett az alsó teremben, tettekre ingerelve magukat. A szerkesztő béna és mozdulatlan testét a lépcső tetején hagyva a bűnözők leszaladtak és sietve átmentek az utcán. A Unió Házhoz érve voltak, akik McGinty szalonjában a tömegbe vegyültek a pulton keresztül suttogva a Főnöknek, hogy elvégezték a munkát. Mások, köztük McMurdo, a mellékutcákon át és kerülő utakon hazatértek.

(Ormay Tom fordítása)

Benedek Elek

(1859–1929)

Az erdélyi Kisbaconban született, diákkorában néprajzi gyűjtőútra indult szűkebb hazájában. A fővárosba költözve újságíró lett, a *Budapesti Hírlap* munkatársa, de számos más napilapot és elsősorban neveléssel foglalkozó folyóiratot szerkesztett. 1887–1992 között a Szabadelvű, majd a Nemzeti

Párt országgyűlési képviselője.

1889-től igen népszerű gyermeklapokat indított: az *Én Újságomat* és a *Jó Pajtást*, ifjúsági könyveket adott ki, a „magyar mese és mondavilágot” gyűjtötte és dolgozta fel, de maga is írt meséket, valamint verseket, színdarabokat és irodalomtörténeti műveket is közreadott. Elbeszéléseit egyfajta „eszményítő realizmus” jellemzi, olyannak írja le a székelyeket, amilyennek látni szerette volna.

Benedek Elek dinasztiát alapított; fia Benedek Marcell és két unokája, Benedek András és Benedek István mind a szabadkőművességben, mind az irodalomban követte. Az 1894-ben kelt *Testamentum*ában megfogalmazott intelmeit az akkor kilencéves Marcellnek szánta. Az ókori szerzők hagyományához visszanyúlva humanista etikai elveit fogalmazza meg.

Testamentum

II.

Te csak nyargalj vesszőparipádon, fiam, sejtelned se legyen arról, hogy én ez órában a halál gondolatával foglalkozom, írván, folytatván végrendeletemet. Dalolj versenyt a dalos pacsirtával, mely ott fönt lebeg a magas levegőégben s nyilván azt hirdeti: de szép az élet, óh de szép!

Nézd, csak nézd azt a vak fiút, ki mindennap kibotorkál a hegyek közé, egyedül, egy pálcika nélkül, – meg-megáll ez is, fejét fölemeli, s mosolygó arccal hallgatja a pacsirta dalát. Tele tüdővel szívja az üde levegőt, a vadrózsák illatát s e pillanatban talán ő is azt suttogja: de szép az élet, óh de szép! Pedig ő nem látja a virágot, ám érzi illatát; pedig ő nem látja a pacsirta szárnyalását, ám hallja csattogását; pedig ő árva, apátlan, anyátlan, kegyelemkenyéren él, s im lásd, e pillanatban az életnek mégis örül.

Ez csodálatosnak, rejtelmesnek tetszik tenéked. De te csak a botorkáló vak fiút látod, lelkének tartalmát nem ismered. Te még nem tudod megbecsülni Istennek végtelen jóságát, amely téged ép kézzel ajándékozott meg; te még nem tudod, hogy e kézzel majd felemelheted a gyöngét, leverheted a gonoszt; szerezhetsz vele kenyeret magadnak és adhatsz vele e kenyérből másoknak; és megajándékozott ép szemmel, mellyel nézheted mindazt, mit látni szép, s melyet behunyhatsz, ha nem akarod látni mindazt, mit látni kellemetlen. Ah, Isten őrizz, ha csak egy idegszál hiányoznék tested épségéből, mely nagyot emelkednék becse a meglevőknek! Hidd el nekem, hogy annak a vak fiúnak édesebben csendül szívébe a madárdal, mint a tiedbe. Hidd el nekem, igazibb öröme van neki abban, hogy bár tapogatózva, botorkálva, de járhat-kelhet az édes anyaföldön, mint tenéked, hogy ugrálhatsz árkon, bokron át, megmászhatod a magas hegyet, leszaladhatsz a virágos völgybe, s eszedbe sem jut, hogy mindezt nem tehetnéd, ha Isten tőled is megtagadja azt, mit attól a vak fiútól jónak vélt megtagadni az ő végtelen, beláthatatlan bölcsessége.

Természetesen, te ma még azt hiszed, hogy nem lehet nagyobb csapás, e földön nagyobb nyomorúság a vakságnál. Igazad van, nincs is ennél nagyobb *testi nyomorúság*. De megtudod, látni fogod majd az én írásom nélkül is, hogy van ennél egy nagyobb; rettentőbb nyomorúság: a *lelki vakság*. Látni fogsz Isten képére teremtetett embereket, akikből első tekintésre nem hiányzik semmi, ami az embert egész emberré teszi; más-más a ruhájuk, ruhájuknak a kelméje; a szabása; más-más talán az arcuknak a színe; rövidebb, hosszabb, vékonyabb, vastagabb a termetük, de egyben mind egyenlők: Istennek képére vannak teremtvé valamennyien.

Látni fogod, hogy Istennek napja egyformán világít valamennyi-nek s im mégis milliók tapogatóznak, botorkálnak, éppen mint az a vak fiú. Van szemük a látásra és nem látnak. Van fülük a hallásra és nem hallanak. Látni fogod, hogy Isten képeire teremtett emberek egymás mellett idegenül haladnak el. Látni fogod, hogy az „egy akol és egy pásztor” írott malaszt, melyet állandóan hazudtol a valóság; hogy az aklok száma megszámlálhatatlan, a pásztoroké még inkább... Meg fogod látni, mely éberem örködnek e pásztorok az aklok kapujában s csodálkozással szemléled, hogy hamarabb engednek kiszaladni hármat az akolból, mint beereszteni egyet, amely – szerintük – nem az ő aklukba való. Ezen nevet az én paraszt-eszem, de jegyezd meg, fiam, hogy nemcsak paraszt-ész van e világon. Amit én természetesnek találok, a természettel ellenes-nek talál tán millió ember és viszont.

De félek, hogy véletlenül már most kezdedbe akad írásom s nem szeretném, ha legalább a velejét meg nem értenéd. Félek különösen attól, hogy, ha nem értenéd meg azt, mit mondandó vagyok, megkésve értenéd meg, amikor már téged is elsodort valamely áradat. Félek, hogy mire kikerülsz az életbe, mindabból, mit az iskolában tanultál, csak annyi marad meg, amennyivel megkeresheted a kenyeredet, talán vagyont is gyűjtesz, nagy vagyont általa, de üres lészen a szíved, szeretet nélkül való. Avagy megmarad tán szívedben a szeretet, de dresszirozva, mint egy komédiás ponny. – Szívednek melegét nem azokra árasztod, akik szeretetet szeretetnél egyébbel nem viszonzozhatnak, hanem azokra, kik, szeretet nélkül élván az életet, bolond szívedet még majd kinevetik.

Látom, éppen most tanulod a bibliai történeteket. Szépen megmagyarázza Jézus a törvénytudónak, hogy mi az a felebaráti szeretet. A kirabolt, félholtan fetrengő utason nem könyörül a pap. Hasonlóképpen nem könyörül rajta a lévita. Végre jön egy szamaritánus. Bekötözi sebeit, elviszi a városba, elhelyezi egy háznál s még pénzt is ad a gazdának, hogy ápolja őt.

– E három közül ki volt felebarátja a sebesültnek? – kérdé Jézus.

– Aki könyörült rajta, – felelé a törvénytudó.

A tanulságot ebből így vonja le könyvecskéd: „A valódi könyörületes szívű ember sohasem kérdezi: micsoda nemzetből vagy

vallásfelekezetből való az, aki nyomorúságban szenved, hanem segíti embertársát azért, mert tudja, hogy az Istennek gyermeke, tehát neki testvére és segedelemre van szüksége.”

Tehát Jézus, Istennek fia, a felebaráti szeretetet a könyörületesség egy példájával magyarázta meg. Ne feledd, fiam, hogy Jézus ennek előtte kétezzer esztendővel járt és tanított e földön. Hogy abban az időben még a könyörületesség volt a szeretet legszebb nyilatkozása. Ne feledd, hogy bár Jézusnak bölcseje jászol vala, királyok borultanak e bölcső elé. Királyok és pásztoremberek. Olvasd a históriát s látni fogod, mint verődnek a népek külön kasztokká. Az erős leveri és ráadásul még meg is veti, lelkében megalázza a gyöngét. Fejébe veszi, hogy csak ő az Isten képére teremtet ember, s akit szegénysége, gyámoltalansága, gyengesége lenyügöz, az az ő szolgája. Akinek kenyeret dob, hogy éhen ne vesszen, de szíve melegéből nem juttat neki egy leheletnyit. Akit, Istentől nyert lelki adományok útján bár fölemelkedik a porból, magával egyenlőnek nem ismer el, mert amannak bölcseje durva deszka volt, az övé arannyal, selyemmel, biborral ékes.

Ha majd szíved, lelked ki lészen művelve; ha majd nemcsak látsz, de a látottakon gondolkodol is: csak akkor döbben meg a szíved, fiam, csak akkor szorongatja majd vasmarokkal a keserű fájdalom, látván, hogy boldogtalanabb vagy az éhező koldusnál, mert annak nem fáj, ha pénzt vet lábához a nagy úr, amint elrobog bársonyos hintáján; de neked fájni, kegyetlenül fájni fog, amidőn tisztességtudó kalapemelésedre könnyü, megvető fejbiccentéssel válaszol a gőgös, de máskülönben *könyörületes szívű nagy úr!*

Könyörületesség ! Ki nem könyörületes manapság? Kinek nincs egy fillérje, egy falás kenyere a koldusok számára? Ki mer manapság nem lenni könyörületes szívű? Ma, mikor az ujságok számon tartják, ki mennyit ad a kárvallottaknak s ki nem ad semmit? Manapság, mikor a könyörületesség – mulatság, sport? Mikor fényes, drága toálettekben, keringőzve vagy csárdást ropva törülük le a szenvedők könnyeit!?

De én egyebet kérek tőletek, könyörületes szívek! Nekem van kenyerem; nekem van ruhám, divatos szabású; tanultam, amit tanultam; tudok, amit tudok; vagyok legalább is „átlagember”, vagyok;

beszédem nem sima, de nem is goromba; ha éppen elkerülhetetlen, még a lovakról is tudok társalogni. Könyörüljetelek rajtam s ne kérd-jétek, paraszt vagyok-e vagy nemes; keresztyén-e vagy zsidó. Vegyetek úgy, amint vagyok. Szeressetek, ha van bennem szeretni való; vessetek meg, ha van bennem megvetni való. De ne legyetek az őseimre kíváncsiák, mert ők alszanak, porladoznak régen; kegyes érdeklődéseketek meg nem köszönik: ruházzátok rám ezt és én megköszönöm, meghálálom nektek. Szeretetért szeretetet adok.

Ez a legnagyobb summa, fiam, mellyel a szeretetet megfizetni lehet: maga a szeretet. Ne sajnáld, ha többet adsz ebből másnak, mint amennyit más ad tenéked. Örülj ennek, hisz akkor te vagy a gazdagabb.

Mikor e sorokat írom, édes fiam, nagy kérdések foglalkoztatják az elméket. Nagy kérdések, melyeket tán még az én életemben paragrafusokba szednek, de te késő öregséget érhetsz, akkor sem lesznek – megoldva. Bölcs, nagy elmék kigondolnak sok szépet, üdvöset, törvénykönyvekbe be is iktathatják: rideg paragrafusok még soha meg nem változtatták a társadalomnak szellemét.

Ha én zsidó volnék s recipiálnák az én vallásomat, megköszöném szépen, de megkérdeném: hát *engem* mikor recipiálnák? Ha én zsidó volnék s feleségül vehetném a keresztyén leányt, akit szeretek, anélkül, hogy meg kellene tagadnom a hitemet, megköszöném szépen, ah, de mi a törvény jótéteménye ahhoz, ha látnám, ha érezném, hogy van egy törvény, mely a szivekben lakozik: a szeretetnek törvénye, mely nem lát különbséget ember és ember között!

Törvények még nem döntöttek le válaszfalakat, fiam, azt nekünk magunknak kell ledöntenünk. De nehogy azt mondd majd szűkkeblűen: nekem nem fáj, engem nem éget s közömbösen nézd embertársaidnak küzdelmeit. Ha csak magadra gondolsz, ha csak a magad sebe fáj, menj a rengeteg erdő mélyébe, lakjál a vadak s ne az emberek között. Élj vad gyümölcsön, sebedet gyógyítsd füvekkel: így is lehet élni, amíg halálod órája üt. De ha emberek közt élsz, vedd ki a magad részét minden igaz, becsületes, jogos küzdelemből. Állj a védtelenek, gyengék közé; az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus. Ne ejtsen meg a könnyü, puha élet varázsa; nehogy cserbe hagyj a veled egysorsuakat,

mert téged talán megtűrnek a felsőbbek között. Neked ez nem okozhat akkora örömet, a mekkora keserűséget azoknak, akiket te cserben hagyál. S ha még ez sem volna elég, hogy meg ne tántorodjál: gondolj reám, kinek az életét nemcsak a nehéz munka rövidité, de végetlen láncolata az emésztő gondolatoknak, bántó érzeteknek, melyek sokszor megakasztják tollamat, megzsibbasztják energiámat, tehetetlenül nézvé a vészes áradatot, mely jót, rosszat egyként elsöpréssel fenyeget...

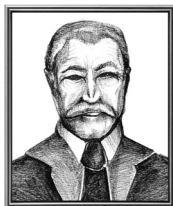
Lehet belőled nagy ember, – és hadd legyen! – de szív nélkül, szeretet nélkül igazán nagygyá nem leszel. Ne bizd el hát magad, ha csodálják elméd tündöklését: sok fényes elme elhomályosult már, de a szív, – jó vagy rossz – megmarad utolsó dobbanásig annak, ami volt első dobbanásakor. És te, fiam, kicsinyelheted majd tán elmémnek szűk körben való forgását, de egyet ki kell érezned e sorokból: tele volt a szívem szeretettel. Jutott ebből mindenkinek és nem fogyott soha, de sőt inkább növekedett. Nem osztályoztam a szeretetet: mindenkinek annyi jutott, amennyit megérdemelt. Némelyiknek több is, de kevesebb soha senkinek.

És nem félek, hogy kifogyok a szeretetből, fiam! Ha egyéb nem, ez eltart a sírig. Ha egyebet nem, kaphatsz ezt tőlem halálom után is; s ha majdan talán üresnek érzed szívedet, gyere ki síromhoz, meglásd, megtelik szeretettel! Ha majdan talán bántani fog az emberek gőgje, gyere ki a temetőbe s megvigasztalódol. Porrá lesz itt gazdag és szegény, gőgös és alázatos. Az egyiknek gránit jelöli emléket, a másiknak egyszerű fejfa, de porrá lesz mind a kettő. Itt ember és ember közt nincs különbség: Gránit és fa: ennyi az egész.

Jere ki a síromhoz, fiam!

Benedek Marcell

(1885–1969)

Író, műfordító, irodalomtörténész, pedagógus. 1904-ben barátságot kötött Balázs Bélával, Hevesi Sándorral, Kodály Zoltánnal és Lukács Györggyel, együtt alapították meg a Thália Társaságot. 1912-ben hosszabb időt töltött Párizsban, munkásságában a francia irodalom terjesztése és értelmezése jelentős helyet foglal el. 1928-ban kitüntetik a francia Palmes Académiques-kel. 1919-ben részt vett az Országos Tanáregyesület megalakításában, ezért megfosztották katedrájától, az egyetemre csak 1947-ben térhetett vissza. *Irodalmi Lexikont* és Aurélien Sauvageot-val magyar-francia szótárt szerkesztett. 1924-ben Baumgarten-díjat, 1963-ban Kossuth-díjat kapott.

1912-ben avatták szabadkőművessé, 1949-ben a Magyar Symbolikus Nagypáholy elnökévé választották: posztján maradt az 1950-es betiltásig. Székfoglaló beszédében adta ki a magyar szabadkőművesek jelszavát, amely a következő négy évtizedben érvényben maradt: Rendületlenül.

Több mint kétszáz könyvet fordított magyarra. Előszeretettel ültette át szabadkőműves szerzők: Goethe, Anatole France, Romain Rolland műveit.

Naplómat olvasom

(részlet)

Öregkori tanítómunkámnak talán legszebb fejezetéről, amely az egyetemi tanítás mellett a legközelebb áll a szívemhez: a szabadkőművességről kell még beszélnem.

A szabadkőművesség működését 1919 tavaszán megszüntették

a kommunisták; ősszel a keresztény-nemzetiek hivatalosan feloszlatták, házát elvették, holmiját „egyéni akciók” keretében elrabolták; ócskásoknál lehetett egyet s mást visszavásárolni. A rágalmak szabadon, cáfolat veszedelme nélkül terjedhettek – részben nagy szerepet játszó szabadkőművesek segítségével, akik „félrevezetett keresztényeknek” adták ki magukat.

Akik hívek maradtak, kávéházakban, klubokban tartották fenn legalább a személyes barátságot, s egyben működési lehetőség híján segítették az arra szorulókat.

Az egymást követő kormányok között akadt olyan, amelynek tagjai szégyelltek a szabadkőművesség feloszlátását a „művelt Nyugat” előtt, de saját felhergelt tömegeiktől félve nem merték új életre támasztani. Szégyenkezésük jele, hogy kiengedték, sőt úgyszólván küldték Balassa Józsefet a New York-i szabadkőműves kongresszusra. Nem volt akadálya annak sem, hogy szabadkőművesek csoportosan utazzanak Bécsbe vagy Csehszlovákiába, és az ottani páholyok segítségével új tagokat vegyenek fel. Ez a magyarázata annak, hogy a huszonhat évi „sivatagi vándorlás” alatt a szabadkőművesség nem vénült el egészen.

1945-ben a kormány visszaadta a székházat, és engedélyezte az újjászervezkedést. Kár, hogy az ember két helyen nem lehet egyszerre, és nem lehettem itt, az első, télikabátban, kalapban didergő összejöveteleken...

A régi Magyarországon kerek 100 páholy volt, körülbelül hatodfélezer taggal. Most 13 páholy alakult meg Budapesten, 3 vidéken, körülbelül 1500 taggal. A következő néhány évben, bár egyre folytak a fölvételek, ez a szám még csökkent: természetesen nagy volt a halálozás a „régiek” között, akadt jó néhány emigrálás is; a fiatal, állásban levő testvérek egy része pedig pályája érdekében hagyta el a szövetséget.

Három héttel Kolozsvárról való visszatérésem után jelentkezem páholyom első őszi munkáján mint közkatona. A páholy vezetése a legjobb kézben van: Szili Jenő, a nyugalomba vonult kiváló orvos a főmester. A nagypáholy vezetése, amikor reám már nem várhatlak többé, egy politikus-lapszerkesztő barátom gondja lett. Az egész mögött mint szervező és összetartó erő a főtitkár, Gerő An-

dor munkája és lelkesedése áll. A később oly tragikus sorsra jutott két Szűcs testvérrel együtt egy újonnan alakult, Balassa József nevét viselő páholy tagjai. Gerő Andor dajkáló gondoskodása és bölcs óvatossága, a Szűcs testvérek rajongó és áldozatkész szeretete a legmelegebb személyes emlékeim ebből az időből.

Nem soká maradhatok meg abbeli jó szándékom mellett, hogy mint közlegény szolgálom az ügyet. Csaknem azonnal behívnak a szövetségtanácsba; saját páholyom előbb tiszteletbeli főmesternek választ, de néhány hónap múlva Szili lemond a főmesterségről, engem jelölve meg utódjául. Nemsokára elragadja a halál egyik legértékesebb barátunkat, Bárdos György helyettes nagymestert: most már az ő helyén veszek részt a nagypáholy vezetésében, külön engedéllyel tartva meg egyelőre a főmesterséget is. Aztán a nagymester úgy érzi, hogy politikus volta veszélyezteti a szabadkőművesség politikátlan jellegét; lemond, és engem választanak a helyébe. Nehéz szívvel vállalom a feladatot: 1949 tavaszán vagyunk, a népi demokráciák országában egyedül a magyar szabadkőművesség működik még: nyilvánvaló, hogy órái meg vannak számlálva. Fájdalmas érzés, hogy a kétszáz esztendő magyar szabadkőművességnek én leszek az utolsó nagymestere.

Lehet-e tenni valamit, hogy a sorsunkat elkerüljük? Vannak közöttünk kommunista párttagok, vannak polgári demokraták: ezek azt szeretnék, ha engedményeket tennénk, s a napi politika kérdéseiben mutatnánk közeledést a kormányzathoz. A többség már társadalmi helyzeténél fogva is másként gondolkodik.

Most veszem igazán hasznát családi körben oly sokat emlegetett „negatív energiámnak”. A taktikázásnak nem látom értelmét. Olyan jó fiúk összes elveink megtagadásával sem lehetnénk, hogy adott pillanatban a beszüntetést elkerüljük. Tehát nagymesteri székfoglalásban kiadom a jelszót: „Szépen élni, amíg lehet, és szépen meghalni, ha kell.” A reakciós hajlandóságoknak nem engedek teret, de a napi politika felé sem csúszunk egy millimétert sem.

Kifelé amúgy sem dolgozhatunk már. Az utolsó szép kísérlet a Balassa-páholy kiadványsorozata volt: haladó szellemű felvilágosító füzetek, amelyeket ingyen küldtünk szét, főként a vidéki értelmiségnek. (Magam is írtam egy ilyen füzetet, *Nemzeti érzés* cím-

mel.) A könyvkiadás államosítása után egyetlen területünk maradt: magunkat művelni, oly intenzívvé tenni önmagunkban a humanus és szépségre törekvő szabadkőműves szellemet, hogy belőlünk, mint valami radioaktív magból, kisugározzék ez a szellem. Ezt a hatást megőrizhetjük akkor is, ha formálisan nem lesz többé szabadkőművesség.

Nagy önművelő társasággá váltunk. Tudós tagjaink tudományukat népszerűsítették, írók, költők, művészek prózával, verssel, muzsikával szolgálták a három kőművesi jelszó közül a *szépséget*. Megszaporítottuk a közös nagypáholy-munkákat, a páholyok versengve rendeztek nővérestéket. A jövedelemből futotta a rászorulóknak segítészére is. Kevés koncertrendező állíthatott össze olyan ragyogó muzsikuss- és énekesgárdát, mint mi. Az pedig sehol másutt meg nem történhetett volna, hogy nyolc elsőrendű operai szólista – köztük Székely Mihály minden személyi hiúságot félretéve, *kórusban* énekel.

Magam annyi irodalmi előadást tartottam, amennyit kértek tőlem.

Ötnegyed évig voltam nagymester, amikor egy Révai-beszédben megkondult a szabadkőművesség halálharangja, egy-két rövid, nem is bántó mondat alakjában. Levélben válaszoltam erre a beszédre, a levelet éppen úgy megbeszéltem mondatról mondatra a nagypáholy vezetőségével, mint annak idején előadói beszédemet a tanárkongresszus előkészítő bizottságával. Aztán – a levél még a gépírónál volt – megtartottam utolsó előadásomat egy nővérestén, Arany öregkori lírájáról.

Harmadnap – 1950. június eleje volt – délben átadták a levelet Révai miniszter titkárának. Négy óra után telefonértesítést kapok: az ÁVO megjelent a páholyházban, a feloszlató rendelettel, amelyet csak megmutatott, de nem adott át. A rövid rendelet lényege: a szabadkőművesség valamikor haladó intézmény volt, de most Amerika-barátok húzódnak meg benne.

Gerő Andort behívták, hogy a kulcsokat adja át. Velem senki sem törődött. A minisztertől nem kaptam választ – minek is?

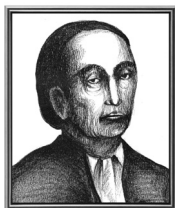
Ezzel vége annak, aminek a szabadkőművességben vége lehet.

De most még elmondom a Vajda János Társaság utolsó ülését: az 1950 decemberében, Vörösmarty születésének 150-ik fordulójára rendezett ünnepet. A *literary gentleman*, akinek fordításában néhány Vörösmarty-verset mondtak el németül, nem sajnált sem költséget, sem fáradságot. A magyar versmondók között ott volt Somlay Artúr és Lehotay Árpád (fájdalom, mindkettőt ott hallottam utoljára). Az Akadémia heti ülésterme soha nem telt meg ennyire. Egy sereg szabadkőművesnek küldettem meghívót. Én a Vörösmarty-előadásnak csak általuk érthető szavaiba burkolva elmondtam utolsó nagymesteri tanításomat: a szabadkőművesi hitről és kötelességteljesítésről.

Tudom, hogy megértették.

Kassák Lajos

(1887–1967)

Kassákkal a proletárok és a modernitás hangja egyszerre jelenik meg a magyar irodalomban. Tizenhat éves korában félbeszakítja iskolai tanulmányait és lakatosinasnak szegődik. Huszonkét éves korában gyalogútra indul – Párizsba. 1919-ben elmentmond Kun Bélának és ezért lapját betiltják. 1926-ig emigrációban él Bécsben, utána hazatér, de a Horthy-rendszer legkeményebb ellenfelei között marad. 1945-ben Kossuth-díjat kap, szociáldemokrata képviselő lesz, de a fordulat éve, 1949 után ismét elhallgatják.

Szabadkőművessége rövid ideig tartott. 1946-ban fogadták be, 1948 végén a Szociáldemokrata Párt megismételte, amit 1918-ban tett. Tagjait arra kötelezte, hogy válasszanak a burzsoának mondott szabadkőművesség és a párttagság között – Kassák ekkor a fegyelmet választotta.

Az építő munka motívumait ugyan sok versében fellelni, de ezek a jelképek nem feltétlenül vonatkoznak a szabadkőművességre. A felvétele évében keletkezett *Építő lélek*ben azonban alig rejtetten céloz arra, hova igyekszik.

Építő lélek

Nem álmodni szeretném a jövőt,
Hanem építeni fokról fokra
Derék kőműves szeretnék lenni
Mérőónnal és acél kanállal
A kezemben, ott a magasban fenn

Ahová én magam segítettem
Önmagam virágzó ifjúságom
Tüzeben, lengve ég és föld között
Boldog szerelemmel a szívemben.

De lám mennyi árok és határkő
A súlyos rög kegyetlen marasztall
Merre hát a tűz, ami vezérel
S hol a szárny, ami könnyedén emelne?
Sírjak tán mint a gyöngék sírnak mind
feledve a zengő nyári hajnalt
amiben mezítelen fürdöttem
és feledve a mosolygó kedvest
aki tárt karokkal intett búcsút.

Panaszló dal ne hagyja el ajkam
szememből ne csurranjon ki a könny
ami ma zárva marad előttem
holnap kitárul, mint a ringó kert
kapuja, amin szürke fürtökkel
szökkentem át víg gyermekkoromban
Keresve Őt, mivel úgy képzeltem
ott lelem az elhagyott tó partján
és éppen rózsáit öntözi.

Aki így táncolta át a múltat
menyi, mennyi aranyfényt remélhet
a jövőtől. Nem menekülök én
szűz vágyaim ragadnak el innen
feléd tekintek a bilincsem lehull
hogy elérjem azt, amit még ember
el nem ért a térben és időben.
A láng kitör majd a hamu alól
S mély álmából feléled a lélek.

Így építlek drága jövőndő
álomból és tömör valóságból
angyal vigyáz rám a létra fokán
s a nap szív magához mind közelebb.
Himnuszod énekelem, nagy élet
a falvak és városok énekét
ahol társaim milliói élnek
száraz kenyéren és langyos vízen
s az egek visszfényével szemükben.

Dalom és mosolyom bokrétáját
Nyújtom felétek testvéri kézzel
s hogy állok a valóság talaján
elkötöm hű szerelmünk csónakát
mely a jégtáblák között vesztegelt
íme csak lobbanó fény a sorsunk
a beláthatatlan vad préríken
egy téveteg szó, egy asszony talán
amint vállunkra hajtja szép fejét.

Az igaz költőkhöz

Ki bízta ránk a nagy munkát a rend
gyarapítását és a szabadság hirdetését
ne kérdezzük kicsinyes töprengéssel,
de szorgalmasan végezzük a dolgunk
és úgy, mintha csakugyan mesterei lennénk
az alkotásnak mintha egy palota felépítéséhez
kezdenénk a semmiből

S mutassuk meg a tömör, kemény falak
máris emelkednek a magasságok felé
holnap tető alá kerülnek s az egész ott áll majd
a tér közepén rendületlenül.

Vállaljuk, ami kiosztatott számunkra
túl a szakma pénzügyein s a tudósok
szemérmes magányán is túl.

E pillanatban szót sem érdemelnek
a bajok, amiket elszenvedtünk,
s a gondokat is feledjük, amik soványra
vésték sápadtra sorvasztották arcunk színét.
Kövessük azt, ami előbbre lép, fényere élesíti
eszközeit a hit lángját gyújtja fel ott,
ahol mások csüggedten már aludni készülnek.
Mit számít, hogy némelyek mániákusnak
neveznek bennünket hogy ajkunk előtt
elhúzzák a mézes madzagot s végül
bontani kezdik állványainkat.

A lélek forrásai táplálnak minket
soha nem volt fontosabb az okos szó
és a helyénvaló cselekedet
Soha nem álltunk tömörebben egymás mellett,
reménydús bajtársak
soha még harc igazságosabb a miénknél
soha mértéktartóbb, soha vértől mocsoktalanabb
de a gonoszság sem volt soha szívósabb,
ravaszul számítóbb mint éppen most.

Nem jósolunk rózsaszín jövőndőt
s nem nyújtjuk át az ígéretek csokrát.
Üres szavakkal nem léphetünk a boldogtalan szegények
elé s nem ruházhatjuk fel az utcára került árvákat
kinek a jószándékával olajozzuk meg gépeinket
kit emeljük fel védőszentül,
ha árvíz fenyegeti a falut?
Minden elmozdult a helyéről
s most mindennek új alapot kell vetnünk.

Aki derekasan harcol, csak az remélheti a győzelmet
Mellé állnak a szegények és kitagadottak,
néki adják szívük bizalmát
ügyelik pillantását s felőle álmodnak álmaikban.
Ilyen a sorsunk, költők – örökké nyughatatlan népség
fegyvertelen bajnokai az építésnek.

Elszakíthatatlan lánc

Hogyan mentselek meg idegen? Ismeretlen táj fiai, mit olvassak ki arcod ráncaiból s mit a szemeidből, mik oly ijedten néznek rám? Bevallom: gyöngé vagyok hozzá, hogy kivezesselek az erdőből, ahová kergettek. Hallgasd a szavaimat, ugyanolyan szelídek, mint a tiéd, ugyanolyan semmitmondók. Végül is azt hiszem, én vagyok te és te vagy én. Egy mag ikrei, egy törzs, amit a villám kettéhasított.

Katonák cirkálnak a vidéken, zárt kapukon dörömbölnek és jajgatnak az üresnek tűnő síkátorok. Violaszín felhők mögött virrad felettünk a hold. És sajnos, ember vagyok én is, hozzád hasonlóan ott játszottam a városvégi grundon, s azóta elszenvedtem mindazokat az ütéseket, amiket a sors mérhet ránk. Forradalmak lelkesítettek és megkínóztak a háborúk. Társaim között oly szegény és elhagyatott voltam s mégis róluk énekelek, mint aki nem szakadhat el tőlük soha. S te is hiába jöttél messzi ismeretlen tájról, a neved: idegen, de érzem rokoni illatod. Üdvözöljük hát egymást, induljunk váll-váll mellett a hajnal kapuja felé. S ti többiek, bocsássatok meg nekünk. Nem ellenetek lázadunk, csupán önmagunkhoz szeretnénk hűek maradni. Munkás, küszködő asszonyok szültek minket s a nagy terek vonzanak, új dalok és új szerelmek. Hajcsáraink és rágalmazóink, béküljetek meg velünk s add a kezed, te idegen testvér. Önmagunk parancsa, hogy járnunk kell az utat, az árvák és özvegyek útját, mely a beteljesedések országába vezet.

Jean Verdun

(1931–)

Tíz regény és öt színmű szerzője. Két esszékötetében (*A csökönyös szabadkőműves* és *A szabadkőműves valóság*) ritka szókimondással tárgyalja a mozgalom XX. századi helyzetét, dilemmáit. 1965-ben fogadták a párizsi Új Jeruzsálem páholyba. 1985–1988 között a Francia Nagypáholy elnöke.

A *Hírá-legend*a hagyományos változatát, a Mester életére törő három legény történetét állítja színpadra, de a Mester alakját Claude-Nicolas Ledoux-ról mintázta, aki Arc-et Senansban a felvilágosodás eszméit gyakorlatban megvalósítva királyi sófeldolgozó üzemet és munkáslakásokat épített. Ledoux *L'Architecture* (1804) című értekezésének alapgondolata az erény, mely korokon átívelve egyesíti a tökéletesedni kívánó embert, a filozófust, a művészt, a tudóst, az Alkotót.

Verdun építésmestere is a felvilágosodás korától napjainkig ívelő szabadkőműves célt hirdet; egyszerre tökéletesítsük önmagunkat és környezetünket. S ha a mesternek meg is kell halnia, jön másik, aki tovább folytatja a munkát. Az elveit életénél többre becsülő hősben azonban a darab kritikusai Jean Verdun apjának, az 1944-ben meggyilkolt bírósági elnöknek arcvonásait is felfedezni vélik.

Az *építész*t 1993-ban Besançonban, majd 2002-ben a brüsszeli Királyi Színházban mutatták be.

Az építész (részletek)

20.

A MESTER, AZ ÖZVEGY, MAJD ALBANE

A MESTER: Jó napot, mama.

AZ ÖZVEGY: Jó napot, fiam.

A MESTER: Hogy érzi magát mama?

AZ ÖZVEGY: Egyre jobban, fiam. Meglepődttél?

A MESTER: Ugyan miért?

AZ ÖZVEGY: Képzeld, hogy megbetegszem. Mekkora elpocsékoltság neked, aki olyan elfoglalt vagy.

A MESTER: Csak nem tesz szemrehányást azért, mert örülök, hogy jó egészségnak örvend?

AZ ÖZVEGY: Nem hányok a szemedre semmit. Csak azt mondtam, örülhetsz neki.

A MESTER: Legyen. Örülök neki. Úgy hírlík, sok látogatót fogad mostanában?

AZ ÖZVEGY: Ni csak, már csodálkoztam, hogy oly gyakran felkeresel. Szokatlan tőled az efféle gyermeki figyelem. Így van, meglátogattak legényeid. Mind a három. Nagyon rokonszenvesek. Szeretem, ha az ilyen korú férfiak udvariasak, de nem hízelegnek, okosak, de nem képzelik lángésznek magukat, ha tisztelik a vallást és a király hatalmát. Bemutatkozó látogatást tettek nálam, mint ha anyakirálynő lennék. Százféle dologról beszélünk, rólad, az építkezésről, elmondták mi hírlík az Udvarban. Nagyon jól szórakoztam. Ezek a fiúk sokat segíthetnek a munkában, már közeledik az idő, amikor kipihenheted magad.

A MESTER: Bizonyára erről az időről beszéltek.

AZ ÖZVEGY: Úgy bizony! Meg is mondtam nekik, minél előbb váltsanak, annál jobb.

A MESTER: Édes anyám! Milyen furcsa a sorsunk, hogy a maga kívánságai mindig ellenkeztek az enyémmel!

AZ ÖZVEGY: Jobban ismerlek, mint te magadat.

A MESTER: Ha már az utódlásomról gondoskodik, bizonyára azt is tudja, hogy ha abbahagyom az építést, meghalok.

AZ ÖZVEGY: Hát én építetek-e? Pedig élek. Ha egy kicsit kevesebbet építettél volna és többet törődtél volna anyáddal, a Nap éppen úgy forgott volna a Föld körül.

A MESTER: Vagy a Föld a Nap körül.

AZ ÖZVEGY: Tudom, tudom. Mindent megváltoztattok, még a Nap járását is, és ezt felvilágosodásnak hívjátok. Ismerem gondolatokat és rettenetesen bánom, hogy a fiam is erre hajlik. Minél inkább sérti egy új elmélet a józan észet, annál jobban örültök neki. Minden reggel látom, amint a Nap felkel a galambdúc mögött, aztán minden este látom, hogy lemegy a fészker mögött. De a kertem meg se mozdul! De nekem nincs hályog a szememen, a ti felvilágosodások pedig csak sötétséget terjesztenek az emberek lelkében. Minden józan eszű ember velem értene egyet, és nem veletek, hogy a Nap forog a Föld körül és nem fordítva. A magadfajta sajnos nem hisz a szülőanya szemének. Inkább a hazug ábrándoknak hisz. Az ábránd és az anyja szeme közül az én fiam az ábrándot választotta. Kétszer is megözvegyültem!

A MESTER: Erről beszélt Brice-szel, Roch-kal és Régisszel?

AZ ÖZVEGY: Erről bizony. Még azt is elmagyaráztam nekik, mert nem tudták, hogy az özvegység hiányt jelent.

A MESTER: Én tudom.

AZ ÖZVEGY: Istenkém, sok mindent tudsz, de vajon okultál-e a nagy tudományból? Én, ha valamit tudni akarok a dolgok lényegéről, szememnek és fülemnek hiszek. Fiam, hidd el anyádnak: az én kertescském nem fordul ki a sarkából miközben alszom, hogy a Nap körül kerengjen. Mert ha úgy volna, vajon hogyan maradna állva oszlopos gyárad másnap reggel?

A MESTER: És mégis forog, mama!

AZ ÖZVEGY: Gondoltam, hogy nem tágítasz. Most, hogy útnak indítottátok a dolgot, nem léphettek vissza. Nagyravágyó alakok, akik mindig csak az ostobák tapsát keresik!

A MESTER: Én hát a tapsokét építettem?

AZ ÖZVEGY: Úgy ám. Mindig is mondtam, hogy túl sokat építesz.

A MESTER: Meglehet édesanyám, de éppen azért dolgoztam ilyen lázasan, mert megözvegyült. Épületeket emeltem, hogy helyreállítsam a világ egyensúlyát. Mit nem adtam volna pályám ele-

jén, hogy egyszer meglátogasson az építkezésen és lássa hogyan nő a fal.

AZ ÖZVEGY: Soha!

A MESTER: Miért, édesanyám?

AZ ÖZVEGY: Nincs olyan fal, gyár, még ha oszlopos is, nincs olyan palota, amely pótolná apádat.

A MESTER: Tudom, mama, de mivel meghalt, nem maradt más dolgom, mint, hogy építsek.

AZ ÖZVEGY: Azt kellett volna tenned, mint ő tett: mellettem maradni.

A MESTER: Az építésnek éltem.

AZ ÖZVEGY: Lárifári! Hátat fordítottál a természetnek. Elhagytad anyádat hideg és rideg épületekért. Most megérkeztek utódaid. Végedet akarják, és így is lesz. Megtagadod anyádat, úgy képzeled, hogy a Nap mozdulatlan és a Föld forog körülte, mint a darázs az alma körül, a kis Albánnak udvarolsz, elveszel, kétségbe ejtesz.

A MESTER: Sohasem fordultam el a természettől, mama, ábrándjaimban, ahogy mondod, mindig is számoltam vele, de az építész nem hajol meg a természet előtt. Hol megvív vele, hol kiegészíti, hol helyébe lép.

AZ ÖZVEGY: A természet mindig győz fiam. Hidd el nekem, az erdő beborítja majd elfelejtett épületed romjait. Életed semmire se szolgált.

ALBANE: Mester, elnézést, hogy kedves édesanyjánál zavarom. Tenni kell valamit. A három legény átvette a vezetést. A tervrajzokkal ellenkező utasításokat adnak. Senki sem érti, mit akarnak. Sürgős lenne elhallgattatni őket.

AZ ÖZVEGY: Álljon meg a menet, húgocskám, álljon meg! Ne terelje ostoba fiamat rossz útra. Ha a három legény olyan nagy hangon beszél, engedélyt kaptak rá.

A MESTER: Jól van. Tüstént fogadom őket, de egyenként.

21.

A MESTER, BRICE

A MESTER: Hallgatom, Brice.

BRICE: Mester, köszönöm...

A MESTER: Nem Brice, hagyjon fel az efféle udvariaskodással. Beszélni akart velem, itt vagyok. Ne köszönje meg. Beszéljen inkább egyenesen. Mire van panasza? Mit óhajt? Mit javasol?

BRICE: Mesterem továbbra is félreérti érzéseimet és szándékaimat. Sohase mernék versengeni Önnel. Csodálom eszét. Tisztelem tekintélyét. Hálás vagyok, hogy vezetése alatt dolgozhatom. De hogyan irányítsak, ha nem ismerem a titkot, mely terveit ihlette.

A MESTER: No lám, ismét titkokról beszél. Nincs titok.

BRICE: Tudom, Mester, hogy tagadja a titkot. Ön szerint a tervből minden kiderül.

A MESTER: Minden kiderül.

BRICE: Egyetérték, Mester, a terv szerint emelkedhet az épület. De a tervből nem derül ki, hogyan eszelte ki az egészet.

A MESTER: Hogyan? Tizenhárom éves korom óta építék.

BRICE: Mester, ha nem mondja el titkait, magatehetetlen gyerek maradok a hatalmas építményeken, melyeken most emelek.

A MESTER: Talán a mesterség fogásaira gondol? Ezeket nevezi tévesen titoknak?

BRICE: Mester, ne gúnyolódjék. Ismerem a mesterség fogásait.

A MESTER: Azt hiszi?

BRICE: Ha szakértelmemben kételkedik, nincs miről beszélnünk.

A MESTER: Ne vitázzunk szavakról, de biztos vagyok benne, hogy összetéveszti a szabályokat a titkokkal. Ott keres titkot, ahol csak szabály van. Megengedem: mondhatunk titkot a művészet szabályai helyett. Anyám, aki oly szépen beszél, mint ahogy Monsieur de Fontenelle ír, azt mondaná, hogy aki nem ismeri a művészet szabályait – titoknak véli. Nos, én feltárom mesterségünk öt titkát. Használja saját eszét. Vesse le az érzelmeinek kifejezését gátló nyűgöket. Törje össze a láncokat. Hatoljon át a kezdetleges igazságok felhőin. Jusson el az őszikig.

BRICE: Mester, veszélybe kerül, ha tovább tréfálgozik. Megharagszom. Ha a királynak is ezt a dumát adta volna le, soha se egyezett volna bele az oszlopokba...

A MESTER: Duma? Legyen. De én ezt a dumát tartom mestersé-

günk törvényének vagy titkának. De elárulhatom a tömeg elosztásának titkát is. Mivel egy erdő közepén vagyunk, az épületcsoport egyszerűséget kíván. Egyetért?

BRICE: Nem értem, mire céloz.

A MESTER: Egyszerűek, semmi ciráda, ami csökkentené felületüket.

BRICE: Vigyázzon mester, megharagszom!

A MESTER: Akar-e valódi építész lenni, igen vagy nem? Eszerint egyetértünk abban, hogy díszek nélküli egyszerűsége van szükség. Tehát az épületcsoport jellegét minden egyes építmény tömegének vetülete határozza meg.

BRICE: Meghatározza? Ki határozza meg?

A MESTER: Én határozom meg. A főépületet magától értetődően gúla alakúra terveztem, erre volt szükség annál is inkább, mert műhelyek vesznek körül. Érti hát: én határoztam meg az épületek jellegét, a gúla alakját pedig fenséges tömegük kényszerítette rám. Ne feledje, hogy a falak meztelen maradtak és, hogy a terv a lehető legszerűbb. A titkaimat kívánta. Megkapta.

BRICE: Elképesztően gögös és szemtelen. Megüzentem Albánnal, ezzel a kis szajhával, hogy kész vagyok megegyezni. Azt akarja, hogy farkasnak álljak a farkasok közé. Jól van. Én üvöltök majd a leghangosabban.

A MESTER: Üvöltsön csak! Menjen és üvöltse szét mindenütt a most felfedett titkokat. Üvöltse szét, fecsegye el, figurázza ki, lázítsa fel a vedlett kutyákat, melyeket farkasnak vél. Titkaimat csak azok érthetik meg és adhatják tovább, akik felfogni képesek.

22.

A MESTER, ROCH

A MESTER: Dühösen és követelőzve jött, hogy kicsikarja titkaimat?

ROCH: Egyetlen titok érdekel, tudja melyik. Hogyan érte el, hogy a király rábólintson az oszlopos tervrajzra?

A MESTER: Roch, használja az eszét. Vagy a lehető legtermészetesebben sikerült, úgy, hogy egyszerűen szóltam a királyhoz, de úgysem hiszi el, vagy ez Őfelsége és az én titkom.

ROCH: Van olyan ügy, ami nem tűri a tréfát.

A MESTER: Mondja Roch, talán egy sündisznón ül?

ROCH: Micsoda?

A MESTER: Vagy talán egy tarajos sülön? Úgy tesz, mint ha oszlopaik hatalmas tüskeként mélyednének a gatyájába.

ROCH: Gúnyolódjon csak, ha erősebbnek képzelet magát! Brice, Régis és én parancsot kaptunk, hogy akadályozzuk meg az oszlopok építését.

A MESTER: Parancsot kaptak? A király tudta nélkül...

ROCH: A király néha úgy tesz, mintha nem tudná.

A MESTER: Rám akar ijeszteni.

ROCH: Gondoljon, amit akar. Nem lesznek oszlopok.

A MESTER: Elveszti a fejét!

ROCH: Elvesztem a fejem, ha a vallás és a király esküdt ellenségeivel találkozom.

A MESTER: Nem adhatok úgy az embereknek, hogy Istent nem fosztom meg semmitől?

ROCH: Istenkáromló!

A MESTER: Miért lennék istenkáromló?

ROCH: Aki azt állítja, hogy megfoszthatja Istent bármitől, tagadja egységét.

A MESTER: Egységét? Esküszöm, hogy nem, hiszen azt se értem, miről beszél. Azt hittem Roch, hogy építész, most felfedezem a teológust. Gratulálok. Bevallom, nem érdekel a teológia. Én csak formákban és tömegekben gondolkodom. Építész vagyok.

ROCH: Maradjon hát a kaptafánál és építsen úgy, mint azelőtt építettek.

A MESTER: Szokványos épületeket, puhányok számára.

ROCH: Majd elmondom, hogyan beszél a király népéről.

A MESTER: Mondjon, amit akar azoknak, akik felbérelték.

ROCH: Ön is elveszti a fejét.

A MESTER: Igaz, mert tudom, miért gyűlölnék. Maga Isten szolgájának tartja magát, én a pontosságot szolgáltam. Nem a szigort, még kevésbé a ridegséget. A pontosságot. Ez volt életem szerelme, azért hívtam ki haragjukat, mert a pontosság elűzi a vakhitet.

ROCH: Fanatikusnak nevez. Én az ördög építészének helyébe vi-
gyáznék! Kiagyalta az eszményi várost, ahol Istennek nincs he-

lye. A mágia titkait és rejtélyeit dicsőíti. Megbűvölte a királyt. Fehér port láttak ruhája ujján, amikor elhagyta Ófelségét.

A MESTER: Ezt találta, hogy megsebezzen és leöljön. Azok agyálnak ki homályos zugokban ilyen pletykákat, akiknek tehetségéből némi sarokkőről tartott szónoklatnál többre nem telik.

ROCH: Sérteget.

A MESTER: Persze találva érzi magát, mert én túllépek minden hárt és hangosan kiáltom: elmozdítom a hegyeket, kiszárítom a mocsarakat, betemetem a szakadékokat az emberek boldogságáért.

ROCH: Hagyja Isten papjaira, mi teszi boldoggá az embereket.

A MESTER: Nem. Amikor házát építem, az embert is építem.

ROCH: Nem lesznek oszlopok.

A MESTER: Lesznek, amíg én irányítom az építkezést.

ROCH: Nem sokáig...

A MESTER: Meglátjuk.

ROCH: Elveszti majd. Az életével együtt. Viszontlátásra.

23.

A MESTER, RÉGIS

RÉGIS: Miért a többiek után fogad?

A MESTER: Találja ki.

RÉGIS: Idős vagyok már a találósdihoz.

A MESTER: Tényleg?

RÉGIS: Hogyan irányítsam az építkezést, ha nem ismerem. Követem, mondjon el kivétel nélkül mindent az építkezésről!

A MESTER: Lehetetlen. Hét évet és még többet töltöttem a gondolattal, amelyből megszületett. Ugyan milyen csomagban, miféle zsineggel átkötve adjam át ezt a hét évet?

RÉGIS: Húgával Albannal megüzentem, hogy hajlandó vagyok megosztani Önnel és kizárólag Önnel az építkezés vezetését. Igen megkaptam a terveket, de ezekből nem derül ki, mi indokolja a különbségeket, amelyek mindenkit elképesztenek, néhány papot pedig felháborítanak. Minek az oszlopok, minek ház a munkásoknak, az inasoknak, a tisztviselőknek?

A MESTER: Sokáig építettem a gazdagoknak és a hatalmasoknak.
Most a szegényeknek akarok építeni.

RÉGIS: Ostobaság! A szegények nem kértek semmit.

A MESTER: Én kérem helyettük. A szegények háza a legjobb építésképző. A hatalmasok és gazdagok hamis ízlése hamis örömet ad. Az építész, amikor a szegényeknek épít, megtanulja elvetni a díszeket, melyekért a gazdagok rajongnak. Mennyi mindent találni egy fal síkján. Magasra nyúló, mélyre hasított alapok, vakolatlan falak, terméskövek. Ha a tömegek és arányok érvényesülhetnek, nincs szükség díszekre. A titkaimra kíváncsi Régis? Ezennel átadtam.

RÉGIS: Ha ez a titka, nem hallottam.

A MESTER: Süket és vak lesz az, akit a nyers és rideg becsvágy parancsolni készlet, de alkotni nem! Ha a mérsékletet és ízlést arannyal mérnék, csak a gazdagok jutna, de a művészet, ha a jó ízléssel társul, nem ismer se szegényt, se gazdagot.

RÉGIS: Eleget hadovált, Mester. Türelmem fogytán. Szavaiból kiderül, hogy egészségi állapota miatt alkalmatlan az építkezés vezetésére. Sajnálom, de kénytelen vagyunk megtiltani a belépést.

A MESTER: Nem állíthatják meg, amit elkezdtem. Én akartam, hogy színházainkban mindenki ülőhelyet kapjon, a kocsisok is.

RÉGIS: A kocsisok nem érznek hálát, a társadalom rendje pedig felborult.

A MESTER: Holnaptól a társadalom azt igényli, hogy a műhelyek és a munkások házai épp olyan tetszetősek legyenek, mint Isten vagy a gazdagok házai.

RÉGIS: Maradjunk a tárgynál. Feleljen igennel vagy nemmel ajánlatomra a munkamegosztásról. Ha igen, tiszteletben tartom nézeteit, pedig néhány nevetséges. Ha nemet mond, súlyos következményekkel számolhat.

A MESTER: Semmi sem örök. Szerelmeink addig sem tartanak, mint a vízfesték a mennyezeten.

RÉGIS: Mi köze a vízfestéknek a dologhoz? Nem felelt, én pedig azonnali választ követelek.

A MESTER: Hogyan építhettem ilyen sokáig, anélkül, hogy a politikára tekintettem volna. Gyilkosságra tanít.

RÉGIS: Mi akkor a válasz?

A MESTER: Megkapta, de nem akarja meghallani.

24.

A MESTER, AZ ÖZVEGY

A MESTER: Jó napot, mama.

AZ ÖZVEGY: Jó napot, fiam.

A MESTER: Hogy érzi magát, mama?

AZ ÖZVEGY: Kitűnően, fiam. És te?

A MESTER: Meghalok mama.

AZ ÖZVEGY: Meghalsz? Te? Mit nem találsz ki! Mindannyian meghalunk. Előbb én, azután te, majd azok, akik utánunk jönnek. A halál forgóajtáján előttem lépek be. Ez a természet törvénye és én betartom.

A MESTER: Okom van úgy vélni, hogy ezen a forgóajtón én a többiek előtt lépek be.

AZ ÖZVEGY: Mindig is mások előtt akartál járni.

A MESTER: Jól tudja, édesanyám, sose fűtött aljas érdek.

AZ ÖZVEGY: Szabadna tudnom, mitől fogsz oly gyorsan meghalni? Talán öngyilkosságra készülsz?

A MESTER: Nem egészen.

AZ ÖZVEGY: Ha egyszer igennel vagy nemmel felelsz, lehet, hogy a hülyék csodálatát elveszíted, de anyád szemében megnősz! Öngyilkosságot tervezel, igen vagy nem?

A MESTER: Öngyilkosságot nem követek el, de azok kezére adom magam, akik haláloamat akarják.

AZ ÖZVEGY: Mert a halálodat akarják? Gratulálok, szép eredmény. Mások előtt járni, senkire sem hasonlítani. Nekem elhiheted az eredeti, aki száz évig él, ahogy én tervezem. Ne mosolyogj! Ez se nem szokásos, se nem könnyű. Én már nem leszek ott, hogy megtapsoljalak, de az emberek megdicsérnek, mert anyád példáját követted: „Amilyen az anyja, olyan a fia, mindketten száz évig éltek”. Ilyen halotti beszédet kívánok, és utálok a mókás gyerekeket, akik csak azért tűnnek el, hogy anyjukat rémítsék.

A MESTER: Nem vagyok már gyerek, édesanyám.

AZ ÖZVEGY: Amikor velem beszélsz, gyermekké válsz. Az építkezésen az inasok és legények „Mestern”-ek neveznek és letaszítani készülnek az állványzatról, mert amikor egy férfi mesterré válik, az emberek halálát kívánják. De előttem nincs mester, és te ismét az vagy, aki mindig is voltál: rossz fiú. Tehát nem készülsz öngyilkosságra.

A MESTER: Nem.

AZ ÖZVEGY: Akkor jó. Sokat ettél, rossz az emésztésed, a hasfájás kedved szegi. Gondoltál egyet: megyek, ráijesztek anyámra, ettől majd rendbe jön a gyomrom. De tévedtél. Engem nem lehet megfélemlíteni, én már semmitől sem félek, pontosabban már annyira félek mindentől, hogy már semmitől se félek. Tudod-e, hogy éjszaka a legkisebb zajtól úgy reszketek, mint szélről a falevél?

A MESTER: Miért ragaszkodik a magányhoz?

AZ ÖZVEGY: Egyedül élek, mert egyedül vagyok. Jellemző rád: „Miért ragaszkodik a magányhoz”? Mintha rajtam múlna, hogy apáddal vagy veled éljek.

A MESTER: Élhetne valamelyik barátnőjével.

AZ ÖZVEGY: Milyen barátnővel? Minden barátnőm halott. Egyéb-ként is méltatlanok hozzám.

A MESTER: Méltatlanok?

AZ ÖZVEGY: Méltatlanok, mivel meghaltak. Hozzám csak a százévesek méltók! Nincs szükségem barátnőkre, hogy a temetésükön sírjak. Nem akarok több temetést!

A MESTER: Édesanyám még egyszer megállít, amikor éppen közelednék. Én egyszerűen azért jöttem, hogy fájó szívvel bocsánatot kérjek, amiért itt hagyni kényszerülök.

AZ ÖZVEGY: Már régen itt hagytál. Semmi sem változik.

A MESTER: Isten áldja mama.

AZ ÖZVEGY: Nem kell az istenáldjon. Hová mégy?

A MESTER: Ahová a sorsom rendel.

AZ ÖZVEGY: Ne kereszteld sorsnak, amit én örületnek nevezek. És ne tégy úgy, mintha Jézus lennél útban a Golgotára. Nem vagy Jézus. Ő is kínoztá anyját, de végül a mennybe vitte. Te nem gondolsz anyádra.

A MESTER: Ó anyám! Mért is hittem, hogy nyugodtan beszélhetünk arról, ami rám vár?

AZ ÖZVEGY: Nyugodtan? Eljössz és bejelentetted nekem, hogy meghalsz, mint ha postakocsira ülnél. Nohát, láttam én már embereket meghalni. Másképp néztek ki, mint te, elkeseredtek.

A MESTER: Nincs okom keserűsége.

AZ ÖZVEGY: Az egész emberfaj fél a haláltól, kivéve téged! Az épületeid megmaradnak, igaz? Messzebb látsz, mint mi? Tényleg Jézus Krisztusnak képezed magad. Nos, ha maga Jézus Krisztus lenné fiacskám, akkor is megátkoználak. Asszony hasából kerültél a világra, ne akarj Isten, vagy Istennél is erősebb lenni! Megátkozlak! Megtiltottam nekik az erőszakot. Neked meg megtiltom, hogy anyád előtt halj meg. Áldozatul dobod magad és büszke vagy rá? Meg akarod újítani a világot? Ó, de érdekes! Mindenütt találsz Golgotát. Takarodj innen, átkozott!

A MESTER: Ó atyám, miért hagytál el engem örökké, oly fiatalon, ebben a rettenetes szóváltásban?

25.

RÉGIS, ROCH, BRICE

RÉGIS: Nem tétovázhathatunk. Ezúttal választanunk kell.

ROCH: Döntenünk, akarod mondani. Nincs két lehetőségünk.

BRICE: Döntenünk... talán túlzás.

ROCH: Egyetlen döntést hozhatunk: megöljük.

BRICE: Nem értek egyet.

ROCH: Késő van már visszalépni.

BRICE: Tudom, az első perctől kezdve erre gondoltál.

BRICE: És látod, igazam volt.

BRICE: Egyáltalán nem. Megegyezhettünk volna.

RÉGIS: Miféle egyezségről beszélsz? A Mester túl magasan áll ahhoz, hogy leereszkedjék hozzánk. Lényegében egyetértet Roch-kal, teremtsünk tiszta helyzetet.

BRICE: A titkait akartam, nem az életét.

RÉGIS: A titkait akartad, hogy helyébe léphess. Vigye csak a sírba, és úgy lesz mintha sohase léteztek volna.

BRICE: A déli bejáratnál már állnak az oszlopok. Mégse rombolhatjuk le őket.

ROCH: Csak így szerezhetünk tekintélyt, ha meghalt. Mi leszünk a szélvihar, amely véget vet a felvilágosodásnak.

BRICE: Romboljuk le az oszlopokat, de hagyjuk életben.

RÉGIS: Félsz?

BRICE: Igen, félek a gyilkosságtól.

RÉGIS: Ki beszél gyilkosságról? Balesetben hal meg.

BRICE: Ne akarjátok, hogy ebben részt vegyek.

RÉGIS: Ő fogja a gyilkosát megválasztani. Alkonyatkor minden nap körüljárja az építkezést. Minden nap más kapun lép be.

BRICE: Tudom.

RÉGIS: Amikor az utolsó munkás is eltávozott, ő is kilép valamelyik kapun. Ma este annál a kapunál fog meghalni, amelyen kilép. Te a déli kapunál várod, Roch az északínál, én pedig a keletinél állok.

BRICE: Legalább beszéljünk vele utoljára. Fenyegessük meg, tárjuk fel világosan miért jöttünk.

ROCH: Felesleges, úgy se enged.

BRICE: Próbáljuk meg.

RÉGIS: Se tárgyalni, se egyezkedni nem akart.

BRICE: A déli kapu? Ritkán lép be ott.

RÉGIS: Miután meghalt, letagadjuk a titkokat. Ha nem adta át nekünk, nem is léteztek.

BRICE: És Albane?

ROCH: Majd az érsek gondoskodik róla, elküldi egy kolostorba.

BRICE: És ha rábízta a titkokat?

ROCH: Egy nőre? Soha.

RÉGIS: Még egyszer: ma este meghal, holnap Albane kolostorba távozik, átalakítjuk a terveket.

ROCH: Én utasítom a munkásokat, hogy bontsák le az oszlopokat.

BRICE: Engedelmeskedni fognak?

ROCH: Le fogják bontani.

BRICE: Senki sem fogja elhinni, hogy a munkások csak úgy felláztak!

RÉGIS: Ha a mester halott, mindenki azt hiszi, amit mi akarunk.

BRICE: Tényleg így gondolod?

RÉGIS: Biztos vagyok benne, de mi hárman esküdjünk meg, hogy soha nem áruljuk el hogyan halt meg. Esküsztek-e?

ROCH: Esküszöm.

RÉGIS: Esküszöm.

BRICE: Esküszöm.

26.

BRICE, ALBANE.

BRICE: Albane, meg akarják ölni a Mestert. Meg akarják gyilkolni, elnézést, hogy lihegek, de már mindenütt kerestem az építkezésen. Meg fogják ölni! Nehogy megmondja nekik, hogy mindent kibeszéltem. Ma este, miután a munkások eltávoztak, amikor elhagyja az építkezést, ő választja meg a gyilkos kezét. Albane, azonnal szóljon a mesternek, hogy a déli kapun se be, se ki! Albane, higgyen nekem, siessen, menjen, szaladjon, tényleg meg akarják ölni. A titkok miatt.

ALBANE: Miféle titkok?

BRICE: Albane, miért ad a király a Mesternek annyi megbízást? Még az oszlopokat is engedélyezte. Valami titka van. Albane, higgye el, tényleg meg fogják ölni.

ALBANE: Megbolondult? Miért ölnék meg?

BRICE: Roch azt mondta: „Mi leszünk a szélvihar, amely véget vet a felvilágosodásnak”. Régis azt mondta: „Vigye csak a sírba titkait, és úgy lesz mintha sohase léteztek volna”. Siessen Albane, fusson és figyelmeztesse a Mester!

ALBANE: De mire figyelmeztessem?

BRICE: Hogy ne menjen az építkezésre. Halál vár rá.

ALBANE: Nem fogja elhinni, mégis oda megy.

BRICE: Akkor könyörögjön neki, hogy ne a déli kapun lépjen be.

ALBANE: Miért éppen a déli kapun?

BRICE: Többet nem mondhatok, de semmiképpen se lépjen be, se ki a déli kapun.

27.

ALBANE, A MESTER

ALBANE: Mester, úgy döntöttek, hogy megölik.

A MESTER: Á!

ALBANE: Eldöntötték.

A MESTER: Miről beszélsz?

ALBANE: Pontosan tudja, miről beszélek, rettenetesen még gondolni is arra, hogy azóta tudja, amióta ez a három ember megérkezett.

A MESTER: Nem kicsikém, csak később tudtam meg. Az első percben csak sejtettem.

ALBANE: Mester, meg akarják ölni.

A MESTER: Veled üzennek?

ALBANE: Nem. Brice árulta el. A déli kapunál várják.

A MESTER: Brice nem árulta el őket, kettős játékot űz. Ha így van kicsikém, eljött az óra.

ALBANE: Milyen óra?

A MESTER: Halálom órája. Most kell méltóan bevégezzem, amit születésem napján elkezdtem.

ALBANE: Csak nem hagyja, hogy levágják, mint a birkát?

A MESTER: Anyámé volt az első szó, legyen a tiéd az utolsó. Mit mondott Brice?

ALBANE: A munka végeztével, az építkezésen várják.

A MESTER: Tehát az építkezésen. Jól van. Tudd kicsikém, hogy megbékélek a végzetemmel. Az építkezésen kell történnie.

ALBANE: Mester, meg akarják ölni!

A MESTER: Megértettem. Értsd meg te is és nyugodj bele.

ALBANE: Soha! Nem ölhetik meg, Mester! Amíg én élek, nem ölhetik meg.

A MESTER: De igen, kicsikém, de igen. Nem kerestem a halált, de nem mentem meg életemet az építkezés árán. Túl szépnek, túlságosan nagynak terveztem ahhoz, hogy ilyen emberekre hagyjam.

ALBANE: Nem lesz az övék. Megölöm őket!

A MESTER: Más a dolgod. Tanúm leszel és hírvivőm.

ALBANE: Miféle hírt vigyek? Miféle tanú legyek?

A MESTER: Az enyém. Feltámadásom hírét viszed majd.

ALBANE: Ne rejtélyes példabeszédeket mondjon, Mester. Védje magát! Megyek, hívom a király képviselőit, hogy kísérjék el az építkezésre.

A MESTER: Eszedbe ne jusson! Ugyan kire hallgat ma a király? Maradj szépen itt. Én meg elmegyek az építkezésre, mint minden álló nap, amióta dolgozom. Meglátjuk, mit akarnak. Gonosz legények ezek, kicsikém. Nem hagyhatom rájuk az építkezést.

ALBANE: De az övék lesz, ha megölik!

A MESTER: Azt csak hiszik.

ALBANE: Az övék lesz.

A MESTER: Bízd csak rám.

ALBANE: Nem! Elkísérem az építkezésre és nem fogják bántani. Amíg én élek, nem ölik meg.

A MESTER: Mindkettőnknek dolga van. Neked itt, nekem ott. Nyugodj meg, nyugodj már meg. Lélegezz, ahogy erre tanítottalak. Nem térhetek ki a halál elől, kicsikém. Ma, holnap, később... az építkezés folytatódik.

ALBANE: Nem. Maga nélkül nincs építkezés.

A MESTER: Jön majd egy másik, a helyembe lép. És te majd ráismersz.

ALBANE: Nem!

A MESTER: Ráismersz majd fényes szeméről. Nem lesz szükséged semmiféle jelle, semmilyen szóra. Felismered majd és elmondod neki, de csak neki, mire tanítottalak miközben a terveket rajzoltuk és a méreteket számítottuk.

ALBANE: Egyetlen épületen sincs még tető és belenyugszik, hogy megöljék?

A MESTER: Más jön befejezni, kicsikém. Addig, a téli estéken, amikor az építkezésen gyilkosaim lesznek az urak, nézz át ácsolatón. A fehér gesztenye gerendák között megpillanthatsz a csillagokat. Nem tetőre lesz szükséged kicsikém, hanem hitre, reménységre és szeretetre.

ALBANE: Miben higgyek, mit reméljek, ha meghal?

A MESTER: Már születésed előtt néked építettem.

ALBANE: Hová megy?

A MESTER: Az építkezésre.

ALBANE: Térden állva könyörgök Mester, ne menjen oda!

A MESTER: Nehogy csalódjak benned. Mi végre térnék ki előlük ma? Holnap megtalálnak. Maradj és vigyázz magadra. Kevesen vagyunk, tudod, nagyon kevesen, de az időn túl láncot alkotunk. Te leszel a következő láncszem.

ALBANE: Könyörgök, ne menjen ma este az építkezésre. Holnap menjen, ne ma este.

A MESTER: Viselkedj hát úgy, ahogy tanítottalak.

ALBANE: Nem! Ne haljon meg, még nem készült el a tető.

A MESTER: Nincs tető. Ezért építettem és ezért építesz majd te is.

ALBANE: De hiszen én lány vagyok.

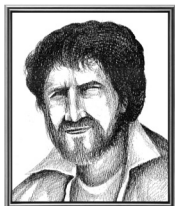
A MESTER: És aztán? Feltámadok, kicsikém, benned is feltámadok.

ALBANE: Nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem. Igen.

(Márton László fordítása)

Zalán Tibor

(1954–)

Költő, színművek, hangjátékok és mesék szerzője. Mind a hagyományos, mind az avantgárd formákban otthonos. Verseiben gyakran használ montázst, irodalmi és képi elemek elegyét.

1981-ben Radnóti Miklós, 1982-ben József Attila-díjjal tüntették ki. *A szabadkőműves páholyban*, *Pierre Bezuhov* versének a fordítása című költeménye a *Háború és béke* hőisének avatási szertartására utal.

A szabadkőműves páholyban

Pierre Bezuhov versének a fordítása

Az este, ahogy beléptem
a pétervári éjszakák mögött van
még egy éjszaka van
még egy sötétebb éjszaka van
még egy sötétebb sötét van
akár a mély bársonyok
csatornalejárók fölmeredő csonkján
A koponya szemüregén át városok
fényei, világvárosok fénye csordul
a fekete asztalon derengő
koponya szemüregéből
Nemléten jövő-átszivárgások
lelkemben most
buggyan fel zavarosságát veszítve
mindaz; amit eddig kerestem
A hideg posztón

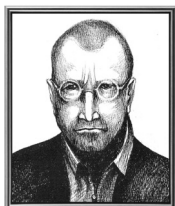
ezüst tőr hever – idegen
villanása végigszánt arcomon
A gyertyák *csontig* égnek
akkorra
elkészül végrendeletem
És már nem tudom
mit kell nem felejtennem, súlyos
érceim hová kerültek, mit
elhagynom, ha oda kerülök végre, és
a Világegyetem
Nagy Építőmestere elfogadja
kései jelentkezésemet
 megrokkánásom
 megroppanásom
 után
Kit szólít ez a távoli kalapácskoppanás
Félig térden
bekötött szemmel is látom a *gyöngye fényt*
a *szépséget*
pedig még nem vagyok a fénynél
a *bölcsességet*
a fény messze van
és az *erőt*
és mégis látom már, hiába
hogy az elején
vagyok
a vége tisztán tűnik szemembe
a tiszta
vég. És tiszta leszek a végén
én is a véghez – végtelenül tisztább
 Elhagyott érceimtől
megkönnyült szívvel
léptem ki a sötétkamrából, hogy
soha nem ismert vidéken kezdjem meg
három utazásomat
Nehéz

férfikéz vállamon
Nehéz
 levegőben
 nehéz
 szagú ruhákban
ünneplőbe öltözött férfiakat sejtek meg
körben, hallok nyaki ütőerük
halk neszezését
Orromban gyertyák kanócának
illata
Idegeimben szégyen és
a régen elutasított
lelkesezés valamiért
 valami után
A mellem fölé tartott töröket
csodálkozás nélkül, férfiként fogadom
Sic transit gloria mundi
Feketével letakart
hosszú asztal mögött
komor férfiak ülnek – fölöttük a falból
csillag tündököl le rám
De nincs szükségük életemre
 Az életemre
van szükségük ezeknek
a töröknek is
Jobb kezem az Íráson
a körző hegye szívemre mered
valaki elsorolja a rend törvényeit az
eskü szavait, megérzem a
derékszögbe állított láb kollektív
magányát
Az oszlopok alatt
már elviselhetetlen a fény, fejem szédül
homályosodik szemem
Amit látok, az már csak belül
Köténnyel felöveznek, kezemre

kesztyűt húznak
ékszerrel felékesítenek
Nem ismerek többé fokozatokat
erény és bűn között
Segítek testvéreimnek
bárkicsodák is
a tévelygőt jóra intem
az elesőt felkarolom
haragot vagy gyűlölséget nem forralok
testvérem ellen
Ellenségeimnek
megbocsátok, rajtuk nem állok
bosszút
Régi, elveszített
fenségem nyomaira rátalálok
Szememből könny csordul, alig
hallom az ezüst kalapács újabb
koppanásait
Ki vagyok
Ki lettem
Ha innen kilépek
melyik szörny-Oroszország hever el
lustán a lábam előtt.

Petőcz András

(1959–)

1986-ban magyar-történelem tanári diplomát szerzett. Egyetemistaként a *Jelenlét* című folyóiratot szerkesztette. 1983-ban nem hivatalos „underground” művészeti egyesületet és *Médium-Art* néven lapot alapított, Erdély Miklós társaságában alternatív művészeti akciókban vett részt. 1990 és 1992 között a párizsi *Magyar Műhely* egyik felelős szerkesztője volt. Három hónapot töltött egy írószemináriumon az Egyesült Államokban, három évet Franciaországban. József Attila-, Márai Sándor- és Kassák Lajos-díjas, a magyar PEN Klub alelnöke.

Huszonkét verseskötete és regénye jelent meg, hangjátékokat, műfordításokat és fónikus költeményeket is ír. Verseiből önálló kötet jelent meg angol, francia, német és lengyel fordításban.

A csiszolt kőkocka

Magam vagyok, s a *durva kő*: erőmet feszítve dolgozom. Magam vagyok, s a *durva kő*.

Hajnalig tart majd ez a munka: és, ha nem, hát másnap hajnalig. Hajnalig tart majd.

Vidám vagyok, és tettekéész. Köröttem kőműves szerszámaim: vidám vagyok, és tettekéész.

És csakis Ő lehet ellenfelem: ez a durva és hideg kőkocka itt; csakis Ő lehet ellenfelem.

Magam vagyok, s szerszámaim: körzőm és derék-
szögem: magam vagyok, és szerszámaim.

És dühödtt-boldogan dolgozom! Faragom ezt a durva
és érdes felületet, kalapácsom, vésőm nem

nyugszik soha egyetlen pillanatra sem, éget
a napsugár, majd hideg eső mossza arcomat,

tenyeremen rémítő-hatalmas vízhólyagok, kéz-
fejemből és ujjaimból vér szivárog, mossza,

eső és vér mossza kövemet, arcomat, és én csak
faragom egyre ezt a durva és érdes kődarabot,

mikéntha önmagamat. Mintha saját magamat
faragnám, vagy inkább: akárha Ő vésne ki

engem valami furcsa, különös, fájdalmasan
ellenálló, érzékeny-lágy anyagból, akárha

Ő vésne ki engem, úgy fáj már mindegyik
mozdulatom. Szinte sikoltok! Üvöltök,

és vérzek, és sírok, oly fájdalmas már
mindegyik mozdulatom, ahogy ájultan félig,

már-már öntudatlan faragom ezt a bizarr,
különös, durva és lágy kőkockát itt, ezt

a megnevezhetetlen anyagot, ezt az élő-
lélegző tömböt, saját magam örökös ellen-

felét. Elkészülök-e valaha is?, kérdezem,
elkészülhetek-e? És ájultan-dühödten ütöm

a vésőmet, eleven hússal, csontommal, vérző
tenyeremmel kaparom-csiszoló ezt a gyűlölt-

-szeretett anyagot itt: miként ha önmagamat!
És utolsó-ájult kalapácsütéssel zuhanok fekete

szakadékba saját szobrom elé, és már nem láthatom
ahogy felfénylik fölöttem gyönyörűen, akárha

látomás lenne, gyönyörűen felragyog fölöttem az
általam csiszolt kőkocka: valami ismeretlen fénytől.